

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

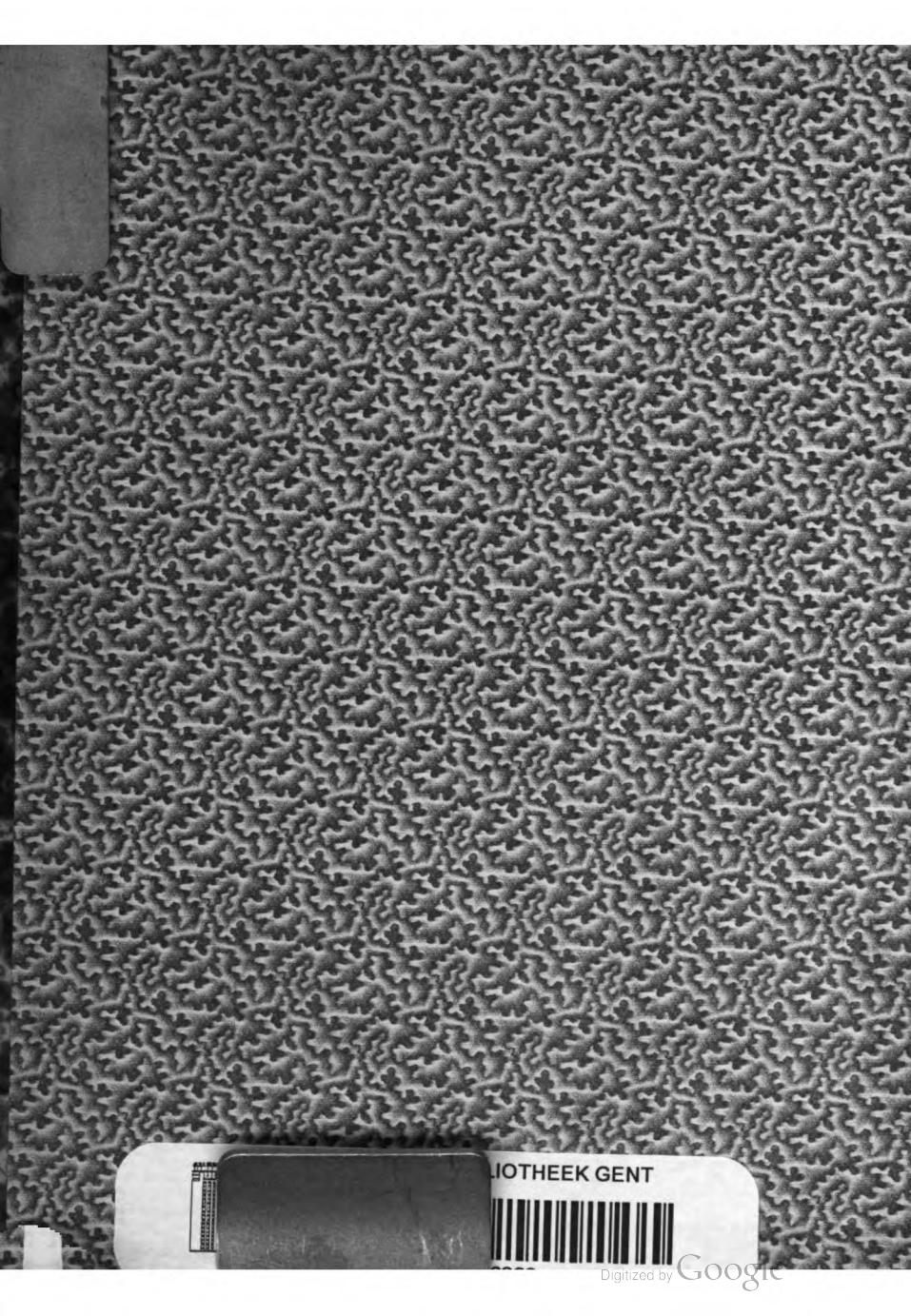
Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

*Behandeling van 't kamp-regt,
d'aaloude en opperste ...*

Kornelis van Alkemade, Pieter Van der Schelling

APOTHEEK GENT

Au 8573

KAMP-REGT
DER
HOLLANDEREN.

TE ROTTERDAM by PHILIPPUS I. OSEL.
M.DCC.XL:

BEHANDELING
VAN 'T
KAMP-REGT;
D'AALOUDE EN OPPERSTE
REGTS-VORDERINGE

VOOR DEN
HOVE VAN HOLLAND,
ONDER DE EERSTE
G R A A V E N.
DOOR
KORNELIS VAN ALKEMADE.

De derde Druk, meer dan de helft, vermeerderd, met Platen.

WITSGADER'S

DE OORSPRONG, VOORTGANG, EN 'T EINDE
VAN 'T
KAMPEN, EN DUËLLEEREN.

DOOR
MR. P. VAN DER SCHELLING.

TE ROTTERDAM,
By PHILIPPUS LOSEL. MDCCXL.

DEN WEL ED. GESTR.
HEERE,
MR. THEODORE VAN
TEYLINGEN,

*Raad in de Kroedschap der Stad Rotterdam,
en wel eer wegens de zelve Gecommitteer-
de Raad van de Ed. Gr. Mog. Heeren
Staaten van Holland, en West-
Friesland, enz.*

W O R D
DEEZE HERDRUK
V A N H E T
K A M P R E G T
V A N

K. VAN ALKEMADE,
MET DE VERMEERDERINGEN,

T E N

OPENBAAREN BLYKE VAN HOOG-
AGTINGE, ERKENTENISSE,
EN DANKBAARHEID VOOR
DE EERE VAN OPREG-
TE, EN STANDVASTE
VRINDSCHAP,

ZOO BY MY ONDERGESCHREEVEN,
VAN ONS SCHOOLGENOODSCHAP,
EN DE BEGINSELEN ONZER STU-
DIEN AF, ALS BY WYLEN DEN
VOORS. AUCTEUR, EEN REEKS
VAN JAAREN, GENOOTEN,

EERBIEDIG OPGEDRAGEN

DOOR

ZYNEN OOTMOEDIGEN DIENAAR

P. VAN DER SCHELLING.

1739.

VOOR-

VOORREDEN.

 Oe zeer deeze *Behandeling van het Kampregt* begeerd, getrokken, en geagt zy geweest, *als de aloude, en opperste Regtsvordering voor 't Hof van Holland, onder de eerste Graaven*, behelzende, en veele zaaken, den ouden stand, Regering, Regten, Regtspleging, en Voorregten deezer Landen betreffende, is ons voorneemen niet op te haalen; gelijk ook niet, de ervaarenheid van den Autheur, nog zynen voorraad tot diergelyke stoffen te verheffen: De zaak zelf komt hier te spreken; en het een, en 't ander te bewyzen.

En zal het, om 'er egter iet van aan te roeren, ten opzigte, en blyke van de agtinge voor dit Werkje

* 2

ge-

genoeg zyn te melden : dat by den Ed. Hove van Holland , in zyne *Jurisdictie-quaestien* tussen het Hof, en den Hage, *Copy authentyk* van meer dan eene plaatse, ja van een gantsch Hoofddeel, te weeten het VII^{de} van het voorf. Kamprecht (waar in de Auteur toond *de gewoonte der Graaven van te reizen van plaats tot plaats, om regt te doen*) en elders wegens *het te regt zitten van den Graaf in persoon*, ter bevestiginge van des zelfs *sustinuën*, geproduceerd is aan Haar Ed. Groot Moogende (*).

Myn

(*) Zie Kopy van het voorf. *Vilde Hoofd-*deel in 't *Ampel Berigt van den Hove van Holland aan de Ed. Gr. Mog. Staaten van Holl., en Westvr., raakende de Jurisdictie-quaestien tussen het Hof, en den Hage*, afgezonden 15 April 1707. onder de *Bylagen T 1. loco. in fol. bl. 211.* en *T. loco 2. bl. 24.* wegens *het te regt zitten van den Graaf in persoon.*

En

Myn oogmerk is hier voornaa-
melyk den Leezer te Berigten wat
by my, ten opzigte van deezen her-
druk van het voorf. KAMPREGT
van wylen mynen zeer geëerden
Schoonvader, verrigt zy; op dat
den Leezer kennelyk zy, hoedaa-
nige vermeerderingen, en van
wien, hier by gekomen, en wat
voet in deeze Uitgaave gehouden
zy.

Het Kampregt der Hollanderein
lang uitverkogt, en niet dan by
geval op *auctien* te bekomen, en
ondertuffen zeer gezogt, en de
Boekverkooper genegen zynde het
zelf-

En een andere plaats, ten Bewyze bygebragt
in het voorf. Berigt *bl.* 32. als ook een ander
Extract, of uittreksel, in het zelfde *Berigt* on-
der de Bylagen. *in folio. mihi bladz.* 212.

Zynde het voorf. Ampel Berigt wel gedrukt
geweest *in folio*, dog niet publyk te bekomen
geweest, maar eindelyk in den jaare 1736 uit-
gegeeven in 4°.

zelfde wederom te herdrakken, **zoo** heb ik niet willen agterhouden 't geen by den Auteur sedert 1699, wanneer dit voor de eerſtemaal te voorchyn kwam, en vorder van tyd tot tyd daar is bygevoegd.

Te weeten de Auteur had in een Exemplaar in *folio*, met ſchoon papier doorschooten, nu en dan van tyd tot tyd aangeteekend; 't geene hem, deeze ſtof raakende, merkwaardig voorkwam, of wel tot bewys ſtrekte zyner ſtellingen (*); en dat zelfde, naar zyne giffing, geplaatſt op, of onder dat hoofddeel, waar toe het meest betrekkelyk ſcheen, zonder juist daar

(*) Onder deeze nieuwlings bygebragte blyken, door onzen Auteur, en my aangehaald, zyn verſcheide Handveſten, Privilegien, en andere Bewyzen uit met de hand geſchreeven boeken, als doorgaans, en by voorbeeld *bl.* 42. (a). 44 (*) 196. (b). 196, 197, 198. 200, 201, 350. 351. enz. 359. (k). 365. (a)

daar te merken, waar eigenlyk die Byvoegfels zouden behooren ingevoegd te worden, het zy dan in den Text van 't Werk, of onder zyne Aanteekeningen op het zelve.

Dit onderzoekende, heb ik wel getragt de zelve Vermeerderingen van den Auteur in te voegen daar ze best gevoegchelyk scheenen, en dit wel zoo naby aan de plaats daar ze door den Auteur gelchikt waren, als doenelyk was; dog heb ik ook ondervonden, dat 'er dikwils eenige verplaatsing van deeze zyne vermeeringen tot andere hoofddeelen des Werks noodig was: Hoedaanige verschikking dan, naar vereis der zaaken, door my betragt is.

By deeze Aanteekeningen, en Vermeerderingen van den Auteur, by my dus elk op haare plaats, die

gevoegchelykft fcheen, gefchikt wordende, heb ik de myne, voor zoo veel ze eenigzins noodig mogten fchynen, daar by gevoegd: zelfs heb ik in dit Werkje verfcheide Hoofddeelen (*) hier en daar tuffchen in gevoegd, die alleen met Letters A, B, C, van 't leſt voorgaande Hoofddeel van onzen Auteur onderfcheiden zyn; op dat plaatfen, voor deezen uit dit *Kampregt geciteerd*, en voortgebragt, ook in deezen leſten druk te vinden; en teffens myne Byvoegfels van die van onzen Auteur te onderfcheiden zouden zyn.

Insgelyks heb ik ook de Aantekeningen van onzen Auteur in haar geheel gelaaten, om de zelve reden; hoewel fomtyds in deezen leſten

(*) Als Kap. XVI. A. XIX. A. XXVIII. A. XXXIV. A. XXXVII. A. XLVII. A. LX. A. LXVI. A. LXVI. B.

lesten Druk eenige verandering in de orde, of verplaatsing der zelve geschied is; als in 't *Hoofdstuk LXXI*, alwaar een gedeelte der Aanteekeninge (a) gebragt is onder de Aanteekening (o), en (h).

De vermeerderingen van den Auteur, zoo in den Text als Aanteekeningen, scheenen geene merken van onderscheidinge noodig te hebben; en zyn daarom hier door geene teekens van zyn vorig Werk onderscheiden, dog kunnen, by vergelykinge van den leest voorgaanden Druk met dezen, ligt gemerkt worden. Dog al wat 'er van my, zoo in den text, als aanteekeningen is by gekomen, is, op dat het van 't Werk des Auteurs zoude te onderscheiden zyn, tusschen deeze twee teekens, of haaskens [] gesteld, welke somtyds na eenige bladzyden eerst op elkanderen volgen,

* 5

gen , of eenige bladzyden tuffen
zig befluiten. Ik heb veele plaat-
fen , voor al daar ik eenige twyf-
fel ontrent hadde , nagezocht,
overgezien, en fomtyds het Hoofd-
ftuk , en de bladzyde der Auteu-
ren , by onzen Auteur aangehaald
zonder hoofdstuk , en bladzyden
te melden , daar by gevoegd: en
fomtyds daar in iet verbeterd naar
't oorfpronkelyke (*) : plaatsfen,
die ik niet vinden konde, heb ik ,
fchoon ik hier en daar eenige twyf-
fel , of bedenking hadde , egter
onveranderd gelaaten , volgens het
handschrift des Auteurs , hoewel
hier fomtyds twyfelagtig, en naauw-
lyks leesbaar zynde; gelyk ik ook
in ftaat gelaaten heb plaatsfen , te
voore gedrukt, welke ik niet heb
nagezocht, of niet gevonden. De
ftyl,

(*) Als *bl. 245. repertus* voor *rejeftus*, enz.

Styl, en spelling is meest in hun geheel gebleven, uitgenomen in eenige kleinigheden, waar ontrent ik wist, dat de *Auteur* zelf van gevoelen veranderd was. Ook heb ik op veele plaatsen, in plaats van *folio* 6. enz. *pag.* 6. of blad, of bladzyde 6. enz. gesteld. Een *folium*, of blad, naamelyk, heeft 2 *paginaas*, of twee bladzyden: en in sommige, vooral in oude boeken, vind men alleen yder blad, en in andere ydere bladzyde genommerd. het welk in het aanhaalen niet wel onderscheiden zynde, mislagen, en somtyds wild zoeken verwekt.

Vorder heb ik agter dit Werkje gevoegd eene Verhandeling van *den oorsprong*, en *het begin van het Geregtelyk Kampen* in 't algemeen, als ook van den *voortgang*, en 't *einde* van het zelve, *mitsgaders van de Duëllen*, uit de *Regten*, en
ge-

geschiedenissen, by my nagespoord, en dus aan een geschakeld om redenen, by my reeds gegeven in de Voorreden voor de zelve Verhandeling, hier te zien *bl.* 398. enz. waar toe ik kortheids halven den bescheiden Lezer wyze.

Ook heb ik hier bygevoegd een naauwkeurig Register van zaaken, zoo wel in des Auteurs, en myne vermeerderingen, en het gantsche Werkje, als in myne Verhandeling van den oorsprong der Duëllen, enz. begreepen. Hoedanig Register tot nog toe aan dit *Kamp-regt*, zoo vol merkwaardige zaaken, had ontbroken.

En, dewyl niet alleen de herdruk van dit Werkje aldus vermeerderd, maar ook de gedagtenis van wylen onzen Auteur met eenige gedigten vereerd is; zoo is niet ongeveelyk gevonden, te meer, alzoo dit
het

het eerste Werkje van onzen Schryver is , dat na zyn overlyden op nieuw te voorschyn komt , de zelve voor dit Werkje te plaatsen.

Door alle welke Byvoegselen, en vermeerderingen het zelfde Werkje veel meer dan de helft vergroot is. En , gelyk ik niet ben voor herdrukken buiten noodzaakelykheid , zoo is het niet waarschyneelyk , dat dit , immers niet by myn leven, zal herdrukt worden. Ik had den Auteur , my vryheid verleend hebbende , om het voorf. Werk te overzien , en aan den zelve myne gedagten te kennen te geeven , wel eer geraaden zyne voorf. vermeerderingen zelf te overzien , en te plaatsen , daar het Hem gevoegeelykst dunken mogte ; en dan tefens eenige verandering te maaken in de orde , en Hoofddeelen van deeze zyne Verhandeling ; en
werd

werd dat federt by hem goedge-
keurd; Dog zoo door zyne andere
bezigheden, als hooge jaaren daar
in verhinderd zynde, had hy my
daar toe reeds verzoek gedaan, om
dit naar myn goëddunken zelf te
verrigten; en zou ik, indien het
Gode behaagd hadde hem nog
hooger top van jaaren te laten be-
reiken, waarschynelyk dit hebben
uitgevoerd, dog niet dan met zy-
ne kennisse, toestemminge, en
goedkeuringe: maar na zyn over-
lyden, kort daar na gevolgd, heb
ik zoo groote verandering niet
durven onderneemen op naam van
den Auteur, zonder dat het by den
zelven overgezien, en goedgekeurd
waare geweest. Dit is de reden, dat
ik my gehouden heb aan de eerste
orde, en Hoofddelen, door den
Auteur, en voor deeze groote ver-
meerderingen, hoewel over veele
Jaa-

Jaaren, zelf ontworpen; Daar ik anders om deeze merkelyke vermeerderingen, zoo van den Auteur als my, liever hier en daar eenige verandering gezien hadde: die nu, als gemeld is, op naam van wylen den Auteur niet gevoechelyk konde gemaakt worden. Te weeten, het kan naauwelyks anderszyn, of een Auteur, van jaar tot jaar iet by zyn Werk voegende, en het zelve ten grootsten deele, of anderzins merkelyk vermeerderende, zal ook meestal eenige verandering, of verschikking maaken in de Hoofddeelen, of door de vermeerderingen zelf daar toe genoegzaam genoodzaakt worden: Dog die Vryheid heeft een Auteur, geen ander na zyn Overlyden op naame des Auteurs. Maar gelyk dus de orde des vergaanden Werks met opzet, zoo veel als doenelyk scheen,
is

is in zyn geheel gelaaten; zoo zal het te gemakkelyker zyn in deezen Herdruk te vinden de plaatsfen, die reeds voor dezen uit dit *Kampregt* by anderen aangehaald zyn geworden. En, gelyk'er niets in de weerd in allen deele volmaakt is, zoo vond men zelden eenig gemak, of voordeel, dat niet zyn ongemak, en nadeel, en in tegendeel schier geen ongemak, en nadeel, dat in zeker opzigt niet wederom eenig gemak, en voordeel had. En op deeze gronden twyfel ik niet, of de Liefhebbers der Vaderlandsche Oudheden zullen onze poogingen, en in 't byzonder den voet by my in dezen gehouden, redelyk keuren, en regtvaardigen, en vorder ons goed oogmerk, en Betragten begunstigen.

*Te Rotterdam, den 31sten
van Hoorymaand, 1739.*

P. VAN DER SCHELLING.
A A N

AAN DEN
HEER EN MEESTER
ADRIAAN
VROESEN;
OUD-
BURGEMEESTER
DER STAD
ROTTERDAM;
VRAAG-BAAK
VAN
REGT-, EN STAAT-
KUNDE;
WERDEN

DEEZE
AAL-OUDE
GEWETTIGDE
HOLLANDSE
TWEERGEVEGTEN,
MED
DIEPE EERBIEDING,
UIT
HOOG VERBINDENIS,
PLIGT-SCHULDIG
OPGEDRAAGEN
DOOR
KORNELIS VAN ALKEMADE.

[1702.]

IN.

INLEIDING.

De Regts-bediening, of oefening van Geregtigheid is van aaloude tijden bij alle Volken geschat de eenigste behoudster te zijn van alle Staaten, Gemeenschappen, en Maatschappijen, en gerekend het hoofdstuk te wezen van alle groote Deugden; en daarom vergeleeken bij de Zon, door welke alles gekoesterd, gevoed, verheugd, en in 't leeven behouden werd.

De Ouden hebben de Geregtigheid gezegd te bestaan op deze drie grondstutten; naamlijk, Eerlijk te leeven, Niemand te verkorten, Aan ieder zijn Regt te verschaffen: En zij maalden de zelve af in de gedaante van een Vrouwe - beeld med een ongedekt hoofd, om dat zij niet vermomd,
* * be-

bedeezd, geveinzd, of verborgen mag ziin, maar openbaar, en even-gelijk aan allen.

Voor veele eewen waren deeze Landen gedompeld in een diepe onkunde der nutte, en noodigste wetenschappen, zelfs die van leez-en, en schriiven; dog egter hebben onze Voor-ouders geene tij-den (ook niet, toen de eerste eenvoudigheid hunne leden naakt, of med een schaapenvagt gedekt zag) beleefd, in welke niet het Regt bekend, de Vierschaaren gespannen, en de Geregtigheid gehandhaafd, en geoefend wier-den.

Dat beide deeze waarheden vol-standig, en onwrikbaar ziin, bewii-zen de buitenlandse Schriivers, bi welke in de vroegste tijden de ge-leerdheid bloeide, en die, al voor twee duizend jaaren de pen voeren-de,

de, den toestand van deeze onze Gewesten hebben vertoond.

't Is Zon-klaar uit hunne getuigenissen, dat de Regts-bediening zoo oud is als de volk-planten zelfs; welke zonder de oefening van die groote Deugd niet zoude hebben kunnen bestaan, nog in weezen blijven.

Maar zoo ontwiifelbaar als deeze aaloude Regts-vordering is, zoo onzeker zijn ook, door 't jammergeval van de schriif-onkunde, de Regelen, en Wetten, naar welke de Voorouderen geleefd, en het Regt bediend hebben.

Egter is het waar, en zeker, dat deeze onze Landaard, van't begin af aan op hunne Vriiheid gezet, en geslaagen tegenstanders ziinde van het invoeren der vreemde Godsdiensten, Regts-pleegingen, en alle andere levens-wiizen, zig met de uiterste standvastigheid heeft vastgehouden

* * 2

aan

aan hunne vaderlijke gebruikliikheden, zonder in het minste van de zelve af te wijken, veel min die van andere aan te neemen, en vooral niet die der groote wereld-dwingers; de Roomeinen; welke, hoewel zi tot aan den Riin waren doorgedrongen, en door het ontegenstaanbaare geweld hunner overwinnende wapenen in 't hart deezes Lands hadden post gevat, nogtans by geloofbaare Schrijvers niet te boek geslaagen gevonden werden, dat zi, van omtrent *Calais* in Vrankrijk herwaards aan langs de zee-kant, tot aan den mond van den Riin (alhoewel zi op de west-oever van die stroom veele Sterkten, en Krijgsgevaarten, welker grondslagen nog voor handen zijn, gebouwd hebben) hunne Wetten in eenig aldaar leggende Landschap ingevoerd, en Regts-bedienaars, of Overheden, om de zelve te doen
naar-

naarkomen , afgezonden hebben :
zulks, dat de Batavieren, en de oude
Hollanders niet onregtvaardiglijk
hunne Nazaaten , om dat die de
Rooms-Keizerlijke, en Justiniaanse
boven hunne Wetten gesteld, en tot
de Gerechtsbanken, en Hoven * inge-
voerd hebben, voorontaarde telgen,
en bastaarden gekeurd, en te gelijk
med verfoejing onterfd zouden heb-
ben ; Want, naar de getuigenis van
Tacitus, golden by hen de lofliike
Gewoonte , en goede Gebruiken,
meer dan de beschreeven Wetten bi
andere volken , en veelal schikten zi
hunne zaaken naar de rigt-snoer der
Herkomsten , en Doeningen, die zi
van hunne Voor-ouderen uit onheu-
gelijke tiiden van hand tot hand
ontfangen , en overgenomen had-
den: Dog de ervaarenis heeft gelear-
aard , dat zeer veele heerliike, en
prijzliike Wetten, Inzettingen, en
[* z. bl. 302.] * * 3 oude

oude Gewoonten, bi verloop van tiiden, en zaaken, in onbruik geraakt, en vervolgens ook aan de Nakomeling onbekend zijn geworden.

Egter schiinen deeze dingen in stand gebleeven, en loop gehouden te hebben, tot de tiiden der eerste Franse Koningen, die den Christelijken Godsdienst hadde aangenomen; tegen welke onze Heidense Voorouderen, om deeze Nieuwigheden te weeren, en de Vaderlijke oude Godsdienstigheid niet te verwisselen, en om de behoudenis hunner dierbaare Vriiheid, hardnekkig, en standvastig gevogten hebben; tot dat het geluk van die Koninglijke wapenen in de zesde eew oorzaak wierd der bekeering.

In deeze tiiden is 't geweest, dat die Koningen (bi gebrek van Regtsgeleerden) de wakkerste Mannen hebben opgezocht, ervaren in de Gebrui-

bruiken, en Inzettingen der Volken van elk Landschap (in laateretijden Kostumiers genoemd) die uit hunnen naam allede oude Wetten nauwkeurig hebben opgeschreeven; niet alleen op dat zi kennis zouden hebben van de levens-wiiz hunner nieuwe Onderdaanen, maar ook voornaamlijk, om, uit een Staat-kundig inzicht, de overwonnen Volken naar hunne eigene Gewoonte, en Vaderlijke Inzettingen te laten leeven, en van langzaamer hand de Heidense Gebruiken te doen verwandelen in Christelijke, en Verbeterde; hoewel meer med de naam dan de daad in de eerste beginselen, ter oorzake van de vaste aankleeving der Voor-ouderen aan hunne Vaderlijke Herkomsten, en Godsdiensten, die zi niet dan med zeer veel arbeid, en verloop van lange tijden hebben afgelegd, en verwisseld: Zulks, dat ettelijke aan

malkander gevolgde Koningen van 't gemelde Franſe Rijk de hand aan dit lofliik werk hebben geſlaagen, niet alleen om die oude Gebruikelikheden te doen beſchrijven, maar inzonderheid mede om die in beter ſtaat te hervormen, eer dat zi dit alles volkomen hebben konnen uitvoeren: Nademaal bevonden werd, dat Koning Theodoriik (zoon van Klodovèus) zulks aangevangen, de laatere Koningen dat vervolgd, en eindelijk de Groote Dagoberd 't zelve lofliik voltrokken heeft.

Onder alle de Deelen der oude Regts-oefeningen dezer Volken verdiend het KAMP-REGT de eerſte plaats:

Niet alleen om deſzelfs onnaſpeurlijke oudheid, welks begin, en inſtelling na te vorſen, een vrugteloofe arbeid zoude weezen; maar inzonderheid om het belang, en 't gewigt van dien,

dien , als bi 't welke , voornaamlijk onder de Edelen , en Grooten , in de Opperste Vierschaar , en voor de Prins des Lands (van welke geen Hooger Beroep plaats greep) gedongen wierd naar den Halz , en om de Behoudenis , of Verbeurd-verklaaring aller goederen.

Hier was het , dat Leeven , en Dood , Vriiheid , en Slaaverni , Overwinning en Neerlag , Riikdom , en Armoede , de Eer - krans , en de Strop in de Weeg - schaal hongen ; dewiil die binnen weinig oogenblikken aan de eene , of de andere ziide overslaande , een uitkomst gaf die Godliik , dat is van een Hemelse , en Almagtige Bestuuringe voordgekomen , geagt , en aanstonds uitgevoerd wierd ; zonder het allerminste opzigt te hebben op eenige toevallen , ongelukken , of onmiideliikheden.

En nademaal die oude Beschree-

* * 5

vene

vene Wetten onder onse Heidenſe Voor-ouderen meer gewag maaken van dit KAMPEN, dan van het REGT, en de WIIZ, op welke't zelve geoefend, en uitgevoerd wierd; en dat, in 't vervolg van tijd, dit KAMPEN, nevens veele andere aaloude Gewoonten, plaats heeft behouden onder de Regeering onzer Graaven, zonder dat de Chriſtelijke Godsdienſt magtig was de zelve te vernietigen; zoo hebben wi ons voornaamlijk moeten beezig houden med het naſpeuren, en't verhalen van de Pleitwiiz, die onder de eerſte Graaven (dat is, van het Oude Hollandſe Stamhuiſ) gemeen, en gebruikelijk was, en die bi de laaterre Graaven wel ten deeſe afgeſchaft, maar egter tot in de tiiden van Keizer Karel de Viifde, niet geheel in onbruik is geraakt: om welke reden wi de zelve (med groot regt) hebben genoemd een

Regts-

*Regts - vordering voor het Hof ,
van Holland.*

Het is verwonderens waardig, dat een zoo voornaam Deel der Hoogste Regtsbestelling van het Land, en van het Hof van den Graaf zelfs, bi niemand ter regte tijd nauwkeurig is beschreeven, en nagelaaten ; waar door de Nakomeling voor altijd ontbloot bleef van de waare toedragt deezer plegtige, en uitvoerige Regts-oefening, die met zoo veel glans bestraald door de tegenwoordigheid van den Prins, en 't biziin ziiner Raaden, in 't aanzien van de geheele Wereld ver- rigt, en uitgevoerd wierd.

De weinige ter loops aangetrokken, en de overgeschooten Gedenkschriften, beschreeven Handvesten, Kostuimen, Voor-regten, en andere bi een gezogte, en naarbi invergeetenis gebragte Papier-brokken, hebben de hulp-middelen moeten zijn, om
in

in deeze algemeene schik-breuk, als op de spaanderen te regt te raaken.

Waarom wi , tot onz leedwezen , deeze zoo heerlijke stof , en die een meerder opheldering , en uitvoering overwaardig was , mede eene zoo geringe omschryving genoodzaakt zijn geweest in de werreld te zenden : Dog de welneemende beleefdheid , en edelmoedige bescheidenheid der Liefhebberen van 's Lands Oudheden , ten vollen verzekerd , en overtuigd van deeze waarheid , zullen , onzen goeden wil beschouwende , zig hier mede eeniger maate voldaan houden.

Wi geeven hier eenige weinige bladen ten besten , en nogtans te veele , indien die niet bekwaam zijn om nut , en vobrdeel te doen : Zi openen een deel van de beginselen onzes voornemens , om 's Lands Oudheden na te speuren , en gemeen te maa-

maaken ; maar, indien zi aan deHollanders niet behaagen , zullen zi de laatste zijn , en het einde.

Aan de geenen, die den gelukkigen toegang hebben tot aaloude Schriften , en [wien] de goede wil overschiet, om, 't Vaderland ten dienst, de binnenste heiligdommen van dit Voor-ouderlijke Regts-hof verder in te zien , laten wi den weg open, om med arbeid , en vliit (voor welke alles te bekomen is) de dieper verborgene schatten deezer Hooge , en Oude Vierschaar op te delven.

De welvaard des Vaderlands, (indien wi die behartigen,) kan niet te regt gebragt werden , zonder de zelve grondig te kennen in de beginselen : Elk Vaderlander past het, die'er de minste liefde toe heeft , deeze groote aangelegenheid niet te verwaarloozen ; op dat wi alle, en ieder in 't bizonder, als waardige bezitters
van

van des zelfs kostelijke, en lieflijke vrugten moogen geschat, en bi de Nakomelingschap med gehouden is erkend werden: Nadien 't verloop van jaaren, en tiiden (die alles verflinden) meer en meer beneemen de goede gelegenheden, en hulpmiddelen, om zelfs med de allergrootste vliit te kunnen naspeuren die zaaken, en weetenschappen, welke, op 'er tiid verwaarloozd zijnde, niets komen over te laten, dan een vergeefs, en vrugteloos na-berouw; 't welk onze Nazaaten niet min in ons, dan wi in onze Voor-ouderen hebben te verfoejen.

Dat dan de Tiid-genoot, deezen misflag bespeurende, opgewekt werde, om zig tot zoo hoognoodige be-
tragtingen te bevliitigen; Op dat de oude Hollandse Spreek-wiiz bewaarheid werd, die alle verbeterde zaaken goed, en lofliik keurt.

[1699.]

O P

OP HET
REGT, EN GEBRUIK
VAN HET
KAMPEN,
DOOR DEN HEER
K. VAN ALKEMADE;
ten derden male uitgegeven, en vermeerdert,
DOOR DEN HEER
Mr. P. VAN DER SCHELLING.

Alkemade, diep ervaren
In 's Lants Outheit, kon zyn zweet,
Aen het Kampgebruik besteedt,
Geensins voor zich zelve sparen:
Neen. der weerelt wilde hy
Rekenschap van de uren geven,
Die hy over had in 't leven,
Toonend, tot wat razerny
's Lantaerts moet voorheen uitspatte
Op het Kampvelt, als hy daer
Zynen Iyvant werd gewaer,
En in woede zich afmatte:
Wie uit eene vete trok
Daer in volle waepnen henen,
Op zyn paert: wie op zyn beenen,
In een rooden wapenrok:

Wie

Wie de kruin moest laten scheren:
 Wie aen vinger, en aen teen,
 Kort van nagelen verscheen:
 Wie zich barvoets moest verweren:
 Wie met opgebonden vilt,
 Wie blootshoofs te voorschyn traden:
 Wie in ledere gewaden,
 Wie met knuppel, wie met schilt,
 En dit wêrd zoo graeg ontfangen,
 Dat de drukpers daer aen wêr
 Vast zwoegt voor de derde keer,
 Om te païen elx verlangen.
 't Geen spoort *Van Der Schelling* aen,
 Volgend zyns Schoonvaders stappen
 In des Outhaits Wetenschappen,
 Om mē hant aen 't werk te slaen,
 En uit de geschiedenissen,
 Vreemde volkeren, die mē
 Eertyts waren even reē
 Tot den Kampkans, op te visschen.
 Wat is de Arbeit dankens waert
 Dier twee Mannen! die in hoone
 Stellen zoo geleerd'ten toone
 Der vooroudren wrevlen aert.
 Men verheug' zich, dat wy heden,
 Met de rede, uit hemelsch zaet
 Voortgesproten, plegend' raet,
 Doemen zelfs onze oude zeden,
 En het kostlyk pant der eer
 Zoo niet wagen in 't beledigen;
 Maer op valster voet verdedigen,
 Dan men was gewoon weleer,
 Of den Koningen niet wyken,
 En verachten de ongelyken.

K. BOON VAN ENGELANT.

TER

CORNELIO ALKMADIO,

rerum Batavicarum peritissimo.

Alkmadi, Patriae pars non ingloria nostrae,
Inter Palladios commemorande Sopbos,
Accipe Castaliis quod Phoebus misit ab oris
Mnemosynon, scriptis digna trophaea tuis.
Elysios juxta campos, veterumque Valballe,
Belgica sunt Tempe, Palladiumque nemus:
Hic Palmae, & Lauri, Myrtique, Oleaeque virentes,
Symbola Virtutis, prata venusta tegunt.
Stant medio, Ctesiphontis opus, sacra fana Minerva,
Clarorum titulis fana superba suis:
Vossius hic Pbidae est, Junius, Grotiusque Lyssippi,
Dousa Polycleti, Scriveriusque Scopæ.
Scilicet hic posuit Pallas monumenta Batavum,
Quos studio illustres Fama perennat ovans.
Hos inter Pario fulget de marmore structa
Pyramis Alkmadio non peritura suo.
Cujus apex Genius spargit de divite cornu
Ingenii flores, germina rara, libros.
Innumerae circum pendent, seu stemmata, parmae;
Stemmata Palladii nobilitate micant.
Prima refert Chronicon, tenet altera parma Duella,
Haec Comitum nummos, Funera quarta gerit,
* * † Quinta

Quinta, recens germen, profert Heraldica signa:
 Quae sunt eximius Martis & Artis bonos.
 Cetera candor habet; sed mox Rynsburga notabunt,
 Et quae de Leehorst tempora prisca ferent.
 Losduna, & Coninxvelt, Berna, Egmonda sequentur;
 Pone Sigilla Ducum, Nobiliumque domus;
 Et Nortvic, natale solum, cum Rotterodamo,
 Oppida vel quotquot terra Batava capit;
 Erutaque e blattis ævi memoranda vetusti
 Supplebunt studio Scripta parata tuo.
 Excipit hæc scutum patrium, sculptura Myronis,
 Cujus obit furvus candida testa Leo.
 Scuta tenent Genii, laurosque oleasque ferentes;
 Plumea mixta libris parata Corona tegit.
 Postumaque ut feros recrearet Fama Nepotes,
 Hoc breve Praxiteles sculpserat Elogium:
 Quod Patrios ritus, quod Belgica gesta perennet,
 CORNELIO ALKMAADIO SVNT BATAVO POSITA.

HENR. DE WEERT.
 J. C.

MDCCXIII.

VER.

VERKLARING

VAN HET LATYNSCH

G E D I G T,

VAN DEN HEERE

H. DE WEERT,

Regtsgeleerden.

AAN DEN HEERE

KORNELIS VAN ALKEMADE,

UITMUNTEND KENNER DER DATA-

VISCHE OUDHEDEN, ENZ.

Van Alkemade, die een roem in Holland strekt,
En, in den rang gesteld van Pallas gunstelingen,
Ook and'ren op het spoor van Nederlands Oudheden wekt,
Ontfang, ter eere van uw Letter-oeseningen,
't Gedenkstuk, dat Apol voor uw verdiensten zond
Van zynen Berg, in het Kastalische geweste,
En duid deez' mooglyk niet wel uitgewoorden vond
Myne al te zwakke Kunst, naar uwe gunst, ten beste:

** ††

By

By de Valhalla, (*) en het Elizeefche veld;
 Is Neerlandfch Tempe met Minervaas bos gelegen;
 Een rust- en vreugde-plaats voor elken braaven held,
 Die door zyn vlyt en deugd heeft waren lof verkregen:
 Daar groend de fchoonfte beemd, bezaayd en overdekt
 Met Palmboom, en Laurier, en Mirthen, en Olyven,
 Kenteekens van de Deugd, fomtyds verdrukt, begekt,
 Maar die daar eeuwig zal in vreugde, en eere blyven.
 In 't midden van die Streek toond zig Minervaas Kerk,
 Vermaard door titelen der Helden, die daar praalen,
 Gebouwd door Ktefifon, die ftigte 't wonderwerk.
 Dianaas tempel, waar geen' andere by haalen.
 Hier ziet men *Voffius*, door *Fidias* gefneen,
 De *Groot*, en *Junius*, naar 't leven uitgebouwen,
 Door *Alexanders* baas, *Lyfippus*, ongemeen.
 Hier kan men *Doufa*, en *Scriverius* befchouwen,
 Het werk van *Polykleet*, en *Skopas*. *Pallas* heeft
 Die beelden daar gefield, tot eer der *Batavieren*,
 Die, door hun *Studien* vermaard, nu overleefd,
 Bekroond zyn door de *Faam* met eeuwige laurieren.
 Hier is voor *Alkemade* een *Grafnaalde* opgerigt
 Van *Parifch* marmet, van wiens topeen *Engel* bloemen,
 En *spruiten* van vernuft, en boeken vol van licht,
 Strooyd uit een' ryken hoorn, van *Stad* en *Land* te roemen.
 Zie

(*) Van *Valhalla*, een zalige verblyf-plaats, die de
 Noordsche volken hielden gefchikt te zyn tot ver-
 maak der helden na hunne dood, daar *Odyn*, de
 Vorft der Schimmen, gezegd werd te heerfchen,
 zie *Bartholyn* in zyne *Deenfch. Oudheden*, enz. in
antiquitatib. Danic. Lib. II. Cap. VII. & feqq.

Zie hier om deeze *Tombe* een zeldzaam groot getal
 Van Beukelaaren, als de beelden in de zaalen
 Der Ouden met de Schets der Oudren overal,
 Met Pallas adel, en zyn schoone Werken praalen;
 Elk in een schild verbeeld, en net gesteld te pryk:
 Dit toond *de Rymkronyk*; en dat d'aloude *Regten*
 Van't KAMPEN, (zelfs na 't Hof verkreeg een vaste wyk)
 Om 't duister regtsgeding door wapenen te slegten;
 Het derde hield *de Munts der Graaven* by elkaar;
 Het vierde toond *de plegt* van 's Lands *Begravenissen*;
 Het vyfde, een nieuwer werk, verheft als op 't altaar
 De *Wapenkunde*, om in geslagtmerk niet te missen,
 Een eer van Mars, en Kunst. De verd're schilden, wit,
 Zal *Rynsburg* eens beslaan, en *Leeuwenborst*, *Losduinen*,
 En *Bern*, en *Koningsveld*, en *Egmond*, met het pit
 Van hunn' geschiedeniss', Abdye'n die hun kruinen
 Verheffen op de pen en zorg van onzen Held:
 Der *Graaven zegelen*, der *Edelen Geslagten*,
 En hun *Stamhuizen*, meest in Hoeksche tyd geveld,
 En *Noortwyk*, *Rotterdam*, geprent in zyn gedagten;
 Jaa Hollands steden, en de Dorpen op een ry,
 Die zullen elk een schild; en d'alleroudste Bullen,
 Voorregten, Schriften, opgespeurd, en van waardy,
 Die zullen al de rest dier lêge schilden vullen;
 Het vaderlyke schild, door Myron net gesneen,
 Is 't leste, en toond zyn oud voorouderlyke Wapen,
 Een' *zwarten Leeuw* op 't veld van zilver, hun gemeen.
 Veel Englen houden hier die schilden, en zy raapen,
 En

En brengen steeds laurier en vree-olyven aan :
Een Kroon , van boeken en van pennen net gevlogten ,
Bedekt de beukelaars , die dus geteekend staan ,
En hier en daar vergeefs besprongen van gedrogtten.
En , op dat eindelyk de welverdiende naam
Van ALKEMADE na zyn dood niet mogt verfterven ;
Maar 't nageslagt daar mē vermaakt zyn door de Faam ,
Mogt hy dit Graffchift van Praxiteles verwerven ,
Met goud in toetssteen naar de kunst gefield ten toon :
„ Van ALKEMADE die 's *Lands Plogten* , en *Kronyken* ,
„ En *Adel* , *Slos* , en *Munt* befchreef , ontving ten loon
„ Deez' PYRAMIDE , die door tyd nog ramp zal zwyken !

P. VAN DER SCHELLING.

In

In effigiem
CORNELII ALKEMADII.

*Rerum Batavarum sagax
Redintegrator, sedulus
Scrutator, & Scriptor pius,
Batavus ipse nobilis,
De patria bene promerens,
Sic vivit ALKEMADIUS.*

ex tempore

V. D. S.
1716.

Op de afbeelding van den **HEERE**
KORNELIS VAN ALKEMADE,
naaukeurigt' kenner, en onderzoeker van
Neêrlands Oudheden.

Dit 's **ALKEMADE**, die door onvermoeide vlyt
's Lands Oudheid steeds doorploegt met schrandere ge-
dachten:

Wie schryft zoo veel, wie slyt zoo nut zyn dier' ren tyd?
Ja wie waardeerd dien schat wien elk op 't hoogst' moet
achten.

Ach! zag men z'eens in't licht voor ieders oog ten toon!
Hem voegd, o Nederland, uw schoonste Letterkroon.

CL. BRUIN.

*Aan zyn E. huis te Rotterdam;
terwyl wy bezig waren met
het zien van zyn Eds. uit-
munstende liefhebbery. den 19den
van Zomermaand, in 't jaar
1717.*

Op

Op het vertoonen van eene andere afbeelding van den zelve.

Zie **ALKEMADES** schets, en wezen op papier:
Batavia draagd roem op deezen *Batavier*,
Die, altoos onvermoeid in d'Oudheên naa te speuren,
Tragt door zyn kunst, en pen de Waarheid op te beuren,
En 's Lands Kronyken te verbet'ren door zyn vlyt.
Zyn geeft, en Naam zy des aan d'eeuwigheid gewyd!

1718.

O P
DEN ZELF DEN,
verbeeld met Schryf-, en Teeken-tuig
in zyne Boekerye.

Wie schryft, en teekend met de pen, zoo veel, en
net?
't Is **ALKEMADE**, in 's Lands historiën ervaaren,
Die uitmunt in zyn *Munt*-, en *Zegel-kabinet*,
En *Handfchrift-boekery* zoo weergaloos te paaren.

V. D. S. 1710.

TER

TER UITVAART

VAN DEN HEERE

K. VAN ALKEMADE,

Eerſten Kommiſſien Kantoor der Konvoien,
en Licentien te Rotterdam, enz.

Wat maakt gy wreede doot? gy offert *Alkemade*
Dan eindlyk aen uw on-verzoenbare ongenade!
Na gy, ſchoon groeiende in der ſcheps'len ondergang,
Dat hooft verſchoonde drie en tachtig jaren lang.
Het zy gy, door des mans verdienſten aangedreven,
Ontzaegt uit eerbiet aen te randen zulk een leven.
Het zy gy, tot gy hem uw macht doen vrezen zoudt,
Waer alle macht toch voor bezwykt, hem ſparen woudt,
En, wordende het ſpel ten langen laetſte moede,
U door de wanhoop liet vervoeren tot die woede.
Wacht deze laſheit van een lager geeſt. veel eer
Zaegt gy hem kuffen uw nootlottig moortgeweer.
Hy wiſt toch, dat het graf hem mede was beſchoren:
Hy wiſt toch, dat hy om te ſterven was geboren:
Dat hy zoo duur een tol natuur betalen moeſt,
En mede vallen in uw dagelykſchen oegſt:
Dat hem dit leven tot een doorgang zou verſtrekken
Naer een gelukkiger, gy 't pat, om het te ontdekken;
Indien hy op der aerd betracht had zynen plicht,
En dorſt verſchynen voor zyns Scheppers aengezicht.

• • •

En

En wie toch zou hem te betichten zich vermeten ;
 Dat hy zich naer den eisch daer in niet had gequeten ?
 Waer heeft hy immer zich te buiten in gegaen ?
 Waer heeft hy immer zyn mèburger in misdaen ?
 Kan 't Lant van zynen Dienst zich ergens in beklagen ;
 Wiens last hy heeft byna een hallevē eew gedragen ?
 Als hy by dag zich , in zyne inkomst gā te slaen ,
 Had afgeslooft , quam hem 't voornaemste werk eerst aen :
 Zyn rust bestond dan , in den nacht noch te besteden
 Aen licht te scheppen in den nacht van zyne outheden
 Uit een ontmunte munt , uit den onleesbren inkt
 Van bulle of parkement , uit zeglen , blind , verminkt .
 Wanneer 't hem Melis Stoke , in zyne Rymkronyken ,
 Met zyne opheldering behaegde te verryken .
 Wen hy der *Graven Munt* verzamelde by een .
 Wanneer hy vorschte na de aloude *Plegtigheden* ,
 Gebruikt in dezen Oorde op de *Begrafsenissen* ,
 En op het *Kampvelt* , en op Feesten *aen de dissesen* .
 Wanneer hy *Jonkheer Frans* de blinkende helmet
 Drukte op het hooft , en stak de aenhitzen de trompet .
 Wanneer hy wou de hant aen de oude *Kemmen* leenen
 Van *Voorne* , en van *den Briel* , des vryheits wieg voorheenen .

Maer! wat worde ik gewaer? geeft myn Geboortestroom
 Zyn dartle baren op dat woort den vollen toom ?
 En weigert die myn zang , waer mede ik strax hem de ooren
 Noch scheen te kittelen , nu langer aan te hooren ?
 Ik merk myn misflag . 'k farde , o Maes , uw spyt . U quam
 Nu weér te binnen , dat uw hoofstat , Rotterdam ,

Wier

Wier lucht hy ademde, ten minste niet heeft mogen
Zoo veel op zyne pen, als die gebuurstat, boogen.

Keer, edle froom, te rug: hy had noit ('s dooden mont
Heeft my dit zelf betuigt) beleest een blyder flont,
Dan die hy had tot zulk een dienst uit mogen koopen;
Maer driefte Onwetentheit verydelde zyn hopen.
Schoon hy het daglicht aen den Ryn genoot, hy had
Zyn grootst geuoegen steeds gevonden in uw Stat.
Keer des. vergeefs, zoo ik zulk een getuigen misse.
Legge ik myn plicht af aen myns Vrients gedachtenisse.

't Gaet wel. 'k zie, dat ik met myn reden winne vel,
En myn rechtvaardige verschooning by u gelt:
Dat weder, tot een blyk van aendacht, uwe baren
In hare oploopenheit van lieverle bedaren.

Hebt ge u zoo vaak met de verwondering gestreelt
Van zynen arbeit, dien hy u heeft mēgedeelt;
Wat zal het zyn, als zich het Werk zal openbaren,
Dat hy tot noch toe gaf zyn koffer te bewaren?
Als gy eens weder nu in haren bloei ziet slaen
De Abdy van Leuvenhorst, en *Rynsburg*, lang vergaen.
Als gy eens weder nu *der Edlen booge Sloten*,
Die *Hoofsche*, en *Kabbelfawfche* om ver rukte onverdrotē,
Die blinde razerny ter spyt, gelyk herbout
Door zyne wakkerheit, op 't klagend puin aenschout.
Als hy u toont, hoe trouw dit volk van outs bewakte
Zyn vryheit, als een zuivre, als eene onaengerakte.
Hoe 't, als het werd gedreigt met eenig krygsgevaer,
Niet langer kiezen wilde een hooft, dan voor een jaer.

* * *

Hoe

Hoe 't eigen het gemeen belang daer na verzuimde ;
En grooter macht van tyt tot tyt den Grave inruimde ,
Tot deze pest zoo had dien duerbren schat verquift ,
Dat noit de opvolging werd aen 's Graven Krooft betwift.

Zoo 's mans gemeenzaemheit dees heimelyke panden ,
Uit zulk een eerlyk zweet gewoekert , noch me in handen
Heeft kunnen geven , welk een letterarbeid
Verschuilt zich dan niet wel noch by die naerfigheit !

Gaet , Lantgenoten , vry in eene ry van boeken
Het machtig *Latium* , en Griekenlant bezoeken :
Ziet daer de Staetzucht vry in euylen overmoet
Met kroonen kaetzen , en tot de enkels treên in 't bloet :
Ziet Trojes vesten vry door Sipons fakkel sloopen :
De boupracht van out Rome instorten tot puinheopen :
En blyft een vremdeling (wat onafwisbre schand !)
Na al dat reizen in uw eigen Vaderlant :
Een Lant , om welx bezit men heeft geen bloet vergoten ;
Een Lant , waer uit men geen bezitter heeft gestooten ;
Doch waer men , wyl men het vond onbewoont , weleer
Zich zette naer de wet van de natuur ter neêr.

Wy slaen veel liever , o onsterflyke *Alkemade* ,
Hoewel van verre slechts , uw wakkre schreden gade ,
En helpen met ons maetgezang de schelle Faem
Gewagen na uw doot van uwen grooten naem.

K. BOON VAN ENGELANT.

Den 23 Mei 1737.

TER

TER GEDAGTENISSE

VAN DEN HEERE

K. VAN ALKEMADE,

Uitmundend Naspoorder, Kenner, en Beschryver van 's Lands Geschiedenissen, en Oudheden, enz.

Hoe leg ik best myn' pligt, myn' laatste Lykpligt af,
Terwyl myn beste vriend gedragen word naar 't graf?
Myn boezem-vriend, wiens lof, en voorbeeld stadig wekte,
En in 's Lands Oudheên my ten besten Gidze strekte?
Wiens weergalooze vlyt al van zyn eerste jeugd
In 's Lands historiën, en Penningen, zyn vreugd
Geschept heeft, en zyn tyd zoo onvermoeid versleeten
In op te delven wat door ouderdom vergeeten,
Of reeds verbafterd van het waare, of duister was;
Die 't blinde Perkament, als waar het leezbaar, las;
En 't schrift op d'oudste Munt, zelfs voor dat Beyervorsten,
Als Graaven, 't Regt van 't Land met Voorregt krommen
dorsten;
Hy vroette uit puin, en schets, de *beeltenissen* op
Der *Sloten van ons Land*, en hief den lof in top
Der oude Bataviërs, beschreef hun deugd, en zeden.
Wat toond zyn Kabinet een reeks van zeldzaamheden?
Wat bergd het schrift van meer dan een' geleerde Hand?
Hoe veel Beschryvingen van Steden, Burgen, Land,

Kronyken niet gemeen? 's Lands Edele Geslagten,
Voorregten, Wapenkunde, en wat de Kunst moet agten?
Wat heeft hy penningen, kasteelen afgeschetst,
En overblyffelen van puin, elk op het netst?
En Grave-zegelen, en andere, met hun Bullen,
Behoed voor ondergang, wel eer verzuimd als prullen?
Dus heeft hy met meer vrugt zyn tyd daar aan besteed,
Dan vreemde zeldzaamheên, waar in hy eêr zig queet.

Gy, Leiden, zaagt hem vooreen halleye eeuw al zwoc-
gen

In puin van Griekenland, en Rome, zyn genoeg;
Na dat hy van den Ryn werd aan de Maas gelokt,
Werd deze lust gevoed, en door Oudaan gefokt,
Oudaan vermaard in 't Land, door vlytig naar te spooren
Wat in die Oudheên door de tyd by na verlooren,
Of nog te vinden was. Terwyl zy hand aan hand
Doorzogten 't overschot van Rome, en Griekenland,
Begon Oudaan zyn' Vrind aldus eens toe te spreken:
„Myn leven loopt ten eind; myn tyd is haast verstreken;
„Ik lei myn snippertyd aan deze bezigheên,
„En aen Romeinsche munt, en vreemde zeldzaamheên,
„Met lust allang te kost, ten dienst der Landgenooten,
„'t Was wel niet vrugteloos, en 't had' my nooit verdroo-
ten,
„Indien ik niet te laat myn' misflag had bespeurd
„In mynen ouderdom, te laat vergeefs betreurd:
„Men wroet in puin, en stof van Romes Heerschappyen,
„En slaat naauwkeurig gaê, naar wys van onze tyên,
„Veel

„ Veel volken, zelfs die thans niet meer in wezen zyn ,
 „ Hun wetten, zeden, en gebouwen, in den schyn
 „ Als of ons daar aan waar' oneindig meer gelegen ,
 „ Dan aan ons eigen volk, en oudheên, meest verzwegen,
 „ Waar naar geen mens schier, hoe nieuwsgierig anders,
 „ Taald,
 „ Terwyl hy overal in 't oudste nieuws verdwaald.
 „ Men wil de kleeding zelfs der oudste volken weeten,
 „ Terwyl de Batavier blijft schandelyk vergeeten,
 „ Men vroet in 't vreemde puin van Steden, lang vergaan,
 „ Terwyl men 't Vaderlansch verwarelooft laat staan :
 „ De reiziger ontziet geen moeyelyke reizen,
 „ Beziat het oudste puin, Kasteelen, en Paleizen :
 „ Men steld wat overbleef naauwkeuriglyk te boek,
 „ En haald Geschied, en Schets der Vreemden uit den hoek,
 „ Van Piramiden, Mausoleën, grafnaalde, en beelde,
 „ En, hoe 't oorspronk'lyk van die teekening verscheelde,
 „ Men vleid zig meer met zulk een vreemd gebreklyk stuk,
 „ Dan 't zeldzaam van ons Land, te vinden hy geluk.
 „ Men zoekt Dianaas Kerk, Kolossen, Babilonnen,
 „ De Grieksche, en Roomsche Munt, hun wyzen van fef-
 „ Tonnen,
 „ Kolommen, architraav, verwulf, en kapiteel,
 „ Voorgevel, en wat viel vergetelheid ten deel.
 „ Men stygt op 't Kapitoel, en wil den oorsprong weeten
 „ Van Kerk, Kapel, Paleis, en bouw wys, schier vergeeten ;
 „ Der vreemde volken aart, geschichten, zeden, plegt :
 „ Hun op-, en onder-gang, hun Lot, en ramp, en regt,

* * * 4

„ En

„ En d'oorzaak van hun lok , en druk , en wisselingen ,
 „ Daar Agteloosheid blyft ons Vaderland omringen.
 „ Men maald de kleeding der Romeinen keurig af ,
 „ Hun ouderwetsche *mode* , en Dis-gebruik , en graf ,
 „ Hun ringen , vaatwerk , schip , en tuig , en plegtigheden ;
 „ Terwyl men in ons Land , onkundig van 't voorleden ,
 „ Geen moeite doet , om 't Oude , en dat , in ons gezigt ,
 „ Tot naauwer onderzoek , en nutter ons verplicht ,
 „ Naaukeurig gaê te slaan ; zelfs daar 't ons mag-gebeuren
 „ 't Verwaareloosde , nog in wezen , op te speuren .
 „ Wat valt 'er nog te doen in dit ons eigen Land ,
 „ Daar deeze vreemde drift zoo zeer heeft overhand ?
 „ Men ziet hier puin , gebouw , kasteelen voor ons oogens ;
 „ En , zoo dit houd een wyl een enklen opgetogen ,
 „ Men scheid 'er even wys , schoon eens verwonderd , af
 „ Wie slaat onze oudste Munt , die ons de tyd nog gaf ,
 „ Nauwkeurig gaê ? wat valt aan Steden te beschryven ,
 „ En dorpen , reeds vergaan , of die nog bloeyend blyven ?
 „ 't Is nog niet hopeloos , daar schuilt ligt hier en daar
 „ Een Pergamente schat : hy wierd ze ligt gewaar ,
 „ Die lang , en vlytig zocht : Indien niet myne jaaren
 „ De hoop benamen , ik begaf my tot vergaaren
 „ Van onze Zeldzaamheên , van des te meerder nut ,
 „ En des te meerder hoop , als minder uitgeput .
 „ Hier is een open veld , om uwe Landgenooten
 „ Vermaak , en nut te doen , voor U , die zyt gesprooten
 „ Uit eenen ouden Stam der Batavieren ; gy ,
 „ Die in de kragt zyt van uw leven , en met my

„ Gene-

„ Genegen om wat oud, en vreemd is, na te sporen,
 „ Laat u 't merkwaardig van ons Land het meest bekoo-
 ren,
 „ Doorzoek daar 't oudste door en door, en stel te boek
 „ Wat nu verborgen ligt verwaarlooft in een hoek:
 „ Gy zukt door nyverheid hier nutter voortgang maaken,
 „ En vrugten van uw vlyt in hooger jaaren smaaken,
 „ Ja na uw dood; terwyl de dankbre Nazaat zal
 „ Uw Naam verheffen in het edele getal
 „ Van die ons dezen weg het allereerste baanden,
 „ En't ys eerst braaken voor die volgen: want die waanden
 „ En dreeven, dat'er niets is waardig in ons Land
 „ Zoo net een onderzoek, bedriegen zig met schand',
 „ En schaf: dit 's regt verblind in 't wilde schieten.
 „ 'k Verzecker, u gy sult eerlang de vrugt genieten,
 „ En danken dezen raad als van een trouwen vrind
 „ Die door ervaring spreekt, en zelf zyn misflag vind.
 Dus sprak Oudaan tot hem, die my dit meenigmaalen,
 Met dankbaarheid aan zynen Raader, kwam verhaalen,
 En zig bedankte, dat hy dezen goeden Raad
 In tyds gevolgd had eer het eindlyk wierd te laat.
 Deez' aanspraak, schoon gegrond, vond eerst haar tegen-
 heden,
 Maar ingang by zyn vrind, verwonnen door de reden,
 En, dikwyls overdagt, herkaauwd, op zyn gemoed
 Dien indruk, dat hy kooz dit Oudheids spoor met spoed
 Te loopen, en het Vreemd, hoe zeldzaam, te verlaaten,
 Op dat zyn Vordering in dit te meer mogt baaten.

Matthous, Leidens roem, geleid hem op dit Pad,
Aan wien Hy tot zyn dood een Medhelper had,
En Vrind; terwyl ze elkaer gestadig stoffen gaven
Ter overweeginge, om steeds verder voort te draven.

Dus deed hy voorraad op van al wat ongemeen,
Verborgen was, en niet bekend voor yder een;
Hy maakte zig gemeen des Lands Geschiedenissen,
En waar die vast gaan, of het spoor der waarheid missen:
Dus afgeregt ontworp zyn door-ervaaen hand
Verscheide Werken, nut, en heilzaam voor het Land:
Hy, die, wanneer hy schreef, niet had uit vele boeken
Een brabbeling van stof elendig op te zoeken,
Of, nog niet half geleerd, al andren leeren wouw,
Maar 's Lands Kronyken net van buiten kende, en trouw
De Waarheid schreef, vervreemd van inzicht, of verzaaken;
Die twyfelingen had herkaauwd, om op te maaken
't Waarschynelykste, waar de waarheid zig verbergd:
Wat kan men meer? wie is 't die hier iet anders vergd?
Wat heeft hy sedert niet verzameld uit de hoeken,
Uit pergament, papier, en uit onleesbre boeken?
Ik rep-geen Schriften, die gebragt zyn reeds in 't ligt;
Een gantsche Bockery van weergaloos gewigt,
En waarde, door zyn pen geteekend, en beschreeven,
Kan zyner naarstigheit oneindig proeven geeven.

Och had hy *Rotterdam*, gelyk de *Briel*, gesteld
Met zyne regten, en zyn voorregt, door geweld
Niet uitgewischt, in 't ligt? dat die Verzamelingen
Eene afgeregte hand gemoedigd nog ontvingen!

Ja

Ja zoo Oplettendheid de hand leende, en den tyd
 Waarneemen wou tot werk dat nasuwlyks tustfel lyd;
 Zoo zag ik, wat 's Maas vlyt verzamelde, beklyven,
 En Rotterdams begin, en waschdom net beschryven!
 Dog, blyft men agteloos ontrent zoo nutten punt,
 Zoo zoekt men ligt Bescheid als 't ous de tyd misgund,
 Bescheid, dat huiten dit is nergens naar te speuren,
 Zoo als het zyne Vlyt een halleve eeuw mogt beuren,
 Dat ligt verstrooyen kon, ten ondiens van 't Gemeen.
 Indien men daar aan wilde in tyds nog zorg besteen;
 Zoo zag ik u, o Maas, voor geen Y-stroom wyken,
 Gelyk uw Zeeraad ziet voor zig de vlagge sryken.
 Zoo zag men nu en dan de vrugten van uw hand
 Verheven na uw dood, ten dienst van Stad, en Land,
 En uw verdiensten steeds, *O Alkemade*, loven,
 Wiens Werk, en Deugd den Nyd, en Laster sreeft te boven,
 Terwyl de Faam uw Vlyt, en Wetenschap trompet,
 En Oudheidskunde, en Schrift, en zeldzaam Kabinet,
 En ik u dank voor al uw weldaan meenigvuldig.
 Dit was ik awen Naam, en uw Verdiensten schuldig.

*Overleden te Rotterdam, in
 den Ouderdom van 83
 jaaren, en eenen dag,
 den 12 van Bloeymaand
 MDCCXXXVII.*

INHOUD.

- I. **T**Wist-zaaken zyn van Ouds mondeling,
en kortelyk afgedaan by de Batavieren. 1. enz.
- II. *Wie in de oudste tyden Regter, en Uitvoer-
der der straffe was.* 6
- III. *Na de opregting van 't Graafschap, was
de eenige algemeene Regtsvoorderaer de Graaf
van Holland.* 10
- IV. *De Regters waren de Edelen, en Welgeboor-
renen in elk Landschap.* 22
- V. *De Regters waren ouwelings van een onze-
ker getal.* 27
- VI. *De Leen-mannen van den Graave mede als
Regters gebruikt.* 31
- VII. *De Graaf reizt van plaats tot plaats, om
Regt te doen.* 34
- VIII. *De Vierschaaren der Landschappen zyn,
voor de opkomst van de Steden, en den Hove
van Holland, de eenigste Regts-toven ge-
weest.* 40
- IX. *De Graaf laat het Regters-Ampt waarne-
men door zyne Gemagtigden.* 42
- X. *De Graaf beboud het Hoogste Geregt aan
zig.* 46
- XI. *De Graaven deden, by hooger beroep, Regt
ten Hove.* 48
- XII. *De Borgondise Graaven stellen een vast Regts-
hof in.* 50
- XIII. *Veelerley, en verschillende Pleit-gebruiken
van ouds.* 52
- XIV. *'t Voorneemen des Schryvers.* 53
- XV. *Het Kampen ingesteld alleen in duistere, en
zwaare zaaken.* 55
- XVI. *Van 't Woord Kampen.* 61
- [XVI. A. *Oorsprong, en voortgang van het Kampen,
als*

I N H O U D.

als een extraordinair middel van Regtspleging, om de Waasheid, by gebrek van andere gewoone middelen, te bewyzen.]

67, enz.

- XXVIII. 't Hoogste Regt van den Lande was Kampregt. 79
- XVIII. Noodzaakelykheid des Kamps, gegrond op 's Lands Wetten, en Gebruik. 78
- XIX. De Graaf moest in het Kampen bewilligen. 84
- [XIX. A. Redenen, of Voorwendsels, voor het invoeren van het geregtelyk Kampen.] 91
- XX. In welke zaaken het Kampen plaats hadde. 95
- XXI. Onredelykheid deezer, en diergelyke Proeven. 100
- XXII. Onderzoek door 't Lot, en Kampen, al in gebruik by de Batavieren. 105
- XXIII. De Christelyke Godsdienst heeft deze Heidense gewoonte niet vernietigd. 108
- XXIV. Redenen, waarom zulks nagelaaten is. 111
- XXV. Het Kampen, voor, en onder de eerste Graaven, in zwang, met groot byge- loof. 120
- XXVI. 't Kamp-regt, onder de Noordse Volken, waar in eenstemmig, ende verscbillig. 125
- XXVII. Verscbilligheid tusschen het Kampen, en de Oefen-, of Vermaak-gevechten. 129
- XXVIII. Als mede, de roekelooze Uitdaagingen van Krygs-luiden. 131
- [XXVIII. A. Kampen uit spel, en voorbeduidingen uit het zelfde genoomen.] 146
- XXIX. Dagvaardinge. 149
- XXX. De Zaakweldigen mogten bynne zaaken verdedigen door Voor spraaken. 151
- XXXI.

I N H O U D.

XXXI.	Omzigtige voorzorg der Voorspraaken.	153
XXXII.	Ernstige Vermaaning des Regters aan den Voorspraak.	156
XXXIII.	Belofte des Voorspraaks.	157
XXXIV.	Eis, en Besluit des Eifers, met aanbiedinge van Kamp.	158
[XXXIV. A.	Van het vadium, of pand der Kampioenen.]	162. enz.
XXXV.	Antwoord van den Verweerder, en tegenbesluit.	165
XXXVI.	d' Eifer agter blyvende, hoe gehandeld wierde.	166
XXXVII.	De Gedaagde agter blyvende, hoe gehandeld wierde.	169
[XXXVII. A.	Kamp van eenen Betigten aangeboden aan zyne beschuldigers, dog door den Regter gelast tegens eenen bond aan te gaan.]	174
XXXVIII.	Verzet, en Uitvlugt van de Gedaagden.	178
XXXIX.	Uitvlugt wegens den Persoon, en Geboorte des Aanklagers.	179
XL.	Uitvlugt wegens Voorregt.	189
XLI.	De Dings-luiden Kamp-vast verklaard.	204
XLII.	Uitspel, en waar toe.	208
XLIII.	Kamp-veld, en Afteekening [van 't perk met kryt.]	210
XLIV.	Eed der Kampers.	217
XLV.	Biegte der Kampers [nevens openbaare gebeden, en aalmoessen, ten nutte der Kampers.]	231
XLVI.	Voor-betuygingen der Kampers.	233
XLVII.	Hoedaanigheid der genen, die tot het Kampen toegelaaten, of [daar van]	ge-

I N H O U D.

- geweerd wierden. 236
- [XLVII. A. *Onderſcheid tuſſen perſoneele Kamp-
vegters, en buurlingen, by ſommigen on-
derſcheiden in Kampers, en Kampioe-
nen.*] 239, enz.
- XLVIII. *Wien 't geoorloofd was, door een Kamp-
vegter zyn zaak te doen verdedigen.* 242
- XLIX. *Wien zulks niet was toegelaaten.* 254
- I.. *Edele Kamp-vegters, tot Leen-mannen
aangenomen by Grooten, en Geestelyken.* 256
- LI. *Hoe de Kamp-vegters in 't Perk verſche-
nen.* 259
- LII. *Wapen-ſchouw der Kampers.* 267
- LIII. *De Kampers op ſtoelen neder gezet, en
tot Vrede verzoegt.* 269
- LIV. *Bezweering, en Reining der On-edele
Kampers.* 270
- LV. *Begin des Gevegts.* 272
- LVI. *Gebod van Ophouden.* 275
- LVII. *Tweede Gevegt, en Gebod van ophouden.* 277
- LVIII. *Het derde Gevegt duurde, tot dat een der
Kampvegters was overwonnen.* 279
- LXIX. *Wat tot [de] Overwinning vereiſt wierde.* 281
- LX. *By ſommige Volken, het Bloed-ritſen ge-
noeg.* 285
- [LX. A. *De Overwinning moeſt geſchieden voor
zonne-ondergang.*] 286
- LXI. *De Overwinning voor Uitspraak gebou-
den.* 287
- LXII. *Dood-ſtraff des Overwonnen.* 290
- LXIII. *[De] Verbeurtenis der Goederen.* 295
- LXIV. *De Uitkomst, en ſtraf volgde [ook] den
Zaakweldigen.* 297
- LXV.

I N H O U D.

- LXV. *Het Kampen heeft geen gemeenschap met de Roomse Wetten, en waarom.* 300
- LXVI. *Het Kampen by alle Noordse Volken bekend.* 305
- [LXVI. A. *Voorbeelden van Kampen, by de Noordse en andere Volken, en onderscheid tusschen de zelve.*] 315
- LXVI. B. *Eenige Algemeene, en Byzondere gewoontens, en manieren van het geregtelyk Kampen, als een middel om duistere zaken te doen beslegten, onder verjebde Volken.*] 321
- LXVII. *Voor al in Engeland, daar zelfs de Koningen gevogten hebben.* 331
- LXVIII. *Kamp-uitdaagingen op den Kroon-dag des Koonings van Engeland, en de Plegtigheden van dien.* 334
- LXIX. *Dit Ryks kamp-vegterschap is erfelyk in 't Geslagt Dimok.* 339
- LXX. *Afscaffing van 't Kampen, en waarom? [te weeten, als strydig met het nauurelyk en geopenbaard goddelyk Regt.]* 340
- LXXI. *'t Kampen [in de 14de, en 15de eeuw, en] naderband somtyds ongedwongen geoeffend* 362
- LXXII. *Billyker Wetten, en Regts-pleegingen ingevoerd.* 369
- LXXIII. *Voorbeeld van een laater vrywillig aangenomen Kamp.* 371
- LXXIV. *Een tweede Voorbeeld, van nog laater tyden.* 379
- LXXV. *Besluit des Werks, met een uitneemend Verbaal van een Kamp, voorgevallen ten overstaan van Keizer Karel de Vyfde.* 378

I N

[I N H O U D

der bygevoegde

VERHANDELINGE

van den oorsprong, 't begin, den voortgang, en 't einde van 't

GEREGTELYK, EN ONGEREGTELYK

KAMPEN, EN DUËLLEEREN,

uit de Regten, en Geschiedenissen, nagespoord door P. V. D. S.

- V** Oorreden. bladz. 399
- I. Regtskundige navorsching van den waaren, en zaakelyken oorsprong, en voortgang der geregtelyke Kamp-gevegten, en der byzondere Duëllen. 401, enz.
- II. Naspooring van het begin, de duurzaamheid, en het einde der Geregtelyke Kampgevegten by de Batavieren; en der ongeregtelyke tweegevegten, of Duëllen. 421, enz.
- III. Waarom het geregtelyk Kampen in Holland, en elders, by Plakaat niet uitdrukkellyk verboden is; gelyk nogtans het duëlleeren. 440, enz.
- IV. Oorsprong, en Voortgang van, en Wetten, en straffen tegen het duëlleeren; onder andere, verstek van Pardon. Het Regt der Stadhouderen, om
- * * *

I N H O U D.

om Pardon te verleenen. Usurpatien van byzon-	
dere Stadhouderen desaangaande. Verbod van	
de zelve. Pardon te verleenen, alleen gereserveerd	
aan den Vorst, en zynen Stadhouder Generaal.	
Verschillen tusschen Stadhouders, en eenige Hoven	
deswegen; en nog onlangs in Vriesland. De HH.	
Staaten van Holland verbonden zig om geen Par-	
don te verleenen aan Duëllisten, enz. 448, enz.	
V. Onredelykheid, gevaarelykheid, dwaasheid, en	
schandelykheid van het duëlleeren. Redelykheid	
van de Wetten, enz. tegens Duëllen. 467, enz.	
Vervolg van eenige Byvoegselen, en Aanteekeningen	
op het Kampregt, door P. van der Schelling. 475,	tot 490
Drukverbeteringen.	491
Bladwyzer.]	

BEHAN-

BEHANDELING
VAN 'T
KAMP-REGT.

HENRICUS SPELMANNUS.

Majores nostri, cum nihil pene facerent non armati, etiam lites armis decernebant; dextram autem mantēs non virtute regi, sed Astræâ, & Themide, id est, divina justitia.

BE-

BEHANDELING
VAN HET
REGT en GEBRUIK
VAN 'T
KAMPEN.

I.

Twist-zaaken zyn van Ouds mondeling, en kortelyk afgedaan by de Batavieren.

De Schriften der oude geschiedenis sen dezer Landen getuigen ons, dat de Pleit-gedingen, en Regts-geschillen onder de Batavieren, nu Hollanders (die, des leezens, en schryvens t'eene- maal onkundig (a), meer gezet waren op manhafte uitvoeringen van groote zaaken, dan om loffelyke verrigtingen te beschryven) zonder eenige wederzydse

A schrift-

7 REGT en GEBRUIK

schrift-verwiffelingen, en pleit-bewyzen, alleen mondeling, en zonder lange tyd-poozen, of uittellen, kortelyk wierden afgehandeld (b); dat is, by de twistende Dings-luiden, bepleit (c), en by den Regter uitgesproken.

[En fchynt deeze gewoonte eigen geweest te zyn aan de Noordsche volken, en daar onder de Gotthen.]

De Koningen der Gotthen, onder welke ook deze Landen ten tyde van het vallen der Romeinse Oppermagt waren, zyn geweest zeer groote beminnaars van het bedienen van kort regt, en het handhaven van een spoedige regtsvordering: waar van een heerlyk voorbeeld te zien is in *Chronico Alexandrino*, [door M. Raderus, in het jaar 1615, uitgegeven, welke by my uit het Grieks vertaald, aldus luid:

„ In de 8ste Indiëtie, het XI jaar van
 „ Zenon, als Symmachus alleen Burge-
 „ meester was, in dit jaar is gekomen
 „ tot Theodorick, Koning der Romei-
 „ nen, zekere adelyke vrouwe [*patricia femi-*

„ *femina*] genaamd Juvenalia, den Kon-
 „ ning te kennen gevende, dat zy nu
 „ federt 3 jaaren met den edelen Formus
 „ (*cum Patricio Formo*) verschil had. *Red.*
 „ zegt ze, *myne twistzaak*. De Koning
 „ voor zig ontboden hebbende de Reg-
 „ ters van beide partyen, zegt: *Morgen*
 „ ~~zult gy een einde maaken van dezen twist,~~
 „ en, zoo gy de twistende, door uitspraak
 „ van vonnis, niet scheid, zal ik u met de
 „ dood straffen. „ Zy, te zamen gekomen
 „ zynde, en twee dagen in het onder-
 „ zoek dezer zaake doorgebracht hebben-
 „ de, hebben volgens de Wet gevon-
 „ nist, en daar mede beide heen gezon-
 „ den. Juvenalia komt met aangestoke
 „ waskaarsen tot den Koning, hem be-
 „ dankende, dat ze van die zaak af was.
 „ De Koning word toornig, roept de
 „ Regters voor zig, zeggende, waarom
 „ hebt gy, dat ge in eenen dag te doen
 „ had, tot den derden dag uitgesteld; en
 „ heeft twee Regters van beide de par-
 „ tyen met de byl onthoofd; waarom
 „ A 2 „ de

4 REGT en GEBRUIK

„ de vrees de overige bevong, enz.

Deze plaats is ook te zien by Vredius in zyn *Traëtaat quis Comes, & unde Romanis, Gothis, Francis*, in ejus operib. tom. 1. pag. 16.]

(a) De onkunde der *Bataviëren* in het leezen, en schryven, is uit de Boeken van *Cæsar*, en *Tacitus* bekend, en voor al uit zyn Boek *van de Zeden der Duitsen*: alwaar hy dit getuigt:

„ De verborgenheden der letteren, om te leezen, „ of te schryven, daar van hebben zy gene weeten- „ schap, nog de mannen, nog de vrouwen.

(b) Van de mondelinge, en knaphandige bestellinge, en afdoeninge der geschillen, en twistzaaken, kunnen ons de jaar-boeken, en de oudste Handvesten der Landschappen, en Steden, ten genoegen berigten, zamt ook de oude Willekeuren, en beschreeven Kostumen. Ziet onder anderen de Handvesten van Zuid-Holland, door *Jas. vander Eyck* uitgegeeven.

Zelfs. nog in de 13 Eeuwe was in Friesland deze korte Pleit-wyze, by 's Lands Weeten vastgesteld, als blykt onder andere uit de volgende Wet.

LL. Ostalbomicæ. Art. 35.

„ *Si quis contra alium querimoniam deposuerit, Actor „ in principio liti omnia juramenta, seu probationes al- „ legando proponat, ad ampliora non audiendus, ut Reus „ plenam se deliberandi habeat facultatem.*

(c) De Hoogleeraar Boxhorn, uit een oud. met de hand geschreven boek van de aaloude manier van de Gravelyke Regtspleginge in Zeeland, in zyn *1. Boek der beschryvinge van dat Graaffschap*, bewyft die spoedige regtsvorderinge:

„ Deze

van 't KAMPEN.

5

Deze Vierschaar is een Justitie, zeer verhoopt, en
begeerd by de goeden, en zeer gevreesd by de qua-
den, die niet en zoeken dan lange Processen. En
al is deze Justitie kort, zoo en verhaast zy niemand.
Al is 't dat de verweerer terstond moet bereid
wezen zyn onschuld, en waarheden te togen, zoo en
heeft hy 'er geen klagen, of kroemen, want hy ge-
noeg gewaarichoud is by der Keure.

En verder: „Alle dingfaeke in eische, antwoorde, re-
plyke en duplyke moet men voeren van dage te dage,
zonder meerder uitstel, op dat onvertoge regt ge-
schiède, enz.

En nog verder: „Ende alle gelezen zynde, sal die
Schaout overluid seggen: alle die inlandse dage ik op
morgen, en die uitlandse op overmorgen.

In het Privilegie van Konink Willem, aan die van Alk-
maar gegeven Ao. 1254.

„Voirst waert faeke, dat eenig man van buiten een
Poirter beklagde voor den Regter van ander faek,
die Regter soude den gaff doen hebben regt van
den Poirteren binnen den derden dagh,

A 3

II. Wie

*Wie in de oudste tyden Regter, en
Uitvoerder der Straffe was.*

Deze Geschillen, en Twist-zaaken werden in hunne opperste By-eenkomsten, op zekere tyden by hen gehouden, ende waar toe elk een regt hadde te verschynen (a), bepleit, en gewonnen by de gantsche Vergaderinge (b): Maar het Vangen, het Straffen, en het Dooden, was alleen den Priesteren geoorlofd (c).

Dat in oude tyden de Vergaderinge van de HH. Staaten de oppersten Regt-bank is geweest, is ontwyffelbaar, jaa zulx werd by de zelve Heeren Staaten zelfs voortgebracht, en vastgesteld in Haar Ed. Gr. Mog. antwoorde, tegen de Deductie van de Hoogen, en Provinciaalen Raade; [welk antwoord is] ingesteld door de geleerde penne van den Heere Hugo de Groot, gedrukt in het *III. Deel van't Neder-*

*Nederlands Advysboek. Consult. 216. No. 9,
10, 11, 12, 13, 14, 15. (d)*

(a) [Dit getuigd nadrukkelyk P. Winzemijs in zyne *Vrijsse Kronyk fol. 186.*

„ De Regters (gelyk de Historien melden) waren
„ zekere personen des Lands, die de Regeeringe van
„ Vriesland hadden (van welke nogtans het hoofd was
„ die Potestaat) niet uit kiesinge, lottinghe, of ander-
„ fins, maar door erflyke gevolg, ende gerechtigheden
„ haarder Voorouderen, diewelke in haare gewoontike
„ Quartieren regt bedienden. Dese selve Regters, en Staa-
„ ten hebben Martena't Potestaatschap opgedrongen, enz.]

(b) *Tacitus*, in zyn Boek *van de Zeden der Duitsen.*

„ Op hunne Vergaderingen is het ook geoorloofd de
„ misdaadigen te beschuldigen, ende de zelve van het
„ leven aan te spreken: hunne straffen zyn verschei-
„ den, naar de verscheidenheid der misdaden, enz.

(c) De zelve *Tacitus* in zyn voorgemelde Boek:

„ Wyders, iemand te straffen, gevangen te zetten, of
„ te slaan, is by hen luiden niemand toegelaaten, dan
„ alleenelyk den Priesteren.

De reden is, om dat by hen deze meininge was, dat
de uitvoeringe van de straffe was een Goddelyke zaak,
dewyle het de Godheid is, die de straffe uitvoert,
en toezent; ende dat de Priesteren by hen geaht wier-
den als Dienaars der Goden op deze Aarde. Gelyk de
zelve *Tacitus* verder aldaar getuigt.

(d) Ik vind dat voors. antwoord, of de voors. De-
ductie van de Groot in *de Holl. Consultation 1716 III. De
conf. 326. bl. 606. enz.* Alwaar hy in 't breede aangetoond
hebbende, dat van alle oude tyden de *Souvera-
niteit* over Holland, en Westvriesland was by de Staa-
ten,

A. 4.

8 REGT en GEBRUIK

ten; en dat de Prinzen, deze magt geëxerceert hebben: de, dit regt hadden verkregen van de Staaten, en vervolgens dat, de Princelyke *authoriteit* zynde komen te *cesseren*, dit regt *notoir* is *geconsolideert* met de magt van de Staaten, als uit dewelke de zelve *authoriteit* al haar oorsprong had genomen. Over zulks dat by de Staaten is de volheid van *Jurisdicție*, als zynde een van de *essentiële* partyen van de *Souverainiteit*, onder welke volheid, en andere zaaken, mede is begrepen het regt, omme de kennis van eenige zaake uit goede *considerationen* te mogen *evoceren*, en 't regt van Regters te mogen stellen, soo *ordinaire*, als *extraordinaire*, niet alleen by *commissie*, maar ook by *delegatie*, gelyk sulks bekend moet worden, by alle die geene, die de natuur van *Souverainiteit* verstaan. En, voortgaande, aldus spreekt §. 2. „ Dat eertyds, voor de *creatie* van de erfelyke Vorstendommen, ten tyde als de Duitfche „ natiën, en daar na ook de onze mede wierden geregeert by forme van Republyken, de generale Vergaderinge van elk Landschap niet alleen magt en hadde om de *Polisie* te verzorgen, maar ook om allerlei *Akten* van *Jurisdicție* te *exerceren*: *Licet*, inquit „ Tacitus, *apud consilium accusare, quoque crimen capitis intendere*. Dezelve *Costume* is zoo lange gebleven, ten tyde als de Duitfche natie door Koningen, of Prinzen zyn geregeert geweest. En daarom worden de Vergaderingen van de Staaten in de Franfche Historien genoemd *Placita*, waar uit komt het woord „ *placitare*, en in 't Frans *Plaidoyer*: De zelve Vergaderingen zyn eenigen tyd daar na genoemd *Parlamenten*, gelyk nog de Vergadering van de Staaten van „ Engeland word genoemd een *Parlament*. Maar sedert dat de Koningen van Vrankryk (welk exempel „ gevolgd is hier te lande by de Prinzen van Bourgondie, als gesprooten zynde uit Vrankryk) hebben opgerecht *sedentaire* Collegien van Justitie, zoo „ hebben de zelve, nevens het ampt van de *Judicature*, ook den naem van *Parlamenten* aangetrokken, en veel

veele *Affen*, die na regten den Staaten waren compe-
 terende: Zulks dat eenige geleerde personen niet qua-
 lyk hebben geremarqueert, dat dit is geweest een
 van de notabelste artificien van de Koningen van
 Vrankryk, om de *authoriteit* van de Staaten, waar
 door de Koninklyke magt pleegt gebreideld te worden,
 allengskens als onnodig te doen evanescceeren. En is
 ook goed te bewyzen, dat in Vriesland, soo van ouds,
 als na dat de Graven van Holland aldaar voor heen
 zyn aangenomen, het dagelyks geregt geweest is by
 de Graven, maar het hooge by 's Lands Vergaade-
 ringe, gelyk ook nog huiden ten dage, in 't Land
 van Overijssel, de leste kennis van alle zaaken is by
 de Staaten zelfs. In Holland zal men bevinden, dat
 nog in den jaare 1387. de dagvaard word genoemd
 den Hoogen Raad des Lands. Dan, de questien waf-
 sende, zyn daar na, in plaats van de Vergaderinge,
 gebruikt geweest de notabelste Edelen des Lands,
 tot dat het *sedentaire* Hof by de Princen van 't Huis
 van Bourgondye is geregeert, enz. [*l. geëgreerd.*]
 [Men kan met de voorl. stelling, dat de Souverai-
 niteit over Holland, Zeel., en Vriesl., en by gevolg
 de hoogste Jurisdicte, geresideerd heeft by de Staaten
 enz. ook vergelyken de *Remonstrantie van den Hoogen*
Raade, behelzende 't regt, dat beide de Hoven van *Ju-*
stitie, *mitsgaders de particuliere Steden, en Collegien in Hol-*
land, en Westv. is competerende in cas van *judicature*,
 in 40. in den Hage 1662. art. 11, 12, 13, 14. enz.]

REGT en GEBRUIK

III.

*Na de opregtinge van't Graaffschap,
was d'eenige algemeene Regts-
vorderaar de Graaf van
Holland.*

In laater tyden, na het instellen van een Graaffschap, en de invoeringe van een algemeenen Graaf over Holland, is deze geweest de algemeene, en opperste Regter, dat is, Regts-vorderaar (a), en Uitvoerder der straffen, den schuldig-verklaarden opgelegd: want na dat hem de Graavelyke bediening, dat is het Ampt eenes Algemeenen Regters, door de Edeken des Lands was opgedraagen, en aanbevolen (b), zoo hadde hy alles, wat ter regts-vordering behoorde, op zyne eigene kosten, en buiten belastinge der Op-, en Inge-zetenen, in't geheel uit te voeren, en waar te neemen; genietende tot vergoedinge van dien de Inkomsten, en't Vrugt-gebruik der Graavelykheids Landheer.

heerlyke Goederen , hem door de Staa-
ten van den Lande vergund, nevens alle
de Boeten, en verbeurd-maakingen, ofte
een gedeelte van dien (c).

Ik vinde dat van ouds een Ambagts-
heerlykheid genoemd is geweest ON-
DERGRAAFSCHAP, als te zien is by
den Hoog-leeraar Boxhorn, in zyn *be-
schryving van Zeeland II. Deel fol. 276.*
Want gelyk deze Heerlykheden, en Am-
bagten op zig zelve verkregen haar ei-
gen Regts-gebied, en byzondere Vier-
schaaren, zoo wierden dezelve als mindere
Regthoven, of zoo genaamde Graaf-
schappen, genoemd *Ondergraaffschappen*;
en wierden de Heeren van zoodaanige
Ambagten genaamd *Ondergraaven*. Be-
wyzende de zelve Hoog-leeraar dit zyn
zeggen uit de eigene woorden van de
Graavelyke brieven van Octrooye, gege-
ven by Hertog Karel van Bourgondie,
te Brugge den 6 Jan. 1475.

(a) 't Woord *Graave* is eigentlyk te zeggen een *Reg-
ter*, en *Regts-vordenaar*, strekkende in den beginne zyn
Magt niet verder, dan dat hy was een *Aanklager*, en
Vor-

12 REGT en GEBRUIK

Vorderaar des Regts, een *Bezorger van de gemeene Rasse*; *Regt*, en *Regtmaaijheid*, op dat de eene Magtige niet over den anderen *Zwakken Land-zaad* heerste, ende voorts een *Uitvoerder van de misgewezen Vonnissen*. Ziet de *Glossaria in vocs Gr-fio*, en *Comes*, *Lindenbrog*, *Spelmann*, *Wandelin*. Als mede, *Fredins*, *Specul. Saxon*, *Gryphiandr. Weigbb.* *Batavise Arcadia* van den Heer *Heemskerk*, *Wehen Observ. in vocs Grave*, *Boxhorn Aanteik.* op de *Chronyk van Veldnar*, en meer anderen.

Hieromme plagt men van ouds de Graafelyke Amptuivoeringen niet *Regaeren*, maar *Beregien* te noemen; waar van de eerste den *Oppermagten*, en *Koningen*, het beste den *Graave*, en *Regteren* wierd toegeschreeven. Zulks bevind men in onze oudste Geschiedenis-schryvers, die nooit getuigen, dat de Oudste Graaven *Regerden*, of *Heersten*, maar dat ze den Lande *Beregieden*.

Want het is kennelyk, dat de Graaf, of Prince, alre zyn regt van de Staaten heeft verkregen; als dezelve Heer Grotius uitdrukkelek bewyft, en aantoonde in de voorgemelte 126 *Consults. III. Deel.* zie bl. 7. (d).

De oude *Costumen*, en *Keuren van Zeeland*, zelfs door den Graave goed gekeurd, en bevestigd, melden des zelfs Ampt, en Pligt doorgaans; en onder anderen, *Art. 25.*

„Item, dat die Graave, zyn Zoone, Mambour, of „Stedehouder es gehouden elken te doen des Mannen Vonnisse, ende dat ter Executie te doen legghen „sonder vstrekk, als hy des versocht wordt. &c.

Dat de Graaven als Regters, of Voorzitters van de Regtbank zyn geweest, blykt [zoo sommigen meenen] uit de beteekenisse van het woord *GRAAF* zelfs, *geconfereert*, [of vergeleeken] met de woorden *Dykgraaf*, *Markgraaf*, *Pluimgraaf*, *Goograaf*, *Watergraaf*, enz. [welke volgens de zelve] niet anders dan Voorzitters in Regtbanken zyn, jaa de Officier van Antwerpen werd ook wel *Markgraaf* genoemd, [dat is, *Regter*, of *Voorzitter in de Regtbank van zyn Marke*, dat

dat is, landpaalen en district. Zie, en vergelyk hier mede Kiliaan in *Mark*, *Mark-graave*: *Præfectus limitis five regionis*, &c. *Præfes provinciae*, &c. *Gall. Marquis*.]

Dit bevestigt mede Hugo de Groot in zyn *Traactaat van de Oudheid der Batavise, nu Hollandse Republyk*, *Cap. 5.*

„ Deze Oversten wierden met een Naam, dewelke
 „ in de oude Duitse wetten dikmaals voorkomt, *Gra-*
 „ *ven* genoemd: het welk niet anders en is te zeggen
 „ als *Regters*. Waaromme wy ook die *Beregters*, of
 „ *Amptlieden* van de *Dyken*, *Dykgraaven* noemen:
 „ En ook met reden zyn de Oversten soo genoemd,
 „ alfoo haar bysonderste ampt was, als voren getoond
 „ is, het regt te bedienen. Zie van den Naam *Graaf*,
Comes, *Boxborn*, *Vredius*, *Du Cange*, *Spelman*, enz.

Dat ten tyde van *Karolus Magnus*, of *Karel de Groot* deze Graaven niet alleen om met den degen het Land, en inzonderheid onze Zeekusten te beschermen, en tegen de vyanden te veiligen, maar ook om het regt in hun Graaf-, of Land-schap te bedienen, zyn aangeveld, blykt uit de Decreten van desen *Karel de Groot* zelfs: „ *Volumus, ut Comes, qui ad custodiendam ma-*
 „ *ritimam deputati sunt, ibi secum suos scabineos habeant,*
 „ *si ibi placitum teneat, & justitiam faciat.*

[Dog het woord *Graaf*, of in oud Duits *Grove*, schynt derhalven, volgens anderen in de Nederlanden, en voor al in Holland, iet meer dan het woord *Comes*, en iet byzonders te beteekenen, namelyk zekeren Persoon, die teffens het Hoofd was, niet alleen in de Regtbank, maar ook in het Politike, en het *Militaire*. z. h. *IX. H. in de Aans. bl.* . . .

Want het woord *Graaf* geeft niet alleen een magt om te vonnissen, maar zeker gezag, of Opperbewind over een zaak te kennen, als blyken kan in *Pluim-graaf*, siemant die gesteld is over het pluim-gedierte. Daar het woord *Pluim-graaf* anders ook betekende zekere Leenmannen van den Graaf, die zorg droegen dat niemant *Zwaan*en, of *Ganzen* publyk mogt voeden, dan die
 daar

14 REGT en GEBRUIK

daar toe gerechtigd waren. Zie Kiliaan in *Pluim-grave*; *Pluim-graven*.

En het woord *Comes* naderhand gebruikt zynde om het woord *Graaf* te beteekenen, heeft aanleiding gegeven tot verkeerde denkbeelden, om op de Graaven toe te passen, wat toepasselyk was op eenen *Comes*, by de Engelschen, en Franschen bekend.

Hoewel het zeer bezwaarelyk is dit ons Graaffchap in 't algemeen net te bepaalen, dewyl de verscheidenheid van tyden, oorelogs gevallen, rampen, *usurpatien*, *intrigues* van die naar het Graaffchap stonden, of zig daar in zогten te handhaven, en andere omstandigheden, ontrent de Magt dezer Graaven, van tyd tot tyd veele veranderingen veroorzaakt hebben. z. myn. *Aans. op V. Zurks Cod. t. Graaven. XXV. (h).]*

(b) [De Heer, en Mr. Jan Baptista de Klerk in zyne geleerde Commentarien op de *Leenregten van Vlaanderen tit. 12. observ. 1. § 6. bl. 45.*

„ Deze Graaven van Vlaanderen hebben hier voor-
 „ tyds zelve in persoone, nevens hunne Leenmannen,
 „ regt gedaan; zoo ook gedaan hebben de Graaven van
 „ Holland, uitwyzende de instructie voor den Leen-
 „ hove van Holland gemaakt van den jaare 1519. *Gaill. 1. 1.*
 „ *obs. 1. N. 31.* zegt: *Quando inter duos Vassallos de feu-*
 „ *do Imperii, puta Principatu, Ducatu, vel Comitatu,*
 „ *contentio est, solus Imperator Judex Competens est.* Maar
 „ alzoo in Vlaanderen, en Holland door de menigte
 „ van affaires zeer langsaame administratie van Justitie
 „ gedaan wiert ter grooter schade van het gemeente,
 „ zoo heeft de Hertog Karel van Bourgondye ten jaare
 „ 1469 in Holland gestatueert, dat zyn Stedehouder
 „ met zulke Leenmannen, als de zelve by hem zou-
 „ den roepen, regt, en Justitie zoude administreren.]
 „ Niet-alleen de Graaven, maar ook de Koningen, ja
 „ de Keizer deed zelf regt aan zyn onderdanen:

Ziet, onder andere, een aanmerkelyk voorbeeld in Keizer Otto de III., die na de dood van den Graaf, zelf te Ravenne te regt zat, en aldaar de zaaken der wedu-

weduwen aanhoorde, en regtede. *Doctel. Hist. in Ned. fol. 97.*

Aalbert van Beyeren, zegt in een Handvest, by hem verleend aan den Lande van Zuidholland, nopende het regte verstand, de wyze van regtsvorderinge, en de boeten van *Vredebraak*, ten blyke, dat hy zelfs ten dien tyde in de hooge Vierſchare van Zuidholland zat, deze woorden:

„ Zoo hebben wy dezen brief open doen bezogden
„ met onzen hier aenhangenden Zegel, gegeven, en
„ overdraagen in onze Vierſchare te Dordrecht, daar
„ wy zelve te regt zaaten des Saterdaags op den xxv.
„ dach in October in 't jaar onzes Heeren 1399. *Ziet van Eyck f. 145.*

't Welk zoo verre ging, dat, in gevalle de Graaf weigerde, of verzuimde de verzogte Vierſchaare te doen spannen, van die tyd af alles van onwaarde was, dat hy kwame te onderneemen.

Als mede van Gorkom, Handvest van Otto, Meer van Arkel 1382. Art. 7. „ Item, waert dat ymand regt
„ begeerde voor onsen Rechter, en Schepenen van
„ Gornichem, en met récht bedingde; waar dat men
„ hen dat weigerde, zoo en zoude men niemand regt
„ doen, ten en waar voor recht gedaan, enz.

En byzonderlyk van Hertog Willem van Beyeren, van den jaare 1412. Art. 7.

„ Item, of ymand regt begeerde, voor onsen Reg-
„ ter, en Schepenen van Gornichem, en met regt be-
„ dingde; waert dat men hem dat weigerde, zoo en
„ zoude men niemand regt doen, hem en waar regt ge-
„ schied van dien, dat hy gedingt hadde, als regt waar.

En by een voorgaande Handvest van de zelve W. V. Beyeren, van den jaare 1407. Art. 10. „ Item, waert
„ ſaake, dat eenige van dese Amptluiden voors. gees
„ regt en deden ymand van de luiden, of ymand van
„ van harent wegen mitten eenen Burgemeester, en
„ mit twee van de Schepenen dat versochten an dien
„ Dienaar, daar die ſaake an rechte; dan zouden die
„ voors.

16 REGT en GEBRUIK

„ voorf. luiden onvertoogen over dwars nacht regt doen;
 „ en waart dat hem des rechts niet en gefchiede,
 „ foo en fal die Dienaar, daar dat recht aen verfocht is,
 „ dan voirt tot genen dage binnen onfe Steden, en
 „ Schependommen voorf. meer dienen, en terftond zyn
 „ dienft quyt wesen.

Ziet de *Privil. van Kennemerland, en van Enkhuizen*

Ende gelyk het te Regt zitten eigentlyk was het Ampt van den Graave, zoo was ook de pligt zyner Graavelyke bedieninge, en Land-beftieringe geregeld naar het voorschrift van 's Lands Wetten, en Gebruiken; op straffe, van dat alle zyne volgende verrigtingen van onwaarde zouden zyn.

Dit getuigd mede Hugo de Groot in zyn boek van de Oudheid der Batavise, nu Hollandse Republyke, Cap. 5. alwaar, hy de voornaamfte Wetten van de Re-geringe optellende, onder anderen zeld:

„ Dat de oude Wetten, en Couftuimen onverbre-
 „ kelyk zouden zyn, ende indien de Vorft daar te-
 „ gens iets ordonneerde, dat daar aan niemand en zou-
 „ de zyn gehouden.

Als zonne klaar is uit de *Blyde Inkomften* der Graaven: zelfs der laaftten, magtigften, en Heerszugtigften.

't Welk we, om niet alle Voorbeelden op te baalen, bewyzen met de *Blyde Inkomfte* des Staatkundigen *Philips de II.* (zoon van dien groothertigen Keizer Karel de V.) by hem in den jaare 1549 gedaan, ende bezwo-ren; in deze woorden.

„ Wy gelooven hen voorts meer, voor ons, onfe
 „ Oiren, ende Naccomelingen.

„ Dat wy nimmermeer allegeren, noch voortsbren-
 „ gen en sullen, noch doen allegeren, dat wy die
 „ voorfz Vryheden, Rechten, Privilegien, Charteren,
 „ Couftumen, Ufancien, ende Heerbrenge, die Wy
 „ hier vore in 't gemeine geconfermeert hebben, ende
 „ geratificeert, niet fchuldich en fijn te houdene; Mits,
 „ of uyt dien, dat wy hen die punften, ende articu-
 „ len hier vore in 't byfondere, oft in 't fpeciael, niet

„ gege-

„ gegeven, verleent, oft geloofd en hebben: Dewelk
 „ wy niet en willen dat hen daer aene eenich letfel,
 „ hinder, oft prejudicie inne brengen, oft dragen sal.
 „ Ende, om dat Wy willen, ende begeren, dat alle
 „ die voorſz Punſten, Articulen, Giſten, Geloofſten,
 „ Confirmatien, ende Vaſtigheden, vaſt, ende geſtade
 „ gehouden worden, ende blyven, ſonder breken tot
 „ eeuwigen dagen;

„ Soo hebben Wy die algemeynlick den Prelaten;
 „ Clooſteren, ende Godshuiſen, Baenroetſen, Ridde-
 „ ren, Steden, ende Vryheden, allen onſen goeden
 „ luiden, ende Onderſaten der voorſz Landen, heuren
 „ Oiren, ende Naecomelingen, geloofd in goet trou-
 „ wen, ende op 't heyligh Euangelie Lyflyck gewo-
 „ ren, voor Ons, onſe Oiren, ende Naecomelingen,
 „ nae d'aſſycheit ons voorſz Heere, ende Vadere,
 „ vaſt, ende geſtade te houdene, ende daartegen nem-
 „ mermeer te doene, te doen doene, noch laten ge-
 „ ſchieden, in eeniger maniere.

„ Ende waer 't ſake, dat wy, onſe Oiren, ende Naecomelingen hier tegen gingen, quamen, oft deden,
 „ by Ons ſelven, oft iemanden anders, in al, oft in
 „ deele, hoe, en in wat maniere dat ware;

„ Soo conſenteeren Wy, ende willecoorden onſen
 „ voorſz Prelaten, Baenroetſen, Ridderen, Steden,
 „ Vryheden, ende allen anderen onſen voorſz Onderſaten:

„ Dat ſy Ons, onſe Oiren, ende Naecomelingen,
 „ geenderhande Dienſten doen ſullen, noch Onderhoo-
 „ rig weſen, in geenderhande Saken die Wy behoe-
 „ ven, oft die Wy aen heur begeren, oft verſeucken
 „ mochten.

„ Tot ter tyd toe, dat Wy hen alſulcken gebreck,
 „ als te hans hier voren geſeurt is, wederdaan, ver-
 „ richt, ende daar af volcomelyck afgelaten, ende yer-
 „ tegen ſullen hebben.

„ Daer toe wy ſullen Decerneren, ende Vercleeren;

B

„ dat

„ dat terstont alle Officieten , gestelt tot contrarie deser
 „ mynder Inkomst , sullen verlaten syn.
 „ Ende dat voorts oock alle 't gene , dat nu voortae-
 „ ne , ter contrarien van des voot geruert staet , geat-
 „ tempteert mocht werden , van geender weerden syn ,
 „ noch gehouden en sal moegen worden in toecom-
 „ den tyden.
 „ Ende al zonder argheлист.

Dit heeft zyn oorsprong uit het aaloude gebruik der
 Batavieren , die met algemeene bewillighe in hunne
 Staats- , of Opperste Vergaderinge hunne Graaven , en
 Overheden verkoozen , met Bevel , omme aan een
 yder in hunne Vrydommen , en Gehugten regt te doen.

Dat de Graaven beloofd hebben zelfs in persoon te zul-
 len komen Regten naar 's Lands Wetten , is kragtig uit-
 gedrukt in 't *Handvest van Graaf Floris V. aan die van Ken-
 nemerland* , gegeven in den Jaare 1291 , en die van de vol-
 gende Graaven , voornaamelyk by *Willem van Boyeren*
bevestigd , en uitgedrukt , vernieuwd in den Jaare 1415.

De Heer Gabbema , Historie-schryver van Friesland ,
 deelt ons mede , uit oude schriften , onder hem berusten-
 de , de maniere der Inkomste , en te Regtzittinge van
 den Graave , aldus :

„ Als de Heer Graaf in *Oost-Friesland* wil gaan , zoo
 „ zal hy dat den tegenwoordigen zes wecken naar een
 „ doen aanzeggen , en verkondigen . Hy zal inkomen
 „ door het *Water* , gemeenelyk gezegd *Zuid-Muden* , in
 „ *Staveren* , ende daar moet de Heer Graaf toonen zy-
 „ ne opene Brieven , gezegeld met den Zegele des Hee-
 „ ren *Konings van Almanie* . Ende de Heer Graaf zal
 „ intreedden , ende geeven aan allen een goede vaste
 „ Vreede . Ende alle die van den geheelen Lande zul-
 „ len gezegde Vreede ook vastigen , ende houden . Ende
 „ alle , die goederen ten leene houden van den Graave ,
 „ zullen voor hem verschynen , om van hem hunne Lee-
 „ nen te verheffen , volgens R gr . Dit gedaan zynde ,
 „ zal de Graaf voord gaan van *Staveren* in *Kempeneffe* ,
 „ tot zyn Land dat *Holland* genaamd werd . Daarna zal
 „ hy

„ hy voord gaan van *Kempene* in *Aldenem*, ende van
 „ *Aldenem* in *Vronen-acker*, tot den *Groenen-dael*. Ende
 „ aldaar zullen zy alle voor hem verschynen. Dan zul-
 „ len de vier *Edelste* hem van der aarde om hooge be-
 „ ften, ende zullen hem geduerig voor hannen Heere
 „ in agtinge houden. Ende daar zal de Graaf op den
 „ Regter-stoel zitten, om van alle voorvallen, zaaken,
 „ en misdaden, bedreeven binnen den voorgaanden
 „ Termyn, regtvaardiglyk te oordeelen volgens het Von-
 „ nisse zyner Mannen.

„ Ende alzo plagten zyne Voorzaaten in het gezegde
 „ Land te komen, ende dat, als voor gemeld is, te be-
 „ zoeken. Ende indien de Graaf op 't gemelde Land
 „ niet wil komen, zoo als voorschreeven is, dan mag
 „ hy door de *Lek*, ende *Goed-water* komen, tot op eene
 „ stond naat aan *Vroon-acker*. Gelyk in gevolge van
 „ dien de *Abt van Florekamp van S Oir-kerk in Wierum*,
 „ ende de *Proost Wibrand van S Niklaas kerk in Sonden in*
 „ *vieta Domini*, om den Graave van Holland te be-
 „ haagen, ende te vleyen, ten zynen verzoeke, in den
 „ Jaare 1344 hebben getuigd, ende gezegeld, aldus:

„ Dat de Graaf van Holland heeft Regt eens in 't Jaar
 „ in *Stavoren* in der *Zuider-Muder* in *Friesland* te komen;
 „ Ende dat hy mag mit Schepenen, ende Schouten,
 „ Azingen, ende Vronen tot *Vronen-acker* komen, alle
 „ de zaaken, die binnen den Jaare niet Beregt en zyn,
 „ te Beregten.

Hoe deze wyze van Aanneminge geschiede, werd ons
 klaarlyk geleerd in de aanbiedinge, die de *Frisen*, be-
 dugt voor de z' gen-ryke wapenen, en magt van dien
 frybaaren *Willem van Henegouten*, dedden; hem toe-
 staande,

„ Ten eersten, dat zy hem ontfangen wouden op eenen
 „ bruinen Schild, die vier de *Beelte* van alle Oost-
 „ Friesland opheffen zouden, met vier Glavien, ende
 „ zouden zeggen, **HIER IS DE MOGENDHEID**
 „ **VAN FRIESLAND.**

B 2

„ Ten

„ Ten tweeden, dat myn Heer daar Bailjuwen, Schouten, en andere Regters zetten zoude, om die dagelykse Regten te hanteeren, mids dat zy het Hoogge Geregte niet besitten zouden.

Naamentlyk, op dat de Graave zelf het Hoogste Geregte, een, of meermaalen des Jaars, met alle de Ingeboorne Edelen des Lands Beregtten, en Bedienen zoude.

Dit verhaalt ook kortelyk *Johannes de Beka*, in zyne Chronyk der Bisschoppen van Utrecht, van *Jan de Ikde, de 45 Bisschop, op't Jaar 1328.* Alwaar hy, 's Graaven oorlog tegen de Frielen, ende daar op tot Haarlem gemaakte Vreede verhaald hebbende, aldus besluit:

„ *Itaque pace reformata Fresones per ostensionem cujusdam antiqui Registri docuerunt ex tunc Wilhelmum Comitem, qua solemnitate Princeps Hollandia teneretur Orientalem Frisiam introire, & ex arduis causis ibidem Judicium, & Justitiam exercere.* ●

[De Heer Hoogleeraar Boxhorn, in syne *Aanteekeningen, en vermeerderingen op de Kronyk van Zeeland, in het II. Deel bladz. 229.*

„ Op deze tyd (1413) hield de Graave zyn hooge Vierschaare tot Middelburg. Onder de Charters van Zierikzee, is nog te vinden copie van de sententie, gegheven in tegenwoordigheid van den Graave, in zyn groote Vierschaare tot Middelburg: dat alle die geene, die geseten waren tusschen Bornisse, en Heidenzee, nergens schuldig waren te regte te staan, dan binnen de paalen van Zeeland. Gegeven in't jaar 1453, den 11 April]

Gelyk de pligt der Graaven was elken man regt te doen, en vonnis te geven; zoo hebben de ingesetenen deser Landen, na dat de Graaven het Regter-ampt aan hunne Graavelyke Dienaars, en Justiciers, als ook aan de Steden, en Heerlyheden, dienze haare eigene Regters gaven, hadden overgegeven, bezorgd, datze door voorregten bekwamen te behouden het zelve regt, naamentlyk, dat hunne Regtbanken mede aan elk een hadden

den regt te doen, en vonnisse te wysen: als uit ontelbare oude Keuren is af te nemen.

Ziet, onder andere, de oude Keur van Rommels-
wale, gegeven by Hertog Aalbert van Beyeren te Mid-
delburg den 1 April 1380.

„ Art. XVI. Soo welken tyd die Regter, en Sche-
„ penen eenige klagers Schependom weigerden, sy en
„ mogen geen vonnisse zeggen voor dien tyd, dat die
„ klager Schependom heeft.

(c) Het is opmerkelyk, dat de vergunninge dezer
Boete ten voordeele van den Graave, oft zynen Stede-
houder, van ouds, en als nog plaats gehouden heb-
bende, zoo oud is, dat des zelfs begin geheel onna-
spoorelyk is. Zoo getuigt *Tacitus, d. l.*

„ Aangaande ligter misdaden, de zelve werden ge-
„ straft naar vereis van zaaken; Indien daar eenige
„ van overtuigt zyn, de zelve werden beslaagen in
„ een Boete van een zeker getal paarden, ofte vee;
„ Een gedeelte van dese Boete werd toegeëigend aan
„ den Prince, ofte het gemeene Vrydom; ende het
„ andere gedeelte werd gegeven aan den gene, om
„ welkers wille de Straffe geschiet, ofte aan zyne Bloed-
„ verwanten.

IV.

*De Regters waren de Edelen , en
Welgeboorenen in elk Land-
ſchap.*

De Graaf , als algemeen Regts-bezorger , ſpande zyne Vierſchaar , en zat te Regten met de Edele , en Welgebooren Mannen van dat Landſchap (a) ,
in't

(a) Dit heeft mede zyn aaloud begin genomen onder de Bataviſe Volken , by welke van alle onbeugelyke tyden een g bruik was , dat deze Prinſen , ofte Graaven , die , om een yder regt te doen , by de Vergaderinge waren gekoren (als terſtond gezegd is) zeker getal mannen uit den Volke nevens zig aannamen , om hun te dienen van goeden Raad , en tot aanzienelyke Deſtigheid. Dit getuigt *Tacitus , d. l.*

„ D ſe Prinſen hebben elk tot Mede-gezellen honderd
„ Mannen , uit het Lighaam van den Volke , hun dienen-
„ de tot Raad , en tot Ontzag.

Hier van daan komt niet onwaarſchynelyk het woord *Cent* by de Hoogduiſen , dat is , een Gebied , en Vrydom , beſtaande uit vele Dorpen , en Vlekken te zaamen ; welk woord *Cent* , of *Centum* in de Roomſe taale *Honderd* beteekent.

Deze *Edele Raaden* , en *Regters* , die van de andere Edelen , en van de Gemeene luiden onderscheiden werden , maaken een overeenkomſte met de oude inſtellinge der
Roomſe

in 't welke de zaak - weldige Dings - lui-
den, of wel de Beschuldigten t'huis be-
hoorden: Want nademaal van ouds een
Minder van geboorte tegens een Meerder,
of hooger gebooren niet getuigen (b),
veel min over hem als Regter een vonnis
vellen mogte, zoo moesten by een nood-
zaakelyk gevolg des Graaven algemeene
Regteren, die zoo wel de zaaken der
Edelen, en Welgeboorenen, als die der
gemeene Huizluiden te Beregten had-
den, van geen andere dan Edele geboorte
wezen (c).

Roomse Burger - regeeringe, by dewelke de *Patriani* wa-
ren die gene, welker Voorouders van ouds de waardig-
heden van 's Lands *Regeerders*, *Regters*, en *Raads - be-
ren* hadden bekleed.

(b) De *aalonde Friese Watten* getuigen zulks op ontel-
bare plaatsen; om welke niet by te brengen, wy den
pauwkeurigen Leezer tot de zelve overwyzen: 't zy
alhier genoeg, te zeggen 't geen'er de oudheids-kundi-
ge, en geleerde Heer *Siccama* op aantee kent

„ *In crimine hominis Nobilis, solos Nobiles; Liberi, Li-
beros; Liti, Litos, ad Sacramentum dicendum admitti
debers.*

(c) Ziet de oude Keuren van Zeeland, *Art. 8.*

„ Item, dat die Grave, zyn Zoone, Mainbour's Lande,

B 4

„ Stc-

24 REGT en GEBRUIK

„ Stedehouder, oft Scout van zinen weege, en sal manen
„ eenen Onedel man, om over een Edelman te Wyzen.
Derhalven, omme het onderscheid van 's Lands aalou-
de Stand personen wel te begrypen, heeft men te weeten,
dat alle mensen by de oude *Franken*, en *Saxen* verdeeld
wierden in drierleye soorten; naamelyk, *Edelingen*,
Frylingen, en *Laffen*, dat is, Edellieden, Vryelingen,
of Welgeboornen, en Verlaaten, of Dienstaaren.

Ende in Holland zyn ze insgelyks verdeeld in drierleye
soorten; naamelyk:

In *Ridders*, dat zyn Edelen tot den trap van *Ridder-
schap* gekomen, zig houdende by den Oorlog, en Ridderlyke
oefeningen.

Edelen, of *Welgeboornen*, dat zyn *gemeene Edellieden*,
niet onder de Ridderfchap behoorende, en geene Ridderlyke
oefeningen haptende, maar zig genceerende met den Landbouw,
en met een stil leven.

Ende in *Poorters*, en *Huizluiden*, niet afkomstig van
eenig Ridderlyk, ofte Adelyk geslacht, doende allerleye
Handwerken, *Ambagten*, en *Neeringeu*.

Zulks als men bevint, dat, niet alleen sedert de Af-
zweeringe des lesten Graave, maar van alle oude tyden af,
deze Landen zyn geregeerd geworden; verschynende in de
Staatsvergaderingen des Lands, de *Ridderfchap*, *Edelen*,
en *Steden*. Werden de Edelen doorgaans genoemd *Schild-
boortige mannen*, *Schild-knaapen*, en *Welgebooren
mannen*; gelyk de zelve zonder onderscheid aldus genoemd
werden in onze Jaar-boeken, onder den rang der Edelen,
aldaar opgeteid ten tyden van de Regeeringe onzer Prin-
cen, *Dirk de VI*, *Floris de IV*, *Jan van Henegouwen*,
Willem de Goede, *Willem van Breyeren*, *Willem de VI*,
Philips van Borgonje, en anderen meer.

Dit drierley onderscheid vind men ook alsoo opgemerkt,
en onderscheidelyk verstaan te zyn by verscheiden
Vonnissen van den *Hove van Holland*, wanneer geschild
was opstaan over eenige byzondere Voorregten, die

die de zelve *Welgebooren mannen* waren toebehoorende; waar inne de zelve doorgaans zyn verklaard te wezen geregigd.

Derhalven is buiten alle twyfel, dat zoodanige Registers, welke met den Graave van Holland inde byzondere Landſchappen te Regt zaten, waren *Welgebooren mannen*; dat is, de zulke, welker Adel, Afkomſte, en Geboorte ongetwyfeld, ende zy voor *Goede Edellieden* erkend zyn geworden by de g heele Weereld.

Hebbende de Graaven niet gewild, nogte om de voorgaande reden niet konnen gewilt hebben, dat iemand, die van geene *volſlagen Edele Geboorte* ware, tot de waardigheid van zoodanige Registeren zoude werden aangenomen: te meer, om dat de zelve *Welgebooren mannen* uit dezen hoofde waren genietende Vrydom van *Schot, en Los*, en diergeelyke Burgerlyke Laſten; van welke niemand, dan alleen de *Ridder-maatigen, en Welgeboorenen* waren vrygeſteld; gelyk zulks met een talryke meenigte van Handveſten der Oude Graaven, en Gewysdens van den Hove van Holland kan werden bevestigd: zynde onwederſpreekelyk, dat de Oude Vierschaaren der Landſchappen, *Rynland, Delfland, Schieland*, altyd zyn bekleed geweest van *Edels, of Welgebooren mannen*, en geene anderen; ja zelfs nog in den Jaare 1559. is de Hooge Vierschaar van *Rynland* alleen by zoodaanigen bekleed, als uit de openbaare Registers kan beweezen werden.

Hebbende de Graaven van Holland, niet alleen uit noodzaakelykheid, ter voorgemelde oorzaake, dat ze over *Edelen* te Voniſſen hadden, maar ook om haare hezadigder, en geſchikter wyze van leeven, de *Welgeboorenen*, zelfs voor de *Ridderen* (dat is de *Krygsluiden*) geſteld; gelyk zulks by anderen meermaals is opgemerkt, en beweezen.

D'Oude Keuren, en Handveſten van *Kennemerland* zeggen uiddrukkelyk:

„ Wy zullen hem zetten een Bailiuw, die wy hem

B 5

„ met

26 REGT en GEBRUIK

„ met eeren gefetten mogen, ende van wittachtigen
 „ bedde is, &c.

„ Die Bailliw, of die Ambochts-heer, of die Scout,
 „ en mag geen Vryen man winnen ter Boete, ten fy
 „ mit Vryen Luyden.

„ Die Scout sal wesen Vry, en Volboren, die over
 „ eenen man Regten sal, ende so wie wyfen sal over
 „ eenen Vryen man Vonnisse voor die Scoute, die sal
 „ wesen Vry, ende Volboren.

„ *Jan van Holland*, de I. van dien naam, heeft aan die
 van West-Friesland, op Saturdag na Alleheyligen-dag
 1299, by Handveft vergund,

„ Dat de Bailliw, of Ambochts-heer, of den Scout,
 „ en sal geen Vryen man winnen ter boete, ten fy mik
 „ Vrye luiden.

„ Laastelyk, en ten overvloed zullen wy hier byvoegen
 de aaloude *Kuere van Zeeland*, van alle oude tyden in
 dat Graaffchap gebruikt, ende by Koning *Philips van*
Oostenryk goed gekeurd, en bevestigd, meldende Art. 3.

„ Item, dat die Graave, oft Mambour's Lands sal
 „ mogen stellen eenen Edelen wettachtigen man, ge-
 „ boren van Zeelandt, ende gegoet binnen den selfen
 „ lande, tot duysent Croonen's Jaers toe in eygendom-
 „ me, sonder fraude, oft dissimulacie: oft eenen an-
 „ deren, wesehde van den bloede; gheërf, als boven;
 „ nut, ende bequame; wel konnende de Tale, voer
 „ syn Stedehoudere, om met ellevene Edele Leenman-
 „ nen, ende twee gegraduateerde Clercken van den Lan-
 „ de van Zeelandt, die de Grave, ofte Mambour's Lants
 „ daar toe by synder Commissie-ordineren sal, die reyse
 „ Recht te Sittene, ende die Vierschare te houdene, naer
 „ inhouden deser Kuere, van alle saicken die tot ter
 „ hoogher Vierscare behoeren, alsoo lange als't den
 „ Grave, ende Mambour's Lands gelieven sal.

V. De

V.

De Regters waren ouwelings van een onzeker getal.

Deze Regters in elk Landschap waren van een onzeker, en onbepaald getal (a); ende mogten daar toe verschynen alle die in dien Landschappen, uit kragt van hunne geboorte, en mannelyke Jaaren, hier toe dit regt hadden: Welke egter van den Graave, ofte zynen Stedehouder gemeenelyk op zekere gezette tyden beschreeven wierden, zonder dat egter

[(a) Zekere aaloude Keur van Zeeland, voortgebracht by den Hoogleeraar M. Z. Roxhorn, uit zeker oud boekken, met de hand geschreven, in het IIde Deel van de *beschryving van Zeeland* bl. 82, 83. aangaande het spannen van de hooge, of Graavelyke Vierſchaar, zeyd:

„ De Graave, of Mombour, zonder eenige restri-
„ ctie by der Keure, mag sitten met sulke mannen,
„ ende in sulken getale, als 't hem liefst.

„ Mer de Stedehouder moet hebben elf mannen,
„ endetwee geleerden, daartoe geordonneert, ten min-
„ sten. Den Graave, ende Mombour magh wysen met
„ de gausche partye, mer de Stedehouder met der mee-
„ ster meenigte.]

ter zulks den onbeschreevenen benadeelde, die zoo wel als d'anderen, omme aldaar te Komen, Zitten, Stemmen, en Vonnissen, regt hadden (b): Tot dat de

(b) Dit gebruik is mede van de oude Batavieren afkomstig, by welke een standvastige Gewoonte, en Regt was, dat elk een, die een Vrygebooren, en niet Eerlooos was, in de Opperste Vergaderinge vermogt te verschynen, ende aldaar, als een Lid van 's Lands Vergaderinge, helpen Raaden, Besluiten, en Stemmen over alle zaaken, aldaar voorvallende, den Lande, en het Regt betreffende. Over zulks, wanneer eenige Jongelingen ten bekwaamen ouderdomme waren gekomen, om met verstand te kunnen Beraadslagen, ende de Wapenen te hândelen, was het in gebruik, dat de Prins, of wel zyn Vader, of by gebreke van dien, iemand der naaste Bloedverwanten, dezen Jongeling met Schild, en Priem wapenden (de eerste Eere des Jongelingschaps) ende hem alzoo inleiden in die groote Vergaderinge; want te vooren waren ze (*naar 't getuigenis van Tacitus*) maar geagt als een deel des Huizgezins; enden nu als een Lid van het Gemeene Best: zulks, dat deze Jongelingen van toen af aan deel aan de Regeeringe kreegen, ende Stemmende Leden der Vergaderinge wierden. Ende, om van de Batavieren tot laater tyden over te gaan, zal men bevinden, dat onder onze Graaven alle Edelen, en de Welgebooren mannen van elk Landschap (de Steden onder de eerste Graaven in Holland, en Zeeland nog niet bekend, of in wezen zynde) vermogten in 's Lands Vergaderinge zoo wel als in deze hooge Viersehaaren te verschynen, als uit de Jaar-boeken kennelyk is; ja zelfs by de *Oude Kostumen van Zeeland*, door den Graave bevestigd, blykt, dat de Edelen, of Welbooren Mannen door den Graave, zynen Stedehouder, of Bai-

de zelve Vierschaaren in laater tyden aan een bepaald , en vast gesteld getal gebragt, ende gebleven zyn.

Bailjuw beschreeven , noodzaakelyk moesten (na dat alle de andere de Vryheid, en 't Regt hadden) of vermogten (als 't hun behaagde) in deze Vierschaare te komen Zitten , en hunne Stemmen te geven. *Ziet het 3. Art.* Alwaar verhaald zynde, dat de Graave, of die zyneplaatse hond, zal aanstellen een Bailjuw, van Edelen, en wettigen bedde gebooren in Zeeland, en rykelyk Gegoed, welke met zyne Leen-mannen (van gelyken alle Edelen) zal te Regt zitten; voords deze woorden volgen:

„ Ende indien oeck, dat ter eeneghe andere Edelen
„ van den Lande commen willen ter voerscyder Vier-
„ scare, sullen ontfangen syn, omme daer te Sittene,
„ Opinie, ende Vonnesse te helpen geveue met ten an-
„ deren. Maer de voerscyde ellevene Mannen, ende
„ twee Clercken, sullen gehouden syn te compareren
„ t'elker Vier scare, tot maninge, ende bescriven van
„ den voerscyden Stedehouder.

Dit is, behalven uit zeer veele voorbeelden, en 't gebruik der oude tyden, zeer opmerkelyk te zien, zelfs nog ten tyde van *Philips de II*, onze leste Graaf, in den jaare 1556; als wanneer *Paulus vander Laan*, Bailjuw van *Kennemerland*, den Koning als Graave van *Holland* klaagelyk hebbende te kennen gegeven; onder anderen, dat de Leenmannen in veele zaaken weigerden te Regt te zitten, ende het Regt te bedienen; en dat daar inne by den Koning voorzien was met het aanstellen van een zeker, en vast getal Leenmannen tot Regters; dezelve by *Handvest aan de Kennemers gegeven*, op den 15 Junii 1556, onder anderen ook deze kragtige voorwaarden, en nadrukkelijke woorden heeft gelieven te gebruike.

„ Wel

„ Wel verstaande, dat onse voorz Bailliu niet en sal
 „ mogen repelleren andere Leen-mannen van onse
 „ voorz Graeffelyckheyt, komende ongeroepen ter
 „ Vyerfchare.

De 15de, en voorgaande Eeuwen hebben in alle de Vierfchaaren der Landichappen een onbepaald getal van Welgebooren mannen genad, die door den bailjuw van dat Landschap gewoon waren te werden beschreeven, tot dat in 't leste van de zelve Eeuw deze Regters tot een zeker getal van 12 (min, of meer) Mannen gebragt, en gesteld zyn geworden; in 't eene Landschap wat vroeger; in 't andere wat later, naar de schikkingen daar op by yder in 't byzonder hier op verzogt, en verkreagen: sedert welke tyd, ende het afzweeren van den Graave daar op gevolgd, door verval deze lofselyke gewoonten: zoodaanig zy verbasterd, dat jegenwoordig de aller-onedelste tot Welgebooren mannen, dat is. Regteren deze Hooge Vierfchaaren werden aangenomen, en ingedrongen; volgens tuig van *Mr. Simon van Leeuwen, in zyn Illustr. Batav, I. Deel cap. 8.*

[En dus schyn de verandering van tyd, en stand-perfoonen; het opregten van *sedentaire* Hoven van Justitie, ook verandering vereischt te hebben in de titelen, wel eer aan de Hooge Vierfchaaren, en toen *edele Hoven* van Rynland, Delfland, Schieland, enz. gegeven.]

VI.

*De Leen-mannen van den Graave,
mede als Regters gebruikt.*

Maar behalven deze Welgebooren Mannen der byzondere Landschappen, hadde de Graaf, nu gesteld in het bezit, en genot dezer groote, en wyd-uitgestrekte Heere'lyke goederen, konnen goedvinden, omme (tot vergrootinge van magt, en gezag, en alomme vrienden te maaken) eenige dezer's Lands goederen, en Bezittingen by smal-deelinge over-, ende te Leen uit te-geeven aan zoodanige Mannen, welke zig, ter voldoeninge dezer ontfangene Leen-giften, verpligteden, omme zoo wel in Oorlog, als in Vreede den Graaf ten dienste te staan, en te helpen: Met sommige van welke hy den Oorlog uitvoerde, en met andere hy zyne Graavelyke Vierschaar spande, gebruikende de zelve tot Regters over de byzondere Landschappen.

De

De naamen van welke Leenmannen, ende van alle anderen, die des Graaven gunste zогten te verkrygen, en dusdaanige Goederen hoopten te bekomen, wierden opgeschreeven in zeker Boek, *Vassaticum* genaamd, ende naar dat die uitgegeeven Goederen in meerder, ofte minder aanzien, inkomsten, en magt waren, zoo kreegen alle die Opgeschreevenen den naam van *Vassi*, ende *Vassalli*, dat is. Groote, ofte Kleine Leenmannen. *Le Febure des Fiefs* pag. 158.

Jacob van Oudenbeven, in zyne Beschryvinge van Zuid-holland, beweertende, dat dez. Vierschaar is geweest de eertte hooge Vierschaar van het Oude Holland, getuigt, dat de Bailjuw zyn hooge Vierschaar spannen moeste, om de misdadigen te Regt te stellen, met Mansmannen, dat is, Mannen van Leen, die den Leenregte, of Leenmannen-Eed gedaan hadden; welke in de Handvesten genoemd wierden Welgebooren mannen, die Manswaard zyn den Bailjuw na te volgen

Zoo werden ook in de oude *Keuren, en Kostumen van Zeeland*, de Welgebooren mannen, dat is, de Registers van de twee hooge Vierschaaren in Zeeland, beorster, en bewester-Schelde, genoemd Edele Leenmannen.

Met dit verstand, dat deze Welgebooren Mannen, of Leenmannen niet moesten zyn des Graavelykheids Officieren, of Schouten, gelyk kenne yk is, en de Heer *Hugo de Groot, in zyn Verantwoordinge van de Wettelyke Regeringe van Holland cap. 15.* met deze woorden getuigt.

„ Want onse Voorouders hebben de Ampten van een
 „ Officier, ende Rechter soo incompatibel gehouden,
 „ dat, door generale coustuyme, op veelc plaatsen oock
 „ door Privilegie bevestight, gheen Schouten en hebben
 „ mogen sitten in Bailluws Vierschaar, alwaar het soo,
 „ dat de Schouten waren Wel-boren mannen, ofte
 „ Leenmannen, die anders allegader zyn gequalificeert,
 „ om: te Vierschaar beroepen te werden, alwaar het
 „ oock, dat de saack haar niet aan en gingh: gelyk oock
 „ van oudts, als de Graaf in Hollandt, ofte Zeelandt

„ te

„ te recht sat, de Bailluwen met hem niet en mochten
„ fitten.

Gelyk mede de Heeren van Voorne, als Burg-graaven van Zeeland, van den Graave van Holland, en Zeeland (zullende in Zeeland te Regt zitten) ontbooden zyn, omme nevens hem het Regters-ampt over dien Graaffschappe te bekleeden. Zoo werd by voorbeeld, in zekere *Hand-veft van Graaf Jan van Henegouwen*, 1303 des Woensdags na S. Margrieten dag, gezegt. *Art. 2.*

„ Voort bekenen wy hem des van den Burg-graaf-
„ fchappe van Zeeland, dat fijn Regt is, foo wanneer wy
„ komen binnen Borneffe, als se te Regten in Zeeland,
„ dat wy dan dien voerseiden Heere Gerrard, Heere
„ van Voorne, en Burggrave van Zeeland, ontbieden sul-
„ len by ons Regt te befitten; en hy is fchuldigt te komen,
„ en dair te blyven op fyn selfs kofte, alfoo lange als dat
„ Regt dueret, het en ware dat hem lettede.

Boven, en behalven deze voorgemelde Welgebooren mannen, en Leenmannen, die als Regters gebruikt zyn geworden, zoo blykt ook onwederfpreekelyk, dat in de oudfte tyden mede in sommige zaaken als Regters waren gefchikt de naaft geërfden, en Gebueren der twiftende partyen, of der betwifte landen, en erven: Een zeer regtmaatig Gebruik, dat in Engeland, en by onze omleggende Noordfe Geburten meer befpeurd werd. Dus vind men in de oude *Koffumen, en Regten van Kennemerland, en Kennemer-gevolg*, gegeven by Hertog *Willem van Beyeren*; op den 3 April 1415.

„ Alstweemannen twiften, om aanvanck van Erve;
„ foo mogen Seven mannen, die naelt lenden, geven
„ dat Erve, sonder banne, ende sonder boete, den
„ eenen van twee, die dat Erve verliest, die gelt die
„ boete.

„ Ende geviel een boel-dinge van boedele, dat fullen
„ Seven naelte Buren geven, zonder ban, ende zonder
„ boete, als recht is; ende die dat Boedel verliest, die
„ geldet die boete.

C

Deze

34 REGT en GEBRUIK

Deze maniere, daar na Zeven-tuige genoemd, is by laater Graaven bevestigd, ende inzonderheid by *Hersog Philips van Borgonjen*, in den Jaare 1455, op den 23 Maart. Zulks, dat 'er tot op dezen dag toe nog overblyfselen, en gebruikekyheden van in wezen zyn.

VII.

De Graafreist van plaats tot plaats om Regt te doen.

Met deze Edele, en Welgebooren Mannen, midsgaders de Graave-lyke Leen-mannen, zat de Graav, op zekere by hem vast gestelde tyden, in de byzondere Deelen des Lands, of Landschappen (a), nu in d'eene, dan in d'andere,

(a) Dit is een zaak zoo weerd-kundig, dat ze nauwelyks eenig bewyz vereit, ende die, welke terstond zullen volgen, meldende van het te Regt zitten van den Graave, dan in *Zuid Holland*, dan in *Kennemer-land*, *Rynland*, enz. geeven hier blyken genoeg van

De oudste Regten van den Lande *Kennemerland*, die sommige meinen, dat al van den Graave *Florens de III* vergund, en die door laater Graaven, eindelyk door *Willem van Beyeren*, in den Jaare 1415 op den 3 April, vernieuwd, en bevestigd zyn, zeggen aldus:

„ In den eersten sullen wy hen setten eenen Bailiuw,
„ dien wy hen met eenen setten mogen, ende van eenen
„ wetachtigen bedde is. „ Onse

dere, te regt, houdende Eed-, en
Ampts-

„ Onse Schout, ende die Schepenen, sullen bannen
„ 't Graefdinge, des Maendaghes, des Dinghsdaghes,
„ en des Woensdaghes nae Sinte Pontiaen daghe, tot
„ Hairlem; of tot Egmonde, te rechten des Donder-
„ daghes, des Vrydaghes, ende des Saterdaghes nae
„ den banne; ende daer sullen wy selve wezen ter ant-
„ woorde aldaer, te rechten den Klager, na Kennemer-
„ rechte, ende nae Schependoeme, enz.

„ Ende geviel 't, dat wy in der voorsproker tydt
„ binnen Landts niet en waren, oft mit so gfooten
„ onlede begrepen waren binnens Landts, dat wy 't
„ Graef-dinge niet houden en mochten; soo mochten
„ wy 't verlegghen tusschen die tydt, ende Vasten-
„ avondt, in een weecke die open-daghe hadde; of,
„ ten ware d's niet, wy mochten 't verlegghen nae den
„ achten dagh nae Paesschen, in een weecke van open-
„ daghe, enz.

„ Ende als wy dat Graef-dinge selve hebben begonnen,
„ soo mogen wy setten in onse Stad eenen Edelen Wel-
„ geboren man, die Ridder is, dat Graef-dinge vol te
„ dingen, enz.

[S. Ampzing in zyn *Beschryving der Stad Haarlem*
bl. (mibi) 25. getuigd van de aaloude Gravelijke Vier-
schaare over de Kennemers binnen Haarlem, uit een
oude, met de hand geschreve Kronyke, met dese woor-
den:

„ In welker Stede (Haarlem) alsoe de Graaven be-
„ sitten hoeren Reghtelyker stoel, hebben geset, en-
„ de geordineert, al dien onwoonagtigen (ten platten
„ Lande woonende) Kermaets, een *huus* genoemt ge-
„ meenlyke, *die hoegher Vierschats der Kermaets.*]

En de *oude Keuren van het nabuerig Zeeland*, beves-
tigen 't zelve zoo Zonne-klaar, dat we ons genoodzaakt
vinden 't zelve met een woord aan te roeren:

C 2

„ Art.

36 REGT en GEBRUIK

Ampts- halven een bloot Zwaard in de
hand,

„ *Art. 1.* In den eersten, dat men die hooge Vierſcare „ der Graefficheit van Zeelandt houden, ende zitten ſal „ mogen, tot Middelburgh voer bewester Scelt, ende „ tot Ziericzee voer beoetter- Scelt, gelyck men van „ oudts geplogen heeft, enz.

„ *Art. 5.* Item, dat, zoo wanneer dye Grave, ſijn „ Zone toot ſijnen jaren gecommen ſijnde, oft Mam- „ bour 's Lands hooge Vierſchare ſitten wil binnen den „ tyde hier voeren beſchreven, dat mach hy doen, en- „ de die beghinnen, ende houden alſoe lange als 't hem „ belyeft. Ende wanneer den Grave, ofte Mambour „ 's Landts niet en belieft die langer te houden, ſoe mach „ hy zynen Stedehouder die voert ſiten ſitten alſo lange „ als 't hem belieft, naer uytwijſen deſer Keuren, enz.

„ *Art. 6.* Item, dat, als die Grave, ſijn Sone bejaert „ weſende, Mambour 's Lands, oft Stedehouder in Zee- „ lant es, ende heeft Vierſchare begonnen te Mijddel- „ burch, oft tot Ziericzee, waer hy dan des avonts ſijn „ Gebodt doet cõdegen, daer ſal bi des anderdaeghes te „ Rechte ſitten.

[Deze plaats is ten bewys bygebragt door den Hove, in het na te noeme *Berigt bl. 32.* En van deze voorſ. *Art. 5. en 6.* is by den Hove van Holland uit dit *Kamp- regt* Kopy authentyk geproduceerd, in zyn meergemel- de *Ampel Berigt* aan Haar Ed. Gr. Mog., wegens de *Jurisdicctie-Quaſtien tuſſchen het Hof, en den Haag*, onder de Bylagen, in *Folio mibi bl. 212.*

De Profeſſor Boxhorn, in het I. Deel van zyn Be- ſchryvinge van Zeeland *bl. 337.* ſprekende van de Stad Zierickzee, zegt:

„ De hoge Vierſchare ingeſteld ceertyts over den ge- „ heelen Lande van Zeeland Beoofterſchelde, plagt „ hier tweemaal 's jaars, of by den Graave ſelf, ofte „ zyn Momboor, ofte de Burggrave van Zeeland, ofte „ ſom-

hand (b), aanhoorende de wederzyde mondelinge beschuldigingen, en verweeringen, en uitspreekende het Vonnis met zyne Welgebooren-, en Leen-mannen, over de Landzaaten van dien Landschappe; waar toe hy fomtyds wel twee, of drie weeken in eene plaats zyn verblyf nam: 't welk verrigt hebbende, hy weder naar een ander Landschap (c), om 'er ins-

„ fomwylen ook by ymand anders, volmagt hebben- „ de van den Grave, gehouden te werden.]

(b) Dit is de reden, dat de Oude Graaven alle met een bloot Zwaard in de hand werden geschilderd, en afgebeeld, niet zoo zeer tot vertooninge van magt, en ontzag ('t welk door Staf, en Schepter te kennen werd gegeven) als tot blyk van het Ampt eenes Opperften Regters, en Befvorderaars van het Regt des Volks, ende de Straffe der Misdaadigen.

(c) Zie deze maniere van doen in 't breede, in de *Oude Keuren, en Koflumen* der byzondere Landschappen in *Holland*; en mede in die van *Zeeland*.

Zynde dit byzonder in de algemeene Pleit-bezorgingen, en Regtsvorderingen der Oude Graaven, en hunne Stadhouderen aan te merken, dat ze noit Regt deden, ofte Vonnis wysden, dan alleen daar een Eifer, ofte Klaager was, ende niet anders: waar van de hedendaagse maniere van doen zeer verschillig is geworden. Ziet dit onder anderen in de oude *Handveften van Kennemerland*,

C 3 door

insgelyks te Regt te zitten, vertrok (d).

[De Graaf, ten einde om aan een yder regt te doen, het Land doortrekkende, en in de byzondere Landschappen te regt zittende, was elk een, ter getuigenis der waarheid ontboden zynde, verpligt, en schuldig te komen, om op vraagen de waarheid te verklaaren.

Zulks bewyft mede plaats gehad te hebben in't Land van den Vrye, in Vlaanderen, Oliv. Vredius in zyn *Flandr. pag. (mibi)* 460. met deze woorden:

„ *Quando Comes, aut ejus loco Castellanus, & Baillivus universum districtum Franconatum perequitabat, ad inquirendum in singulis Pagis, num quis crimen aliquod commisisset, debebant inquisiti sub gravi poenâ veritatem dicere, neque quidpiam ullius gratia celare.*

„ Als de Graaf, of in zyn plaats de Ka-
„ ste-

door *Willem van Beyeren*, vernieuwd in den Jaare 1415.

„ Alle jaren mach men Gedinge Dingen, ende alsoo
„ lange als die Rechter zit te Rechten, soo en mach
„ hy niemant Beklagen, noch over yemant Rechten,
„ sonder Klagere.

[(d) Van dit voors. gantsche Hoofddeel VII. is Kopy auzen-

„ ftelein , en Baljuw , het geheele Diftrikt
 „ doorreed , om te onderzoeken in yder
 „ *pagus* , of iemant eenige misdaad had
 „ begaan ; zoo moesten de onderzogten
 „ op zwaare ftraffen de waarheid zeggen ,
 „ nogiet uit gunft , of ergens om verbergen .

Dit heeft mede plaats gehad by de
 Franken , als blykt *ex cap. Ludov. Pii , in
 Conc. Gallæ Sirmondi fol. 469. Can. 2. an-
 no 828.*

„ *Ut in omni Comitatu , hi qui meliores ,
 „ & veraciores inveniri possunt , eligantur
 „ a missis nostris , ad inquisitiones faciendas ,
 „ & rei veritatem dicendam , & adjuto-
 „ res Comitum sint ad justitias faciendas .*

„ Dat in yder Graaffchap door onze
 „ Afgezondenen de eerlykste , en opregt-
 „ ste , die 'er te vinden zyn , verkoo-
 „ ren worden om onderzoek te doen , en
 „ de waarheid der zaake uit te spreken ,
 „ en dat zy helpers der Graaven strekken
 „ om regt te doen .]

*zientyk geproduceerd by den Ed. Hove van Holland ;
 in het Ampel berigt van den Hove van Holland van de*

Ed. Gr. Mog. HH. Staaten van Holl., en Westv., raakende de Jurisdictie-Quaestien tusschen het Hof, en den Hage, afgezonden 15 April 1707. onder de Bylagen T. 1. loco. in Folio bl. 211.

Dog de voo:f. *Deductie* is sedert ook in den Jaare 1738 uitgegeven in 4°.]

VIII.

De Hooge Vierschaaren zyn, voor de opkomste van de Steden, en den Hove van Holland, de eenigste Regts-Hoven geweest.

Over zulks hebben van alle oude tyden deeze Hooge Vierschaaren in Holland, voor de opkomste der Steden, (voor zoo veel ze Bemuerde Steden zyn, en Stads Regten verkreegen hebben, die alle zeer jong zyn) ende voor de opregtinge der Hoven van Justitie, geweest d'eenige, en Opperste Vierschaaren (a),
en

[(a) *Opperste*, uitgenomen dat iemand, zig bezwaard vindende met een Sententie van een dezer Hoven, of Hooge Vierschaaren, het zy van Rhymland, Schieland, Delf-

en Regts-Hoven in Holland, en in Zee-land (b).

Delfland, of Kennemerland, mogte appellëren aan den Graaf, en zynen Raade. Zie *Hoofst. X. en XI. en de Aans. aldaar.*]

(b) Deze waarheden zyn in de voorgaande Deelen be-
weezen, ende hebben, als algemeene bekende zaaken,
geen verder bewyz van noode.

*Sim. van Leeuwen, in zyn Batav. Illustr. I. Boek 8. Hoofst-
deel § 41.*

„ In ouden tyde, eer de Hoven van Justitie waren
„ opgeregt, wierden sy (namentlyk de Welgeboorne
„ Mannen) by de Graven, beneffens hun tot Regters van
„ de hooge Vierscharen beschreven.

En wat verder.

„ Dese Vierscharen wierden gehouden in Rhyndland,
„ het welck het voornaemste was, en het Hof van Rhynd-
„ land genoemt wiert, de tweede van Delfland, de
„ derde Schieland, ende de vierde Kennemerland; we-
„ sende de eerste Hoven van Justitie hier te Lande:
„ tot dat in den Jaare 1428 het Hof van Holland opge-
„ regt is, enz

[En worden nog hedendaags Schepenen van Schieland
somtyds genoemd, met de oude benaminge Schepe-
nen van den Hove, en hooge Vierschaare van Schie-
land. Dog sedert dat 'er een *sedentair*, of zittend Hof
van Justitie van Holland is opgeregt, en daar by een
Hof van Appel, of Hooge Raad (aan welke Hoven van
Justitie, na der zelve opregting, *privative* de naam van
Hoven schynt te competëren) zoo scheen by sommigen
bedenkelyk, of met der zelve opregting de Vierschaa-
ren, die wel eer niet alleen de Hooge Vierschaaren der
Graaven, maar Hoven te voren waren, na het opregten
van Hooger Regtbanken, of Hoven, schoon zy hun-
nen voorigen naam van Hoven slegts mogten behou-

den

den hebben, egter die beïeëkenis, en kragt van den naam van Hoven, met 'er daad verlooren, en dus slegs den naam, en daad van Hooge Vierschaaren alleen behouden hebben; vooral om de verandering, sedert in de zelve gemaakt; *bladz. 30. reeds gemeld.*]

IX.

*De Graaf laat het Regters-Ampt
waarneemen door zyne Ge-
magtigden.*

Daar na hebben de Graaven (die niet alleen Opperste Regters, maar ook 's Lands Opperste Veld-Heeren waren) in magt, en heerschappye toeneemende, ingewikkeld in veele oorlogen, met buitenlandse Krygs-togten, en andere gewigtige bezigheden beslommerd, konnen goed vinden, omme aan zekere hunne (a) Stadhouders, onder de benaamingen

[(a) Dit blykt, onder anderen, aan den Lande, en de hooge Vierschaar van Putten: want na dat Jak van Gaasbeek, Heer van Putten, en van-Stryen, dit heerlyk stuk goeds aan den Hertogh Philips van Bourgondie in den Jaare 1456 had opgedragen, onder beding alleen van het zelve voor zyn leven in Lyfsgt te bezitten; en

gen van Ruwaard , Droft , Bailjuw ,
Schout , en diergelyk Ampt-luiden , en
Regtsvorderaars , het Regters Ampt over
te geeven ; ten einde , dat elk dezer Be-
dien-

en na dat hy was overleden ; zoo heeft de Zoon van
dezen Prince , als van zyn Heer Vader gesteld tot Stad-
houder dezer Landen , in den Jaare 1459 den 9 April ,
vernieuwende de aaloude Handvesten van dien Lande ,
en dezelve bevestigende , hun by 't zelve Handvest toe-
gestaan een Bailliu , die in zyn afwezigheid alle hals-
straffelyke regtsvordering zoude waarnemen ; met de-
ze woorden :

„ In den eerste , soo sal onse Bailliu ons Lands van
„ Putten , die nu ter tyd is , off namaals sal wesen ,
„ Vierschaar spannen , en houden , en te regt sittten ,
„ in den naam van ons , en tot onser behoefte Justitie
„ doen van hoogh , middel , en laeghe , mit onse ver-
„ leende Mannen van onsen Lande van Putten , en van
„ Stryen , alsoo , en gelyk , off wy selve tegenwoor-
„ dig waren , en in properen persoone zelve saaten ,
„ zonder eenig wederseggen van ons , of van onse na-
„ comelingen , of van ymand van onsent wege .]

Deze Graavelyke Regts-bedienaars moesten van ouds
zyn de aanzienelykste des Lands , van Hooge , Edele ,
en Egte geboorte ; want dewyle de Mindere niet mog-
ten getuigen tegen de Meerdere van Afkomst , nogte
Regter zyn over de zelve ; zoo moest op de Geboorte
van zoodanige hooge Amptenaaren , en Regts-bedie-
naars niets te zeggen vallen . Zoo leezen we , dat , by
voorbeeld , [een] der Bailjuwen van Kennemerland voor-
zien moeste zyn van de volgende drie hoedaanigheden :

1. Dat hy ware van Egten bedde.
2. Dat hy ware een vry Edelman , en Ridder.
3. Dat

44 REGT en GEBRUIK

dienden binnen den omtrek van des zelfs Landschap, en Gebied, uit den naam van den Graave het Regt vorderen, de Vierfchaar spannen, de zwaare misdadden

3. Dat hy zyn Woonstede hadde, en hield binnen Haarlem, de Hoofdstad van Kennemerland.

Als blykt by de *Handvesten van Graaf Floris de V, des Vrydaags na half Vasten 1291*. En van *Hertog Willem van Beyeren, van den 3 April 1415*.

Deze Bailjuwen, of Graavelyke Stadhouders, gesteld over geheele, en byzondere Landschappen, als Rynland, Delfland, Kennemerland, enz. spanden niet alleen hunne hooge Vierfchaaren, maar hadden ook de Bestellingen over alle de deelen des Regts, ende der Graafelykheids Diensten, en Beschryvingen; bestaande in het aanstellen van Schouten, en Schepenen op alle plaatsen binnen hun Gebied; ende, daar ter sommige plaatsen zulks door den Ambagts-heer geschiede, hadden zy 't Regt van den Schouwen-ban *, dat is, de Bevestinge van zoodaanige door byzondere Heeren aangestelde Schouten. Daar en boven hadden ze nevens hunne Welgebooren mannen 't Regt tot beschouwinge der gedooden, en verdronkenen; de Inteuvelingen van Kwist-goeden, en Dollen; de Zorge, en Opper-voogdye over de Weezen; den Yk van maaten, en gewigten; 't maaken van Wetten, en Keuren over alle deze, en andere zaaken; het handhaaven van 't Regt, en ['t heil] den Burgerstand betreffende: alle welke [zaaken] te vooren den Graave waren aanbevolen.

[* Dezen Schouten-ban heeft nog heden de Baljuw van Schieland: en hy word by den zelven verleend, als blykt uit de Afte van Commissie van het Schout-ampt van Kool, uit *MS. Rotterdam, en Schiel. in 4°. fol. 151.*

ver-

den met dood- straffe vervolgen, en de zelve doen uitvoeren zoude.

verfs. Het Formulier van welke Afte ik voornemens ben in 't vervolg voott te brengen, luidende:

Wy Baljuw, en Dykgraaf, enz.]

Ook waren deze Bailjuw, en Mannen, Opper-regters over alle de Laage Regt-banken van Schouten, en Schepenen der byzondere Dorpen van 'er Landschap, als voor welke alle de Laage Vonnissen by Beroep wierden gebracht.

Ende op dat we kortelyk eenige der aangehaalde Voor-regten bybrengen; *Graaf Floris de V. by Handvest aan die van Kennemerland gegeven t' Aalberts-berg, Vrydags na half Vasten 1291*, in 't breede gesproken, en beloofd hebbende, zelf te Regt te komen zitten, ende te Regten naar Kennemer-regt, en Schependom, zegt vervolgens:

„ Ende als wy dat Graaf-dinghe sullen hebben begon-
„ nen, soo mogen wy setten in onser stad eenen vryen
„ Edelen man, die Ridder is, dat Graef-dinghe uit te
„ Dinghene.

En Willem van Boyeren, op den 13 April 1415.

„ In den eersten sullen wy hem setten eenen Bailliu;
„ die wy hem met eeren setten mogen, ende van wit-
„ achtigen bedde is.

Guy van Chastelion, Graave van Bloys, Heere van Avesnes, van Schoonhoven, en Gouda. aan die van West-zaan, en Krommenye, op den laatsten Decemb. 1396.

„ Voorts, wat Schout, en Schepenen, die daar Reg-
„ ten sullen, die sullen Vry wesen, ende Welgeboor-
„ ren, en geen Keves kinderen. [dat is, hoerekinde-
ren. Van *Kevis*, een *concubine*, byzit, hoer. Zie Ki-
liaan in *Kevisse*.]

X. De

X.

*De Graaf behoud het Hoogste Ge-
regt aan zig.*

Onder dit wel uitdrukkelyk voorbeding, dat de Graaf aan zig zelve behield het Hoogste Beroep, en de Opperste Regt-bank; aan welkers hoogste Regt-hof alle 's Lands Ingezetenen, met uitgesproken Vonnisse der Laager Regt-banken, oordeelende bezwaard te zyn, zig vermogten te beklagen.

Met dezen verstande, [en onderstellinge nogtans] dat in veelerley zaaken geen hooger beroep plaats had, nog hebben konde; als zyn alle lyfstraffelyke zaaken, en dood-vonnissen, welke, als uit den aert der zaake zelf blykt, maer eens gewezen, en uitgevoerd kunnen worden. Onder deze dan zyn ook de regtsvorderingen op het stuk van 't *Kampen*, welke, noit voor lager Regters vallende, nog kon-

konnende vallen, ter eerſter inſtantie voor 't Hof van den Graef zelf kwamen.

Welke Kamp-zaaken als de zwaarſte, en hoogſte, of onder de hoogſten geteld wordende, allereerſt wierden afgedaan, de Graaf zelf tegenwoordig zynde. Dit blykt, onder andere, uit den alouden Keurbrief, of *Lex Francorum*, welke gehouden word voor een ſpruit van de *Lex Salica*, alwaar ſtaat *tit. de Goudinch*:

„ *Ita ut de bannitis primo, poſtea de*
 „ *duellis tractandum, & de judiciis aque*
 „ *& terre: Placito autem iſti debent inte-*
 „ *reſſe Comes aut Comitiffa, aut Caſtella-*
 „ *nus.* [v. de Gouding Vredii *Flandr.* p. 460.]

Gelykerwys de Bailjuwen, en Welgebooren mannen waren Opper-regters van de Laage Vonniffen binnen haar Gebied gewezen, zoo was ook het Hof van den Graave boven die der byzondere Landſchappen; tot 't welke alle de Vonniffen dezer Welgebooren mannen, by 't hoogſte Beroep, als voor den Opperſten Regter, en den Prinſe des Lands, gebragt, en by Eind-oordeel afgedaan moeſten werden; met dit onderscheid alleen, dat, na 't opregten van den Hove van Holland in den Haage, de Ingezetenen ten platten Lande vryheid, en keure hebben, of zy van 'er Schout, en Scapenen-Vonniffen eerſt voor 's Landſchaps Bailjuw, en Welgebooren mannen hooge Vierſchaar, dan, met voorbygang

van de zelve, voor den Hove van Holland willen komen; 't welke te vooren niet vermogt te geschieden, Als uit verscheiden Handvesten blykt.

XI.

*De Graaven deden, by hooger Be-
roep, Regt ten Hove.*

Zulks, dat deze onze algemeene Graaven, en Prinsfen, in plaats van alomme de Land-, en Water-schappen te doorreizen, ende aller wegen te Regt te zitten, egter op hun Hof, in hunne hoogste Vierschaar, en 's Graaven Gedinge, veeltyds in eigen persoon tegenwoordig, en voorzittende met de groote Edele, en hooge Leen-mannen, het Regt bediend, en uitgesproken hebben.

De oude Kostumen van Zeeland, bevestigd door Koning Philips van Oostenryk, als Graave van Holland. Art. 23.

„ Item, dat alle 't ghenē, dat by den meesten me-
„ nichte van den voerleyden Mannen, oft van den ge-
„ nen die tot 'er Vierschare commen sullen t'Recht te
„ mogen zitten, met ten voersyden Stedehoudere geslo-
„ ten wert, dat sal voer Recht geuyt werden. Ende
„ wy hem van sulcken Berechte ghevoelt gegraveert,
„ die sal daer of mogen appelleren voor den Grave, oft
„ Mam-

„ Mambour, ende die van finen Grooten Rade; Ende
 „ so wanneer die Grave, oft Mambour zelve zit, zoo
 „ sal sulck Berecht zonder Appel, of Beroup, van weer-
 „ den bliven.

Dus zien we, dat *Hertog Philips van Borgenien*, na dat hy het Hof van Holland al hadde ingesteld, en met vaste Raadsheeren voorzien, en voornamelyk ook zyn Zoon *Hertog Karel de Stoute*, hoe zeer met zwaare oorlogen, en verwarde Staats-zaaken ingewikkeld, veel maalen in eigen persoon op de Rolle gezeten, 't Pleiten aangehoord, en alzoo 't Regt gevorderd hebben; Als uit de Jaarboeken blyken kan:

Welke ons, onder het melden, en beschryven van de Deugden van den Prince Karel, getuigen, dat hy een groote genegenheid had tot het bedienen van de Justitie, en tot de zorge, dat de Gemeente goed regt geschiedde; dat hy ten dien einde gemeenlyk driemaal ter weeke, in eigener persoon, op de rolle van de Regthoven onder de Raadsheeren voorzat; en dat hy gewoon was in de maand April in Westvlaanderen, in Mei te Gent, in Juli te Brugge, in Augustus in Holland, en Zeeland te komen, en op alle die plaatsen te regt te zitten, waar door hy de herten, en de algemeene genegenheid van den volke bekwam, en won. Onder anderen, verhaald ons de Heer van Reigersbergen, in zyne beschryvinge van Zeeland een merkwaardig voorval van Regispleginge van dezen Prince, [met deeze woorden:

„ Van daar (namelyk uit Zeeland, in 't Jaar 1469)
 „ toog hy (Hertogh Karel van Borgenje) in Holland,
 „ en kwam in 's Gravenhage, daar hy mede ter Vier-
 „ schaaren zat metten Raad, om Justitie te administre-
 „ ren: daar een delinquant gebrogt werdt, die voor-
 „ tyds een Kanonik van St. Donaas te Brugge van zynen
 „ lyve beroofd hadde, die welke gehangen werd in pre-
 „ sentie van Hertog Kaerle. *Il. D. bl. 252.*]

D

XII. De

XII.

*De Borgondise Graaven stellen een
vast Regt - hof in.*

Dit heeft plaats gehad, en gehouden zoo lange, tot dat in nog laater tyden onze weelderige, en nog meer oorlogs-gezinde Graaven, uit den Huize van Borgonjen (a), deeze Opperste Regtsbedie-

(a) Hertog *Philips van Borgonjen*, de eerste onzer Graaven uit dien Heerszugtigen Huize, was ook d'eerste die het algemeene Hof van Regten in den Haage, *in 't Jaar 1428*. opregtte, [ten minste volgens sommigen v. *Bat. Illustrat.*] als nog het *Hof van Holland* genoemd.

Zyn zoon, die hem in 't Graaffschap volgde, heeft dezen Hove zeer deftige Wetten, en Last-regelen gegeven, die ten hedigen dage nog werden onderhouden.

[Dit werd eerst genoemd, *het Hof van*, en sedert in *Holland*, nademaal dit in den beginne alleen in Holland Regtsgebied verkregen had, en ten dezen tyde nog niet in Zeeland tot een algemeen Hof was aangenomen, en gesteld: 't geen zaaken zyn van laater tyden. Over zulks had in Zeeland de oude Graavelyke Regtsvordeering nog plaats, als onder anderen blyken kan uit het verhaal van den Heer J. v Reigersbergen, in zyne *Kronyk van Zeeland*, *het 1. Deel bl. 252*

„ In 't selve Jaer (1469) in Junio, was Hertog Kaerle
„ te Middelburg, daer hy ter hooger Vierfchaeren zat,
met

bedieninge voor zig zelve te lastig oordeelende, opgeregt hebben een algemeen, en geduerig, of altyd zittende Regt-hof in 's Gravenhaage, bestaande uit zekere vaste, voor hun leven aangestelde, en bezoldigde Raads-heeren.

„ met Mansmannen, ofte Leenmannen van Zeel., daer
 „ hy selve persoonlyk drie dagen ter wecke ter Justitie
 „ tie sat, in diverse Steden in Zeeland, en hoorde daer
 „ partyen, soo wel den armen, als den ryken.

„ Ende hy dede te Middelburg op den 4 dagh in We-
 „ demaend, drie gebroeders in synder presentie ont-
 „ hoofden, om datte een van syne Dienaers dood had-
 „ den gesmeeten, enz.]

De geleerde Hugo de Groot, in zynen *antwoord* op de *Deductie* van de Heeren van den hoogen Raade, 't welk te zien is in het *III. Deel van de Consultatien, conf. 226. §. II.* in 't breede aangetoond hebbende, dat de Heeren Staaten van Holland. en Westvrieland van ouds gehad hebben, en nog hebben de Souverainiteit, en onder de zelve de volheid van *Juridictie*, en voor, en na de tyden der Graaven, zegt, dat de Koningen van Vrankryk, en vervolgens ook de Princen van Borgonje, als uit Vrankryk gesprooten, hebben opgeregt *sedentaire Collegien* van Justitie, en dat de zelve *veele Akten*, die naar regten de Staaten *compoteerden*, aan zig trokken; en dat eenige Geleerden niet kwalyk hadden *geremarqueert*, dat zulks is geweest een van de opmerkelykste konfentaryen, om de *authoriteit* van de Staaten, waar door de Opperhoofden plegen gebreideid te worden, allengskens als onnoodig te doen verdwynen. [Zie hier voor *bl. 7.* en 't geen ik aangeteekend heb in 't begin van (d).]

XIII.

Veelerleye, en verschillende Pleitgebruiken van ouds.

Meenigvuldig, en van zeer groote verscheidenheid zyn naderhand geworden de plegtige gebruiken voor de Regtbanken, ende wydloopig, hoewel mondeling de Pleit-bestieringen, die wel eer onder de Hollanders plaats hadden, gerigt naar den aard der geschillen, die 'er verhandeld wierden.

Deze langwylige, hoewel schriftelyke maniere van Pleit-verhandelingen (als bestaande in een byna oneindig geral Gebruikelykheden, ende niets, ofte zeer weinig ter zaaken doende, Vraagen, en Antwoorden, zoo der Zaak-weldigen, als die der Bailjuwen, Schouten, en Registeren, ofte liever spoorelooze rabbelaaryen der Pleiters, en Voorspraaken, welke egter 't Gebruik, ende Pleitstyl van die tyden, als ten hoogste noodzakelyk, ende als weezentlyke deelen van het Pleit hadden ingevoerd) kan men afneemen uit de zoogenoemde *Formulieren*, die te boek geslagen, en overgebleeven zyn: welke zoo veele, en verscheiden waren, als 'er verscheidenheid van zaaken gevonden wierd, en voorkwam. Zoo was 'er, by voorbeeld, eene manier van doen in zaaken van *Naaftinge*, eene andere in die van *Zoeninge*, eene andere in *Doodslag*, en *Kwetsinge*, en zoo voorts.

Zie

Zie hier op de Beschryvingen der Landschappen, en Steden, alwaar ze den Leezeren niet dan te veel, en te verdrietig zullen voorkomen.

[Dag zoo ergens overblyffels te vinden zyn van Regtspleginge in Holland, en daar omtrent gebruikelyk, zoo is het in zeker oud Boek, op Perkament geschreven, door my eerst ontdekt, en met eene Voorreden, en Aanteekeningen, van my uitgegeven in de Beschryvinge van den Briel, en Voorn, onder den titel by my naar des zelfs inhoud daar aan gegeven: *De Politieke Regering, Regten, Coustumen, en Regtspleging, lang voor, en ontrent het jaar MCCCCE, in den Briel, en den Lande van Voorn in gebruik geweest zynde, enz.* Waar in de liefhebbers der Vaderlandische Oudheden, onder andere zeer veel oude Coustumen, Gebruiken, Formulieren van eeden, en de manier der oude Regtspleginge, die nergens zoo te vinden zyn, kunnen beschouwen.]

XIV.

't Voorneemen des Schryvers.

Wy hebben op het ooge, en voor- genomen om kortelyk te beschryven een deel van deze aaloude Pleit-wyze, zynde een der Hoogste, en Opperste Regtsplegingen in die eerste tyden, wanneer de Graaven zelfs te Regt zaten (a),
ende

(a) Dit blykt Zonne-klaar uit de Handvesten der eerste Graaven, want men zal nauwelyks eenig Voorregt

54 REGT en GEBRUIK

ehde eer dat ze het Bewind der Vierschaaren aan hunne Stedehouders hadden overgegeeven; gebruikelyk voornaamelyk by den Adel, en die van Hooge Geboorte (b), dewyl [sommige hunner verschillen] niet alleen met de tonge, als alle andere geschillen, maar ook met de Wapenen betwist wierden (c).

van *Koning Willem*, ofte zyn zoon *Floris*, veel min van eenige vroeger Graaven, vinden gegeeven te zyn, in welke niet van dit *Kampen* gesproken word; als uit de Handvesten van Dordregt, Haarlem, Delft, Leyden, en andere de oudste Steden blykt; daer in tegendeel, in de laater Prinzen Voorregt-brieven zulks zelden, en sberlyk gevonden word.

(b) Dewyl de Wapenhandel voornaamelyk eigen was aan den Adel, die ook allermeeft op haar Regt, en Agtinge stonden, zoo worden de meeste, en oudste Voorbeelden van 't *Kampen* bevonden voorgevallen te zyn tusschen de Edelen, en Welgebooren mannen, zoo in deze, als in andere Landen; gelyk zulks de volgende bygebragte Voorbeelden bewaarheden.

(c) Bekend in deze maniere van doen, die voornaamelyk plaatse gehad heeft voor, en in de tyden der eerste Graaven uit het Oude Huiz van Holland, dat is, voor de 13de Eeuw; hoewel dat ze zoo plotselyk niet is afgebroken, of de volgende Eeuwen hebben mede haare Voorbeelden gehad, als uit het vervolg blyken zal, zelfs tot zoo verre toe, dat ten tyde van *Keizer Karel de V*, den naaflesten onzer Graaven, het *Kampen* geoeftend

fend zy, als uit een zeer omftandig verhaal op 't laafte dezes Werks zal worden getoond; dog ze zyn zoo merkelyk verminderd in die laater tyden, dat ze, die te vooren gemeen waren, voor ongemeene, en zeldzaame voorvallen mogen worden te boek gefteld.

X V.

Het Kampen ingefteld alleen in duiftere, en zwaare zaaken.

Onder de gefchillen, en twist-zaaken der Onderdaanen, inzonderheid der Edelen, en Welgebooren Mannen, Beampften, en Graavelyke Dienaaren, kwamen 'er niet onzelden voor te vallen, die van zwaaren gevolge, en verre ziende waren, veeltyds beftaande in enkele betigtingen, en aanklagten van een eenig menfche, Edel-, of Ampt-man, die niets ten blyke bybragt (a), dan een ftoute tonge,

(a) Joh. Aventin l. 4. *Annal. Bojor.* „*Et hic vetustissimus mos Germanorum, qui aliter in causis amidiis, maxime criminibus, qua nullo humano testimonio comprobari poterant, ad summam Dei Majestatem, qua falli non potest, tanquam ad judicem omnium rectissimi*

tonge, of zoodaanigeduiſtere (a), verſchil-
lende, en verdagte getuigeniſſen, en an-
dere

„ *nam confugiebant. vid. E. Sched. cap. 46. p. 440. de Dis German.*

[Dat is: „ En dit is een zeer oude gewoonte der
„ Germaanen, die anders in duistere zaaken, vooral
„ crimineele, die door geen getuigenis van menſchen
„ konden bewezen worden, tot de Goddelyke Maj-
„ ſteit, die niet bedrogen kan worden, als tot den al-
„ lerbefſten Regter, hunnen toevlugt namen.

„ *Het II. Deel van de groote Holl. Kronyk, onder Philips den II. blad. XVI. verſo a. en XVII. a.*

„ Maer alſoo nu Serraas, (een Veldoverſte van den
„ Prins van Orange) om ſyne ongelukkige aenſlagen
„ van verraderye verdagt werde, ſoo heeft hy Vliſſinge
„ (derwaerts hem de Prince geſonden hadde) verla-
„ ten, en is wederom na den Prince getrokken, en
„ heeft hem ootmoedelyk gebeden, dat, alſoo hy on-
„ ſchuldig was, en dat een Overſte onverdagt behoore
„ te ſyn, dat hy met een openbare uitroepinge, en
„ uiteiſchinge tot een *openbaren Kampgevegt* ſyn eer mogte
„ verdedigen, dat hy daerom alleſins mogt aenſlaen,
„ dat, ſoo ymand wilde ſeggen, dat hy hem anders als
„ een getrouw Edelman bewezen hadde, dat hy hem ſel-
„ ven met een *Kamp* verdedigen wilde, enz.]

(a) En deze voorſ. duisterheid beſtond niet alleen in
een gebrek van bewys, en goede getuigen, maar ook in
het verſchillen der getuigen, dat veeltyds in Regtszaa-
ken de meeſte duisterheid veroorzaakt. In dezen ge-
vallen was men van ouds gewoon in, en voor de tyden
van Karel de Groote, door het tweegevegt de waarheid
te zoeken. *Capitularia Car. Magni lib. 4 cap. 23.*

„ *Hujusmodi testium diversitas Campo comprobe-*
„ *tur. [Zie b. bl. 58. (c)]*

De

dere onvaftgaande bewyzen (b), welker eind-oordeel, en Regts-uitspraak, in die fchryflooze tyden, zeer bezwaarlyk konde werden geveld. Waaromme deeze, en alle de Noordfe Volken van alle oude tyden

De oude Saxifche regten zeggen, dat het doorgaans onder hen een gewoonte was, dat, wanneer de eifcher geen genoegzaame bewyzen had, als dan het tweegevegt wierd aangevangen, om het gebrek van bewys door de uitkomst te vervullen, als te zien is by Gryphiander *de Weichb. Sax. Cap. 45.* toonende aldaar te gelyk, dat het Kampen den Saxen eigen was, in alle duilere zaaken, en daar geen genoegzaame getuigen waren: tot zoo verre, dat onder Keizer Otto de Groot, door Kampers bepaalt, en geëindigd is het gefchil; of Neven in de erfenis van haar Oom by plaatsvulling zullen erven, ofte in plaats van haar afgestorve vader koomen. Zie *Wittich. lib. 2. Annal.* Sigebert Gemblac. *ad ann 942.* Pontanus *lib. 6. orig. Franc. 17.* Cujac. *ad libr. 1. feud. tit. 4* en meer andere.

Ook getuigt Crantzius *lib. 8. Sax.* dat in alle twyffeltige bewyzen de tweegevegten by de Saxen wierden toegelaten.]

(b) *Jan Boetelgier*, Raad van Karel de VI, Koning van Vrankryk, in 't 75. *Cap.* van zyn nooit volpreezen Bock, genaamd *Somme Ruysrael.*

„ Mer om dies, dat die faite gedaen geweest is, so
„ moordadelic, ende so maliciose voorsichtelike, niet
„ tegenslaende presumpci, so en soude hi des niet mo-
„ ghen betuigen volcomelic met tuygen; ende daerom
„ is de Campe ontfanckelic, om te geraken die waer-
„ heidt, bedect, ende heimelck.

D 5

tyden hebben kunnen goed vinden, de twistende Dings-luiden, of in eigen lyve, of door iemand in hunne plaatse (c), lyf om lyf te laten vegten; omme door dat middel de geschillen te beslegten: met dit bygeloof, dat ze, 't zy die voor-, of na-deelig uitsloegen, alleen afhingen van een hemelse bestieringe, aan welker uitkomst, als eene Goddelyke waarheid (d), niemand te twyfelden hadde.

[De

(c) Oliv. Vredius, in zyn Flandria. cap. 20. [pag.] 251. in voce *Campus*, & [pag.] 473. in voce *Duella*. ubi notatur Francorum mos Duello, sive Campo rem decernendi. Quibus adde ex Spelmanno in voce *Duellum*, Capitula Dom. Ludovici Imp. ad L. Salicam, Art. 3. § 1.

„ Si quis cum altero de qualibet causa contentionem habuerit, & testes contra eum ad Judicium producti, si ille falsos eos esse suspicatur, liceat ei alios testes, quos meliores putaverit, contra eos opponere, ut veracium testimonio falsorum testimonium ita in se dissenserint, ut nulla, tenus alteri una pars cedere velit; eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui scitis, & fusiibus in Campo decertent, utra pars falsitatem utra veritatem suo testimonio sequatur, &c.

In Capitulis Caroli Magni lib. 4. cap. 23.

„ In singulari quidem causa, hujusmodi testimonium diversitas Campo comprobetur.

(d) Oliv. Vred. in Flandria Lib. 1. [pag.] 252. ex notis Godefr. Abb. Fol. 65.

„ Deum

[De Longobarden hebben het Kampen
ook in Italie ingevoerd; zoo dat Koning
Agi-

„ *Dum malefica mulier non confisteretur, Judicio Dei
commissum est, ut quod verum latebat, per Duellum vi-
rorum inter se pugnantium, data victoria, probaretur.*
Alciatus de singulari certamine. cap. 43

„ *Qui dedititium se fatebitur, Judicio Divino victus di-
micasse censendus est, intentioque victoris pro vera habo-
bitur.*

LL. Canuti Regis. cap. 32.

„ *That te ga to Gode's oydale. Ad Dei Judi-
cium eat.*

Annales Fuldens. ex edit. Freheri. Tom. I. pag. 18.

„ *Ferro discernendum, & Dei Judicio Causam exami-
mandam.*

LL. Burgund. § 45.

„ *Multos in populo nostro, & pervicatione causantium,
& cupiditatis instinctu ita cognoscimus depravari, ut de
rebus incertis sacramentum offerre non dubitent, & de
cognitis jugiter perjurare. Cuius sceleris consuetudinem
submoventes presenti Lege decernimus, ut quoties inter
homines nostros causa surrexerit, & is, qui pulsatus fue-
rit, non debere a se quod requiritur, aut non factum
quod objicitur, sacramentorum obligatione negaverit; hac
ratione litigio eorum finem oportebit imponi: ut si pars
ejus, cui oblatum fuerit iurjurandum, noluerit sacra-
mentia suscipere, sed adversarium suum veritatis fiducia
armis dixerit posse convinci, & pars diversa non cess-
rit, pugnandi licentia non negetur. Ita ut unus de ejus-
dem testibus, qui ad danda convenerant sacramenta,
Deo Judicante confligat. Quoniam justum est, ut si quis
veritatem rei incunctanter sine se dixerit, & obtulerit
sacramentum, pugnare non dubitet, &c.*

Regino Abbas ad Annum 887.

„ *Pauli*

Agilulfus des aangaande verscheide wetten gemaakt heeft.

Door dit *Kampregt* waren zy gewoon te beslegten duistere zwaare (e) zaaken, byzonder ook het regt wegens bezittingen, landeryen, opgetigte euveldaaden, die,

„ *Paucis interpositis diebus, conjugem Richardum, sic*
 „ *enim Augusta vocabatur, pro eadem ra in concionem vo-*
 „ *cat (Imp. Carolus) & mirum dictu, publice protesta-*
 „ *tur, nunquam se carnali coitu miscuisse, cum plusquam*
 „ *decennio legitimi matrimonii foederis consortio esset so-*
 „ *ciata. Illa e contra, non solum ab ejus sed etiam ab*
 „ *omni virili corruptione se immunem esse profitetur, & de*
 „ *virginitatis integritate gloriatur, id que se approbare Dei*
 „ *Omnipotentis Judicio, si marito placeret, aut singulari*
 „ *certamine, aut ignitorum vomarum examipe judicialiter*
 „ *adfirmat.*

(e) Wy zeggen zwaare zaaken. Want in de alleroudste Wetten, die voor de Christen-kunde in deeze, en andere Landen plaats hadden, en die, hoewel in ruwe Eeuwen, nogtans vol van billykheid, en regtmaatigheid gevonden worden, wierden de Proeven, en zuiveriugen geregeld naar't gewigt van de misdaad, ende de hoedaanigheid der Betigten.

In de allerzwaarste misdaaden hadde plaats het *Tweegevege*, of het *heete Yzer*, heet, of koud Water.

In gemeene misdaaden, de *Eed ten Heiligen*, dat is, die plegtelyk gedaan wierde op de Altaaren, ofte op de overblyffelen der Martelaaren.

H. de Groot, in zyn *Prolegomena* tot de Gottische Historie van Procopius, sprekend van de groote genoudigheid der Wetten deser Volken, zegt, dat ze wel ne-

die, of den welstand, of de faam beledigden, enz. vid. Sched. *de Dis Germanis* cap. 46. pag. 440. Longob. lib. 2. t. 55. l. 29. Spelman. d. l.]

gen byzondere proeven, of onderzoekingen, om de waarheid, en onschuldigheid te onderzoeken, in gebruik hadden.

„ *Hac ego in Septentrionalium nostrorum legibus invenire*
 „ *me gaudeo. atque ita arbitror, ni Deo ipsi ea simplici-*
 „ *tas praecognitis placuisset, nunquam eum vim suam mi-*
 „ *risicam accommodaturum fuisse innocentium populorum*
 „ *legibus, qui innocentiam singulorum tactu ignitorum*
 „ *vereretur, & quidem novem, explorabant.]*

XVI.

Van 't woord K A M P E N.

Deze Gevegten kreegen van ouds den naam van K A M P E N; een overoud woord, dat in de Duitse taale een Twee-gevegt te kennen geeft.

De Latynen noemen zoo wel het twee-gevegt, als de plaats van dit gevegt, beide met het woord *Campus*: dat is, het Campen zelf, en de Kampplaats.

Dog de Vegter, of Kamper zelf wierd by hen genoemd *Campio*, & *Campestratus*. Zie

62 REGT en GEBRUIK

Zie van het 1ste, naamelyk het gevegt zelf, ten bewyze *Capit. Caroli M. lib. 3. cap. 46.*

„ Campo vel cruce contendere.
Et *lib. 4. cap. 27.*

„ Hujusmodi testium diversitas Cam-
po comprobetur.

Het 2de, dat is het Velt, of de Vegt-
plaats. *Gregor. Turonens. lib. 2. hist. pr.*

„ Sed procedant duo de vestris in Cam-
pum, cum armis bellicis.

Gelyk ook verscheide andere zaaken,
tot dit Kampen behoorende, uitgedrukt
wierden by de Romeinen met zoodaanige
woorden, die uit het woord *Campus* haar
begin, en oorsprong namen, als by voor-
beeld, de wapenrokjes, of broekjes, met
welke de *Kampers*, die voor 't meeren-
deel naakt verscheenen in 't vegtperk,
genoemd wierden *Campestria*, dat zoo veel
als *vegtkleetjes* te kennen geeft. *Augustin.*
de Civit. Dei, lib. 14. cap. 18.

„ Porro autem *campestria* Latinum qui-
dem verbum est, sed ex eo dictum,
„ quod

„ quod juvenes, qui nudi exercebantur
 „ in *Campo*, pudenda operiebant: inde
 „ qui ita succincti sunt *Campestratos* vul-
 „ gus appellat.

Picart in *antiq. Drenthiae distinct.* 24.
 pag. 102. tragtende te vinden het Naam-
 woord van de Stad Kampen, zegt aldaar:

„ Overmits de Romeinen altyd de ma-
 „ niere onderhielden, dat zy op de
 „ plaatsen, in welke zy een tyd lang met
 „ haar heirlegers moesten leggen blyven,
 „ eer zy tegen den vyand gingen, haare
 „ Kryg's-schoolen onderhielden, alwaar
 „ de soldaten drilden, en haar in de wa-
 „ penen oeffenden, Regimenten tegen Re-
 „ gimenten, Campagnyen, tegen Campa-
 „ gnyen; is 't niet seer waarschylyk,
 „ dat daar van dese Stad haar naam ont-
 „ fangen hebbe van *Campen*? want *Cam-*
 „ *pi*, en *Campus* is een Latyns woord, en
 „ beteekend niet alleen een acker, maar
 „ ook in 't bysonder een gemeene plaats,
 „ in welke de soldaaten haar oeffenen in
 „ de wapenen, en alwaar gevogten werd.

Een

64 REGT en GEBRUIK

„ Een foodanige plaats is geweest tot Roo-
 „ men, genaamt *Campus Martius*:• hier-
 „ om segd men *descendere in Campum*, dat
 „ is, met malkanderen vechten, gelyk dan
 „ ook hier van daan komt het woord *Kam-*
 „ *pen*, of *Kempfen*, dat is vechten.

[Dog Olivarius Vredius geeft te ken-
 nen, dat dit *Kampen*, of *Kemp*, niet van
 Latynschen, maar Frankischen, en Vlaam-
 schen oorspronk is.

Want hy teekend op de woorden uit
 den brief van Koning Robbert by Pitheus,
Legem duelli quod vulgo campus dicitur,
 dit aan: *Vulgo*, inquit, *quod antea ru-*
stice. 1. *Barbare, Flandrice, Francice, non*
Latine aut Romanè. Vet. Flandr. esse pri-
mam Franciam, in ejus *Operib. tom. 1.*
pag. 251.]

Dit woord *Kampen* word in de schrif-
 ten van de middeleuwen, nevens andere
 proeven, en onderzoeken van schuld, of
 onschuld, genoemd *libertas*, of *vryheid*,
 om dat, door de goede, of gelukkige uit-
 komst van deze proeven, vrydom van straf
 wierd verkregen. *Tabu-*

Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mel-
lento a. 1280. pag. 50.

Cum omni libertate, & plena justitia,
videlicet cum banno, & sanguine, aqua,
& duello, & aliis hujusmodi libertatibus.

Hottom. disp. ult.

„ Campio in LL. Feud. Certator pro alio datus in Duello;
„ a Campo dictus, qui Circus erat decertantibus definitus.
Oliv. Vred. in Hist. Com. Flandriæ. [pag.] 251.

„ Campus Flandris Duellum dictum, quod hodie Flan-
„ dris Camp.

Pithœus ex diplomate Regis Roberti.

„ Legem, Duelli, quod hodie Campus dicitur.

Baldericus in Chronico Cameracensi. lib. 1. cap. 10.

„ In Dérniensî territorio, quendam ex familia S. Vedasti
„ hominem, mali rapinatores, aliena substantiâ inhiân-
„ tes, pravis insimulationibus adorti sunt, & ob hoc suum
„ advocatum in jus querentes, ipsum quidem hominem ad
„ singulare certamen, quod rustice dicimus Campen, pro-
„ vocaverunt.

Ende aldus werd het doorgaands genoemd in de uit-
getrokken getuigenissen der Schryveren, en Brieven, by
ons bygebragt; 't zy dat men hier door de *Westen*, ende
het *Regt* van dit Gevegt; 't zy dat men het *Gevegt* zelf
daar mede verstaat.

En dewyl het *Kampen* altoos in een *vlak veld* onder-
gaan wierde, zoo heeft men als nog de gewoonte,
een zoodaanig Veld te noemen een *Kampe land*, dat is
een stuk zoo groot als een *Kamp-veld*, ofte daar toe
bekwaam.

Ten vorderen blyke, dat het *Kampen* een *Twee-ge-*
vegt beteekend, zoo noemd men *Kamp-baanen* zoo-
daanige vogelen, die altyd tegen den anderen [, en ge-
meenelyk een tweegevegt] vegten.

E

Zie

66 REGT en GEBRUIK

. Zie ook den Regts-geleerden *Alciatus in Libro de Singulari Certamine. cap. 1.* [en Paulus Voet *de duellis. cap. 1. de voce, & definitione duelli.*]

Dit *Kampen*, dat is, deeze gewapende Regts-pleeging, wierd mede van ouds genoemd *WEHADINC*, dat is, *WERDINC*, als mede *CAMFWIC*, als te zien is by *Marcus Velferus, rerum Boicarum lib. 5.* [pag. 163.]

„ *De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur.*
En wat verder.

„ *Qui supra praedicta pugna, quod Champwic diximus, &c.*

Decretum Tassillonis Ducis Baywar. de popular. Legib. § 5. „ *De pugna duorum, quod WEHADINC*
„ *vocatur.* Wehadinc, of Wabading, beteekend in de oude taale, *Wapangeding*, of *Wapengeding*, dat is, een gepleit dat door de Wapenen geslegt, en ver-rigt werd. [Velfer. d. l. p. 162.]

De Francen noemen het *batalia*. *Charta Ludovici Comitis Satri-Casaris an. 1219. ex tabul. S. Satyri.*

„ *Et permitto batalias omnes, quas Grammatici duella*
„ *vocant.*

[XVI.]

[XVI. A.]

Oorspronk, en voortgang van het Kampen, als een extraordinair middel van Regten, om de Waarheid, by gebrek van andere ordinare middelen, te bewyzen.

I. 't **W**oord *Kampen* dan word in deeze Verhandeling genomen voor een twee-stryd, of gevegt, met zyn party aan te gaan, over zekere dui-
stere, en zwaare verschillen, en twist-
zaaken, met kennisse, en ten overstaan
van den Regter, naa naa dat de Regter
alvorens daar toe verlof gegeven heeft;
ten einde dat daar door by de uitkomste
iemants Regt mogte geopenbaard wor-
den, en blyken, als door eene Goddelyke
bestieringe.

II. De oorsprong van deeze gewoonte
in 't algemeen schynt onderzoek waar-
dig.

E 2

Men

Men had van ouds voor de Regtbanken twee *ordinaire*, of gewoone middelen om de waarheid te bewyzen, te weeten, met getuigen, of *instrumenten*, waar by dan somtyds zeer klaare *indicien* kwamen.

Maar, deeze ontbreekende, waren in gebruik ongewoone, of *extraordinaire* middelen, naamelyk de eed, en het goddelyk oordeel.

Welk laatste door het yzer, of heet water, of een *Tweegevegt*, of *Kamp*, om de onschuld te doen blyken, beproefd werd. Van welke proeven, en het bygeloof wegens de zelve, in het vervolg zal gesproken worden. 2. § *si rusticus militem*. 2. *Feud. tit. 2. init.* 2. *Feudor. tit. 27.*

III. Dus schieen dan een *Kamp*, of tweegevegt, als een buiten gewoon middel, om de waarheid te bewyzen, aangemerkt te worden.

Dog wierd het bewys door een *Kamp*, of tweegevegt, naar het Leenregt, onder de

de gewoone manieren van bewyzen gerekend, als P. Voet te kennen geeft, *de duell. cap. VI. Ea vero quae per duellum fit probatio inter vulgaris probationis species jure feudor. collocatur.*

IV. Dit nu was de gewoonte der Longobarden, dat, zoo dikwils de bewyzen ontbraaken, de partyen den Regter van de Waarheid poogden te overtuigen door een *Kamp*.

En had *Kamp* by hen plaats, volgens hunne wetten, in verscheide gevallen:

Volgens de zelve wetten mogt men zig zuiveren van aangetigte misdaden; en dat wel zelf in persoon, of door een *Kamp-vegter*, of Voor-vegter, dien zy *Campioen* noemden. z. *bl.* 65.

Dienvolgens een vrouw, beschuldigd van haaren Man te hebben willen door vergif ombrengen, mogt zig zuiveren, of door eenen eed, of *Kamp*.

Die eenen anderen voor een' koekoek, of hoorndraager uitgescholden had, zoo hy om dit scheldwoord beschuldigd wierd,

E 3

was

was gehouden, of de zaak af te maaken, of door een Twee-gevegt de waarheid van zyn zeggen te bewyzen. vid. l. 1. leg. Langob. tit. de malef. & l. fin. libr. 1. Langobard. l. fin. de confid. mort. 2. Feudor. tit. 27. in init. & § 3. enz.

V. Van deeze Langbarden wil men, dat die gewoonte van Kampen zouw overgegaan zyn tot andere Noordſche Volken, en Landen: Als, by voorbeeld, in Denemarken, alwaar Koning Frotho, de derde van dien naam, een wet maakte, dat alle twistzaaken door een Kamp-gevegt zouden beſlegt, en uitgewezen worden: *Specioſius viribus, quam verbis conſigendum eſſeratus*, meenende, dat het beter waar met de handen, dan den mond te ſtryden. vid. Buſius, *diſp. polit.* 9. th. 21. Saxo Gramm. 5. *Hiſt. Dan.* Voet. d. c. p. 52.

In Muskovie, volgens Camerarius. 2. *hor. ſubcef.* c. 19.

In Hungarye, volgens Bodinus *de rep.* l. 4. p. 743.

By

By de Umbrifchen , volgens Boeque-
lius *disq. de publ. judic.* 6.

By de Alemannen *in leg. Alemann. tit. 7.*
tit. 85.

By de Engelschen , volgens Bracton,
den oudsten der genen , die de Engelsche
wetten beschreeven , welke ook teffens te
kennen geeft , op wat wyze die Kampge-
vegten wettig wierden aangezezt , en ge-
houden. Bracton *de leg. Anglic. l. 3. fol.*
142. By welk volk deeze manier zoo lang
heeft stand gegreepen , dat Thomas Smith
getuigd : dat het by zynen tyd nog niet
geheel was afgeschaft. *In desuetudinem*
penitus abivisse , nondum , inquit , potui
intelligere ; & propterea emortuum non
sentiet esse , ubi quis flagitaverit.

In Ysland , volgens Arngrimus Jonæ ,
in Rep. Island.

By de Gallen , volgens de wet van
Koning Philips , van den jaare 1306.
ook te zien verklaard by Guido Papa , in
zyne *decisien.*

Over welke Kampen der Gallen , en hoe die aangezegd , en gehouden wierden, breeder bescheid te vinden is in Tholof. *Syntagm. jur. univers. libr. 48. cap. 16.*

En dus is deeze gewoonte van Kampen ook eindelyk gekomen tot de Franken, en Batavieren, enz. Hoewel de gevoelens des aangaande wat verschillen. Want dat de Tweegevegten , eerst geen plaats onder de Franken gehad , *p. 393. & Agobar. d. l. c. 7. p. 113.* maar hun' oorsprong van de Bourguignons hebben , beweerd , en toond in 't breede *Du Bos , hist. critiq. de la Monarch. Franç. III. t. lib. VI. pag. 386. & c. tot 395. ex leg. Burg. tit. 45. & 82.* Hun regt wierd genaamd *la Loix Gombette*, om dat zy, t. w. die Bourgondise wetten , by een gebragt zyn , door hunnen Bourg. Koning Gondebaud. *p. 385.* welke de eerste is geweest, die deze *maxime van Kampen*, door een wet, heeft ingevoerd. *pag. 387. d. tit. 45.* t. w. belaft voor den Regter , door de uitkomst van 't gevegt, de waarheid van de feiten te doen kennen,

nen, die een beschuldigde ontkend. *Du Bos ib. p. 387.*

Avitus, Bifchop van Vienne, een der voorn. onderdaanen van Gondebaud, toonde, zoo haast ze afgekondigd was, zyn affchrik daar van, en poogde hem de onredelykheid, en wreedheid der zelve te vertoonen, dat Agobard ons leerd, in de *Memorie* aan Louis le *Debonnaire* aangeboden, om affchaffing van de Wet *Gombette* (a) te erlangen. *Agob. in lih. adv. leg.*

[(a) Mais quelque pernicieuse que fût la morale de la loi Gombette, elle a fait plus de Sectateurs que les meilleures Loix. On sait jusqu'ou la fureur des Duels en Champelos a été portée, & l'on voit encore que celui de nos Rois, qui le premier ait ordonné un combat singulier, comme une procedure juridique, a été un petit fils de Clovis, le Roi Gontran qui avoit dans son Partage la plus grande Portion de la partie des Gaules, ou les Bourguignons estoient établis, & que pour cela même plusieurs de nos Historiens qualifient de Roi de Bourgogne, &c. *Du Bos d. ch. VI. p. 391. & p. 393.*

Je crois même qu'il ne fut jamais établi parmi les Francs sous les Rois Merovingiens, ni même sous les premiers Rois de la seconde Race. L'Introduction des Duels judiciaires parmi les Francs, & parmi les autres Nations sujettes de la Monarchie, est peut-être un des desordres sans nombre, dont furent cause les revoltes des Grands, & leurs canonemens sous les derniers Rois Carliens. En effet, on voit

leg. Gond. cap. 13. Baluz. p. 120. du Bos ib. p. 389.

Hoe nogtans deeze Kamp-gevechten onder de zelve volken niet toegestaan wierden, ten zy'er eenige vereifte omstandigheden plaats hadden, verhaald Voet *d. c. p. 54.* en zal uit het vervolg deezer Verhandeling klaarder blyken.]

par les representations d'Agobard a Louis le Debonnaire contre la Loi Gombette, que sous cet Empereur les Duels judiciaires n'étoient point encore en usage parmi la Nation des Francs puisqu'Agobard suppose que les duels cesseroient parmi les Bourguignons, dès que le Prince les auroit obligés a vivre selon la Loi Salique, ou la Loi Ripuaire. Agobar. adv. Leg. Gond. cap. 7. p. 113. Du Bos d. ch. VI. p. 393. en hier XXI. in 't einde der Aant.

Volgens deeze *Wet Gombette* wilde men in de *Processen* geen getuigenissen van andere burgeren van andere Natien, schoon die de Partyen best kenden, maar alleen die van Bourgondischen annemen, *d'autant qu'ils n'auroient point été obligés a soutenir la verité de leurs depositions l'épée a la main.*

Waarom dit ook een van de redenen is, die Agobard bybrengt, om *Louis le Debonnaire*, of den goedertieren, tot afschaffing van deeze wet te bewegen, en verbinden. *ib. p. 395.*]

XVII.

*'t Hoogste Regt van den Lande, was
KAMP-REGT.*

Het allerhoogste, en zwaarste Pleit-
geding, dat 'er voor 's Graaven
Pleit-hof, de Opperste Vierschaar des
Lands, konde voorvallen, was dit KAM-
PEN, en KAMP-REGT (a); als plaats
[ge-

(a) De *Leen-regten der Stad Brugge*, van dit *Kampen*
zeer opmerkelyk handelende, getuigen dit *cap.* 60.

„ Dat upperste Regt, dat es *Campregt*, en dat be-
dyngt men met te Mannen, enz.

[Guicc. in *fol.* in *Henegouwen pag.* 355.

„ Eertyds plach men met het geweer in de hand op
„ de plaetse, hand tegen hand veggende, te wysen, of
„ de doodslag behoorlyk. of onbehoorlyk wasgeschied;
„ en dese gewoonte heeft geduert totter tyd van Phi-
„ lips de Goedertieren, Hertoge van Bourgondien,
„ dewelke die te niete gedaen heeft, als [wesende] tegen
„ onse Christelyke Religie.

Winzemius *Vriessse Kronyk pag.* 120, 121.

„ In dier tyden (990.) walt zeer gebruijckelyk het recht
„ van Duël. ofte Lyf-gevegt, by welke door toela-
„ tinge der Regteren, partyen van eenige seiten, ende
„ misdaden beschuldigt zynde, zig door Eede, ende
„ solemniteiten daer toe staende, eerstelyken zuuiver-
„ den. 't Welk geschied zynde, na dat die wapenschou-
winge

[gehad] hebbende omtrent de zwaarste, en
duisterste zaaken, en van welk [Regt]
Dood,

„ winge by den Rechteren, ofte haere Gecommitteer-
„ den gedaen was, zig met den beschuldigers, daer toe
„ geroepen, in 't gevegt traeden.

„ Jongama, na dat hy by de Regters, en genoeg-
„ saem door die bekentenisse, en 't belyden syner vyan-
„ den, ontslagen was, heeft die rechtvaardigheid syner
„ saek, en die onschuld van syn persoon ook beproe-
„ vet door die scheidinge van Wapenen, en beide de
„ Aenklaegers in de vegtbane doodgeslagen, en om-
„ gebragt. Alsoo is die valsheid van die van Enckama,
„ en onschuld van Jongama, op twee wysen ontdekt.

De Vriesen hebben van oude tyden zekere Wille-
keuren, en Wetten gehad; welke voor de alleroud-
ste gehouden werden, onder welke werden opgeteld:

*Art. XI. „ De zuivering der misdaden, geschiede door
„ Kampen, doer gloejend heet water, en een diarbaren Eed.
Schotm. Vriest. in quarto pag. 68, 69. [coll. cum p. 75. in fol.]*

Hugo de Groot verschoond dit zoogenaamde Kamp-
regt in *Prolegom. ad hist. Gotthor. pag. 67. & 68. aldus:*

„ Het mishaege sommigen, dat eenige twyffelagti-
„ ge geschillen onder de Volkeren door een twee-ge-
„ vegt beslist wierden. Maar het geen Solon seide,
„ naamelyk, dat hy wel [niet had] de beste Wetten in
„ haer zelve, en volstrektelyk gemaakt; maer de
„ beste Wetten, die de Athenieners [verdragen, en]
„ verkrygen konden; het selve moet men ook van
„ andere Wetgevers onderstellen. Dese dog werden
„ genoodsaakt veele [niet goede] dingen toe te staen,
„ en dikwils vergift (om dus te spreken) met vergift
„ te verdryven. Het was trouwens een minder kwaed,
„ een gevegt te wagen, op het gevaer van [twee] men-
„ schen, voornamelyk, na datze beyde ernstigh wa-
„ ren

Dood, en Leven afhingen. Want nadien tot des zelfs besliffinge, om haer gewigt, onherroepelykheid, verborgenheid, en aangelegenheid, de menschelyke oordeelen te zwak geagt wierden (b), ende dat 'er een meer dan mensche wyzheid scheen vereist te werden, om 'er te moeten

ren vermaand; en gewaerschoud, dat zy tog tegen hun gewisse God niet wilden tergen, nog door hunne wapenen tot hunnen vyand verwekken; dan geheele familien doen handgemeen worden, en dus eenigzins een burgerlyken Oorlog verwekken. Deese gewoonte heeft de Christelyken Godsdiens afschaft; maer och, ofze ook de wórtelen, waer uit die gewoonte voortspruit, vernietigt hadde.

(b) By de oude Hollanders, en Friesen waren van ouds zuiveringen, ofte ontlaffingen, geschikt naar 't gewigt van de opgetigte misdaaden, en den stand, ofte geboorte der beledigden, en beledigers.

Teste Siccama in LL. Frisiorum ad Tit. 12.

„ *Pro criminis gravitate, et persona committentis statu,*
 „ *purgationes maiores vel minores requirebantur. In gra-*
 „ *vissimis delictis Duello vel ferro candenti locus erat, in*
 „ *minoribus sacramenta ad reliquias Martyrum, in mini-*
 „ *mis solius se purgantis juramentum requisitum.*

De Cardinaal Carrafa, in zyn boek de Monomachia. Tract. 1. sect. 1. quæst. 3.

„ *Plerique pro veritate indaganda, pro objecto crimine*
 „ *purgando, pro lite, belloque dirimendo, pro fama, di-*
 „ *vitiis, ipsaque vita tuenda, vel sponte obtulero, vel obla-*
 „ *tum libentur suscipere Duellum.*

ten tuffen komen, daar de uitkomst als een Goddelyke besliffinge geagt wierd, ende geen hooger Beroep, ja zelfs geen het minfte uitstel (c) van uitvoeringe der dood-straffe, en verbeurdverklaaringe aller goederen plaats hadde; zoo konden deeze zaaken voor geene andere, dan voor der Graaven, dat is, de opperste Regt-bank van den Lande, worden gebragt, en afgedaan.

(c) Dit getuigen in't breede de *Leenregten van Brugge*, en andere Bewyzen meer, die hier na in't vervolg zullen worden bygebragt.

XVIII.

Noodzaakelykheid des Kamps, ge- grond op 's Lands Wetten, en Gebruik.

Derhalven was deze manier van Kampen niet alleen geoorlofd, en toegelaaten den genen, die als roekeloozen hun leven wilden waagen aan den uitslag van een Twee-gevegt; maar ze hadde

• hadde haaren grondslag op 's Lands vastgestelde Wetten, en Gebruiken (a), en der-

(a) *Jonker Matthys' vander Horre, in zyn Handvest-Chronyk II. Deel 19. cap. fol. 216, 217. [Zie ook XXII. en XXV.]*

„ In 't Jaer 595. ten tyde des Conings Childert van
„ Austrasien, was 'er een Costuyme van de Onnoo-
„ selheid te besweeren, als wesende een rechte middel,
„ om de tweedrachten der Francen ter neder te leggen,
„ 't welk aldus onderhouden werde: De beschuldighde
„ Mannen, ofte Vrouwen verscheenen voordien Rech-
„ ter, ofte 't Lighaem van seeckeren vermaerden Hey-
„ ligh, by de partyen wederzydigh bestemd (want in
„ dien tyd de Reliquien der Heyligen in grooter eer-
„ biedigheyt waren als die oyt te vooren hadden ge-
„ weest) aldaer swoeren de twaelf Bloedverwanten des
„ Verweerders de onnoofelheid des Verweerders. In
„ gevalle nu de Aenlegger, en sijn Verwanten ter
„ contrarie swoeren, soo moest men in een beslotene
„ Velt Kampen; Voorts de Verwonnen moest, of ster-
„ ven, of betaelde de amende, ende compositie by de
„ Wetten geboden, de welcke mede brachten eenige
„ sommen van gelt, bykans voor alle misdaden, 't zy
„ Diefte, ofte Dootslag. *Fanches. fol. 283.* Alle dese
„ Wetten slaen in de drie Boucken. *Constit. Imperial.*
„ *Goldasti.*

Imp. Fredericus. *Constit. Neapolit. five Sicularum*
lib. 2. tit. 37.

„ 1. *Nullus Campio, si devictus fuerit, ad faciendum*
„ *bellum denuo pro aliquo admittatur, nisi pro se: non*
„ *cum ipse impetis alium, sed cum fuerit ab aliquo impetitus.*
„ *Statuimus praeterea, ut amodo Campiones habeant*
„ *Claves aquales, non spinosas, nec cum aguzonibus, nec*
„ *habentes cornua, nec ex parte fustis ad modum unguis.*
„ 2. *Pra-*

derhalven moest ze, aangeboden zynde, noodzaakelyk worden aangenomen, en
vol-

„ 2. *Præsenti Logo decernimus, ut Campiones amodo, postquam Circulum pugnatorium fuerint (ut moris est) ingressi, corporalia subeant sacramenta, quod juxta probabilem credulitatem eorum credunt, Dominos, pro quibus pugnam intraverunt, veritatem fovere, & non per calumniam, seu per astum, ad accusationem propositam, vel defensionem adhibitam processisse: & quod cum omni virtute, & potentia, studio, & vigore, partes pro quibus pugnaverint adjuvabunt. Pugilibus etiam expressius inhibemus, quod se non debeant invicem affidare, quod manibus vel dentibus, & modis quibuslibet poterint, alter alterum non offendat, immo unus ad confusionem alterius toto posse conetur.*

„ 3. *Summo periculo, quod ex Pugilum fraudibus, inertiis vel timore, hactenus continebat, provisione necessaria succurrentes decernimus, ut si quis, qui pugna prærit, videtur cum aliorum consilio, qui tunc temporis inveniantur esse præsentis, quod Campio in pugnando fraudem adhibeat, aut segnitiam manifestam, vel quod melius se potuerit defendere, nec tam cito jure cedentis vocem erumpere debuisset: si quidem is, pro quo pugnat, excusatus extiterit, cum si pugna succumbat, mori debeas (utpote reus habitus criminis Majestatis, vel de homicidio absconso convictus) Campio similiter periculum mortis incurrat. Caterum si is pro quo pugnat accusat, qui forte dolorem justum prosequitur pater, vel forse mater, aut filius, de morte suorum, qui succumbit in pugna, mori non debet: cum nec ad pugnam fuisset admissus, nisi quia ipsum iusti doloris impetus, & indiciorum præcedentium probatio admisit. Campio tamen manum amittat, quam exigente legitima pœna perjurii, quilibet alius scienter perjurus amittat. Videbatur enim impij*
„ in

volbragt; of anders wierd de weigeringe, het agterblyven, en de vlugt van den Betig-

„ in causa praesenti capitali supplicio subjacere Campionem,
 „ cum is, cujus causam principaliter agit, per casum
 „ suum periculo capitis non succumbat. In crimine tamen
 „ laesae Majestatis Accusatorem etiam, qui in pugna suc-
 „ cumbit, sicut & reum si succubuisse, in ea ultimo sup-
 „ plicio subjugamus.

„ 4. Consuetudinem pravam, & a tramite rationis cu-
 „ juslibet alienam, qua in Regno nostro obtinuit hactenus,
 „ funditus extirpantes, Statuimus, ut is, qui alii pugnam
 „ obtulerit, in his casibus in quibus est pugna judicium re-
 „ servatum, juxta conditionem, & qualitatem ipsius, pu-
 „ gnare debeat, quem convincere per oblatam pugnam inten-
 „ dit, non ut olim, ad electionem illius, qui ipsam pugnam
 „ obtulerit, fieri debere. Praemeditari namque deberet primi-
 „ tus Accusator, & secum perpensa deliberatione pensare,
 „ quis & qualis conditionis existat is, cui pugnam intendit
 „ offerre; & reus qui favorem jure promeruit, & prae-
 „ stem omnem ad pugna dispendium advocatur, cum se
 „ defendat ab alio propulsatus, ad sua defensionis modum
 „ non debet admittere eum, qui ante quam veniret ad
 „ pugnam, consilio forsitan fraudulento tractaverit impe-
 „ gnationis speciem, contra omnem veritatem aliquando
 „ confundere valeat Accusatum. Sed si miles fuerit is, qui
 „ pugna impetatur, & eques se valuerit defendere adver-
 „ rius ejus, quamvis miles non sit, eques similiter ipsum
 „ impugnet. E contrario, si pedes fuerit is qui se defendere
 „ nititur, licet is qui pugnam obtulerit fuerit miles, non
 „ ut miles, sed ut quilibet alius pugil, Accusatum impu-
 „ gnet. Defendentis namque debet esse electio qualiter mo-
 „ lius se defendere valeat ab alio impetitus.

„ Illud etiam praesenti Sanctione duximus annexandum,
 „ ut si is, qui pugnam obtulerit, laesus fuerit in aliqua par-

Betigten, gehouden voor een volflagen Schuld-bekentenis, en vervolgens hing hier van af het verliez van zyn Regt-zaake, ten kosten van zyn Goed, zyn Vryheid, en zyn Leven (b).

[En kwaamen deeze gewoontens over een

„ *te sui corporis, propterea is, qui pugna impetitur, in*
 „ *nullo se defendere auxilium minorebit. Ceterum, si im-*
 „ *petitus forte sit lusus in quacunque parte corporis, que*
 „ *necessaria sit ad pugnam, is, qui eam obtulit, in ea parte*
 „ *se debilitare debet, in qua debilitatus est cui Duellum*
 „ *offertur: Veluti si unum tantum oculum habeat imperi-*
 „ *tus, is qui pugnam offert, aliquibus diebus antea illum*
 „ *oculum habeat apposito aliquo sibi clausum, in quo pati*
 „ *dinoscitur Accusatus. Similiter, & in digitis, & in*
 „ *membris aliis hoc volumus obtinere, juxta proborum*
 „ *virorum consilium, & discretionem providam Judi-*
 „ *cantis.*

„ *Nec illud pratermittendum vidimus, quod necessario*
 „ *gratiam nostra benignitatis exposcit, ut qui atatis annum*
 „ *60 setigerunt, & qui nondum 25 annorum curriculum*
 „ *impleverunt, per se pugnare minime teneantur, sed pos-*
 „ *sint ad defensionem suam, non cum alios impetunt, sub-*
 „ *jicere Campiones; ne vel atates, vel altero naturali fri-*
 „ *gescente calore, vel juveniles, virtutum in altero robora*
 „ *non impleto, non tam incerto quam periculoso pugna ju-*
 „ *dicio, quod esset asperissimum, relinquamus.*

(b) Dit werd in 't breede aangetoond in 't vervolg, alwaar gesproken werd van den voortgang der Gedingen in die gevallen, wanneer de Gedaagde 't in Geregte niet verschynt.

een met, en mogelyk ook wel van de
Vegt-zugt (c) der Ouden, als in 't ver-
volg

(c) De Heer Hoogleeraar Boxhorn, opgemerkt hebbende de hittige begeerte dezès Landaarts tot het vegten, van ouden; welk hy bespeurd hebbe uit de oudste Keuren des Lands, en der Steden, zeld onder anderen, in zyn aantekeningen op Koning Willem, en zyne Keuren gegeven aan die van Zierikzee, in 't *I. Boek van zyn beschryvinge van Zeeland bl. (mihi) 80, 81. [II. Deel:*

„ Vorders, uit deze, en diergelyke aan andere Ste-
„ den te dier tyde gegebene Keuren, magh oogschyn-
„ lyk blyken, hoe twistigh, wrevelich, vegtagtigh,
„ wraekgierig de gemoederen van de ingesetenen de-
„ ser Landen doe geweest syn, noch verre af synde
„ van de vreedsaemheid, stilte, en sagtmoedigheid van
„ dese onse eeuwe. Hier van komt het, dat by naer de
„ geheele Keute haer besigh houd om gevegt, leemte,
„ doodslag, en wapenen, waer uit zulx volgd, te
„ verbieden, als ook vrede te handhaven, en vrede-
„ braek te straffen. Van desen vrede te geeven, te hou-
„ den, en niet te breken, of andersins gestraft te wor-
„ den, spreken veel alle die Ordonnantien van die ty-
„ den, soo wel in Holland, als in Zeeland gemaekt,
„ Want het ging doe meerendeels soo toe, dat die
„ twistigh onder anderen geweest waren in Vierschaere,
„ eenen onversoenyken haet jegens den anderen
„ droegen; waerover, gelyk als over eenen doodslag,
„ geheele geslagten aan wederzyden malkanderen ten
„ goede, ende bloede vervolgden. Om dese onheilen
„ te gemoed te komen, soo wierden by den Princen,
„ ende Regteren goed gevonden, na dat de Justitie vol-
„ daen was, in het openbaer, en solemnellyk de par-
„ tyen, en haere magen, en vrienden te doen onder-
„ F 2 „ ling

volg (d) klaarder zal blyken.]

„ linge, ende eeuwigen vrede sweeren, en dien die
 „ eerst verbreken soude, swaere straffen aen te seggen.
 (d) Zie XXV. (b) *bladx.* . . .]

XIX.

De Graaf moest in het Kampen bewilligen.

Over zulks, op dat de gemeene Rust geen schade leede, ende op dat de vreedzaame Onderdaanen niet voor de roomelooze, en vermeetele Uitdaagingen van roekelooze snoeshaanen, en heet gebakerden drift der vegtens-gezinden mogten wezen bloot gesteld, was het een vaste Wet, dat de gene, 't zy Edel, of On-edel, die voor hadde een anderen te beschuldigen van eenige zwaare misdaad, zig by den Graaf moest aangeeven (a), dien hy van het misdryf, en dit

(a) De oud-tyds Verduijste Saxon-spiegel, door Eyke van Rypengouwe uit het Latyn vertaald, getuigt dit in't

dit zyn voorneemen kundigde, om daer
voor te treden in een Kamp-gevegt, by-
bren-

in 't breede, § *Hoe men een te Kampen anspreken zal*,
met deze woorden:

„ Soe wie een [tē] Kampe wil anspreken, ende zynen
„ genoet, wie dat is, die bedde den Rechter oerlof, of
„ hy hem onderwynden moet enen, die Vrede an hem
„ gebroken heeft, wie hy is.

„ Wanneer dat hem met Vonnisse ghewyft is, dat hy
„ 't doen moet; soe vraget hy hoe hy 's hem onderwyn-
„ den sal, dat hem helpen mach tot zynen Rechte: Soe
„ wyft men hem, hoveslyc by zynen Kelier.

„ Wanneer hy 's hem dan onderwonden heeft, ende
„ mit oerlove gelaten heeft; soe sel hy seggen, waer-
„ om hy 's hem onderwonden heeft.

„ Dat mach hy rechtevoert doen, of hy wil, of beraet
„ daer op nemen.

„ Soe sel hy hem dan besculdighen, dat hy den Vre-
„ de an hem gebroken heeft; op des Conincx strate,
„ of in den Dorpe, of waer hy 't gebroken hebbe; soe
„ sal hy hem beklagen.

„ Soe besculdighe hy hem dan, dat hy hem ghewont
„ heeft, of alsulcke noet gedaan heeft, als hy wel bewy-
„ sen mag; Soe sal hy die wonde bewysen, of die lit-
„ teyken, zyn sy genesen.

„ Soe claghet hy voert, dat hy hem zyns goets be-
„ roeft heeft, ende ghenomen heeft alsoe vele, als dat
„ wel *Campes* waerdich is.

„ Dese drie onrechten sal hy tevens clagen: soe wel-
„ ke hy verzwiget, hy hevet zyns Recht verloeren.

„ Soe sal hy voert sprecken; als daer sach ick hem,
„ ende ick besfryden hem mit Gherechte.

„ Wil hy des oeck versaken, dat wil hy op hem bran-

86 REGT en GEBRUIK

brengende de redenen, die 'er hem toe
bewoogen, en vertoonende de bewyz-
stuk-

„ ghen mit alzulcken Rechte, als dat Lant-volk daar
„ van wyset op Diefte Penen.

„ Is hy Conincx Banne; soe bidde die ander oerloff
„ zyn Weer te doen.

„ Dat sal men hem gheven.

„ Doch moet die man, voer die Weer, syn Claghe
„ wel verbeteren; of hy yet versumet heeft.

„ Soe wanneer die Gheweer dan gedaen is, soe sal die
„ gheene dan zyn Onschulde bieden; dat is, eenen Eedt,
„ ende eenen rechten *Camp*, of hy 't mit leemten vol-
„ brengghen mach. [MS.]

Zoo spreken ook de Leen-regien van Brugge uitdrukkelyk.
cap. 65.

„ Die eenen man begeert te Kampen, moet eerst cau-
„ sieren, voor den Prince van den Lande, de saack, enz.
„ En voords cap. 68.

„ Als dan de Prince hoort de sake, en sulks vint, dat
„ behoort te Kampen, en consenteert dat men 's hem de
„ Weet sal doen, moet het Hof gemaant werden.

Oliv. Vredius in Flandr. lib. 1. [pag.] 474.

„ *In legibus feodalibus Burgi Brugensis aliarumque Cu-
„ riarum feodaliū, tota Flandria, reperio olim in Curia
„ Comitum disceptatum fuisse de Duellis: neque unquam
„ sine venia Principis fuisse permissa.*

Van de noodzaakelykheid der bewillinge van den
Prince, ziet in 't breede den Regt-geleerden *Alciatus*, in
zyn Boek de *Singulari Certamine*, cap. 3. & 25.

Die medestaande houd, dat ook der *Vadere* toestem-
minge hier toe noodig was, maar geenzins der andere
Bloed-vrienden.

De Kardinaal Carafa;

„ *U*

stukken (indien hy eenige hadde ingewonnen) die hem dagten bekwaam te zyn, om deze zyne onderneeminge staande te houden, en den Graave te kunnen be-

„ *Ut Principis, vel Superioris auctoritate Duellum susci-*
 „ *peretur; unde nec poterat Miles inconsulto Duce, nec Fi-*
 „ *lius familias absque licentia Patris Duellare, ut tradit*
 „ *Alciatus cap. 26. & Lancelottus de Duello part. 2.*
 „ *Conclus. 3. Ideoque T. Manlius Duellum recusavit,*
 „ *ante quam licentiam obtineret a Dictatore. Idemque fe-*
 „ *cerunt L. Crispinus, & Jubellius Taurea, qui non ausi*
 „ *sunt de Duello committere, nisi prius Consulem consulta-*
 „ *rent, teste Livio lib. 1. de bello Punico.*

Speculum Saxonicum Lib. 1. Art. 63.

„ *Qui Duellum indicere voluerit sibi in generatione aequali,*
 „ *is Judicem petat, ut sibi de Jure liceat suum compre-*
 „ *hendere, vel invadere violatorem quem ibi prospicias con-*
 „ *stitutum. Cum hoc ei licere fuerit pronuntiatum, tunc*
 „ *interrogat, qualiter eum comprehendere debeat, ut ei pro-*
 „ *ficias in Jure suo; Pronunciabitur, quod mansuete, in*
 „ *superiori foramine vestimenti sui.*

Jan Botsalgier, Raad des Konings van Vrankryk, in zyn boek *Somme Ruyrael cap. 75. § Verweren van Onpande.*

„ Item, tot verweren van onderpande van Campe
 „ van Batalie moech di weten, dat by den Rechten De-
 „ cretale is verboden, dat in Batalie doende nyemant
 „ en sal ontfangen worden, maer si betuycht, of open-
 „ baert bi tuigen, of brieven den Eische, of anders by
 „ Ordinancie van Proces extraordinarie, indien den
 „ Rechter blyft dattet van node si, ende die sake cri-
 „ minele si, ende dat hy juste, en redelike presumptie
 „ hevet des te doen, noch anders niet.

88. REGT en GEBRUIK

beweegen om in den Kamp te bewilligen: welke bygebragte redenen, bewyzen, en omstandigheden, zy by den Graave alleen, of met eenige zyne Geheime Raaden overwoogen, en van genoegzaam gewigt geoordeeld zynde, het Kamp-regt wierd toegestaan. Zulks, dat deze uitdrukkelyke overgifte, en bewillinge van den Graave zoo noodzaakelyk was, dat zonder de zelve geen Kamp-regt konde, nog mogte plaats hebben (b).

Wy zeggen hier, en dat voorbedagtelyk, den Graaf, dat is, niet alleen den Oppersten, en algemeenen Regter, maar

(b) Na dat de Graaven van Holland door Bailjuwen, en andere Regts-vorderaars uit hunnen naame, als hier voor § 9. is gemeld, het Regt hebben laten bedienen, en de Vierschaaren spannen, geschiede deze toestemming mede door de zelve Bailjuwen, Ruwaarden, ende diergelyke hooge Dienaaren van den Graave; als, onder anderen, blyken kan uit het Kamp-vegten van *Willem van Leeuwen, en Bondyn Jansz.*, welker omstandigheden, in de Graafelykheids Reken-kamer aangeidekend, te kennen geeven, dat de *Burg-graaf van Leyden, Heer van Wassenaar*, ten dien tyde woonende op zyn Huiz Zant, by Katwyk, het geheele Opperbewind dezès Gevegts gehad hebbe.

maar ook den Prince des Lands; want dezen alleen, en geen anderen, schoon Baronnen zynde, en halsgeregt bezittende, en gebrukende, worden bevonden over de Kampgevegten gestaan, en daar in bewilligd te hebben, in deeze Landen.

Dit regt wierd genoemd, *jus duellum tenendi*, of 't *regt tot Kampen* te hebben.

In onze nabuurige Landschappen word bevonden, dat niet alle de Leenmannen deze magt, en dit regt hadden; maar die alleen, welke zulks uit de wet, uit een voorregt van den Prins, of door een onheugelyk gebruik verkregen hadden. Inzonderheid in Vrankryk: als met veele oude Wetten, en Regten kan bewezen worden, die we voorbedagtelyk voorbygaan: Het *tabularium Dunense*, voortgebracht by Joan: Mabillonius, verstreкке ten proeve voor alle:

„ *Non absurde videtur hic inferere, quod*
 „ *predicta villa non solum ipsa ab omni*
 „ *prorsus exactione liberrima hucusque per-*

F 5

„ *seve-*

„*severaverit: verum etiam in tantum hu-*
 „*jusmodi privilegio omnes cæteras ante-*
 „*cellit, ut de proximis circumquaque vil-*
 „*lis ad judicium calidi ferri portandum,*
 „*& ad bellum campionum clypeo, & baculo*
 „*faciendum ex antiquitate semper illic ac-*
 „*cusatores, & accusati conveniant, tota-*
 „*que causa ad illius villae domini deferatur*
 „*audientiam.*

In de Steden, voor al die het voorregt hadden, dat haare burgers niet gehouden waren te Kampen, wierd ook de toestemming vereist van den gewoonlyken Regter, of der Steden Overheid, welke gemeenlyk deswegen met den Graaf, of zynen Stadhouder, als het hoofd der Regtspleginge, raad pleegden. Dit had plaats niet alleen in deeze, maar ook in andere Landen, als in 't breede te zien is by Camillus Peregrinus, in zyn boek, genaamt *Libellus judicii*, of *Notitia judicati*, dat hy gevoegd heeft by de oude Schryvers van Lombardyen, by hem uitgegeven in 't Jaar 1643.

[XIX.]

[XIX. A.

Redenen, of Voorwendfels voor het invoeren van het Kampregt.]

De ouden hebben veelal vastgesteld drie redenen, of voorwendfels, en oorzaaken gevallen, om, en in dewelke het Kampen plaats hadde.

1. Om dat somtyds de wetten ontbreken, volgens welke de zaak zoude moeten beslist worden. Welk gebrek van Wetten, die de verwarde, en duistere zaaken anders zouden hebben kunnen ontbinden, of verklaaren, en doen beslegten, nu oorzaak was, dat men zyn toevlugt nam, en moest nemen tot het *Kampen*; als een middel, waar door de Goddelyke voorzienigheid by de uitkomst de regtvaardigheid, en onregtvaardigheid der zaaken kon doen blyken; weshalven dit oude spreekwoord in gebruik was: *Si non sufficiunt jura, veniamus ad arma.*

2. Om

2. Om dat de Noordsche volken waren oorlogs-gezind, gereed tot vegten, en stryden, om dat zy gewoon waren de wapenen, als het gereedste scheidsmiddel aan te merken: zulks dit tweegevegt, als overeenkomstig met hunne doeningen, en neigingen, en als een gereed, billyk, en hun allen aangenaam scheidsman, behaagde.

3. Om dat niet de magtige, groote, en aanzienelyke luiden de gemeene, en geringe, en minder vermogende luiden, zouden overheerschen, nog door hun gezag een beter regt van de Regteren afwagten; maar dat ze door dit middel gelyk zouden staan, en in een gelyken stand den Goddelyken bystand in alle billykheid te gemoed zien, en afwagten [zouden, naar hunne waan, en inbeelding.]

[4. Waar by men voegen kan, het gebrek van getuigen, of hunne strydigheid, *bl. 58. (c)*, of gebrek van andere bewyzen; en in gevalle ander regt van bewyzen ontbreekt, *cum aliud probationum jus defi-*

deficit. Sched. d. c. 46. pag. 441. En als men het aan den eed der twistende, uit vrees van meenedigheid, volgens de Wet niet stellen mogt, als in 't vervolg blykt.

En had men in andere Gewesten somtyds andere voorwendsels, of wel Staatskundige inzigten, om het *Kampen* in te voeren, of toe te laten.

Onder de redenen waarom het Kampregt in Italie is ingevoerd, word ook deze gesteld; op dat niet, om de particuliere haat, en veete van weinigen, de Heidenen zouden oprokkingen maaken, en bloedige gevegten: waar tegen dan de *Monomachia*, of het *Kampen* als een *remedie* toegelaaten, en gebruikt is tusschen de hoofden der twistgenooten, om erger voor te koomen. vid. *Bernard. Sacc. lib. XI. Ticinens. Histor.*

Ten andere, zoo schynt Keizer Ottho IV. het *Kampen* in Italie met zyne Wet, door de Vorsten van Italie afgekondigd, met kennis, en zonder tegenspraak van den Paus Johan XIII, en van het

94 REGT en GEBRUIK

het Sinode, 't welk toen te Ravenna gehouden wierd, te hebben toegelaaten, op „ dat geheel Itálie, zelfs op die plaatsen „ daar men het Roomsche regt, dat is, de „ wetten van Justiniaan gebruikte, voortaan de verschillen niet door den eed „ zoude beslegten, om het groot getal „ der meenedigen; maar door een duël, „ en 't Kampregt. *Lomb. lib. 11. tit. 54. l. mentio. l. antiq. & leg. Franc. l. V. tit. 4. Hotomann. disp. de feud. cap. 44.* „ Lombard. l. 11. tit. 54. l. mentio, statuitur, „ *ut in criminalibus causis accusator, & defensor in campo cum fustibus pariter contendant, neque eorum jurejurando res committatur. Quod tamen ita intelligendum constat cum aliud probationum jus deficit.* v. Sched. de Dis Germ. d. cap. 46. p. 441.

En dit wilde, en beval de zelve Ottho, dat plaats zou hebben, niet alleen in twisten van particulieren, en Leeken, maar ook in de twistzaaken der Kerken. *l. ultim. cod. Vid. & Sched. de Dis Germ. cap. 46. pag. 440.*]

XX.

XX.

*In welke zaaken het Kampen
plaats hadde.*

De misdaden, betigtingen, en verongelykingen, om welke het Kamp-regt gemeenelyk (a) plaats hadde, waren de
vol-

(a) Gemeenelyk. Want ook by sommigen hadde het Kampen in zeer geringe zaaken plaats, als blykt uit de volgende Wetten.

LL. Thuringorum tit. 15. de Campo.

„ *A duobus solidis usque ad maximam compositionem in furto, & vulneribus Campus judicat.*

LL. Baivivariorum tit. 8. cap. 3.

„ *Et si maximam pecuniam furaveris, hoc est XII. solidos valentem, vel amplius, aut equum totidem pretii, vel mancipium, & negare volueris, cum XII. sacramentalibus juret de lite sua, vel duo Campiones propter hoc pugnent.*

LL. Longobardorum tit. 1. § 7.

„ *Si quis qualemcumque hominem ad Regem accusaverit, quod ad animam suam pertineat periculum, liceat eum, qui accusatus fuerit, cum sacramento satisfacere; & se idoneare: & si satis causa emergerit, ut adsit homo in praesentia, qui crimen immittit, liceat ei per Campionem, id est per pugnam, crimen ipsum desuper se (si poterit) ejicere, &c.*

De meergemelde Leen-regten van Brugge cap. 65. beschryven ons de zaaken, in, ende over welke Kamp-regt plaats hadde, aldus:

„ Die

volgende; Land-verraad (b), Hoogste magt-schennis, toeleg op 's Prinsfen leven,
Vrou-

„ Die eenen man begeert te *Kampen*, moet eerst
„ cauferen voor den Prince de sake, ende behoort te
„ wesen van rauwen looshede, in de feiten van wapen-
„ nen, of van verradeneffe, of van dunkere saken, ge-
„ daan tegen sijnen Heere, ende Prince, te contrarie:
„ Of om vonneffe, of om kenneffe gewyst, of gekent
„ in Hove, dair d'een soude seggen, dat kwaad, ende
„ vals ware, en d'ander soude leggen, dat het goed,
„ en gerechtig ware, en d'een soude dair up goed wil-
„ len doen mit sijnen lyve. ende sijn pand bieden, of
„ het soude wesen in argheden soo bedekt, dat men se
„ niet anders te kenneffe soude mogen bringen.

(b) Ik vinde my verplicht te dezer plaatse uit te schry-
ven een uijnemend Verhaal van een Aanklager, ende
een Beschuldigten over Land-verraad, in *Friesland* ge-
beurd, ten tyde der eerste Graaven van Holland: Dat
ik uitschryve uit een oude, met de hand geschreeven
Frisse Chronyke, onder my beruflende. Deze zyn des
Schryvers eigen woorden:

„ Ao. 998. beclaegde *Hayze Enckma*, en *Solcke*, sijn
„ Neef *Hessel Aedes van Jongama*, voer die Rechters
„ des ghemeen Landt, dat hy an den Grave van Hol-
„ landt Frieslandt voor een somme geldts woude le-
„ veren, waer door *Hessel* stracx voor 't gemeen Landt,
„ ende den Rechter gheroepen is, die hem sulcks op-
„ gheleit hebben; dan hy heeft tersfont, om contrary
„ te bewysen, Borghen gestelt, ende sulcken Excuis
„ synder onschult by gebrocht, dat die Volmachtige,
„ ende Rechters voeriz. een goet benoeogen daer an had-
„ den. Ende so onder den Aedel een grote moeite,
„ ende twiſt hieromme rees, wie hem beschuldigt had-
„ de, hebben die Rechters, ende sommige van dien,
„ hem

Vrouwen-kragt, Trouweloozheid in wapen-handel, gebruik van moorddaadig, en ongewoon geweer; Voorgeeven, dat 'er een kwaad, en onregt Vonnis gewezen ware (c), en diergelyke zwaare, en
kwaa-

„ hem die beschuldigers moeten noemen, die ook als
„ doen daer tegenwoordich waren, ende seer be-
„ schaemt stonden, dat die saecke dus in 't licht quam,
„ twelk haer die Rechters nochtans beloofd hadden te
„ verswygen; ende beleeden ook opentlyck, dattet al-
„ leenich om den olden haat, ende twist waer ghe-
„ schiet, en bygecomen, die se langh tot hem hadden
„ ghedraghen. Als dit *Hessel* hoorde, worde hy seer
„ ghestoord, en solde se aldaer in die Vergaderinghe
„ beyde doorsteken hebben, en haddet hem [niet] belet
„ gheworden; en, om sijn eere beter te beschermen,
„ heeft hy met groot bidden, en smeken so veel van
„ den Rechters, ende andere verworven, dat hy te-
„ gens de voornoemde Twee eenen *vrymoedelicken*
„ *Kamp* alleen mocht slaen, ende Kampen, waer mede
„ als dan de voorgaende haet in alles vergheten, ende
„ vergheven solde sijn; Dan so dit by de Rechters seer
„ atgeraden, en geerne belet had geweest, moeten sy t
„ nochtans om meerder quaet te schouwen alsoe laten
„ geschien; in welcken hy *Haytse* het hoofd meest ghe-
„ cluofd, ende *Solcke* soo gewont heelt, dat se daer
„ beyde an ghestorven sijn.

(c) Jonker *Matthys vander Houwe* in zyn *Chartres-
Chronyk*. 6. Boek 22. cap. bl. 223. op 't Jaar 628.

„ Eertydts onder de Francen, ende dat ontrent 't Jaer
„ 1200, ofte later, vermochte d'eene partye syn Rech-

G

„ ~~was~~

kwaade zaaken (d), zoo verward, duister, en onnaspoorelyk, dat ze zonder
Kam-

„ ter te defenderen, ofte uyt te roupen, dat hy een valsch
„ Vonnis uytghesprooken hadde; dat is te seggen, door
„ geldt, vyandschap, of gunste.

Om deze reden hebben de Regters van ouds de gewoonte gehad, om, voor het uitspreken van hunne Vonnissen, de wederzydsche twistgenooten, heiliglyk, en by eede te doen belooven, dat ze hun, ter zaake van het gewysde, niet zouden misdoen, nog *provoceren*, als blykt uit de oudste Keuren dezer Landschappen.

(d) De Saxon-spiegel. § *Van die hoer Recht verwrochts hebben.*

„ Die hoer Recht mit Diefte, of mit Rove verloren hebben, of men hem anderwerf Diefte, of Roefantytet: die en moeghen hem mit horen eede nyet onschuldighen; die sullen van drien die Coer hebben.

„ 1. Dat Hant-yser te draghen.

„ 2. Enen siedende Ketel met Olye te tasten, tot den ellen-boghe toe.

„ 3. Of Hem te verweren mit Campe.

Boven, en behalven deze zwaare, ende groote zaaken, ontbreken 'er geene Voorbeelden, dat onder de voornaamste Adel, over minder zaaken, en van geringer belang, Gekampt is geworden; Als, over het voeren van een Wapen, of Wapen-teecken: waar van ons een zeer opmerkelyk voorbeeld gegeven word door *Abraham Kemp*, in 't *Leven der Heeren van Arkel*, in *Jan de VI*. Daar hy, in 't breede verhaald hebbende den optogt der Nederlandse, en Christen Prinzen naar Jerusaleem, onder welke mede was Heer *Jan van Arkel*, beschryft dit volgende voorval hem in Italie ten dien tyde ontmoet te zyn:

„ Heer

Kampen niet bekwaamelyk ſcheenen beſluit, of geëindigd te kunnen worden.

[De Langebarden gebruikten het Kampen ook om verſchillen over het bezit-regt, en landeryen, zoo wel als opgetigte misdaaden, enz. te beſlegten. Sched. *de Dis Germ. cap. 46. pag. 440. W. a Slicher d. diff. p. 42- en h. § 15. bl. 60.*

De Saxen, onder andere, om het regt van Succellie te beſlegte. Zie hier *XV. bl. 50. (a)*

De Franken ook in de ſtrydigheid der getuigeniſſen. Zie *XV. bl. 58. (c)*

„ Heer Jan, met ſyn geſelschap land te Venetien, ver-
 „ wacht goeden wind; 't Wapen van Arkel, voor ſyn
 „ Herbergh geſteld, word van een vreemd Heer in door-
 „ nigheid weghgedragen, Arkel vergaderd al de Ridder-
 „ ſchap, in- en uyt-landz, bewyſt ſyn recht: de ande-
 „ re doet tegenbewys, blyven bey hardnekkig, men
 „ wyſd haer ten Kamp (een ſaek gans onſeker, of de
 „ zeeg' by 't recht blyven ſou, doch dier tyd gebruy-
 „ kelyk, maar nu by veel verr'-ziende Chriſten- Prin-
 „ ſen, als godloos, en verboden) Arkel wind, d'ander
 „ bid vergiffenis, die hy krygd, en ſcheiden goede vrinden.

In *Engeland*, ter oorzaake dat 'er op allerhande voor-
 vallen de Twee-gevegten in zwang gingen, zelfs om
 zaaken van gering belang, heeft *Koning Henrik de I.* in
 zyne Wetten, *cap. 59.* gewilt, dat 'er geen Kamp zou-
 de aangevangen worden, om zaaken beneden de 10
 Schellingen, ten zy 'er *Dieverye, Onruſtinge des Ryks,*
 ofte andere *booze ſtukken* tuſſen kwamen.

XXI.

*Onredelykheid, en onzekerheid der-
zer, en diergelyke Proeven.*

Onze eenvoudige, en bygeloovige
Voor-ouderen (a), zoo wel des
Geestelyken, als des Weereldlyken
Stands,

(a) Het onderzoek der Voor-ouderen, tegen den ge-
nen op wien eenig vermoeden viel, is van aaloude ty-
den veelerley geweest, ende, ten opzichte van de tegen-
woordige gebruiken, verwonderlyk in de oogen onzer
Tydgenooten; het zy men lette op de tyden die 'er
gewees't zyn voor de kennisse van den Christelyken
Godsdienst, 't zy daar na.

In de eerste tyden, dat is onder het Heidendom, had-
den voornaamelyk plaats het *Lot*, ende het *Twee-gevegt*;
welk laatste stand gehouden heeft onder de Christenen
veele Eeuwen lang.

Dat dit *Twee-gevegt* in duistere zaaken, en zwaare
beschuldigingen over lyf-straffelyke zaaken, in zwang ging
voor de tyden der Christenheid, is onwiderspreekelyk
uit de *Lex Salica*, ende de *oude Wetten der Friesen*; Wet-
ten, die ouder zyn dan de ingevoerde Christen-kennisse
in deze Landen, waar aan niemant twyffeld: in welke
beiden van deze *Twee-gevegten* in 't breede gewag
word gemaakt. Zie *Sibr. Siccama in LL. Frisla*. Linden-
brog, en anderen.

In de volgende tyden, in welke de Christen-kunde
doorschien, hebben de Geestelyken andere middelen,
ende onder andere benaamingen, maar ruim zoo god-
looze,

Stands, hebben de Toetse, en de Proevē der Waarheid tragten te ontdekken door hag-

looze, en onredelyke, dan die der Heidenen, uitgedagt, en doorgedrongen. Dit noemden zy het *Opdracht van God*. Het bestond met veel plegtigheid in een Proeve door *Heet Yzer*, *Heet*, en *Koud Water*, als mede door dat van 't *Heilige Kruis*, en zelfs door het *Heilige Brood* des Heeren, *Eucharistia* genoemd. Ook hadden ze een Proeve met zeker Gewyd, of geheiligd *Gersten-brood*, by de Voor-ouderen, en Saxen genoemd *CORSNED*, ende met Geheiligde *Kaaz*. Hier van daan is nog overgebleven het spreekwoord van *Sout*, en *Brood eeten*, dat beteekende *offam judicalem edere*, 't welk ons aldus beschreven werd:

„ *Eras hac offa panis certis verbis devotus, & exa-*
 „ *cratus, destinatusque sententiis consecratus, qui res offereba-*
 „ *tur, sala etiam adhibito; forse quod ejus in Consecra-*
 „ *tionibus, & dirarum imprecationibus soleat esse usus:*
 „ *Habebant autem Germani, Saxones, Belga, aliqui mul-*
 „ *ti, hanc penitus instam opinionem, non posse quemquam,*
 „ *mali conscium, panem hoc modo dedicatum devorare.*

[dat is:

„ Dit stuk broods was door zekere woorden ver-
 „ vloekt, en gewyd door zekere daar toe gepaste
 „ Spreuken; dit stuk wierd den aangeklaagden aange-
 „ boden, nevens wat zout; mogelyk om dat men dit
 „ gebruikte in suwydingen, en vervloekingē. De
 „ Germanen, Saxen, Belgen, en veele andere waren
 „ geheel vast aan deeze ingewortelde waan, dat nie-
 „ mant, die zig schuldig vond, zoodaanig een brood,
 „ op deze wyze ingewyd, zoude kunnen opeeten.]

Zoo word ook van den *Aëritis*, zynde een steen die in het nest der Arenden gevonden word, geloofd, dat deze, zynde gestooten, en in het brood gebakken,

G 3

aan

hagchelyke, en in der daad onzekere, en onwisse uitkomsten; welke, meenigmaal van een enkel, en onbekend geval af hangende, den alleronfchuldigften het leven kosten. (b).

De Geestelyken, of Kerkelyken onderzogten de uitkomst; ende het oordeel wier-

aan een dief gegeven, van hem niet kan worden gegeven, ten zy dat hy stikke, of zyn schelmstuk ontdekke. Alle middelen [, en bygeloovigheden,] door welke het gezag der Geestelyken vergroot, en de eenvoudige Voor-zaten niet alleen geblindhokt, maar ook jammerlyk geplaagt wierden. Van alle welke in 't byzonder te handelen, hoewel ze wel waardig zyn gewoten te worden, een groot werk ondernomen ware, 't geen geheel buiten onz voornemen is, die alleen de *Proeve van het Twee* gevegt op 't ooge hebben.

(b) Greg. Carafa.

„ *Non belli tantum sed etiam Duelli varios fuisse even-*
 „ *tus, quotidiano experimento didicimus; prevaluerunt*
 „ *enim aliquando, contra robustos, imbelles; contra inno-*
 „ *centes, noxii; contra milites, philosophi; contra ar-*
 „ *mas, inermes; contra persequentes, fugitivi; contra*
 „ *victores, victi; contra gigantes, ut ita dicam, pygmaei.*

LL. Longobard. lib. 1. tit. 9. § 23.

„ *Quia incerti sumus de iudicio Dei, et multos audi-*
 „ *vimus per pugnam sine iusta causa suam causam perdo-*
 „ *re, sed propter consuetudinem gentis nostrae, Longobar-*
 „ *dorum Legem impiam vetare non possumus.*

wierde geveld, door de Proeve van heet, en koud water (c); 't geen onder hen met veele omstandigheden, en plegtigheden wierd ondernomen, en uitgevoerd; als onze Jaar-boeken getuigen.

De Weereldlyken onderzogten de Waarheid door Lyf-gevegten (d).

En

(c) Zie in 't breede *Lindenbrogium*, *Kilianum*, & *Delrio Disquisit. Magic. Speculum Saxonicum*, aliosque permultos authores, apud *Oliv. Vredium* in *sua Flandria lib. 1. [pag.] 475. & seqq. [in ejus Operib. tom. 1.]*

De zelve heeft mede een aanmerkelyke plaats in 't zelve Boek, [bladz. 252.] die wy uitschryven:

„ *Erat hic Sacularium mos, non Ecclesiasticorum aut*
 „ *Monachorum, qui calidi ferri aut aqua Judicio se pur-*
 „ *gabant; ut est in Haimerici, Vicecomitis Toarci, cum*
 „ *Theoderico S. Albini Abbate, controversia, apud Sirmon-*
 „ *dum in notis ad epistolas Goffridi Abbatis. Factum est,*
 „ *ut hanc ob causam peteret Toarcium, Vice-comitem adi-*
 „ *ret, paratus, aut calidi ferri judicio, secundum legem*
 „ *Monachorum; aut scuto, & baculo, juxta legem Secu-*
 „ *larium, defendere, &c.*

Joh. Saresberienfis. Epist. 122.

„ *Archiepiscopum dicebat exinctum veneno, sibi per Ar-*
 „ *chidiaconum in mensa Domini propinato, promittens*
 „ *constanter, se hoc ferri candentis, aut aqua ferventis,*
 „ *aut monomachia, aut alio judicio probaturum.*

(d) *Alkiatus* in *libro de Singulari Certamine. cap. 1. in Annot.*

G 4

„ *Duel-*

En de uitkomst van beide deeze Be-
proevingen, was by allen zoo hoog ge-
agt, als waare een Goddelyke uitspraak
op de aarde nedergekomen; ende wierd
als een onfeilbaar Regter geschat.

Dog hoe zeer ook deze buitenspoor-
righeid van de waare deugd, billykheid,
en reden afweek, ende hoe afschuwelyk
dit wan-bedryf aan alle redelyke verstan-
den mogte voorkomen (e), egter heeft
de

„ *Duellum est singularis pugna, qua fit ad probationem*
„ *rei alicujus, ita ut qui vicerit probasse videatur. De-*
„ *nique Duellum est defenso armata, ut ex ipsius eventus*
„ *de re ambigua dijudicetur, &c.*

(c) Hoort *Agobard*, *Bischof van Lions*, tegen die ver-
foeyelyke gevoelens der genen, die hardnekkig staan-
de hielden, en beweerden, dat de onfeilbaare waar-
heid van een Goddelyk oordeel door het *Vuur*, door
't *Water*, of door de *Twee*-gevegen moeste gezogt wor-
den. pag. 288.

„ *Mitte unum de tuis qui congregiatur tecum singulari*
„ *certamine, & probet me reum tibi esse si occideris; aut*
„ *certe jube ferrum, vel aquas calefieri, quas manibus*
„ *illesus attraherem; aut constitue cruces, ad quas stans*
„ *immobilis perseverem. Cum autem nihil tale Lex Divina,*
„ *vel etiam Humana sanxerit, & vani homines nominent*
„ *ista Judicium Dei, inde probari potest Judicium esse Dei,*
„ *quod Deus nunquam praecepit?*

de ingewortelde gewoonte, en het bygeloof, ¹ gestyfd door de Geestelykheid dier tyden, in deze zoo gewigtige zaken plaats gehouden, tot de tyden zelfs van de leest voorgaande eeuw. [z. § 71. enz.]

XXII.

Onderzoek door 't Lot, en Kampen, at in gebruik by de Batavieren.

Indien men den oorsprong van deze gewoonte naspoore, ende de alleroudste onzer Jaar-boeken naziet; zal men bevinden, dat van alle oude tyden onder de Duitsen plaats hadden, niet alleen eenige Lot-onderzoekingen (a) van zekere

(a) Dit getuigt *Tacitus* in zyn Boek van de *Zeden der Duitsen*, met deze woorden:

„ Voords zyn de Duitsen boven andere Volken byzonder naastig in 't waarneemen van Voorzeggingen „ (*Auspicia*) uit het Vogel-geschrey, ende uit Lotingen „ (*Sortes*)

Vervolgens beschryft hy in 't breede de eenvoudigheid van hunne manieren van *Lotingen*, of *Lot-werpingen*; welke plaats wel overwaardig is nagezien te worden, te meer, om dat deze wyze van doen tot op dezen dag

kere gevallen ; maar voornaamelyk mede, dat onder hen gebruikelijk was een byzondere waarneeming van voor-bedeutenis, waar door zy de uitkomsten van zwaare oorlogen onderzogten, 't gene zig aldus toedroeg : Zy namen een der gevangenen van dat Volk, waar tegen zy oorlog voerden, ende eenen van hunne eigen Land-aard ; deze beide rusteden ze toe met hunne Vaderlandse wapenen, en lieten hen tegen malkanderen vegten, en wierde de uitkomst van dien, als een voor-bode, en zeker gevolg van den uitslag des oorlogs gehouden (b).

toe by de Hollandse jongheid in 'er Spelen plaats behouden heeft, en in gebruik gebleeven is: 't welk te verwonderen is, dat het door de Oudheids-schryvers nooit naa behooren, en naar zyne waardye is opgemerkt, en aangeteekend.

• Zie van de Lot-onderzoekinge, zoo onder de Heidenen, als Christen Voorouderen, hier na breeder op de XXXV. §.

(b) Hier van spreekt de zelve Schryver *Tacitus*.

„ Zy neemen (*zegt by*) een gevangen van dat Volk,
 „ daar zy den oorlog tegen hebben ; hier tegen verkie-
 „ zen zy een van hunne Lands-luiden ; ende rusten elk
 „ toe in hunne Vaderlandse wapenen, ende laaten de zel-
 „ ve alzoo tegen malkanderen vegten : De overwin-
 „ ning

„ ninge van d'een, of d'anderen werd als een Voo-
„ oordeel gehouden, enz.

En Occo Scarlenfis, in zyn Oude Chronyk van Friesland.

3. *Boek fol. mihi 36.*

„ Den 7 Maart 1305 isser tusschen die van *Warns*, en-
„ de *Scharl*, aengaende die boven-geroerde party(chap-
„ pen van *Schierink*, ende *Vetcooper* eenen grooten vyant-
„ licken twist opgheresen, so dat se tusschen beyden
„ malcander ten Kampetegen malcander vochten, ende
„ daer isser van heyde partyen ontrent anderhalf hon-
„ dert doot gebleven, want elck zyn vrienden, ende
„ partys-luiden daer te voren toe ontboden hadden, &c.
„ Sommighe, die van 't verschrickelycke gheroep een
„ grooten vreesse ghecreghen hadden, hebben seer tot
„ een verdrach, ende soen gheroepen, so dat sy 't so
„ verre brochten, dat elck partye een Campioen uit
„ soude maken, die ter [zelve] voorf. plaetsen tegen
„ malcander, in 't bywesen van haer allen, souden slaen,
„ ende vegten: ende wiens Voorvegter verslaghen, ende
„ doot bleef, soude den anderen met eede, ende hand-
„ tastinghe beloven, nummermeer eenich moeyte,
„ twist, ofte geschil teghens dien selvighen weder aen te
„ rechten. Ende want dit op ten 21 Maey betekent
„ was, syn als doen beyde partyen met hun Campioe-
„ nen ten bestemden plaetse tegenwoordich geweest,
„ doch alle (uirgeseit die Campioens) sonder geweer,
„ soo dattet Gevecht stracx een aanvank, ende be-
„ ghin ghenomen heeft, waer inne sy als twee ver-
„ woede Beeren, recht of se gheen oogen, noch
„ schroomen hadden, onversaechdelyck tegens malcan-
„ der aenginghen. Als dit nu een halve ure ghedurt
„ hadde, ende de victorie al te met variabel was, is
„ se nochtans ten laesten op der Vetcoopers zyde ghe-
„ vallen, die den *Schierink* doorsteken, ende om 't le-
„ ven ghebrocht heeft. Nae welken hy als Verwinnes
„ beyde partyen handen ghenomen, ende gaer ghe-
„ voecht, ende haer den behoorlicken voor beloofde
„ Eedt

„ Eedt preſteren , ende doen laten heeft , ende ſijn al-
 „ ſoo vreedelyck van malcander gheſcheyden , ende
 „ t'huys gegacen.

XXIII.

*De Chriſtelyke Godsdienſt heeft deze
 Heidenſe gewoonte niet ver-
 nietigd.*

Uit deze aaloude gewoonte zien wy niet duifterlyk , dat de Batavieren (nu Hollanders) voor meer dan 1600 Jaaren , als Heidenen , deze regt Heidenſe manieren van Twee-gevegten hadden , en door der zelve uitkomst den uitſlag van zaaken onderzogten , die de zelve tot de Nakomeliſchap , de Vaderlyke gewoonten onaffcheidelyk aankleevende , hebben overgebracht. Dog dit is der aanmerkinge zonderling waardig , dat ze hebben plaats , en ſtand gehouden , na dat de Chriſtelyke Godsdienſt in deeze Landen is geleeraard , de Ingezetenen van 't Heidendom afgetrokken , ende in een

een Godsdienst waren onderweezen, die zoo verre afweek van 't onderzoek dezer onbehoorlyke, en los gaande uitkomsten, en gevallen, als zy volmaakter, en redelyker was, dan [die van] 't blinde, en bygeloovige Heidendom.

Zie in 't breede de Wetten, zoo van *Karolus Magnus*, als de volgende Christen Koningen, midsgaders der oude Friesen, en andere omleggende Volken dezer Landen, *Wetten*, en *Ingezetenen*, by *Lindenbrog*, & *Siccama*. Alwaar deze *Kamp-gebruiken*, niet alleen by oogluikinge toegelaaten, maar zelfs als *Wetten van Regts-vordering*, en waarheids onderzoek vastgesteld zyn.

Zeër opmerkelyk, en regt te passe komt alhier de Wet van Koning *Rotharis*, die de onredelykheid van 't *Kampen* wel heeft gezien, maar niet geheel heeft magtig geweest af te schaffen, om haare diep ingewortelde gewoonte.

LL. Longobard. 1. tit. 9. § 23.

„ *Recolimus enim, quod Statuimus cum nostris Judici-*
 „ *bus, ut qui liberum hominem occidere praesumpserit,*
 „ *omnem suam substantiam amittat. Modo vero dum repe-*
 „ *terent singuli homines, quos forte aliqua duritia detine-*
 „ *bat, quod parens illorum, qui in lectulo mortuus fuerit,*
 „ *per venenum occisus fuerit: & dum per pugnam ipsam*
 „ *causam, sicut antiqua fuerat consuetudo, quarere dispo-*
 „ *nebant, gravis causa nobis esse comparuit, ut sub uno*
 „ *scuto, per unam pugnam, omnem suam substantiam homo*
 „ *amittat. Ideoque statuere previdimus, ut si amodo talis*
 „ *causa emerferit, ut illi, qui mortem parentis sui per*
 „ *pugnam probare voluerit, quod eum per venenum occi-*
 „ *disset, & observatis his qua in anteriori edicto affixi-*
 „ *mus, per Exangalia affirmet, quod asto animo causam*
 „ *ipsam*

„ ipsam non requirat, nisi quod ei certa suspicio sit; postea
 „ potestatem habeat querere per pugnam, sicut antiqua
 „ fuerit consuetudo. Et si ei ferita evenerit, cui crimen
 „ ipsum mixtum, aut ad Campionem ipsius quem condu-
 „ ctum habuerit, non amittat omnem substantiam suam,
 „ sed componat secundum qualitatem persona, sicut antea
 „ fuerit Lex componendi. Quia incerti sumus de iudicio
 „ Dei; & multos audivimus per pugnam sine iusta causa
 „ suam causam perdere; Sed propter consuetudinem gentis
 „ nostra, Longobardorum Legem impiam vetare non pos-
 „ sumus.

En lib. 2. tit. 55. § 3. Zegt de zelve Wetgever.

„ Si fuerit suspicio, quod maritus immorem uxorem
 „ suam occidisset, ita decernimus, ut purificet se maritus
 „ cum sacramentalibus suis XII, quod in morte ipsius mu-
 „ lieris mixtus non sit, nec per se, nec per aliam suppositam
 „ personam; & sit absolutus ab hoc crimine. Quia
 „ absurdum, & impossibile videtur esse, ut tam grandis
 „ causa sub uno scuto per pugnam dirimatur.

Spelmannus.

„ Germani quidam, non solum Ethnici sed ad fidem
 „ conversi, ea religione arma colebant, ut nihil facerent
 „ non armati, epulabantur armati, concilia armati ini-
 „ bant, pacificationes armorum contactu firmabant, armati
 „ etiam iurabant, vel armata dextra, vel super armis in-
 „ terdum honoratoris alicujus, interdum suis propriis, ve-
 „ lut Diis Penatibus.

XXIV.

Reden waarom zulks nagelaaten is.

Maar indien men agt geeve op de eerste Invoerders van dezen Christelyken Gods-dienst, en de manier die ze gebruikt hebben, om de Heidense Volken dezer Landen van hunne Afgodery, en Bygeloovigheid te bekeeren, zal men bevinden, [dat de eerste verkondigers van den Christelyken Gods-dienst in deze Raaden voornaamelyk bestaan hebben in menschen, die, wel bewust van de hartnekkige aankleevinge der ingezeetenen aan hunne vaderlyke Gewoontens, en dat zy zonder toegavendheid scheenen daar op nooit iets te zullen winnen, hun in die eerste ruwe tyden wat ingevolgd, en toegestaan hebben, te] behouden hunne Vaderlyke gewoonten, en gebruiken; en dat ze hun ten gevalle (die zelfs in later tyden met de uiterste hardnekkigheid de
zelve

zelve aankleefden, en hier van niet waren af te trekken) die alleen veranderd hebben, en in naam, en tot een beter, en Christelyker einde.

De Roomsgezinde hebben geen reden om zig misnoegd te houden wegens het verhaalen dezer zaake, dat is, dat de Heidense gewoontens, en gebruiken in 'de Roomsche Kerke oudtyds by toelatinge, en oogluikingē zyn geduld, ja aangenomen, en in de Christelyke Kerke ingevoerd. In tegendeel hunne eigene Schryvers staan niet alleen deze dingen toe, maar in plaats van verschooningē, beroemen ze zig (a) daar over.

Zonder

(a) De Cardinaal Baronius *Annal. bl. 36.* spreekt hier van aldus:

„ Het stond de Christelyke Kerke vry, om over te
 „ brengen tot het gebruik van de Godzaligheid de *Ce-*
 „ *remoniën*, dewelke de Heidenen met godloosheid
 „ tot een afgodischen dienst misbruikten, naa dat ze
 „ door de Christenen waren gezuivert: op dat de dui-
 „ vel soo veel meer schade lyde, indien al 't geene de
 „ Satan syn eigen dienst hadde toegeēygend tot de eer-
 „ biedigheid van Jesus Christus werde overgebracht.

Polydorus Virgilius, die van den Aertsbischop Genebrardus *Chron. l. 4.* geroemd word voor een vermaard

Histo-

[Zonder deeze hunne gewoonte voor
te ſpreken, zoo kan het egter nut aan-
ge-

Historiſchryver, en die van Baronius *A. 740. tom. 9.*
§ 15. gelyk geſteld word met de beſt geoeffende Schry-
vers, zegd in het 5. Boek *Cap. 1.* „ Dat de Kerk veel
„ manieren heeft ontleend van de Religie der Romei-
„ nen, en andere Heidenen, naa dat ze de zelve heeft
„ verbeterd, en tot een goed gebruik gebracht.

De Prefident Fauchet, in zyn Oudheden van Vrank-
ryk, een boek, dat hy aan den grooten Koning Henrik
de IV. opofferde, bekend *lib. 2. Cap. 19.* „ Dat de
„ Biſchoppen van dit Ryk alle middelen aanwendden,
„ om de menſchen tot Chriſtus over te brengen, zigh
„ bedienende van eenige ceremonien der Heidenen,
„ zoo wel als van de ſteenen van hunne Tempelen, om
„ Kerken op te regten.

Men kan niet ontkennen; dat deeze dingen ſtrydig
ſchynen te zyn tegen de goddelyke geboden, zoo wel
des Ouden, als Nieuwen Verbonds, gelyk uit een talryke
meenigte van plaatſen uit de gewyde bladeren kan be-
wezen worden, als *Exod. XXXIV. 13. Deut. XII. 2, 3.*
2 Kron. XXXIV. 3, 4. Rom. III. 8. 1 Cor. X. 14. Joh. I.
Cap. V. 21.

Waar by gevoegd kunnen worden de voorbeelden
van veel Koningen, die hoogelyk geprezen wierden
om het afbreken der tempelen, autaren, boſſen, en
hoogtens der Heidenen. Ook kan men niet ontkennen
dat deeze dingen, en dit kwaad zeer lange in de Kerke
plaats gehad, en gehouden hebbe, dewyl Euſebius, in
't leven van Keizer Conſtantyn getuigd, dat die groo-
te, en godvrugtige Prins de zelve mede heeft inge-
voerd.

„ De Keizer (zegd hy) om den Chriſtelyken Gods-
„ dienſt meerder ſmaakelyk te maeken aan de Heide-
„ nen,

H

gemerkt worden in het onderwyzen voorzigtigheid te gebruiken, en niet alles te gelyk

„nen, heeft de uitwendige vercierfelen, welke deze „in hunnen Godsdienst gebruiken, wederom ingevoerd.

Paus Gregorius I., bygenaamd de Grootte, die van Platina gezeld word een uitvinder te zyn geweest van den geheelen Kerkendienst, heeft deze manier van doen nagevolgd: gelyk onder andere gezien kan worden uit den laft, en onderwyzinge die hy gaf aan zekeren Priester, Augustinus genaamd, welken hy in Engeland had gezonden, om aldaar de Heidenen tot de Roomfche Kerke over te brengen.

„Men moet niet afbreken de Tempelen der afgoden „(zeid hy *in Registr. lib. 9. Ep. 17.*) maer de afgooden: men moet geheilgd, of Wy-water ordonneren, „en daer mede de tempelen besprengen, altaren bouwen, en aldaer de Reliquien in stellen: Zoo haere „kerken wel zyn gebouwd; moet men, in plaats van den dienst der Duivelen, den waeragtigen Godsdienst invoeren, op dat het Heidenfche volk foo veel te vryer „kome pleegen hunnen Godsdienst op de gewoonlyke „plaetsen. Die geene, dewelke in de offerhanden „den Duivelen gewoon zyn veele offen op te offeren, moeten, in plaats van dat, met iets anders werden „bediend, te weeten, op den dagh van de instellinge, „of van de dood van de heilige Martelaren, waer van „de *Reliquien* aldaer zullen werden bewaerd, zullen „ze hutten van takken van boomen maeken rondom „de kerken, in dewelke hunne tempels zullen zyn „veranderd: Zy zullen den Feestdagh met godvrugtige „maeltyden doorbrengen, zy zullen geen beesten meer „aen den Duivel offeren, maer dezelve ter eere van „hunnen God slagten tot hunne spyse, en God den „Heere daer over danken. En zoo moet men hun eeni-

„ge

gelyk aan te dringen. Het is zeker, dat (gelyk men doorgaans in het leeren, en onderregten by trappen te werk gaat) men zoo ook mag, en moet te werk gaan in het verkondigen van den Christelyken Godsdienst, voor al aan blinde, en domme Heidenen, verslaafd aan vooroordeelen, gewoontens, doolingen, en bygeloovigheden. En, (gelyk het altoos gevaarelyk is op eenen sprong van het eene uiterste te komen tot het andere)

ZOO

„ ge uitwendige vreugde overlaten, op dat se soo veel „ te ligter die inwendige souden aennemen.

Maar het is ook waaragtig, dat alle deze dingen by de eerste Christen Leeraeren, Bischoppen, en Bekeerders zyn gedaan uit noodzaakelykheid, [en genoegzaam met een goed inzicht, en] om best wille, en om hier door, als het bekwaamste middel, de Heidenen, en inzonderheid de Batavieren, en andere Noordse Volkeren, die hunnen vaderlyken Godsdienst met de uiterste hertnekkigheid aankleefden, over te brengen tot de Christelyke Kerke.

Dit is ook 't geene de geleerde Rhenanus zeer wel bevat in zyne aantekeningen over Tertullianus.

„ Men moest (zeid hy) eertyds den Christenen veel „ dingen toestaan, welke, meest in hunn' ouderdom „ het Heidendom verlaetende, moeite hadden, om die „ dingen agter te laeten, aen dewelke zy al hun leven „ gewend waren, enz:

H 2

zoo is het ook waarschynelyk, dat de onbekwaamheid van sommige Leeraaren in laater tyden, zig niet genoeg konnende schikken naar de zwakheid, en het begrip van Heidensche volken, de zelve daar door van den Christelyken Godsdienst vervreemd, en afkeerig gemaakt hebben.

Daar is ook groot onderscheid in Heidensche Plegtigheden in den Christelyken Godsdienst aan te neemen; of alleen eenige in Heidenen, zig genegen toonde tot den Christelyken Godsdienst, te gedoogen, en voor een tyd nevens andere doolingen te verdragen, op hoop van, by meer ligts, en beter begrip, en met 'er tyd, hen eens geheel te winnen.

De eerste Christen-Kerken hadden verscheide soorten van onderwys voor verscheide *Classen* van leeringen.

't Is dan zoo vreemd niet, dat men de ingewortelde gewoontens van *Lot-*, en *Kamp-beproevinge* (b) onder deze vegt-zugtige volken niet aanstonds hebbe willen,

len, of konnen uitroeyen met het verkondigen van den Christelyken Godsdienst, te meer, nadien de Heidenen daar een soort van Godsdienstigheid in stelden, dat zy vertrouwden, dat de Goddelyke voorzienigheid, in het duistere, door den Kamp, den onschuldigen helpen, en den schuldigen zekerlyk straffen zoude.]

(b) Of wel, kort na de tyden der H. Afgezanten van Christus, hunne Leerlingen in deze Landen, als te Trier, Keulen, en elders, het heldere licht van den waaren Godsdienst ontstaken, ende dat inzonderheid Martinus, die een Leerling was van den Gezant Petrus, een goeden voortgang maakte in dat Godsdienstig werk, zoo zyn egter na zyn dood, door de slappe voorzorge der Bisschoppen, deze Landen, inzonderheid langs de Zee-kant van Holland, en Friesland (nu de voornaamste, en beste, toen de veragte Landstreek) onbekeerd gebleeven; tot dat eindelyk, in 't laatste van de 6 Eeuw, de Zeeghaste wapenen des Konings van Vrankryk den dapperen Veldheer der Friesen overwonnen, en zyn Paleiz t'Utrecht aan den Roomsen Leeraar Willebrord ten besten gegeven hadden; Welke Leeraar van den Pauz Sergius tot Opper Kerk-voogd dezer Landen aangesteld is, met last, om in 't bekeeren dezer Volken zig te schikken naar der zelve aard, en oude gewoonten, hun ten gevalle, ende op dat ze te beter mogten werden overgebracht tot de Roomse Kerke; als wy elders in 't breede bewyzen, zelfs met meenigvuldige getuigenissen van Roomse Schryveren.

Laat te dezer plaatse genoeg zyn, ende voor allen voldoen de Prelaat *Augustinus Wichmans*, die in zyn Boek,

genaamd *Brabantia Mariana*, zulks op veele plaatsen aantrekt, en bekend; inzonderheid mede in 't begin van 't 15. cap. in 't I. Boek.

„ *Plurima olim Gentes superstitioso cultum impie obser-*
 „ *vasse legimus, qua eadem postmodum, sacro ritu expiata,*
 „ *ad pietatem, & veram religionem ab Ecclesia Catholica*
 „ *sunt translata, ut majori Diaboli contumelia, quibus*
 „ *ipse, cum Divina Majestatis finibus & amulus, coli vo-*
 „ *lueris, Christus ab omnibus honoraretur. Sic enim, &*
 „ *Gentilium Férias superstitionibus cumulatas, in Festa ac*
 „ *Celebritates Martyrum laudabiliter esse conversas, &*
 „ *Idolorum templa in Ecclesias Sanctorum commutatas,*
 „ *Theodoretus docet, & constat. Illudque ipsum suos*
 „ *docuisse Neo-caesarienses magnum Gregorium Thaumatur-*
 „ *turgum, testatur in ejus vita illi cognominis Nyssenus.*
 „ *Quemadmodum, & Paulus Apostolus superstitionis*
 „ *Aram, Ignoto Deo dicatam Athenis, in veri Dei*
 „ *cultum mira prudentia transfuisse legitur: & olim ex*
 „ *Egyptiorum auro, & argento, Dei jussu, sacra vasa*
 „ *ad divinum cultum fuerunt conflata; atque eorum*
 „ *divitiae transferunt in honestamentum Tabernaculi Do-*
 „ *mini.*

Dit blykt uit een oneindig getal Heidense gewoonten, die na de invoering van den Christelyken Godsdienst in gebruik gebleven zyn; als by voorbeeld, de *Lot-onderzoekinge*, waar van gesproken is, die, plaats gehad hebbende onder onze Heidense Voor-ouderen, naderhand op een bynaa gelyke wyze in gebruik gebleeven is, met kleine veranderinge.

Hooft *Tacitus de Morum Germanorum*:

„ Voords zyn de Duitsen, boven andere Volken, by-
 „ zonder naarstig in 't waarneemen van voorzeggingen
 „ uit Vogel-geschey, en uit *Lotingen*; Dog is hunne
 „ manier van *Lotinge* zeer eenvoudig. Zy snyden een
 „ Tak van een vrugtdraagenden Boom, en van de zelve
 „ snyden zy wederom veele kleine Stokjes, die zy vor-
 „ der onderscheiden door zekere Teikens. Dat ge-
 „ daan [zynde,] werpen ze de zelve op een Wit Kleed;
 „ in 't

in 't wilde heenen, als op een onzekerheid. Na 't welke dan, indien men over Gemeene zaaken be- raadslaagd, de Priester van het Vrydom komt; ofte, zoo men over byzondere zaaken handelt, de Vader des Huisgezins; deze aanbidden de Goden, ziende naar den Hemel; neemen elk Stokje driemaal op, en doen dan verklaringe over yder opgenomen Stokje, naar het Merk, 't welke te vooren op 't zelve geteekend was, enz.

Dit was de *Los-wyze* onder de Heidense Voorvaderen, nu volgt die na de aanneeminge van den Christelyken Godsdienst.

Siccama de L.L. Frislonum. tit. 14. § 1. [pag. m. 18]
 „ *Tunc ducendi sunt ad Basilicam, & Sortes super Altare mittere debent, vel, si juxta Ecclesiam fieri non potuerit, super reliquias Sanctorum. Quae Sortes tales esse debent; Duo Tali de virga praecepti, quos Tenos vocant, quorum unus Signo Crucis ignoscatur, alius purus dimittitur, & lana pura obvoluti super Altare, seu Reliquias mittuntur, & Presbyter, si adsuerit, vel, si Presbyter deest, puer quilibet innocens, unum de ipsis Sortibus de Altari tollere debet, & interim Deus exorandus, si illi Septem, qui de homicidio commisso juraverant, verum jurassent, evidenti signo ostendat. Si illum, qui Cruce signatus est, sustulerit, innocentes erunt qui juraverunt; si vero alterum sustulit, tunc unusquisque illorum Septem faciat suam Sortem, id est Tenum de virga, & signet signo suo, ut eum tam ille, quam ceteri qui circumstant cognoscere possint, & obvolvunt lana munda, & Altari, seu Reliquiis imponantur; & Presbyter si adsuerit, si vero non, ut superius puer innocens unumquemque illorum singillatim de Altari tollat, & ei qui suam Sortem esse cognoverit, tradat, cujus Sortem extremam esse contigerit, ille homicidii compositionem persolvere cogatur, ceteris, quorum Sortes prius levatae sunt, absolutis, &c.*

H 4

Ende

Ende omme te blyven binnen de paalen van onz bostek, en onderwerp, het *Kampen* zelfs verstrekt ons tot een onwraakbaare getuige. Als welke maniere voor, en in de tyden van den Roomsen Schryver *Tacitus* plaats gehad heeft, ende tot in de 15 *Eeuw* in gebruik gebleeven is.

XXV.

Het Kampen, voor, en onder de eerste Graaven, in zwang, met groot by-geloof.

Men bevind derhalven uit onze Jaarboeken waar te zyn, dat de Kampgevegten, voor, en in den beginne des Graaffschaps van Holland, ende ten tyden der eerste Graaven, stand gehouden hebben, en in gebruik gebleeven zyn; voornaamelyk zoo lange als 'er Graaven uit het Oude Huiz van Holland in 't leven waren; zelfs niet zonder de uiterste bygeloovigheid (a), en Heidenfen indruk, den

(a) Hoe overgeloovig de Batavieren (nu Hollanders) zyn geweest in 't waarneemen van *Vogel-geschrey*, en *Vogel-vlugt*, is uit de Boeken van *Corn. Tacitus*, en voor al uit dat van de *Zeden der Duitsen* kennelyk.

Ende

den Christenen t'eenemaal onverschoonelyk; als de agt-geevinge op 't vliegen der Vogelen, en diergelyke wikkelaaryen, die onder de Bataviërs ten tyde der Romeinen [, zelfs in dit opzigt,] in zwang gingen.

Ende hoe dat in laater tyden deze Heidense gewoonten den Christenen van de Roomse Kerke zyn aankleevende gebleeven, leert ons met een zonderling voorbeeld, *Iperius*, in *Chronico Abbatum Bertinensium*, sub *Abbate Otberto* 34.

„ *Secundum miraculum fuit de Duello in villa nostra*
 „ *Calmont, quod Pugil noster, Abbatem nostrum aus ejus*
 „ *nuncium prestolans hora Duelli, vidit duas columbas ni-*
 „ *veas directo volatu a partibus Sibienfis climatis adven-*
 „ *tare; circulumque Duelli circumvolare; Pugil noster hac*
 „ *visione letificatus, in Deo Sanctoque Bertino spem suam*
 „ *ponens surrexit a lapide, super quem sedebat, magnani-*
 „ *miter scutum vibrans, & fulminans, terram pedibus,*
 „ *& lapidem baculo feriens, de lapide sanguis manavit:*
 „ *hoc iterum signo confortatus Duellum intrat, hostem po-*
 „ *tenter aggreditur, & statim superat, & sic visitor Eccle-*
 „ *sie causam salvat.*

Notæ Godefr. Abb. ex veteri Historia Comitum atque Antistitum Engolismensium.

„ *Dum malefica mulier non confiteretur, Judicio Dei*
 „ *est commissum, &c. Factis ergo sacramentis seria secun-*
 „ *da prima hebdomada Passionis, decertaverunt diu mul-*
 „ *tumque extra civitatem in insula Calomtoni fluminis,*
 „ *scilicet, Missus Comes Stephanus, & Defensor malefica,*
 „ *Guilielmus a quibusdam incantatoribus, & quibusdam*
 „ *potionibus herbarum initiatus; sed Stephanus de solius*
 „ *Domini vero Judicio confidens, victor sine sui corporis*
 „ *damno fuit.*

H 5

Hier

Hier voor is ten deele aangewezen, hoe de Roomſe Geestelykheid de Heidenen ten gevalle hebben willen na-aapen, en hunne gewoonten, en Kerk-zeden schikken naar die der Heidenen, latende dezelve ten meerendeel in hunne oude uiterlyke gedaanten, ende die alleenelyk overbrengende tot een heiliger gebruik: hier van zyn in de Kerken afkomstig de Altaaren, de Beelden, de Offerhanden, de Voorzeggingen, de Godspraakken, 't Oppronken der Kerken met armen, en beenen der gezond gewordenen, en duizend anderen: En het is hierom, als we ligtelyk zullen begrypen, dat de agtgevinge op 't *vliegen der Vogelen*, en de *Wikkelaarys* mede plaats gehouden hebben.

Zie *Augustinus Wichmans*, in zyn *Brabantia Mariana*, alwaar de Lezer een overvloedige stoffe dezer waarheden, zelfs uit den mond, en penne van dezen Roomſen Kerke-leeraar, zal vinden.

De Abt *Triebemius* verhaalt, dat in 't Jaar 1325 het Beeld van de H. Maagd met een ponjard in 't aangezicht gekwetst was, ende dat ter een meenigte bloed uit de wonde liep; 't welke van de Geloovigen opgegaderd, tot geneezinge verstrekte van veele ziekten: de Daader bleef lang onbekend, maar eindelyk verschynt de H. Maagd zekeren Slotemaker in den droom, toonende aan hem haare ontfangen wonde, en noemde den genen die haar dus mishandeld hadde, vermaande hem ernstelyk haarent wegen hier over wraake te neemen, ende den Daader in een Kamp te beroepen. De Slootemaker, nu ontwaakt, ging zyn klagte brengen voor den Regter, tegen den aangetoonden Daader, die een Jood was; en by gebrek van bewyz stond men het Twee-gevegt toe. De uitkomst was voordeelg aan den Christen, die, geholpen door de H. Maagd Maria, zynen vyand ter aarde werpt; welke, zig overwonnen ziende, zyn schelmstuk bekende; waar op hy, van de plaatse des Gevegts weggenomen, aan een galge wierde opgehangen.

Deze

Deze geschiedenisfeeld *Augustinus Wichmans*, in zyn *Brabantia Mariana*, onder de Wonderdaaden van de H. Maagd, wier Goddelyke eerbewyzingen, en tempelgebouwen t'haater eere in Braband, hy in dit zyn Boek voorgenomen hadde te befchryven.

Deze geschiedenis verhaald mede de Schryver van de zoo genaamde Goudfe Kronyk, in 't leven van Graaf Willem van Henegouwen, de III. van dien naam, met deze woorden:

„ In dese Graaf Willems tyden soo wierde tot Camerik een Camp gevogten van den Smit, en van den Joodde, dewelke Joodde dat Beeld van Maria veel smadenis had gedaen.

Als ook nog twee met de hand gefchreve Kronyken, onder my beruttende, het zelve met weinig verandering van omftandigheden getuigende; als alleen dat de eene verhaald, dat het doode lighaam van den overwonnen onder de galg gefleept wierde.

Aeneas Sylvius lib. 15. Boëmia.

„ *Radislaus Dux Carnioensis, rarus, mitem piumque contra Principem, suam audaciam impietatemque suam, suaque arma praevalitura, illum, ut Boëmiam occuparet, ad singulare certamen provocare ausus est. Excepit Quellum Rex sanctus, ut suo cruore totius populi sanguini parceret, bellumque duello dirimeret: quo facto patuit, quantam animi celsitudinem simplicitas illa mitis & generosa tegeret. Dum ergo equum conscendit, vidit ejus adversarius illi ab angelo hastam porrigi, se vero hac voce caelestis moneri, Noli ferire; quo viso perterritus, omne pugnandi consilium subito deseruit, tela projecit, ex equo desiliit, supplex ad Regis pedes provolutus veniam petit & impetravit.*

Uit de Oude Chrodyk van Friesland, door Otto Scarlenss. 3. Boek fol. 36.

„ Hier nae, den 7 [Martii 1305] isser tusschen die van Warns, ende Scharl, aengaende die boven genoemde partyfchappen van Scierinck, ende Vescoper
„ eenen

„ eenen grooten vyantlicken twist opgheresen, so dat
 „ se tusschen beyden malcander ten *Camps* tegen mak-
 „ cander vochten, ende daer isser van beyde partyen
 „ ontrent anderhalf hondert doot ghebleeven, want
 „ elk syn vrienden, ende partys-luiden daer te voren
 „ toe ontboden hadden. Dit geschiet synde, heeft sich
 „ de Duyvel recht boven haer verтоont, ende seer luy-
 „ de gheroepen, datse als syne vrome Kruychluyden
 „ sich wel hadden ghequeten, ook daer by voegende,
 „ soo sy volherden, dat hy se die vergheldinghe, ende
 „ Croone daer voor al bereydt hadde, dan vermits die
 „ raefende verbitterheit warender weynig die op hem,
 „ ende syn woorde achten, dan hebben elcx haer doo-
 „ den (nae datse malcander daer van versckert hadden)
 „ thuys gehaelt, ende begraven.

*Daar op in't breede het verdray tot een Twee-gevogt,
 en de uitkomst van dien beschreeven hebbende, besluit hy
 aldus:*

„ Ende nae desen hebben se langhe in vrede ge-
 „ houden, ende een groot verschricken ghadt van 't
 „ geroep des *Duyvels*, besonder die ghene, die 't me-
 „ de ghehoordt, ende ghesien hadden.

XXVI.

't Kamp-regt, onder de Noordse
Volken, waar inne eenstemmig,
ende verschillig.

Hoewel het Kampen, ende het Kamp-
regt is geweest algemeen (a), en
bekend by de Noordse Volken (b), zoo
is

(a) Caraffa, in Tractatu de Monomachia.

„ *Apud omnes fere Nationes, easque potissimum bellige-
ras, & equestres, Duella in usu fuisse, historiarum mo-
numenta pervolventibus liquido patet.*

(b) Opmerkelyk is het verhaal van den Schryver van
de *Wereld-spiegel*, die den stant van Hongaryen, en
haar oude wetten, en gebruiken [bladz.] 407. behan-
delende, van dezelve zegt:

[„ Men oordeelt de Inwoonders nae de beschreven
„ Wetten; maar zy hebben nog een andere manier,
„ om de verschillen te slegten, die onder hun oprysen,
„ want indien die zaak zwaer om te oordeelen is, zoo
„ ordonneren zy, datse door 't gevegt van beide de
„ partyen ter neder gelegd zal werden, 't welk ge-
„ schiet in tegenwoordigheid des Konings, of zyns
„ Luytenants. De overwinninge werd den sterksten
„ toegeoordeelt, en werd die overwinnigh gehouden,
„ die zynen vyand in 't intreeden des Velts dermaaten
„ verschrikt, dat hy aertzelt, ofte, ingetreden zynde, zoo
„ dapper vervolgt werd, dat hy genoodtdrukt is uit de
„ plaats,

is 'er nogtans eenige verscheidenheid geweest, zoo omtrent de Wetten van dien, als

„ plaetse, die haer beteikent is, te wyken. De gene, die
 „ te paerde vegten, ontmoeten malkanderen eerst met
 „ de Lancie, daer nae; de hand aen 't Rapiër leggen-
 „ de, vallen zy malkanderen lustelyk aen, en de gene
 „ die te voet vegten, hebben alleenlyk haere schamelheid
 „ bedekt, de rest des lighaems voorts geheel naekt zynde.
 Van de Regten, en Vrydommen der oude Vriesen,
 by Emmius pag. 71. in 't breede opgeteld, werd gezegt:

„ Dat men zig van opgetigte misdaeden zal zuiveren door Lyfgevegt, of door een gloeyend yser, of door ziedend water, of door een heiligen Eed.

Dat de zwaarwigtigste Geschillen door een Tweegevegt geëindigd wierden by de Noordse Volken, en zulks al van den beginne by hen [is] in gebruik geweest; is af te neemen uit *Vell. Paterculus*, die uitdrukkelek getuigd, dat ze gewoon waren hunne Twist-gedingen door de Wapenen te beslegten.

't Welk ook blykt uit *Stobaus. Serm. 10. pag. 133.*¹

En dat het zelve plaats hadde by de Borgonjons, blykt uit de Wetten van Koning *Gundaboldus. tit. 45.*

By de Duitsen, *LL. Alleman. tit. 44. § 1. tit. 56.*

By de Beyerlen. *LL. Bojoar. tit. 2. cap. 2. tit. 9. cap. 4.*

By de Longobarden. *LL. Longobard. lib. 1. tit. 9. § 39.*

By de Deenen, uit *Saxo Grammaticus. lib. 5. Hist. Dan. de Rege Frothone.*

En voornaamelyk mede by de Fransen, in *vita Ludov. Pii. Anno 831. de Bernardo.*

[De Deenen waren zoo gerêed tot de wapenen, en hadden zulk een vertrouwen op hunne sterkte, en de wapen-

als omtrent de Plegtigheden der Uitvoeringen: Egter zyn ze in haare verschildigheid hier inne met den anderen over-
een

wapenen, dat ze zig niet ontzagen dezelve, zelfs tegen hunne Goden, ja Odyn zelve, en wien deeze Goden begunstigen, te gebruiken: waar van voorbeelden te zien zyn by Bartholyn. *anliq. Dan. l. 1. c. 6. pag. 71.*

Ja sommigen vertrouwden zoo op zig zelve, en hunne krachten, dat ze het zwaard, en de sterkte van hunne regterhand voor de eenigste Goden hielden, geen kamp gevende, of niet wykende voor Capaneus, die zegt by Statius. *Thebaid. l. 3.*

Virtus mihi numen, & ensis

Quem teneo.

„ Myn dapperheid, en zwaard is my een God.

En elders:

Ades o mihi dextera tantum,

Tu praes bellis, & inevitabile Numen;

Te voco, te solum, superum contemptor, adoro.

„ U alleen o regterhand, die meest vermoogt in de ooreloogen, en een onvermydelyke godheid zyt;
„ u alleen roep ik, als die een veragter der Goden ben,
„ aan.

En dus in taal ook niet ongelyk aan Mezentius, dien Virgyl dus doet spreken. *Aeneid. l. 10.*

Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro;

Nunc adsint.

„ Dat myne Regterhand, die my een God verstrekt,

„ En myne werpschicht my, een ~~leghand~~ by slaan! ...

Noch aan Turnus. Virg. *Aen. libr. 12.*

Nunc, o nunquam frustra vocatus,

Hasta meos, nunc tempus adest, te maximus Aclor,

Te Turni nunc dextra gerit.

[Vid. porro d. 6. 6. p. 72, 73.]

een stemmende, dat ze alle geregeld waren naar de Wetten, en Instellingen des Lands (c), en volgens de schikkinge, en bepaalinge van den Prinse; Als, dat 'er moest gevogten worden met gewoonlyke, en alomme gebruikelyke wapenen, en geenzins met ongeoorlofd geweer: Voords, dat 'er in Gemeene zaaken, en Burgerlyke kraakkeelen doorgaans gebruikt wierden Schild, en Kluppel (d): Maar in grooter zaaken, en wig-

(c) P. Delrio. disquisit. magic. lib. 4. cap. 4. quaest. 4. sect. 2.

„ In moribus, & armorum genere praesertim non idem
„ observatum apud singulas Nationes, plerumque receptum,
„ ut armis militaribus Regionis ejus uterentur.

(d) Oliv. Vred. Flandr. lib. 1. [pag.] 253.

„ Quae idcirco adduxi, ut ostendam Duellum Franco-
„ rum, quo lites terminabantur, non factum gladio, &
„ pugione ut existimarunt, sed fuste tantum, & scuto, &c.
„ In causis tamen majoribus ac potissimum criminalibus,
„ ut laesa Majestatis, &c. non nego aut tancea, aut gladio
„ Duellum peragatum fuisse.

LL. Longobard. lib. 2. tit. 55. Lege 29.

„ Quibuscumque per legem propter aliquam contentionem
„ pugna fuerit judicata, praeter de infidelitate, cum fusti-
„ bus, & scuto pugnent, sicut in Capitulari Dominico prius
„ constitutum est, &c.

Balde-

wigtiger geschillen , als van Gekwetste Hoogheid, Moord, Vrouwen-kragt, en diergelyke zwaare ondaaden , is 'er met Zwaarden, Speeren , en andere scherpe wapenen gevogten (e).

Baldesic. in Chron. Camerac. Tit. de homine per advocatiam S. Vedafti in Campo substituto :

„ Qui advocatiam suam ad saturum pollicitus, intra
„ hujus legis definienda terminum, sumptâ perâ, cum baculo, ad cœnobium viri Dei pergere festinavit.

[(e) Vorder, dewyl hier in 't vervolg breeder ver-
toond word hoe het Kampen by alle Noordſche Volken be-
kend waar, ben ik van voorneemen aldaar ook van
meer byzonderheden van dit geregtelyk Kampen te spree-
ken.]

XXVII.

*Verschilligheid tussen het Kampen,
en Oeffen-, of Vermaak-, of
Krygs-gevegten.*

Hier uit is af te neemen, dat de Kamp-
gevegten (van welke wy hande-
len) zeer verscheiden zyn van andere,
die met regt Spiegel-, en Oeffen-geveg-
ten mogen worden genaamd, en die me-

I

de

de in gebruik waren op die zelve tyden: als naamelyk de Tornoy-spelen (a) der Prinsfen , en Edelen, ende de Scherm-, en Worstel-fryden (b) onder het Gemeene

(a) Zie van de *Tornoy-spelen* de Schryvers, die van deze stoffe geheele Boeken geschreeven hebben.

Voords laaten ons de Jaar-boeken dezer Landen niet onkundig van de groote zugt die onze Hollandse Graaven hadden voor de *Tornoyen*, ende hoe zy meenigmaal boven andere Prinsfen hier inne uitslaken, en den Pryz behaalden, het zy dat ze zelfs open Hof gehouden, en Uitschryvers van het *Tornoyen* zyn geweest, noodigende alle omleggende Prinsfen alhier te Lande; 't zy dat ze op Uitschryvingen van andere Vorsten buiten 's Lands trokken met den voornaamsten Adel, ende aldaar groote eere inleiden.

Andr. Alciatus de singulari certamine. cap. 1. in notis.
„ *Torneamenta sunt ludiora pugna, ad instar bo-*
„ *stium.*

Het *Tornoy-velde*, in 't welke de Graaf, en de Edelen zig oefenden, ende dit Wapenspel hantcerden, was in den Haage, ter plaatse daar nu de *Kuenter-dyk* is; als uit de Beschryvinge van die Plaats, het *Hof-tapys van den Adv. W. van Velde*, ende het 's *Graven-haage van Mr. Jacob van der Does*, blykt.

(b) Het ware een oneindige arbeid ondernomen, te spreken van allerleye soorten van Scherm-, en Spiegel-gevechten, die by de Ouden in zwang gegaan hebben: onz voorneemen is ook niet, te onderzoeken den oorsprong van de Scherm-spelen in de Feest-dagen van Saturnus, alwaar niet alleen op de openbaare Tooneelen, maar ook op de byzondere Gaskeryen, gehuerde Schermers

meene Volk; beide alleen strekkende tot vermaak, tot oeffeninge des ligchaams, en ter betooninge van vlugheid, en sterkte.

mers vermaakshalven malkanderen om half bragten; nog hoe op de Uitvaarten van Prinsen, en Veldheeren, zoo by de Grieken als Romeinen, de gevangenen, uit godsdienstigheid, en tot laavenisse der ziele van den gestorven Vorst, zig moesten dood vegten; en alzoo de Goden met hun bloed verzoenen; nogte hoe de Roomse Keizers, alleen uit vermaak, en tyd-verdryf, veel duizenden Schermers lieten vegten; onder welke Trajanus alleen, naar 't getuigenis van Dio, in 120 dagen tien duizend Schermers aan zyn, en 's Volks vermaak heeft opgeofferd: waar van de prachtige gebouwen der Schouw-burgen, niet alleen in Italie, maar in Spanje, en Vrankryk, tot op dezen dag nog voor handen zyn.

XXVIII.

Als mede, de roekeloze Uitdaagingen van Krygs-luiden.

Ook is 't Kampen geheel verscheiden van zoodaanige Gevegten, die van alle oude tyden in alle Landschappen, en by alle Volken plaats gehad hebben onder de Oorlogs-helden (a), wanneer

ze

(a) De Griekse-, en Latynse Jaar-boeken getuigen
I 2 van

132 REGT en GEBRUIK

ze uit trotse hoogmoed; en roekelooze
vermeetelheid, by uittartinge, en buiten
nood-

van veele Twee-gevegten, als van Menelaus met Paris,
om Helena, van Æneas met Diomedes, Hector met
Ajax.

Greg. Carafa de Monomachia.

„ *Testes igitur sunt Pittacus Mitylenæus, philosophus &*
„ *septem Græci sapientibus, cum Phrynone Atheniensium*
„ *Duce; Melampus Dux quoque Atheniensium, cum Rege*
„ *Xantho Baotio; Menelaus cum Paride; Æneas cum Dio-*
„ *mede; Hector cum Ajace; Æneas iterum cum Turno;*
„ *Romani imperii conditor Romulus cum Acrono Cecnen-*
„ *sium Rege; Cörn. Cossus cum Latte Tolumnio Fidenatium*
„ *Rege; Marc. Marcellus cum Rege Gallorum; Tergemini*
„ *Horati cum tergeminis Curiatiiis; & alii, quorum singula*
„ *certamina Homerus, Virgilius, Livius, Val. Maximus,*
„ *cæterique descripserunt Authores.*

Toen wel eer Procopius, jongste Veldheer van den
Grieksen Keizer Theodosius, tegen de Persianen te veld
trok, sloegen de Persianen voor, men zoude van we-
derzyde eenen tot een openbaar Gevegt verkiezen; en
wie van deze twee het slegtst kreeg, die zoude met
den Overwinnaar een Verdrag van vyftig-jaarige Vrede
moeten in gaan. Ten welken einde, aan de zyde des
Keizers de Ridder Ariobendus, en op de zyde der Per-
siaanen Socristus gekoozen wierden. Die als ze nu te-
gen malkanderen aan kwamen, reed de Keizerlyke met
zyn lantie in een vollen ren den Persiaan van 't paard,
en verworgde hem.

Sommige Schryvers verhaalen ons dat 'er *Driederleye*
[soort van] *Twee-gevegten* zyn geweest onder de Ouden:

De *Eerste* geschiede tot voorkominge van het bloed-
vergieten veeler menschen; wanneer, naamelyk uit
twee strydende Heir-legers, of in oorlog staande Kom-
bin-

noodzaakelykheid hunne vyanden een
Lyf-gevegt aanboden, 't zy aangelegd
door

ningen, wederzyds een eenig Kamp-vegter wierd uitgekipt, met beding, dat van den uitslag van dit Tweegevegt de Overwinning van 't geheele Volk zoude afhangen.

De tweede waren gewoonelyke Griekse, en Romeinse Stryd-spelen, en Lykitaasien, in welke men zoodaartige Kamp-vegters voorbragt, welker zielen men uit lust, en vermaak aan de Kling opofferde.

De derde kwam voort uit eigen Wraak-lust, wanneer iemand in zyn goeden naam, eere, en agtinge vermeinende benadeeld te zyn, de zelve zyne eere met den Degen zogt weder te krygen, en te herstellen: Indien nu d'e'en den ander daar op de hand gaf, en nogtans niet te voorschyn kwam, zoo verloor de zelve zyne agtinge zoodaanig, dat hy voor een blooden uil gehouden wierd, ende onder het getal der Ridderen niet mogt gesteld werden. 't Welk de oorzaak was, dat deze soort van Kampen zeer gemeen is geweest by Groote Edelen; en dat de hoogmoed hier inne aan 't verstand geen plaats wilde inruimen.

Zie den Schryver van de Ridderlyke Oeffeningen in Duitsland.

[Ter bevestiginge van het voorgaande, vind ik] in *zeker Tornoy-Boek*:

Onder de Ouden zyn bekend drierlei Kamp-gevegtten.

1. De eerste geschieden ter voorkominge van het bloedvergieten van veel Volks, of van het geheele Leger, wanneer de srydende partyen den uitslag van den Oorlog wederzyds verbleeven aan een Tweegevegt, als in den oorlog van de Israëlitén tegen de Philistynen, door David, en Goliath.

door iemands byzonderen , en heet gebakerden drift , om 'er mede te willen ver-
finaa-

In den Oorlog tuffen de Romeinen , en Albaners , door de drie broeders Horatii aan de zyde van de Romeinen , ende de drie broeders Curiatii aan de zyde der Albaners.

In Engeland , door Knuit , en Eduward , twee Neven , het Koninkryk bewiftende.

In den Oorlog van de Grieken tegen de Perſiaanen , door den Ridder Ariobondus , wegens den Griekſen Keizer Theodoſius , en Socriftus , wegens de Perſiaanen.

En zoo meer andere.

2. De tweede Kamp-gevegten by de Grieken , en Romeinen , geſchiedden op de gewoonelyke , en openbaare Spelen , en Lykſtaatsien , in welke men zekere Kampvegters voort deed komen , welker zielen men uit vermaak aan den Duivel opofferde.

3. De derde , uit wraakluſt , wanneer iemand aan zyn goeden Naam , en reputatie vermeinde beledigd te zyn , zoo zegt hy het zelve door den Degen wederom te bekomen . En deeze ſoort van Kamp-gevegten waren daarom aan de Hoven van de Prinſen , in groote Heeren , zeer gemeen ; om dat ze de wraak voor een zeer zoete , en aangenaame zaak oordeelden , en dat de hoogmoed aan 't verſtand geen plaats gaf : en aldus hadden de oude Duitſers deeze ſchandelyke gewoonte , dat ze hunne twiſt-zaaken , en geſchillen door een twee-gevegt beſliſten . Dog nadien men bevonden heeft , dat by deeze proef de waarheid onzeker bleef , en dikwils die gene , die de regtvaardigſte zaak hadde , overwonnen wierd , zoo heeft men de zelve , dewyl ze tegen God , en alle wereldlyke Regten ſtreed , inzonderheid in de laater tyden onder den Chriſtelyken Godsdienſt , afgeſchaft . Maar dit is geenzins te verſtaan van de Ridderlyke oefeningen , enz. [Dog

maaden de dapperheid van zyn vyand, en
ten

[Dog, hoewel deeze verdeeling der Tweegevegten in drierlei soort by de Ouden plaats hadde, in laater tyden wierden zy in meerder, en by den Heere Slicher wel in elf soorten verdeeld. En dewyl daar onder maar een soort is van Geregtelyke Tweegevegten, waar van wy hier handelen, en waar van de overige tien wel moeten onderscheiden worden, zalik zyne gheeele verdeeling voortbrengen:]

Vide J. a W. Slicher in *dissertation, juridica* [*de debita ac legitima vindicatione existimationis, ubi, & de duellis.* Cap. 5. pag. 33. Ed. A°. 1717.]

Genera duellorum, ab historicis relatorum, distinguenda videntur:

„ 1. In ea, ubi sola invidia ac animus iratus, & ad
„ vindictam incensus ab una, aut ab utraque parte certa-
„ mini causam dat.

„ 2. Emere & antiquorum verorum certamina, Herculis
„ nempe, Thesei, & aliorum, qui ad liberandam regionem,
„ a tyranno aut immani gigante invasam, virtutis ergo
„ cum illis pugnarunt.

„ 3. Duellum, ubi de regno inter ambitiosos certatum
„ fuit.

„ 4. Quartum genus existit, si vera sunt relationes,
„ ex amore foeminarum inter commantes.

„ 5. Quintum propter contentiones de possessione rerum
„ immobilium, aut occasione aliarum litium, inter eas
„ gentes, quae ferro potius quam iudiciis dirimere discordias
„ instituerunt.

„ 6. Bellis quoque ortis, quandoque placuit ducibus po-
„ pulorum rem totam committere singulari certamini, quod
„ sextum genus duellorum dici potest.

„ 7. Idemque saepius accidit tempore belli, ut unus, &
„ alter ex militibus, confusus viribus, permissu ducis in
„ medium progressus, ac provocato, qui ex hostium exer-
„ citu

136 REGT en GEBRUIK

ten trotse des zelven (b); 't zy ook dat ze aangevangen zyn by raad, en overleg van den

„ *citu cum eo congregaretur, virtutis experienda gratia singulari pugna decertaverit.*

„ 8. *Cui accenferi potest Taciti illud de moribus Germanorum, quod captivum, quoquo modo interceptum, ejus gentis, cum qua bellum erat, cum electo popularium suorum patriis quemque armis committebant, ac victoriam hujus vel illius pro praedictio accipiebant: idemque de Hannibale, per Galliam exercitum ducente, Polybius lib. 3. refert.*

„ 9. *Nonum genus duelli est, quando duo diverse armatura milites, quamvis ejusdem exercitus, inter se invicem committuntur, explorandi gratia quod genus armorum alteri praevaleat; de quo Curtius lib. 9 c. 7. refert permissu Alexandri Magni fuisse armatum Dioxipum pugilem Asbeniensem, cum Horato justis armis instructo Macedone, decertasse, eumque vicisse.*

„ 10. *Inter Duellorum genera quoque auctores memorant gladiatorum pugnas apud Romanos, qui cruentis spectaculis servorum se invicem trucidantium delectabantur; quod etiam semel a Joabo Abneroque, ducibus Israelitarum, commissum legimus. 2 Sam. 2. vs. 14. quamvis hoc exemplum fortasse ad 7. vel 8. genus duellorum referri possit*

„ 11. *Quibus omnibus denique accessit lesa existimativis purgatorium, sive exploratorium duellum, cujus superiori capite mentionem fecimus, etc.*

(b) In 't Jaar 609, als wanneer Koning Clotaris over Oost-Frankryk regeerde, en Theodoricus over Borgondien, ontstond 'er tussen deze twee Koningen een oorlog, naar het getuigenis van *Amonius lib. 3. cap. 91.*

Aan de zyde van Clotaris was Veldheer Landericus, en aan de zyde van Theodoricus Bertoldus: Deeze twee

den Volke, en de gantsche oorlogs-magt,
met inzicht, om daar door een einde te
maa-

twee Veldheeren verdroegen met den anderen aan 't
hoofd van hunne wederzydsche legers een twee-gevegt
aan te gaan, en aan den uitslag van dien de uitkomst
van het hoofdgevegt te stellen.

„ *Ego (dicebat Bertoaldus Landerico) si placebis, &*
„ *tu, vermiculatis adoperti vestibus, inter conferta con-*
„ *grediamur agmina: ibi & mea probrum ignominia, &*
„ *virtutis tua poteris documenta persensiscere. Has con-*
„ *ditiones non renuente Landerico, utrique, quadam sibi*
„ *ad invicem, si à coepto desisterent, imprecati sint male-*
„ *dicta. In eo prelio Merovæus filius Clotarii*
„ *capitur, Landericus cum Clotario in fugam vertitur,*
„ *Theodoricus Victor Parisios ingreditur.*

[dat is:

„ Laat ik, en gy (dus sprak Beroaldus tegen Lan-
„ derik) zoo 't u lust, bekleed met scharlake kleede-
„ ren, onder de gepropte drommen der benden samen
„ stryden: daar zult gy de smaad-woorden van myne
„ schandelyke stukken, en de blyken van uwe dap-
„ perheid kunnen gewaar worden. Landerik dit niet
„ afluande, hebben zy beide, indien zy hier van af-
„ gingen, over elkanderen zekere vloeken uitgespro-
„ ken. In dit gevegt wierd Merovæus,
„ de zoon van Clotarius, gevangen, Landerik met
„ Clotarius op de vlugt gedreven, en kwam Theodo-
„ rik overwinnaar tot Parys.]

[De uitdaaging van Hertog Philips van Borgonje, en
Hunfrid, Hertog van Gloucester, Jacobaas bedgenoot,
voorgevallen in den Jaare 1425. terwylze met den an-
deren wegens de Vorstendommen, en Staaten van Vrouw
Jacoba, in de Nederlanden in een heftigen oorlog wa-
ren, verhaald ons de Heer Matth. Vossius, in het *XIX.*

Boek

maaken van den oorlog, en de overwinninge te houden, als of die over het geheele

Boek zyner Jaarboeken, bladz. 46. aldus: „ De Brabanders weder t'huis gekomen zynde, heeft Gloucester, daer over verstoord zynde, dat den Brabander van den Bourgonjon zoo groote hulpstroepen waren toegesonden, hem laten weten, nademael het Verbond met de Engelsen, te Parys gemackt, van hem was overtreden, dat hy dan naderhand niet hadde te klagen, indien hem eenige vyandschap wierd aengedaen. Waer op van den Bourgonjon in dezer voegen wierd geantwoord:

„ Dat by daer toe niet konde gebragt werden, dat by gelooven zoude, dat die brief met Gloucesters hand, of wille was geschreven: maer veel eer van iemand anders, die by deze gelegenheid twist sogt te maken tusschen de Engelsen, en de Bourgondisen, ten voordeele van de Franzen. Want dat zyn eigen geweten wel konde getuigen, dat by met zyn neefst huisvrouw den zelven af te neemen, zelv tegen de artikelen misdaen hadde. Ende dat by geen ander getuigenisse van nooden hadde, dan van Bedford, wiens brief, indien by ze doorlaze, by het overeenkomen van hun beide ligtelyk zoude zien. Egter, zoo by ze erkende, als van hem gestreuen, op dat niet de Engelsen, en de Bourgonjons in een openbaren oorlogh aan den anderen wierden geholpen, op dien tyd, als zy malkanders hulpe van nooden hadden, dat by dan willig, en bereid was, om in een gevegt tusschen hen beiden lyf om lyf, Gloucester van leugen te overtuigen, ten oversien van zyn eigen broeder, of den Keizer, of eenig ander Prins, die waardig was het vonnis uit te spreken over mannen van zoo groote waardigheid.

*„ Niets belgde zich Gloucester zoo zeer, dan dat hy van leugen wierd beschuldigd, en daerom heeft hy
„ ter:*

heele Leger waare gegaan. [En dat ook wel van een binnenlandschen oorlog (c).]

Onder

„ terstond wederom geschreven, dat hy dien brief ge-
 „ schreven hadde, en dat hy de aengebode voorwaar-
 „ de aannam; jae dat hy gereed was, om in een gevegt
 „ tussen hen beide te bewyzen, dat de Brabander geen
 „ regt op Vrouw Jacoba hadde. Hier op antwoorde
 de Bourgonjon aldus: „ Dat het gantsche verschil door
 „ een eenigh Kampgevegt konde beslegt werden, om
 „ dat 'er geen gevegt meer plaets heeft tegen de Doo-
 „ den, enz.]

(c) Zie hier van een opmerkelyk voorbeeld by Win-
 zemius, in zyn *Vriessche Kruyk* bladz. 185. a. 1305. wel
 waardig nagezien, en alhier ingelast te worden.

[Ik vind dat deeze Schryver, verhaald, en aange-
 merkt hebbende hoe de partytschap tussen de *Schierin-
 ringers*, en *Verkoopers*, als een plaag zynde den *Vriessen
 van Gode toegazonden*, zoo zeer was toegenomen, dat,
 schoon men besloot de zelve by *vegtspel*, en door *bloed-
 storting* te beproeven, en de regtvaardigheid der zaake
 aan beide zyden door een tweegevegt, en *diergelyke
 manieren te onderzoeken*, en af te handelen; alles egter
 in den beginne vergeefs was: Zoodaanig, dat de ge-
 moederen verbitterd, „ zy in groote menigte de han-
 „ den in elkanderen geslagen, en aan beide zyden over
 „ den aantale van anderhalf honderd menschen door het
 „ zwaard omgebracht hebben. d: l. blad 184.]

Waar op hy blad 185. aldus voortgaat: „ *Maar de
 „ berten se verhardt, ende versloent zynde, dat men ghe-
 „ beelycken tot acvoort niet konden gheraken, is eenen an-
 „ deren middel beraamt, ende voor gheworpen den beyden
 „ partyen, als namenlyken, dat men wyt bet midden van
 „ haer twee Campioenen sonden wysmaecken, dewelcke ter
 „ voorſe*

Onder een dezer soorten mogen geteld worden de Gevegten van den Reuze Goliath,

voorsz. plaats verschynende, door een dual, oft ghevecht van twee, die sake solden nederleggen. De Bedinghen deses gevechts waren dese, dat, namentlycken die overwonnene sich den overwinner souden onderwerpen, van baet, questie, ende rebellie sich onthouden, ende afflaen, mede onder Eede, ende Geloftenisse toeseggen, tot geenen tydt yets te sullen jegens den partye, meester gheworden zynde, ende victorie bekomen hebbende, aenhouden, oft aenwenden.

Alfoo zyn dese beyde Campioenen op den een-ende-twintichsten dach May, ontrent dier plaats verschenen, by sich bebbende eenighe van hare partye, doch ongewapent, die welcke den saecke, ende d'wytcomste des ghevechts souden getuygenissen geven. Terstont die twee sich affsonderende van den menichte, welcke dit spel aenschouwen soude, zyn met alsulcken furie, ende heftigheydt malcanderen inghevallen, dat het niet anders scheen, als ofte wilde Beeren, ende brieschende Leeuwen t'samen ghekomen waren. Als dit gevecht eene wyle tyds gheduyrt hadde, ende men qualycken sien conde na welcke zyde de Fortuyne, ende overwinninghe soude moghen willen vallen, is de selve ten laetsten den Vet-cooper toegebecomen, die den Schieringher doorsteken, ende om 't leven gebrachs heeft.

Dit gepasseert zynde, heeft die Vet-cooper, nu overwinner [zynde,] bryder partyen banden t'samen ghevoecht, onder eede laten beloven, dat sy nu, oft tot geenen tyden 't selve wreken wilden, of der olds partyeschaps eenichfins gedenken, oft indachtigh wesen, waer mede sy van malcanderen gescheyden, ende vrundtlyker wyse na Huys gegaen zyn: De Chronyquen schryven, dat die stemme, HELP, HELP, HELP, voren in den Locht,

„ 86-

liath, met de Jongeling David (d), van de

„gehoort, nu by den Schieringher, verleggen zynde, ge-
 „roepen zy geweest, begheerende dat syns partye, ende
 „medebroeders hem fouden helpen, ende 't verbands met
 „den Vetcoopers aenghegaen, door noodsake inbreken.
 „Doch is sulks niet geschiedt, maer vrede, of bet bestant,
 „als door den bloede des Schieringers bezagelt, heeft eenen
 „rydt lanck plaetse behouden.]

(d) Zie in 't breede het verhaal dezer zaake in 't
 I. Boek der Koningen cap. 17. ende hoe Goliath, die
 groote, en verschrnkkelyke Reuz, aan 't hoofd des Le-
 gers van de Filistynen, de Israëlitén, die 'er met hun
 Leger tegen te velde lagen, dagelyks kwam uitarten;
 en van den Jongeling David, door de Goddelyke hul-
 pe, bystand, en beffieringe, met een Slinger wierde
 overwonnen, en gedood.

Deze geschiedenisse trekt zeer fraai aan de Schryver
 van het Boek, genaamd de Doorlugtige Zaamen-komst,
 handelende van allerhande Ridderlyke Oeffeningen in
 Duitsland; onlangs te Nurnburg gedrukt.

„'t Is niet alleen (zegt hy) by de Oude Duitsen;
 „maar ook lang te vooren by andere Volken een ge-
 „bruik geweest, strydige zaaken door het Vuist-regt
 „by te leggen: Zoo daagde de schrikkelijke Reuz Go-
 „liath een onverschrokken Israëlytsen Krygs-man wel-
 „eer tot een Twee-gevegt, en, treedende met zyn Spies,
 „en Zwaard her voort, riep overluid: Waarom zyt
 „gy luiden uitgetogen ten stryde? ben ik niet een Fi-
 „listyn, en gyluiden Sauls knechten? kiezt eenen uit
 „uw lieden, die tot my afkome; zoo hy tegen my
 „Kampende my verlaat, zoo willen wy uwe knech-
 „ten zyn; maar gebeurt het dat ik hem overwinne,
 „ende hem verslaa, zoo zult gy lieden onze knechten
 „zyn, om ons te dienen. Dit Uitdaagen nu duerde
 „ge-

de 3 Gebroeders, Horatii, en Curiatii (e); van Titus Manlius, en een der Gaulen (f); en in 't begin van de jegenwoordige eeuwen, het Gevegt van den Edelen Bréauté, en Jan Abrahamsz Lekkerbeetje (g).

Alle

„ geheele 40 dagen lang; tot dat zig de Held David „ aangaf, en den Reuz overwon.

(e) Lyf om lyf te vegten, hebben ook fomtyds de Romeinen, dog by beroep van hunne vyanden, aange- regt, ende daar aan de Overwinning van het gantfe Leger gewaagd, als te zien is in het voorbeeld van de 3 broeders, Horatii, aan de zyde der Romeinen, en de 3 broeders, Curiatii aan de zyde des Konings van Albanie, die tegen den anderen om de Overwinninge tuffen deze twee Volken, met wederzydfe bewillinge beftonden te vegten. *T. Livius*, in zyn Hiftorie der Romei- nen. *lib. 1. cap. 24, 25.*

(f) Gelyk voorval is 'er geweest tuffen *T. Manlius*; tegen een van de vyandelyke Gaulen, die het leger der Romeinen uit tartte, en van *Manlius* is overwonnen in een Twee-gevegt; hebbende hem *Manlius* zynen Ket- ting, zoo bebloed als ze was, afgenomen, en 'er zig mede omhangen; waar door hy den toenaam van *Tor- quatus*, dat is de Geketende, verkreeg. *Livius hift. Rom. lib. 7. cap. 10. A. Gellius lib. 9 cap. 13. Cicero de Officiis lib. 3. & lib. 1. & 2. de Finibus.*

(g) Dit Kamp-gevegt is voorgevallen op de Vugtfe Heide, buiten's Hertogenbos, op den 5 Feb. 1600. tuffen een Fransch Edelman *Bréauté*, met zyne 22 Ruiters, en Jan

Alle roekelooze halz,waagingen (h),
en geene gemeenschap hebbende met hen
Kam-

Jan Abrahamz Lekkertsijs, met een gelyk getal; d'eerste aan de zyde der Staaten, d'ander aan de zyde des Konings van Spanje: welkers verhaal-beschryving in 't breede gezien word. by Em. van Meulen; blad. 432. Bor B. 37. cap. 4.

[Van diergelyke natuur was het gevegt door Karel VI. toegeftaan aan Boucicaut, op zyn verzoek, om nevens Roze, en Sampi, de eer der *Natie* tegens de Engelsen, en alle andere Volken door *Kampen* te mogen verdedigen. Het Kamp-perk was te St. Ingelbert, tussen Calais, en Boulogne: Dit *Kampen* mocht dertig dagen duren, begon 20 Maart, en eindigde 20 April. Zekere vrouwen waren tot Regters gesteld. De Koning kwam het onbekend zien: Waar van meer byzonderheden te zien zyn in *l'Histoire de la Vie, & des Actions memorables de Jean Maingre, dit Boucicaut, Marechal de France, &c. à Col. 1737. in 8.*

We zullen in 't vervolg hier nog eenige Voorbeelden van byzondere soorten van Tweegevegten byvoegen; welke van onze Geregtelyke Tweegevegten ligt zullen te onderscheiden zyn.]

[(h) De Vegt-, en Kamp-lust den Noordsche Volken; was zoo groot, dat sommigen, hoorende, dat elders een vermaard Held was, derwaarts reiden, om hunne krachten tegens den zelfden door een tweegevegt te beproeven, zonder eenige oorzaak: dus daagden zy den zelfen uit, versloegen hem, of wierden verslagen:

Van zulken soort zal zekere Uffo geweest zyn, waar van ik lees, dat zyn Grafschrift met Gottische Letteren op zyn Grafssteen gehouwen, in Sweden te zien, dit te kennen geeft: „ Ik Uffo, voor het Vaderland vegrunde,
„ en twee-en-dertig Kampvegters doodgeflagen hebbende, en

„ 100

Kampen; dat is, met een genoodzaakte,
en volgens de Wetten geschikte, bepaal-
de,

„ten laastten van Rolvone, den Kampvegter, doodgeslagen
zynde, ruste alhier. Z. Picart in zyn antiq. van Vriesl.
bladz. 1.

Want schoon deze een *Kampioen*, of Voorvegter kan
geweeft zyn, die voor anderen *Kampje*, en dus in *Ge-
regtelyke Kampen* de overwinning behaalde; en schoon
men uit zyn Graffchrift diend te besluiten, dat hy zyn
laastten *Kamp* voor het Vaderland had ondernomen: 't is
egter niet buiten vermoede, dat deze overwinnaar ge-
reed zal geweeft zyn om zyne kragten tegens anderen,
zels zonder geregtelyke oorzaken te beproeven.]

Onder de roekeloze uitdaagingen, en twee-geveg-
ten der Krygsluiden, mag mede met veel regt geteld
worden het gevegt, voorgevallen tusschen een zoon van den
Hr. van Ryhoven, en een Albanois voor de Stad Deven-
ter, [in den Jaare 1591. beschreven by Em. van Meteren,
in zyn 16. *Boek der Nederland'sche geschiedenissen* bl. 317.] Al-
waar die Spanjaart, uit een hoogmoedige trotsheid, en eu-
velmoed, uit de Stad, door Prins Maurits belegerd, de
Nederlanderen dagelyks komende uitdaagen, en bravee-
ren, schoon met bedrog handelende, en verborgen ge-
weer by zig hebbende, van den jongen Hr. van Ry-
hoven de hand afgehouden, overwonnen, en gevan-
gen genomen wierd, ten spyt, en schande der Span-
jaarden.

[Zie meer omstandigheden dezer geschiedenis in 't bree-
de by dien Schryver, wel waardig nagezien te worden.]

De zelve Schryver verhaald een niet minder opmer-
kelyk gevegt van 't Jaar 1492. (wanneer de Stad Sluis,
alwaar Heer Philips van Kleef, Heer van Ravestein, be-
vel over hadde, van den Hertog van Saxen, als Veld-
heer van Keizer Maximiliaan, belegerd was) tusschen een
Swit-

de, en gewapende Regts-pleeginge, en
Vonnis-uitinge.

Switser van Sluis, gewapend met een helbaard, swaard, en ponjaart, en een Oostenryker, hebbende een lange spies, zwaard; en ponjaart, in welk gevegt de Oostenryker de spies stak door het dunne van den buik van den Switser, die hem zoo naa inliëp, dat hy hem met den helbaard niet verweeren konde, dies de Switser hem met zyn ponjaard dood stak, en, alzoo overwinnaar [zynde,] de spies uit zyn buik trekkende, wierd hy binnen Sluis van de zelve wonde geneezen. *Zie van Meteren hist. 1. Boek op 't Jaar 1492. blad 8. c.*

[Zoodaanig was ook het tweegevegt op de uitdaaginge van zekeren Protestant van de gedaante van een reus, die waande de held zyner eeuwe te zyn, en dagelyks zig tusschen de legers der Spaanschen, en Keizerlichen kwam vertoonen, de zelve hoonende, met verwytt der bloohartigheid: Keizer Karel verbood aan de zynen de uitdaaging op levens straf aan te neemen: niet om dat hy hem zoo geducht hield, maar hy vreesde, dat, ingevalle een zyner soldaaten het te quaad mogte krygen, de andere daar uit slyngsche voorspellingen maaken, en daarom neerslagtig worden mogten. Martin Tamayo, een voorvegter, nam den helbaard van een zyner makkeren, en, langs de verschanfing afglydende, ging den zelven bestryden, bragt hem, zonder gekwetst te worden, een steek in den strot, sneed hem half dood ter aarde, nam het Zwaard van den trofsen, hieuw hem daar mede het hoofdaf, en bragt het in het Leger, ook voor zyne Majesteit, en bad om lyfsigenade. Dog zoo te vergeefs, dat hy die niet, dan door muiterye van 9000 krygsknegten, die, hunne posten verlatende, den Keizer dreigden, byaldien hy geen pardon verleende aan een braaf soldaat; wien zyne dapperheid alleen *criminal* maakte, konde verkrygen:

K

en niet dan na dat de zaak door den Keizer aan den Hertog van Alba was overgewezen; welke hem, niet tegenstaande hy de dood schuldig was, het leven schonk, maar liet in de *infamie* die hy behaald had met tegen de scherpe bevelen van zyne Majesteit gevogten te hebben. *Z. het leven van den Hertog van Alba. I. D. II. B. bl. 127. enz.*

Met regt moeten dan deeze verscheide soorten van tweegevechten van elkanderen, en byzonder van onze Geregtelyke onderscheiden worden.]

[XXVIII. A.

Kampen uit spel, en voorbeduidingen uit het zelve genoomen.

Dewyl hier reeds gesprooken is van de verscheide soorten van Tweegevechten, met ons *Geregtelyk Kampen* geen gemeenschap hebbende, kan 'er eindelyk als een byzonder soort bygevoegd worden zeker *Kampen uit spel*, nevens de voorbeduidingen daar uit genoomen.

Het verkeerde denkbeeld, dat verschillen door een tweegevegt konden beslegt, en de uitkomst van dat gevegt, als een regtvaardige uitspraak van het geschil, en als een vonnis moest aange-

gemerkt worden; zoodaanig, dat de overwinnaar het regt aan zyne zyde, en gelyk, en in tegendeel, de overwonnen misdaan, ongelyk, en onregt gehad, en gedaan te hebben, en regtvaardig veroordeeld, en gestraft te zyn, moest geoordeeld worden; dit verkeerde denkbeeld, zeg ik, en vooroordeel, zat zoo diep in de ingezetenen dezer Landen, dat men in partyschappen het gelyk; of ongelyk van de eene, of andere zyde kwansuis uit jok, en spel, door een zeker gemaakt tweegevegt beproefde: En uit de uitkomst van dat spel egter in ernst eenige voorbeduidingen maakte, en op den uitslag van wezendlyke partyschappen wilde toepassen.

Het welk ik dan hier slegts wil aanroeren, en met twee voorbeelden* zal bevestigen.

Alle welke voorgaande soorten van Tweegevegten, nevens dit soort, derhalven van de *Judicieele*, of *Geregtelyke Kampen*, waar van eigenlyk hier met op-

K 2

zet

zet word gehandeld , naauwkeurig moeten onderscheiden worden , gelyk reeds vermaand is § XXXVII. (f).]

* De vermaarde Schryver Procopius *de Reb. Gotth.* verhaald ons, dat het voorgevallen is in Samnis, als Vitiges, den Koning der Gotthen, Belisarius te Romein belegerd hadde, dat ettelyke kinderen van de Samniten, als zy hun Vee in de weide dreven, uit spel twee uit den hunne verkooren hebben, zynde de uitnemendste in gestalte des ligchaams, ende de schoonste van gedaante, van welke zy den eenen Belizarius, den anderen Vitiges noemden; en dat, de zelve aan malkanderen gekoomen zynde, die den naam van Vitiges gekregen hadde is overwonnen geweest, en ter aarde gevallen, en dat de zelve aan den naasten boom van de kinderlyken hooft onbedagtelyk is opgehangen; ende dat de anderen, onvoorziens een wolf hebbende zien aankomen, zyn gaan loopen, ende dat alzoo de gehangen, van zyne medegezellen verlaaten, in die pyn gestorven was. Dat voorts de Samniten, deeze zaak verstaen hebbende, zeer droevig zyn geweest, niet alleen om het ongeluk des kinds, maar dat zy by raminge, en gissinge vast stelden, uit die dingen, die uit spel geschied waaren, dat Belizarius de overwinning hebben zoude.

Aanmerkelyk is ook het verhaal van Pontanus:

„ Het is klugtig, en verhaalens waardig, het welke verhaald de zelve *Haemrodus*, die het gesien heeft, terwyl tusschen den Hertog van Alba, en die van de Stadt (Amsterdam) nog over en weder van het ontfangen van den Xden penning geprocedeert wierd, dat van de grootste burgers kinderen plagten uit spel, en jok ('t welk dikwils ernst mede bragt) zigh zelve partydig te verdedigen: van dewelke de eene zig voor Duc d'Alve, d'andere voor den Prince van Oran-

„ Orange uitgaſ. De gene die de geſteltheid van Duc
 „ d'Alve aangenomen hadde, gaf uit Edicteſen, en pu-
 „ bliceerde met groote ſtrengheid, dat men den Xden
 „ penning betalen zoude, met uitgeſtrekten arm een
 „ papiere vendel aan eenen ſtok uitſtekende, in het
 „ welke 10 ringen geteekent ſtaande den Xden pen-
 „ ning te kennen gaven. En als de anderen, die den
 „ Name van den Prins van Orange voerden, zig gelie-
 „ ten, dat ze met alle kragt haer tegen deſe ſielden,
 „ zoo zyn zy gekomen tot vegten, en vermakelyke
 „ ſchermtuſtingen, ja, dikwils tot ernſtig gevegt uit-
 „ komende, floegen d'Duc d'Alve in de vlugt, ofte
 „ wierpen hem t'eenemaal, als door voorſpellen, uit
 „ het land. *Pontan. Hiſtoriſche beſchryv. van Amſt. bl. 85.*
J. Boek.]

XXIX.

Dagvaardinge.

Derhalven, om weder te keeren tot
 den voortgang der Kamp-zaake,
 gelyk alle Pleit-gedingen een begin, en
 aanvang nemen met de Dagvaardinge (a),
 zoo wierd ook in deeze hoogſte Regts-
 zaake onderhouden, dat den Berigtten,

na

(a) Dat alle de Regt-zaaken haaren aanvang neemden
 met de Dagvaardinge, is niet alleen allen Regts-geleer-
 den, maar ook allen Leerlingen in de Regts-vorderin-
 ge, zoo bekend, dat het onnoedig is 't zelve met een
 eenig woord aan te roeren.

K 3

na dat d'Aanlegger, en Beschuldiger hier toe een volslagen toestemminge van den Prinse, als gemeld is, verworven hadde, door 's Graaven Bode (nu Deurwaarder van 't Hof genoemd) een geregelyke Weet wierde gedaan te 14 dagen, om als dan voor den Hove te verschy-
nen, ende aldaar aan te hooren den Eis, die wegens den Beschuldiger, en Betig-
ter tegen hem zoude werden gedaan, ende genoomen (b). Welke Dagvaar-
dinge ten Tweeden, en Derden, en ein-
delyk uit overvloed ten Vierden maale
wierde vernieuwd, met aanbiedinge, en
over-

(b) Zie den voortgang dezer zaaken by *Jan Bottel-
gier*; de *Leen-regten der Stad Brugge*, en anderen, by ons
in 't vervolg breeder aangetrokken.

[*Olivarius Vredius in Flandria p. 474. Oper. tom. 1.
ex LL. feodalib. Brugi Brugensis: Citationem praviam fuisse
ad 14 noctes; citato non comparente, alium indici diem;
intra tres noctes, ac post tres similes citationes, contuma-
cem e Flandria universa pelli sub poena suspensionis, attri-
butis fisco ejus bonis, tam mobilibus, quam immobilibus. At
vero cum post citationem ad 14 noctes uterque comparet,
ac de duello sententia lata est, certum diem praefigi intra
quadraginta dies ut interea arma sua uterque paret, &c.*],

overleveringe van een te zamen gewronge Handschoen (c).

[(c) Waar van mogelyk overgebleven is de gewoonte van Vrankryk, Nederlanden, en andere Gewesten, dat, die genegen is, schoon nu dus tegen de Wetten van den Lande aangaande, iemand in *Duel* te eischen, of dagvaarden, aan zyn Party een handschoen aanbied, en overleverd, met deze, of diergelyke woorden, *voilà*, of *prenez mon gant*; welke Party dan, met het aannemen der zelve, aanneemt ten Tweegevegt te zullen verschynen. Zie ook § XXXIV. bl. 91, 92.]

XXX.

*De Zaak-weldigen mogten hunne
zaaken verdedigen door
Voorspraaken.*

Alvooren te komen tot de Pleit-wyze in 't stuk van 't Kampen, zy opgemerkt, dat het zoo wel den Edelen, als Onedelen toegelaaten wierd, niet alleen hunne zaak te verdedigen, en bepleiten door een Voorspraak (a), zoo wel ten op-

(a) Zie dit alles in 't lang, en breede verhaald by den meer gemelden Raad des Franschen Konings, *Jan Bottel-*

opzigte van den Eifer, of Beschuldiger, als van den Betigten, of Verweerder; maar ook dat ze mogten hebben een Helper, Wapen-heer (b), of Makker; dog met deze vereifte noodzaakelykheid, dat de Zaakweldigen zelfs moesten tegenwoordig zyn, beide gewapend als Kamp-vegters,

Battelgier, in 't 75. cap. zynes Boeks, genaamd *Somme Ruyrael*.

(b) Deze Wapen-heer, *Patrinus* genoemd, was gemeenlyk een Groot Prins, of Graaf, als 'er gevoegten wierd by eenige voornaame Edellieden; maar de Onedelen waren doorgaans verzeeld met hunne *Schermmesters*.

„ *Tertio*, *aligi solebant Patrini, quorum munus erat*
 „ *Duellantes in palastram inducere, & educere, arma il-*
 „ *lorum metiri, videre corpora eorum, ne aliqua fraude,*
 „ *vel superioritate certamen fieret, Solem dividere, & aë-*
 „ *rem, ne alterum eorum gravius offenderet, terminos pa-*
 „ *lastra statuere, & tempus designare, quo de certamine*
 „ *durare deberent. Vide Alciatum de Singulari Certamine*
 „ *cap. 4. Lucam de Penna in lib. 1. cap. ut armorum*
 „ *usus. Item lib. 2. & lib. 4. & 5. tit. 4. § 7. & Greg. Carassam de Monomachia. Tract. 1. Sect. 1.*
 „ *Quaest. 6. § 12.*

Eigentlyk is *Patrinus* een Peeter, Peet; id est, Fidejussor in Baptismo. *Compater*, Gevader; *Anglis* Godfather, dat is, Fatter in God.

Gelyk de Kruis-gezant Paulus getuigd, dat hy *Onesimum*, ende die van Corinthus [in zekeren zin] gelyk teeld heeft.

ters, en met gelyk-verwige Kamp-rokken: Hoewel zommigen willen, 't gene ook op gezondè redenen schynt te steunen, dat deze gewapende verschyning voor den Regter eerst plaats hadde, na dat zy door den Regter Kamp-vast waren verklaard.

XXXI.

*Omzigtige voorzorg der Voor-
spraken.*

Nadien alle zaaken van dezen aard
zyn van het uiterste gewigt, als
betreffende de eere, en het leven, voor-
naamelyk der Edelen, en hunne Bloed-
verwanten, ende dat ze, voor den Reg-
ter gebragt, en alzoo Bank-vast gemaakt,
zyn onherftelbaar, en van een zwaaren na-
fleep, niet alleen ten aanzien, en by het
leven van den Betigten, maar ook daar
na by hunne Afkomelingen, en Bloed-
verwanten; zoo was van ouds gebruike-
lyk,

lyk, dat de Voorspraaken, die de Aan-
klaagers in hunne zaaken gebruikten,
zig, voorzigtigheids halven, voorzagen
van behoorelyke bezegelde Brieven, niet
alleen van uitdrukkelijken last, maar ook
van toestand, vryhoudinge, en ontslag
omtrent alles dat hun in eigen persoon
ter deezer oorzaake mogte overkomen;
waar van deze Voorspraaken in het aan-
bieden der zaake, en op het doen van
den Eis gewoon waren gewag te maaken,
met uitdrukkelijke voor-betuiginge aan
den Regter, den Verweerder, en zyne
Vrienden, dat zy deze zaak geenzins
ondernamen, met inzicht omme iemand te
kwetsen in zyn eere, maar dat zy zulks
ongaarne, en als gedwongen deden,
ende als zulks niet hebbende konden wei-
geren ter zaake van hun Ampt.

De Heer Jan Bottelgier geeft ons, in zyn *Somme Rayrael*, hier van een voorbeeld op de ouderwetse wy-
ze, 't gene aldus is luidende, in 't 75. cap.

„ Heer Rechter, enz. Ik hebbe voor u proponeren
„ voor dese N. tegens dese N., die ic daer sie, seker
„ saken, ende reden zynre eere grotelic aengaende,
„ ende gerakende, ende daerom het verdriet, ende
„ mis-

„ mishaecht my seere, dat ic 't seggen moet. Maer
 „ in det waerheyt, ende by den eede die ic hebbe,
 „ ende behoort te houden tot ten Regte tot ter Advo-
 „ cacie, doen raden, ende onderhouden, ende waer
 „ toe ghi mi hebt bedwonghen, sonder des te seggen,
 „ ende te raken in der saken van minen Meester, ic
 „ en soude mi niet mogen lyden, om dat zeer ex-
 „ presselic dienende sijn in zyne natuere. Ende daer
 „ bi begeert ic oetmoedelic aen de Partij Adverse, en-
 „ de aen sinen Vrienden, dat si mi daer af houden wil-
 „ len ontschuldich, ende gheexcuseert, want in der
 „ waerheit het en is nyet om te injurieren sinen per-
 „ sone, noch sinen vrienden, indien 't in ander ma-
 „ terie diende, mer ic ben daer af expresselic gelast
 „ te seggen; want ic hem soude willen dienen, ende
 „ sinen vrienden van alle minen cleynen vermogen.
 „ Ende alsoe doet 't mi myn Meester seggen, die 't
 „ my gegeven heeft bi memorie, ende daer af hevet
 „ hi mi gheloeft te advoëren bi sinen beseghelden brie-
 „ ve, met Segel autentyc, enz. Want het is te
 „ weten sekerlyck, dat ic des niet en soude willen
 „ doen, seggen, noch maintineren, ten ware dat ik
 „ daer toe van myn partij versocht ware, ende van u
 „ Heer Rechter bevolen, ende bedwonghen. Ende
 „ daerom bidde icaen den voorscreven N., ende aen zyn
 „ vrienden, dat si hem lieden niet belgen en willen;
 „ ende aen u Heer Rechter, dat ic bi uwer licencie,
 „ ende oorlof mach seggen, ende argueren 't ghe-
 „ ne dat mi bevolen is te seggen, om die saken van
 „ minen Meester, ende dat ic daer aen niet misdoen
 „ en mach.

Waar op deze Schryver aantekent.

„ Soo blykt 't hoe dat men in sulke sake niet schul-
 „ dich en is te dingen, sonder te hebben by Memorie
 „ gegeven, in tegenwoordicheit van de gene, die des
 „ doet doen, en gelooft te advoëren, in die presencie
 „ van

„ van goede mannen , om dat die sake is te groot , en-
 „ de aangaat die Eere van Edelen , ende van Vrienden ,
 „ Irreparabile, indien 't geschied ; ende daerom behoort
 „ die Advoeaat daer af te hebben Acquit, ende Ontslag.

XXXII.

*Ernstige Vermaaning des Regters
 aan den Voorspraak.*

De Regter, op deze voorbetuiginge des Voorspraaks , vermaand hem zyne zaake getrouwelyk voor te stellen, ende alles te doen dat tot, en in zyne zaake zal werden vereist. Voorts, dat hy zig wel hebbe te wagten van te benadeelen de eere van iemand, die tot deze zaake niet en behoort, en buiten welke kwetse de zaak zyns Meesters wel kan werden gehandhaaft; hem zulks ernstelyk aanzeggende , als een uitdrukke- lyke verbiedende wet des Hofs, op boete, en straffe daar toe staande.

Van deze vermaanende, en waarschouwende Aanspraak des Regters, spreekt de voorgemelde *Jan Bottelgier* aldus:

„ Tot

„ Tot dien (*naamelyk den Voorspraak*) behoort die
„ Rechter te antwoorden; Proponeert uwe sake, na dat
„ ghi denet getrouwelic, dat die materie van uwen
„ Meester begheert. Ende wachtet u wel te segghen
„ injurie yemant dyc nyet en dient tot uwer materie;
„ ende en doet gevoelen in der sake van uwen Meester,
„ want dat Hof verbiet 't u, belast, ende bedwinct,
„ op te vervallen in alle peynen daer toe introduit, oft
„ dienende, ende ghi misdoen moecht.

XXXIII.

Belofte des Voorspraaks.

Alle die dingen by den Voorspraak
plegtelyk beloofd, en aangenomen
zynde, getrouwelyk te zullen nakomen,
zoo wierd 'er in de zaake voortgevaaren.

Het Antwoord, en Belofte des Voorspraaks, verhaald
de zelve *Bottelgier*, aldus:

„ Ende daer toe behoort die *Advocaat* te antwoor-
„ den. Myn Heren, ic en sal (en God beliest) niet
„ seggen, ten si mi gegeven bi memorie, en dat mi
„ niet in der waerheit en denckt, dat se dient in der
„ fayten van minen Meester, ende waer oft ick by hem
„ sal zyn gesterckt, ende advoe, en ic sal mi na mi-
„ nen vermogen bewaren, ende wachten van misseggen.

XXXIV.

XXXIV.

Eis, en Besluit des Eisers, met aanbiedinge van Kamp.

Ten dage dienende, werd het Hof gemaand (zoo men 't toen noemde) dat is, by een geroepen, en kwam de Graaf met zyn Welgebooren Mannen by een in 's Graaven-geding; als wanneer d'Eiser, of Aanlegger, of wel zyn Voorspraak, Eis doende (a), verhaalde by monde

(a) Zie den gemelden *Bottelgier*, in zyn voorgemelde Boek. *cap. 75.*

„ Dat gedaen zynde, die *Advocaat* behoort te seggen, ende proponeert zyn saken na dat die materie begheert, onderhoudende die sake so grotelic, als 't hem mogelic is, ende dan vallen tot synre Conclusien, in der manieren hier na volgende:

„ Waaron alle gesien, ic mach contenderen tot desen eynde, ende Concluderen, dat dese voersseyde N. bekent, ende belyt, die saken bi mi gheproponeert, waerachtig zynde, hy sal die waerheit bekenen, ende sal daer af ontlasten zyn consciencie, die daar af gequettst, ende belast is, ende bi u sal hi gecondemneert worden verbeurt te hebben zyn Lyf, ende Goed, ende die Confiscatie daer 't behoren sal: Ende ghi sult hem doen executeren ter Dood, also
„ als

de in 't breede de zaake des Geschils, niet naalaatende die t'zynen voordeele zoo breed uit te meeten, en te verzwaaeren; als eenigzins doenelyk was, byöorengende nevens alle zyne bewyzen, de omstandigheden, de vermoedingen, ende alles wat tot bezwaaringe des Verweerders

„ als de Castume in sulker saken begeert, enz. Ende
 „ oft hi des ontkent, ic segge voor minen Meester,
 „ ende om te geraken die Conclusien boven ghescre-
 „ ven, oft sulcke, als die Castume wyft, ende be-
 „ gheert, dat myn voerfelde Meester N. dyt by Tu-
 „ ghen, noch by Brieven des niet en soude mogen Be-
 „ rugen, maer by hem, oft bi sinen Advocaet, hy sal
 „ se betughen, ende bleden so veel daar af te Betugen,
 „ oft God wil, dat zyn goede Recht, teghens den voor-
 „ screven N., die ic daar aanse, in Velde besbooten,
 „ als Edelman mach, ende behoort te doen, te paer-
 „ de met wapenen, ende van alle ander nootlike sa-
 „ ken dienende, ende behoorende, ende profitelic we-
 „ sende, tot pande van Batalie in sulcke sacket als
 „ Edelheit begheert; Ende overlevert daer af die Hant-
 „ schoen, of Gaige tot een onderpande: Protesteren-
 „ de so verre, ende so veel te doen, als dat Hof seg-
 „ gen sal, dat hi gehouden sal zyn te doen, om zyn
 „ Eere te bewaren, ende tot syn Conclusie te geraken.

Het 28. *Cap. der Leen-regten van Brugge*, is hier mede over een stemmende, en luidende aldus:

„ Als danne den Prince hoort die sake, ende sulcx
 „ vint, dat behoort te Kampen, ende consenteert dat
 „ men

ders dienen konde. En, komende vervolgens tot zyn Besluit, verzocht dat alle deze opgetigte zaaken, als waar, en waaragtig zynde, door den Verweerder zouden werden bekend, tot ontlastinge van zyn gemoed, dat hier mede beladen, en van zyn gewisse, dat hier mede gekwetst was; voort, dat hy zouw werden verklaard te hebben verbeurd zyn lyf, en zyn goed.

Ende

„ men 's hem die wete sal doen, moet 't Hof ge-
 „ maend * worden, ende den Aenlegger moet komen
 „ in den Hove, ende geven Heesch, en dair na leygt
 „ hy up 't principael geen andre Vermet †, danne hy
 „ 't presenteert, binnen een Sonneschyne, Sonne, en-
 „ de Wint ghedeylt, in een Kryt na Kamp-regte, met
 „ ghelycke Wapenen, na Costuim, en Usagien van
 „ den Hove, up hem goed te makene, ofte te doen
 „ lydene, enz.

[* d. i. Vergaderd, zie § XXXIV. in 't begin; anders beteekend den Regter *manon*, den Regten aanmaanen, dat hy Regt spreekte, of vonnis geeve. Z. Kiliaan in *maenen de Schepenen*.

† *Vermes* is vermete, *arrogantie*, eigenlyk; dog het beteekende ook wel eer den eis, intentie, en praetensie van den Eischer. Z. Kiliaan in *vermete*; dat is dan hier: hy voegd daar na by zyn eisch, ten principaale gedaan, niets anders, of geenen anderen eisch meer, dan alleen een presentatie van te Kampen, enz. naar coustume.]

Ende in gevalle van Ontkenning, en dat d'Aanlegger al 't zelve met brieven, en getuigen, den Regten genoeg zynde, niet mogte hebben beweezen, dat hy in zulken gevalle aanbiedinge deed, omme, met hulpe van God, en de kragt zyner Wapenen, zyn goed regt staande te houden tegen den Verweerder in een beslooten Veld (b), als een regtschaapen Edel.

(b)*Hier van komt het oude Spreekwoord, dat tot nog toe in den mond van elk een bestorven is, zeggende, wanneer men eene zaak hardnekkig staande houd,

Ik wil der voor Kampen.

Zie een aanmerkelyk voorbeeld in de *Rym-Chronyk van Melys Stoks*, in 't Leven van Graaf Jan de I, wegens een geschil tusschen Aloud, Bailjuw van Zuid-Holland, en de Schepenen der Stad Dordrecht, op de 161. *Blad - zyde*.

Dit bespraken wi mit ten Baeliu,
Dat Schepenen soude Nederen, ende Hogen.
Olout sprack; dit 's al ghelogen,
Voer den Grave, ende voer hem allen.
Doe begonden die Lude callen,
(Daer 't die Grave selve anhoerde)
Dat hi sprake onhovessche woerde,
Wilde hi soe dat Lant berechten?
Ja sprack hi; *ik wil vechten*

L

Enen

Edelman, te Paard, (en indien hy van minder Geboorte was, te Voet) ten dien einde tot onderpand overgeevende een zyner Handschoenen; met verdere voorbetruging, en aanbiedinge [van] zoo veel meerder, en alles verder te doen, zulks het Hof hem zoude mogen gelaften, en hy gehouden zoude zyn te doen, tot handhaaving, en bescherming van zyn Eer, en van deze zyne regtvaardige Zaak.

*Enen Camp, ieghen wien dat es.
 Een Schepen van Delf sprac; sy 't ghewes,
 Hier ne vecht ghy 's ghenen Kamp.
 enz.*

[XXXIV. A.

Van het vadium, of pand der Kampioenen.

De Dagvaarding ten derde, of vierde maale vernieuwd zynde, met aanbiedinge van een te samen gewrongen handschoen. z. XXIX. H. op 't einde.

En

En de Eifcher eindelyk tén Kamp geconcludeerd, en beflooten hebbende, met het overgeven van een zyner handschoenen ten onderpand; z. XXIV H. bl. 91.

Zoo was nog, buiten die voorf. handschoen, by de Dagvaarding, of de conclusie, of by beide aan te bieden, in sommige Gewesten een ander wederzydsch onderpand (a) onder de Kampvegteren in gebruik, genaamd *Vadium*.

Want *Vadium* beteekende, in 't algemeen een borgtogt, of pand.

En *Vadium* in een Tweegevegt was al wat door den uitdaager op de baan wierd geworpen, in tegenwoordigheid van den Regter: met welke daad hy te kennen gaf, dat hy waarheid sprak; of dat hy aan de opgetigte misdaad niet alleen onschuldig was; maar ook dat hy verklaarde dit zelve tegen een ygelyk door een Tweegevegt te willen staande houden, en bewyzen. Want dan nam de beschuldiger

(a) Somtyds een neusdoek.

ger, of een ander, dat pand van den grond, en daar mede het aangebooden tweevegt aan (b).

En wie het pand opnam werd gezegt *het zelve te bedekken. Qui vadium tollerebat dicebatur illud operire. V. du Cange in vadium.*

(b) Du Cange;

Vadium in duello, vel monomachia, appellabant rem quamvis, qua vice pignoris, ab eo qui provocabat, in medium projiciebatur, coram judice: quo quidem facto verum se dicere, vel ab objecto crimine non modo se innocentem esse, sed id etiam duello adversus quemlibet probaturum profitebatur. Tum enim accusator, aut quisvis alius, pignus a terra tollebat, eoque ipso duellum amittebatur.

Skenaeus ad regiam Majest. lib. 3. cap. 23.

Vadiatur duellum, cum actor, sive appellatus quendam suam proponit, eamque duello per se, vel per suum Campionem, se probaturum offert. Et reus, sive appellatus affirmat contrarium esse verum, & se, vel suum Campionem, in sui suaeque causa defensionem, ad duellandum offert. Hinc inde dantur Vadia: ab actore Vadium disputationandi, a reo Vadium defendendi, quod in hoc regno fit, cum duellantes hinc inde schirobecas offerunt.]

XXXV.

XXXV.

*Antwoord van den Verweerder, en
Tegen - besluit.*

De Verweerder, hier op antwoordende, ontkende in 't algemeen alle de stellingen des Eisers, en alle de opgetigte zaaken, hem ten laste gelegd, neemende alzoo een tegendeelig, [of strydig] Besluit, en bybrengende de redenen, waarom de Kamp geen plaats behoorde te hebben in deze zaake.

Welke redenen zoo veele, en verscheiden waren, als 'er zaaken, en gevallen voorkomen, die, om de byzondere omstandigheden van perſoonen, tyden, en plaatsen, groote verandering in de zaake konnen toebrengeu, en byzondere opmerking by den Regter koomen te verdienen.

Zynde in 't algemeen gebruikelijk geweest, dat de Verweerder niet anders dan verweerder wyze te werk ging,

L 3

zon-

zonder zig in te laten in het bybrengen, of willen bewyzen van eenige daadelykheden, of andere omftandigheden, dan alleen (des noods zynde) die gene, die dienen konden, om den Regter te bewegen tot het vellen van een oordeel, dat 'er geen Kamp wierde toegestaan.

[Zie] *Jan Bottelgier*, in zyn voorgemelde Boek :
 „ Item behoort die Tegen-partie te doen haer propositien, gelyc na dattet dienen mach, ende behoort den Verwerer hem als dan te wachten, dat hi niet en seit dan in Verwerende, ende dat hy 't also presentceert, ende continueert alle syn propooft, sonder yet weder te seggen; noch allegeren, enz.
 Ende 't geene hy verder aldaar in 't breede verhaald,

XXXVI.

D'Eifer agter blyvende, hoe gehandeld wierde.

Indien d'Eifer, of Aanklaager ten gestelden dage niet te voorschyn kwam, en in gebreeke bleef (a) zyn zaaken te ko-

(a) Dit werd by de Regts-geleerden genoemd *Comparuit*, een algemeen Konftwoord, plaais hebbende in alle

komen verdedigen; in zulken gevalle (b) wierd 'er by 't Hof verstaan, dat zig de Gedaagde mogte zuiveren met Eede; ende was alzoo ontslaagen van de Aanklagte tegen hem opgenomen.

[Ja de Regter was op sommige plaatsen, inzonderheid in Hoogduitsland, gehouden ten zynen voordeele te vonnissen, als of hy overwinnaar in het Geregelyke Tweegevegt (c) waare geweest.]

alle Twist-zaaken, zoo Halz-straffelyke als Burgerlyke, daar de Eiser niet verschynd.

(b) Van dit geval zyn zeer zelden voorbeelden gezien, dewyle de Aanklagers, deze zaake met een brandenden yver, en hittige moedigheid vrywillig aangelegt hebbende, niet in gebreke bleeven die te vervolgen met de allerhardnekkigste dritt.

Egter is [er] een zeer gedenk-waardig voorbeeld, ten tyde van Keizer Lodewyk, de Godvruchtige, in den Jaare 831: als wanneer de Hertog Bernard, groot Gunsteling des Keizers, beschuldigd van Overspel met de Keizerinne Judith begaan te hebben, en verschynende voor de Ryks-vergaderinge, om zig te zuiveren door het oordeel der wapenen, ende des Kamps, geen Aanklager te vinden was, hoe zeer men ook ommezoegt; en over zulks hy verklaard wierde zig te mogen zuiveren met Eede. *Matth. vander Houve, in zyn Chartres-Chronyk, 11. Deel. 8. Boek. cap. 11. bl. 385.*

(c) Johannes Schilter, Regtsgeleerde van Straasburg, in

L 4

168 REGT en GEBRUIK

in zyn boek *Thesaurus antiquitatum Teutoniarum* tom. 2. spreekt van de Allemannise Regten:

„ De Regter zal hem van Schild , ende Zwaard
„ voorfien , die uitgedaagd is om te vegten:

„ De Klager zal eerst in 't ftrydperk komen.

„ In geval de ander (gedaagde) al te lang uitblyft ,
„ als dan zal de Regter een boode zenden aan het
„ huys , in het welke hy zig ten ftryde toeruft , met
„ 2 Schepenen , om uit den naame van het Geregt
„ ten ftryd te dagvaarden , om te verfchynen op den
„ termyn , voor heenen by den Regter bepaalt.

„ Dit dagvaarden moet ter eerfter , tweeder , ende
„ derder instantie gefchieden.

„ In geval hy na de dagvaarding ter derder instan-
„ tie , uit den naame van 't Geregt , en den beroeper ,
„ niet verfchynt , gelyk hy had behooren te doen ,
„ dan zal de aanklaager voor den dag komen , en
„ zig ten ftryd aanbieden : Daar naa zal hy twee maa-
„ len in de lugt houwen , ende eens fteeken : dus
„ doende heeft hy zyn Regt , ontrent al het geene ,
„ waar over hy den gedaagden befchuldigd heeft , ver-
„ dedigt : ende de Regter zal ten zynen voordeele
„ vonniffen , even als of hy Overwinnaar in het twee-
„ gevegt waare geweest.

•
XXXVII.

XXXVII.

*De Gedaagde agter blyvende, hoe
gehandeld wierde.*

Indien de Gedaagde agter bleef (a), en
In gebreke van in Regten te verschy-
nen, wierd tegen hem voort gevaaren, en
ge-

(a) De oude Saxische Regten spreken den zondaa-
nigen vry met een Geld-boete, die ten Kampen uitge-
daagd werd van den genen, die, of van meerder, of
ten minste van gelyke Geboorte is. Als te zien is in
den *Saxen-spiegel*, Art. van dagelykse Boete:

„ Soe wie enen toe Kemp aanspreekt, of aen syn lyf,
„ die hem mit rechte voergaet; hi ghelt boet, ende
„ boert sulc recht, a's voerscreven is.

„ Soe wie totten Gedinghe niet en coemt te rechter
„ tyt; hy ghelt boet, ende boert sulc recht, als voer-
„ screven is.

Daar en boven leeren ons de zelve *Saxise Wetten* een
andere Pleitwyze, gebruikelyk tegen den niet verschy-
nenden gedaagden; ende hoe 'er tegen hem voort ge-
vaaren, en gevonnist wierde; 't Welke hier na in de
Aanteekeningen op Art. 51. breeder zal gezegt worden.

Naamelyk, dat de in gebreke blyvende zal wor-
den gehouden voor overwonnen, en dat de Regter
in diervoeegen over hem zal regten, als of hy door den
Kamp zelf waar' overwonnen: Nademaal het agter bly-
ven werd gehouden voor genoegsaame schuld-beken-
tenis, als in laater tyden in alle andere regtzaaken,
zoo burgerlyke, als lyfstraffelyke, de algemeene ge-
woonte

gedongen: In Holland, met lange Tydpoozen, van 30, en meer dagen, naar dat de Aanklaager haastig viel, en het Hof in de zaake dienstig oordeelde, Maar in andere Landen, van derden dage ten derden

woonte dezer, en andere Landen heeft in gebruik gelaten.

Dog behalven dit agter blyven zyn 'er mede zoodaartige geweest, welke ten Kampe aangesprooken zynde, weigerden te Kampen, met welke insgelyks, als met de overwonnen gehandeld wierd. Dit bevestigd, onder andere meerdere voorbeelden, dat van Koning Philips van Vrankryk:

Welkes verhaal wy uit zekere met de hand geschrevene Kronyke, onder ons beruystende, aldus te boek geslagen vinden:

„ *Anno Domini* 1280. was Koning Philips van Vrankryks huisvrouw, Maria, betigt van oneere, van Heer Pieter die zelve oneere op haar versogt hadde, ende Koning Philips wilde haar doen dooden: maar Hertog Jan van Brabant, haaren broeder, dit vernemende, reed alleen met een Lakkaye binnen 24 ueren van Brussel tot Parys, en deede een Minnebroers kappe aan, ende kwam om haar biegt te hooren, ende bevindende dat zyn Sulster, die Koninginne, geen schuld en hadde, zoo deede hy die Minnebroers kappe uit, en liet hem kennen, en sprak: Heer Koning, ik begeer eenen Kamp tegen den betigtter, dewelke de Koning consenteerde: maar die verrader en wilde niet veyten, maar viel op zyn knyen, en bad genade, maar hy werd gehangen op Monfaucon, [*den galgeberg buiten Parys*] en die Koninginne verlost mit eere.

den dage (b). Na welke drie poozen
wierd hy nogmaal ten overvloed gedag-
vaard; en, ten vierden dage niet verschy-
nende, wierd hy tot de Galge [gedoemd,]
of voor altyd uit den Lande gebannen,
[of ook wel eerloos verklaard (c),] en
wier-

(b) De Leen-wetten van Brugge, *cap.* 68.

„ Daar up Wyft mene te Daghene te 14 nagten,
„ mond sprekene, oft te synen Huse, mit mannen van
„ 's Heren wege, ende mit 2 Mannen van den Hove,
„ oft mit meer, ende te nommen seker Hof, ende ste-
„ de, om te komene ten Camp-rechte van synen lyve:
„ quam hy danne niet, men soude voort up hem Din-
„ ghene van derden dage te derden dage: ende soude
„ me mit drie derde dagen, ten vierden dage up die
„ die Galge verwinnen, wt den Lande van Vlanderen,
„ by contumacie, als van der archeydt, die hem ange-
„ leyd ware, ende syn Grond legghen an 's Heeren
„ Plough, ende synen Catheyl 's Heeren Tafele.

(c) In de alleroudste tyden, die de regering onzer
Graaven, en het aanneemen van den Christelyken Gods-
dienst voorgegaan zyn, wierd by de Noordie Volken,
en wel inzonderheid de Deenen, en andere, de agter-
blyvenden gedaagde doorgaans eerloos verklaard, met
het opregten van staak, of paal, draagende het op-
schrift van eerloosheid, en Verbond-breuk, en dat hy
by al de weereld daar voor zoude gehouden worden.
Zoo lezen we in het Deens boek *Watzdala*, alwaar
Jokullus, eenen Finbogius ten Kamp hebbende uitge-
daagd, hem aanzegd:

Zoo

172 REGT en GEBRUIK

wierden daar en boven alle zyne , zoo on-, als roerende-Goederen, ten voordeele van

„ Zoo hy niet en zal verschynen , worde t'zyner schande een opschrift opgereg, in't welke worde aange-
„ getekend , dat hy van alle man zal gehouden worden
„ eerloos; dat hy zal geweert worden uit het gezelschap van alle eerlyke Mannen; dat hy zal vervallen
„ in de gramschap der Goden; en in den schandnaam
„ van een afschuwelyke bondbreuk.

En in een ander van de zelve tyd, en onder de zelve oude Deenen :

„ Hy worde by elk een eerloos gehouden , die niet
„ durft vegten.

En elders word in 't zelve verhaald , 't geen in die oude taale overgezet, te kennen geeft :

„ Ik (Torsteinus) zie dat gy (Liotus) met my niet
„ vegten wild: derhalven vertrek , en blyf overal, waar
„ gy zyt , besmet met den naam van de hoogste eerloosheid.

Maar in laater tyden by welke het Kampen verbooden , en afgeschaft is geworden , (als in 't vervolg breeder) is ook verstaen , dat de gedaagden , of beroepen den Kamp vermogten te weigeren , zonder dat de weigering hun vermogt te benadeelen , of dat die zoude worden gehouden voor een overtuiging ; en dit had plaats , zoo in deze , als andere Landen , als onder andere , in het Graafschap van Piëntari , alwaar de Graaf Alfonsus by een uitdrukkelyk voorregt op't Jaar 1270. heeft verklaard. *Cap. 6.*

„ *Item quod nullus habuans in dicta villa. (Riconrago)*
„ *de quocumque crimine appellatus, vel accusatus fuerit,*
„ *teneatur se purgare, vel defendere duello, nec cogatur ad*
„ *duellum faciendum, & si refutaverit non habeatur pro*
„ *convicto.*

van den Graave, verbeurd verklaard (d).

Een opmerkelyk voorbeeld in den Hertog van Beyeren, die, om zyn onwilligheid tot het Kampen, verklaard wierd schuldig te zyn aan gekwetste Hoogheid, en zyn Hertogdom verbeurd te hebben, is te zien by Albert. *Abb. Stadensf. ad an. 1071.*

„ *Otto Dux Bavarie, qui erat genere*
 „ *Saxo, congregi contemnens cum Egimone,*
 „ *qui eum de Regis nece secum tractasse*
 „ *mentitus est, Ducatum Bavarie ut reus*
 „ *Majestatis amisit.*

(d) De Verbeurt-verklaaring van alle goederen, ten voordeele, en behoef van den Graave, hadde allenthalven plaats; 't zy dat de Gedaagde niet verscheen, 't zy dat hy verschynende den Kamp verloor; waar en tegen de Graaf alle de Kamp-kosten droeg; als in 't vervolg gezegt zal worden.

Daar en boven, op sommige plaatsen, ontnam men des Gedaagdens wapenen, men sleepte die door stof, en slyk, of men bond ze aan de staard van een Paard, enz. *Vide Akiat. d. lib. cap. 15.*

[XXXVII.]

XXXVII. A.

Kamp van een' betigten, aangeboden aan zyne beschuldigers, dog door den Regter gelast tegens eenen bond aan te gaan.]

In 't Kasteel van Montargis, in Vrankryk, heeft Koning Henrik de volgende geschiedenis laten schilderen, alzoo die daar in zynen tyd gebeurd was; die Joseph Scaliger mede aldus verhaald:

Zeker Edelman, 't Hof des Konings volgende, waande eenig ongelyk, door zyn medgezel hem te zyn aangedaan, doordien nu deze meer in de gunste des Konings toenam, derhalven besloot hy eindelyk om hem van kant te helpen: Hy verzoekt eenmaal dat zyn medgezel met hem een speelreisje zou doen, dat de andere hem toestond: nu te saamen uitgereden zynde, brengt hy hem op een afgelegen weg, daar hy hem vermoord, en begraeft, en van waar hy zig weer
naar

naar 't Hof begaf. De vermoorde had een' schoonen windhond, die door trouw zyns Meesters graf wel 3 dagen bewaarde, tot dat eindelyk de honger hem bevong, en dwong na dat Kasteel te loopen om eeten te zoeken, daar hy by de andere Edelen gewoon was te gaan eeten; die dan weer na zyn dooden Meester toeliep: Ten leste van zyns Meesters bekenden nagespeurd, alzoo ze hem nu etelyke dagen gemist hadden, en begonnen te vermoedden dat hy vermoord was, hebben ze bevonden, dat de hond zig onder den blauwen hemel onthield op een verheeye plaats, alwaar men gravende zyn Meester vond, welken men opnam, en eerlyk begroef. De hond, nu zyn Meester moettende verlaten, komt in 't Hof, daar hy in tegenwoordigheid des Konings den moorder onder veele anderen ziet, en op hem sterk aanvald, met byten, en bissen, en dat op verscheide tyden, en dagen. Waar uit elk begon te denken, of niet deze de moordenaar was,

was, tot zoo verre, dat de moorder zig eenige dagen t'huis heeft moeten houden, om van dezen zyn' vyand ontslagen te zyn. Aangeklaagd zynde door des overledens vrienden, op vermoeden van den hond, verdedigd hy zig zelf, en verzoekt in een gevegt de waarheid te slegten, tegen zyne beschuldigers; want niemand konde het hem bewyzen. De hond daar tegenwoordig zynde stond stil, tot dat hy gesproken had, en viel toen zoo hevig op hem, dat hy naauwlyks af te keeren was. De Koning, en het Parlement hebben by sententie gewezen, dat hy met den hond lyf om lyf te stryden had, alzoo hem niemand, dan de hond alleen, scheen te beschuldigen: 't welk hy, hoewel ongaarne, aannam. Hy kwam ter gezetter tyd, en plaats, geheel in 't harnas van 't hoofd tot de voeten, met zwaard, en schild voorzien, op een kloek paard gezeten, daar de Koning hem deed afstygten. De hond aan de ander zyde zynde, en hem ruikende, is naa hem toe geloopen, en hem

hem zoo te keer gegaan, dat hy na eenigen tyd, door vermoeidheid, en bloeden, den degen liet vallen, en stil stond om te rusten; tot dat de hond hem op 't lyf sprong, zoo dat hy onder de voet viel; en op 't lyf staande, hem beet de gespen van 't harnas, en ringkraag los, en met een den strot af, in het aanzien des Konings, en een groot getal Edelen. hem latende leggen; liep de hond naa den Koning, lekte des Konings voeten, als willende dankbaarheid bewyzen over des Konings Sententie. 't Welk de Koning tot een eeuwige gedagtenisse dan heeft laten schilderen, als een klaar teeken, dat niemand de wraake Gods kan ontgaan, en dat God niemand ongeschaft laat.

Zie Beschr. van Frankryk II. Deel bl. 495.

M

XXXVIII.

XXXVIII.

*Verzet , en Uitvlugt van den
Gedaagden.*

Dog, verscheen de Gedaagde ten bestemden tyde, zoo vermogt hy by te brengen, gelyk hy gemeenelyk deed, de redenen, waarom hy ongehouden ware tegen den Eiser, en Beschuldiger te Kampen; welke haar opzigt hadden, of op den Persoon des klaagers, of op de Zaake zelf.

De Verzetten, en Uitlugten, die de Gedaagde naar Regten vermogt te doen, zie in 't breede by den meer gemelden *Alciat. cap. 16, 17, 18, 19, 20.*

In tegendeel vermogt de Aanlegger, en Uitdaager geenerhande Uitlugten by te brengen tegen den Gedaagden, al ware hy van minder Geboorte; om dat hy als Eiser, en Aanlegger, hier van verstaan wierd af-stand te hebben gedaan, ende vrywillig een Tegen-party gekozen te hebben, die hem anderzins geheel ongelyk, en onwaardig zoude zyn geweest. *idem cap. 23.*

XXXIX.

XXXIX.

*Uitvlugt wegens den Perfoon, en
de Geboorte des Aanklaagers.*

De redenen van Verzet, en Uitvlugt (a), die gemeenelyk de Gedaagden tegen den perfoon des Aanleggers voorbragt, waren verscheiden. De eerste was, dat de Aanklaager minder dan de Gedaagde van Geboorte ware (b), het

zy
(a) Want als hy hier op geen Uitvlugt maakte, end niet op zyn hooge Geboorte stond, werd hy verstaan stilzwygende afstand te hebben gedaan.

Petrus Gregorius, Syntagm. lib. 48. cap. 16. n. 21. consuetum fuisse dicit,

„ *Si magnum inerat inter provocatos discrimen, ut nobilior provocatus alium suo loco subrogaret, non e contra*
„ *quando enim nobilior ignobiliorem provocaveris, videtur quodammodo juri suo cedere, ac provocato se parem*
„ *facere.*

Speculum Saxonie. lib. 1. art. 63.

„ *Qui Duellum indicere voluerit sibi in generatione equali,*
„ *is Judicem petat, ut sibi de jure liceat suum comprehen-*
„ *dere, vel invadere Violatorem.*

(b) Dit regt van een Edele, en hooge geboorte, is van ouds veeltyds in deeze Landen zeer delicaat, en teeder behandeld, en waargenomen, inzonderheid je-

M 2

gens

gens onedelen, en basterden: zulks dat de Edelen, en wettig geboorenen, met geen onedelen, of basterden hebben willen gelyk staan, of in eenige gemeene handeling treeden; veel min eenige bevelen van hen ontfangen.

Dus zien we, dat geen Edele met een onedelen, of basterd zoude hebben willen kampen, huwetyken, of eenige verbonden, of gemeenschap aangaan; jaa ging dit zoo verre, dat zelf een Edele, die een doodslag begaan, en over zulks zoo grootelyks misdaan had, zig van geen minder geboorenen wilde laten verzoenen, of bevredigen.

Dus zien we een voorbeeld in het Handvest van Kuilenborge. Art. 3. in 't einde:

„ En waar een vrede gegeven word, daar zal die „ Edele de basterd bevredigen, ende de basterd en sal „ die Edele niet bevredigen.

H. de Groot, in zyn *Inleid. tot de Holl. Regtsgeleerdheid. I. Boek 12. Deel*, zegt:

„ 't Verichil der Wettigen, ende Onwettigen, plag „ voortyds groot te zyn, alsoo de onwettige niet alleen uit eerlyke ampten waren uitgeslooten, maer „ ook jegens wettig-geboorenen niet en mogten oirkonden.

Dit bevestigt het Handvest van Graaf Floris de V. gegeven aan Monnikendam, in den Jaare 1288.

De zelve de Groot, in zyne gemelde *Inleid. I. Boek 14. Deel*.

„ Het onderscheid van Edelen, en onedelen (buiten „ het beleid van Landsaeken, waer van in 't verhandelen van 't Landstand rackende regt zal werden gesproken) is eertyds vry groot geweest, alsoo een „ doodslag, of andere misdaed gedaen aen een Edelen, „ hooger geboedt wierd als aen een onedelen: Ook een „ onedele jegens een Edele tot veele saeken niet mogt „ oirkonden, noch wysen over een Edelman, enz.

De

De Hoogleeraar M. Z. Boxhorn, in 't II. Deel van *zyn beschryvinge van Zeeland*, bl. 81. by gebragt hebbende zekere aaloude Keur van Koning Willem aan die van Zirikzee gegeven, ende opgemerkt hebbende de straf, en de betering der misdaden naar de hoedaa-nigheid der personen, en inzonderheid der Poorteren van die Stad, zegt:

„ In het byzonder staet hier aen te merken, dat
 „ Koning Willem gelaft, alle ongelyk, en geweld, dat
 „ den borgeren van Zirikzee aangedaan mogte werden,
 „ te straffen zoo hoog, als of het een Edelman van
 „ Zeeland aangedaan was: Dat eertyds volgens die oude
 „ Zassise wetten, uit dewelke deze te meerendeele her-
 „ komstig zyn, de seiten met grooter ofte minder straf-
 „ fen, en boeten gebeterd wierden, naar dat den per-
 „ soon, daar tegens gezondigd wierde, van hooger,
 „ of lager staat, Edel, of onedel was, is voor vast te
 „ houden. Dat nu de borgeren van Zirikzee ten de-
 „ zen aansien in gelyken staat, en uitnemenheid geset
 „ werden als de Edelen, schynd hier uit voort te ko-
 „ men, dat, geduurende de zwaare oorlogen van de
 „ Vlamingen in Zeeland, de Graaven haaren stoel van
 „ wapenen meest geset hebben tot Zirikzee, als zynde
 „ een vaste, en welgelegen plaats, en vindende der in-
 „ gezetenen gemoed vol van trouwe, en opregte liefde
 „ tegens haare Princen; waar door zy ongetwyffeld
 „ veel haats op haar geladen hebben van die ghene,
 „ die het in Zeeland liever met de Vlamingen hielden.
 „ Zoo dat het leet, dat haar dieshalven mogte aangedaan
 „ werden, die Graaven goed gevonden hebben wat
 „ hooger op te nemen; blyvende dan deze zoo zon-
 „ derlinge Privilegie een eeuwige getuigenisse van de
 „ sonderlinge getrouwigheid dezer borgeren jegens
 „ haaren Heere.

De oude *Saxise Wetten*, die ook in deze Landen plaatsen hadden, bevestigen dit uitdrukkelyk: Als te zien is in den *Saxen-Spiegel*, Art. van *Daghelix Recht*.

M 3

„ Mer

„ Mer gheen man en sal den anderen antwoorden
 „ te Kampe, of dat an't Lyf gact, hi en si hem *Evens-*
 „ *buerigh.*

„ Ende spreekt een Scepenbaer vri man een Hausfact
 „ an; hi mach hem wel verantwoorden mit Kampe,
 „ of mit Bitate.

Ende § *Hoe men Campe weigeren mach.*

„ Elck man mach Camp weygheren, die hem wers
 „ geboren is.

„ Spreket die bet gheboren in enen die wers ghebo-
 „ ren is, die bet gheboren en mach des gheens Camp
 „ nyet verleggen mit zynen beter geboert.

Sibr. Saccama in L.L. Frisiorum, de Homicidiis. Tit. 1.

„ § 1. *Si Nobilis Nobilem occideris*, 80 Solidos compo-
 „ nat.

„ § 3. *Si Nobilis Liberum occideris*, Solidos 72. &
 „ unum Denarium solvat.

„ § 4. *Si Nobilis Litem occideris*, 27 Solidos, uno
 „ Denario minus, componat Domino suo, & Propinquis
 „ occisi.

„ Ende zoo vervolgens. § 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Komende alle daar in over een, dat een gedoodde
Edelman wierde geboet met 80, een *Vrye*, of *Welgeboor-*
ren met 62, of 53, ende een *Onvrye*, of *Dienstbaare*,
 met 27 Schell., het zy dat zulks door een *Edelman*,
Vrye, ofte *Onvrye* gedaan wate; zynde een nette ver-
 deeling van drie derde deelen: zulks we bevinden,
 dat een *Dienstbaare* met $\frac{1}{3}$, een *Welbooren* met $\frac{2}{3}$, ende
 een *Edelman* met 1 deelen wierden geboet.

't Gene ook niet duister te kennen geeft het slot van
 den 22 Titel *dozer Onse wetten*, spreekende *de Dole*, dat
 is van Wonden; alwaar, na 't optellen van een talryke
 meenigte van vergoedingen aller groote, ende kleine
 Wonden, aldus beslooten werd:

„ *Hac omnia ad Liberum hominem pertinent; Nobilis*
 „ *vero hominis compositio, sive in mulieribus, & percussio-*
 „ *nibus, & in omnibus qua superius scripta sunt, tertia*
 „ *parte*

„ *parte major efficitur; Liti vero compositio, siue in mulie-*
 „ *ribus, & percussionibus, siue in mancationibus, & in*
 „ *omnibus superius descriptis, medietate minor est quam*
 „ *Liberi hominis. [in epilogo.]*

Waar op de geleerde *Siccama*, als zig over de billykheid, ende 't regtmáatig onderscheid der persoonon verwonderende, aldus aantekend:

„ *Continet hic Titulus egregiam, & aquabilem penarum*
 „ *pro qualitate personarum distinctionem, quam non facile*
 „ *in aliorum Populorum Legibus reperiás, ut mirari liceat*
 „ *Majorum nostrorum accuratam in Jure dicundo aequita-*
 „ *tem, & diligentiam, tam Nobilitatis, & Libera plebis*
 „ *antiquitatem. [ad tit. 1. de homicidiis pag. 66.]*

Van welk onderscheid van Staat dezer 3 byzondere Menschen, in deze Landen van ouds her, wy te zyner plaats in 't byzonder zullen handelen.

Ende, gelyk de Misdaad in een *Edelen* zwaarder was, dan in een *Welgebooren*, of *Onvrÿen*, zoo' was ook de wyze van zoodaanige misdaad te Bewyzen, ofte te Ontschuldigen zwaarder, en wigtiger: en moest [die] met zoo veel meerder Getuigen, 't zy *Edele*, *Welgeboore*, ofte *Onvrÿe*, beweezen, of met Eed-zweeringe bekrachtigd worden, als by de zelve *Friesche Wetten*, § 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21. en veele volgende, in 't breede is vast gesteld.

Zynde hier op, ende op de woorden *ejusdem conditionis*, by de Heer *Siccama* zeer wel opgemerkt, dat men in die tyden de Misdaad van een *Edelman*, met *Edelen*; van een *Welgebooren*, met *Welgeboorenen*; ende van een *Dienstvaaren* met *Dienstvaaren* te Beregtten hadde, in deze woorden:

„ *Hoc vult Legislator, in crimine hominis Nobilis solos*
 „ *Nobiles, Liberi Liberos, Liti Litos ad sacramentum*
 „ *dicendum admitti debere.*

Met dit onderscheid, en opmerkinge alleen, dat in zekere gevallen de *Dienstvaaren* zelfs niet toegelaaten wierden tot den Eed, maar dat hun *Heer* voor hun den

zy half Edel (c), Poorter, Karel (d),
On-

Eed moeste afleggen; 't welke, als een zaak ter dezer plaats niet behoorende, alhier niet naader zal worden onderzocht.

(c) De *Saxen - spiegel*, door Heer Eyke van Rypengouwe, overgezet uit de Latynse. § *Wie Rechteloos is; of Vry*:

„ Soe welc man van zynen Vier Anen, dat is, te
„ weten, van twee Oude vaderen, ende van twee Oude
„ de moederen Vry is, ende syn Vader, ende Moeder
„ onschuldicht syn an haren; die en mach niemant wraken
„ an zyn Recht, noch an zyn Gheboort; hy en
„ hebbe syn Recht selve verwrocht.

En de volgende §. Van te Camp an te spreken.

„ Soe welc Scepenbaer vry man enen zyn Ghenoet
„ te Campe anspreect, die moet zyn Vier Anen hebben,
„ ende zyn Hantmaghen, dats Vier eerste Leden in elck
„ Vierendeel, enen rechtevoert te weeten, ende be-
„ noemen; of die ander weyghert hem den Camp mit
„ Recht.

„ Soe wie oeck den anderen toespreekt te Campe;
„ ende ontgaet hem die gheene mit Recht; hy hevet
„ verboert een Boete.

Het *Handvest van Graaf Jan van Henegouwen, aan die van Kennemerland*, gegeven op S. Willebrords avond 1303. maakt van deze Geboorte, ende het onderscheid van dien, een nette beschryving; als spreekende van *Edelen, half Edelen*, ende daar *beneden*, en voorts van de Gemeente van dien Lande, dat is, Huyz-luiden.

De oude *Kestunen van Zeeland* willen, dat iemand ten minste een *Vierendeel Adels* hebbe, ofte dat hem anders zyn Adel niet baaten kan, dat is, eene van zyn' Grootvaders, ofte Grootmoeders moeste van goeden Adel zyn. Ziet het 21. *Art. van de zelve oude Keuren, en Kōstumen.*

Gelyk

Onvry, Onwettig gebooren (e), Eer- looz;

Gelyk het onderscheid der Geboorte van ouds in de-
ze Landen zeer groot geagt is geweest, tot zoo verre,
dat een *Laager gebooren* over een van *Hooger gebooren* geen
Regter mogte zyn, nogte tegen hem Getuigen, ende
diesgelyk; zoo wierden ook de beledigingen, 't zy dood-
slag, kwetzinge, of verminkinge, naar de Geboorte
geïchar. Zie de oude *Handvesten*, *Kostumen*, en *Keu-
ren van den Lande van Holland*, ende van *Zeeland*, die
zulks op ontelbaare plaatsen bevestigen: Ende wierd
gemeenelyk een *Edelman* vier maal zoo hoog geboet als
een *Ondele*: omme waar toe geene onnoodige voor-
beelden op te haalen, zullen we dit besluiten met de
leste woorden van 't 1. *Art. in 't 4. Cap. der oude Keu-
ren van Zeeland*.

„ Ende van den Mesdadegen goede sal men des doo-
„ den maghen beteren, es hy Edel, C. pond, ende es
„ hy Onedel, xxv. pond, ende voert Eelk naar synder
„ Edelheyt.

Zoo heeft *Jan van Henegouwen*, in den Jaare 1303,
ende daar na Keizerin *Margriet*, op S. Bartelmees-dag
1346, by Handvest aan de Steden *Enkhuizen*, en *Me-
denblik* gewild; Dat de misdaad, begaan aan een *Edel*,
ofte Welbooren man, de helft hooger, en zwaarder zal
worden geboet, als tegen een *Onedelen*.

(d) Een *Karel* wierd van ouds gemeenelyk genoemd
een zoodaanig *Onedel* man, diē, tot zyne Jaaren opge-
wassen, de sterkte bekomen hadde, dat hy tot den
Veld-bouw, en verdere Handwerken der *Onedele* lui-
den bekwaam wierde bevonden.

Zie verder *Mr. Simon van Leeuwen*, in zyn Boek van 't
Regt der Edele, en Welgeboore Mannen, en anderen.

(e) Dat niet alleen geen *Onedelen*, maar ook geene

M 5

Bastar-

Bastarden, of *onwettig* geboorenen mogen getuigen; hebben zeer veel Seeden by haare Handvesten uitdrukkelijk verkreegen.

Zoo heeft, by voorbeeld, de Stad *Enkhuizen* van Hertog *Willem van Breyen*, in den Jaare 1355 dit Voorregt:

„ *Filii sacerdotum, vel alii qui de legitimo thoro non sunt generati, non debeant nec tenantur testimonium ferre in prejudicium bonorum, vel in re alicujus opprobrii.*

Dit zelfe heeft ook de Stad *Medenblik*, by Handvest van *Floris de V*, gegeven t'*Aalberts-berg*, op *Marie-Boodschaps-dag*, 1288.

En zegt de *Oude Keurs der Stad Haarlem van de 13 Eeuw*.

„ Item, alle Proeve, die men besitten sal, dien sal men besitten mit vier Schepenen, en mit twien Raden ten minsten, en sal wie van der proeve tughen sal, dair't an lyve, oft an lit gaet, die sal men openbaerlick noemen in die Vierschare, en sal wesen van goede naam, van goede gerugte, ende wittelyk gewonnen.

Aanmerkelyk is de volgende Wet, ten blyke van het klein geloof, dat de *Onvrre* Luiden verdienden. zelfs wanneer hunne getuigenis door de *Pyn-bank* was afgeperst.

LL. Wisigothorum. lib. 2. tit. 4. § 4.

„ *Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen objeceris, aut etiam si dominum suum in crimen impetieris, nam etsi etiam in tormentis positus exponat quod objicit, credi tamen illi nullo modo oportebit.*

Imp. Fredericus, Constit. Sicularum lib. 2. tit. 32.

„ *Prestituentes imprimis, quod nullus angariarius, vel villicus, seu quicunque villicanus, qui in villis, & casis habitat, & postremo nullus vilis conditionis, contra Comites aut Barones, aut etiam simplices milites capitaliter accusatos, vel de persona conditione, usque de Honore*

ant

looz, en diergelyke (f): Ja, ging dit onderzoek van Geboorte zoo verre, dat

men

„ aut de omnibus bonis, seu majori parte eorum, vel etiam
 „ de uno Castro conventus, in testem possit induci, vel in-
 „ ductus contra predictos fidem aliquam in Judicio, vel
 „ Arbitrio, vel extra Judicia, in contractibus, seu quasi
 „ contractibus, fidem aliquam faciat, sed perinde habeat-
 „ ur, ac si non esset inductus.

En de Regis-geleerde *Alciatus*, in zyn boek *de Singulari Certamine*, cap. 19. verwerpt mede wel naar Regten de Onwettig geboornen, en de Keves-kinderen, maar voegt 'er by, dat de gewoonte, en 't gebruik het tegendeel hebbe ingevoerd.

(f) Zoo mogten ook niet worden uitgedaagd de Geestelyken, naadien de Pauz van Rome zulks uitdrukke-lyk hadde verboden. Cap. 1. de Cleric in Duell. cert.

Nogte de Doctoren. Zie *Alciat. cap. 24.* volgens de bekende Spreuke van Cicero, *Cedant arma toga.*

Nogte de Toneel-speelders. Zie *du Cange*, in *voce Campio*, ende de Schryvers aldaar bygebragt.

De *Saxise Wetten* zeggen daar en boven. § *Hoe men Campe weigeren mach.*

„ Elck man mach *Camp weygheren*, die hem wers
 „ geboren is; spreket die bet gheboren in enen die
 „ wers gheboren is, die bet gheboren en mach des gheens
 „ *Camp* nyet verleggen mit zynen beter gheboert.

„ *Camp* mach men oeck weygheren, of men enen
 „ namiddage anspreect, des niet voermiddaghe begon-
 „ nen is.

„ *Campes* mach men oeck een man synen maghen be-
 „ nemen, of zy beyde zyn maghe zyn, soe sel hy op
 „ ten Heyligen zweren, dat hy alsoe namaghen zyn,
 „ dat zy te recht nyet vechtenen fullen.

men den Adel, of geheel, of half, of vierendeel, of half vierendeel uitreken-
de, en betwistede. Waarom 'er in 't be-
pleiten van dit stuk de meeste tyd wierd
verspild, en 't voornaamste van 't Gepleit
gerekend afgedaan te zyn, wanneer dit
geslist waare.

Dit uitvlugt des gedaagden, jegens
de minder geboorte des aanklaagers, is
hier in 't breede aangetoond: maar, aan-
gaande de hooger geboorte van den ei-
scher, blykt uit de zaak zelf, dat geen
uitvlugt plaats heeft, alzoo het de ei-
scher, zynde hooger van geboorte, zig
zelve te wyten heeft, dat hy een minder
geboorene tot zyn party neemt.

Alleenlyk valt hier aan te merken, dat
geen Graaf, Baron, Edelman, of ander
onderdaan des Konings, of des Vorste,
een Kamp tegen den Vorst zelv kon,
nog mogt aanneemen, als wezende zyn
Opperhoofd, en Souverain. Bromtonus:
„ *Alii vero dixerunt, quod Comes nec Bar-*
„ *ro, nec aliquis Regi subditus bellum,*
„ *con-*

„ *contra regem, in appellatione sua de lege*
 „ *potest vadiare; sed in toto ponere se in*
 „ *misericordia sua, & emendas sibi offerre*
 „ *competentes.* Vid. Du Cange p. 1238. in
 Vadium.

X L.

Uitvlugt wegens Voor-regt.

Een ander Uitvlugt, en Verzet was 'er tegen den persoon des Klaagers, die veel al in laater tyden onder de Hollanders plaats hadde, en die, [of welke uitvlugt] de Aangeklaagde [de zelve] t'zynen voordeel hebbende, niet zelden bybragt; naamelyk een zoodaanig Voor-regt, dat hem als Ingezeten van 't Landschap, of Poorter van zekere Stad toekwam, waar mede hy konde beweeren, en staande houden, dat hy geenzins ten Kampe gehouden ware: want de Landschappen, en Steden, bemerkende de onmenselyke wreedheid, roekeloosheid,
 en

en het onrecht dat 'er in dit Kampen gelegen was, en dat niemand zyns lyfs langer zeker ware, dan het een wreveligen waaghalz, en roekeloozen Aanklaager, en Beschuldiger beliefte, hebben in de 12de, en volgende Eeuwen zig tegen deze onredelykheden, en geweldenaryen, met het bekomen van Gunst-brieven, en Handvesten der Graaven beginnen te voorzien.

Dat de byzondere menschen niet alleen, maar ook de *Steden* zelfs deze Voorregten, ten voordeele van haar Stad, en Burgerye verkregen, bygebragt, en 'er op gestaan hebben, is uit verscheide voorbeelden in onze Jaar-boeken bekend.

Zie, onder anderen, hoe die van DELFT, al in 't laatste van de 12. Eeuw, dit haar Handvest, dat zy van *Koning Willelm, als Graaf van Holland, in den Jaare 1246* verkreegen hadden, t'hunner bescherminge hebben bygebragt, by *Malis Stoke, in zyn Rym-chronyk*; in 't Leven van *Jan de I*, in een geschil, ontstaan tusschen Heer Oloud, Bailjuw van Zuid-Holland, en de Regeering van Dordrecht, wegens het te Regt zitten, en Vonnissen over eenige gevangenen van die Stad, aldaar op de 161. Bladzide.

Ja, sprac hi, ik wil vechten
Enen Camp, jeghen wien dat es.
Een Scepen van Delf sprac, sy 't ghewes;

Hier

Hier ne vecht ghy 's ghenen *Kamp*.
 Dat waer ons te swaer een scamp,
 Soude al onser *Poorten-recht*.
 Staen aen een mans ghevecht,
 So mocht *onse Recht* wel erghen, enz.

Indien men de Voorregten, Handvesten, en Keuren der LANDSCHAPPEN, en oudste STEDEN van HOLLAND, en ZEELAND doorziet, men zal bevinden, dat ze meest alle een *Verbod*, om de Ingezeten, en Poorteren van die *Landschappen, en Steden*, ten welker voordeele dat ze gegeven waren, ten *Kampe* te mogen beroepen, behelzen.

Zoo vind men, by voorbeeld, in de Handvesten van ZUID-HOLLAND, die by *Jacob vander Byck*, bl. 198. ende by *Jac. van Oudenhoven*, bl. 506. te zien zyn.

„ Item, Niemand en sal binnen *Zuyt-Holland* van „ binnen, of van buyten, die een den anderen te *Camp* „ setten, of eyschen, om geenerhande faken wille. „ ende soo wie dat dede, dat soude op de Verbeurte- „ nisse van syne rechter-handt wesen.

NOORD-HOLLAND, dat is, de Steden van de Maaze af, tot West-Friesland toe, van ouds zoo genoemd, heeft een Handvest van *Kaiserinne Margriet, van den Jaare 1346. des Zondags na Afschaffens dag*; luidende, het Kampen aangaande, aldus:

„ In den eersten, sal men alle man *Recht*, en Voor- „ nissen doen, die *Recht* begeert van de ghene, die „ haer sculdich syn om te wisselen van alle saecten, also „ als si ghehanticeert hebben gheweest by *onse Voorva-* „ ders tyden tot nu toe.

„ Voirt waer 't saecke, dat onsen *Bailiu*, of iemand „ van onsent wegghen met *Kamp* enich mensche die by „ ghenoech ware tot *Kamp* an te sprecken van doods- „ slaeghe, oft van *Vredebraeck*, sal die ghenen, die „ men

„ men aanspreekt , die Waerheit hebben , also verre
 „ als hi se begheert.

„ Ende die Waerheit sel onse Bailliu besitten mit zyn
 „ Klerck , ende mit ten Ambochts-heeren , en mit vive
 „ Welbore mannen wt dien Ambocht , die gheen partie
 „ dragen , nog Baliuw Knapen niet en syn , nog syn
 „ onthoud. Ende vint men se in dien Ambochte niet,
 „ daer die Waerheyt beseten sal worden , als men Recht,
 „ so sal men nemen doen in den Ambocht , die daer
 „ naest ghelegen syn , als voirsz es ; en die Waerheyt
 „ sal befeighelt syn mit Zeghelen der Mannen voirsz ,
 „ en die sal men brengen in den Hof des naesten
 „ Dinghesdaghes , daer onse Bailliu Dinghen sal voir
 „ onse Mannen , ende die sal men openbaren daer by
 „ den Mannen , die daer over gheseten hebben ; ende
 „ sal onse Bailliu Vonnesse vragen den genen die dair
 „ schuldich es te Berechten na die waerheit : wat men
 „ dair of wyze , dat sel onse Bailliu Berechten , na dat
 „ 't Vonnesse gewesen wordt , ten wair of 't onsen
 „ Bailliu by sinen moede hem verdragen woude , also
 „ verre als 't ons niet an ginge.

„ Voirt , waer 't dat iemandt den anderen te *Kampe*
 „ ansprake , ende die Ansprake werdt , die waerheit be-
 „ gherende , die soude se hebben , en die waerheyt sou-
 „ de men besitten , in manieren als voirsz es ; en an-
 „ ders en sellen onse goede luiden geen waerheit heb-
 „ ben , ten wair of hem ymand Verwillekoerde , buy-
 „ ten beswaringhe van ons , of van ymant van onsent
 „ wegghen die waerheyt te blyven , wtgeseyt van moord,
 „ of van moord-brant , ende dair of sal men die waer-
 „ heyt besitten in alre manieren als voirsz. es. Ende
 „ wat Mannen dat onsen Bailliu daer toe name over
 „ Waerheyt te besitten , die sal hy hoiren kost quiten ,
 „ vaerende , en kerende , en die kost sal hy weder ne-
 „ men van den ghene , die in den Onrechte bevalt ,
 „ na der waerheyt , enz.

Ende,

Ende, om van de algemeene *Landschappen* tot de byzondere *Steden* over te gaan, zoo vind men, dat de Stad DORDREGT, by Handvest van *Koning Willem*, in den Jaare 1252 te *Brunswyk* op den 28 Januarii, vergund is de vrydom, en ontslaaging dezer *Kamp-bercepen*, in deze woorden:

„ Voerts soe en sal geen Poirter den Poirter, geen Gast
„ den Gast, noch iement den anderen ten *twee-Kamps*
„ uitdagen, noch sal den eene den andere van Kyf, of
„ van Vechten schuldich betuigen, dan Scepenen, of
„ Raden, of iement in *Dordregt* geërfst.
Zie *Matthys Balen*, in *zyn Dordregt*, 423. [bladz.]

HAARLEM heeft by Handvest van den zelven *Koning Willem*, van den Jaare 1245 op *S. Clemens-dag*, Art. 44. dit Voorregt:

„ Voert meer, heb ic desen voirsyden Poirters dus-
„ danich Recht ghegheven, dat gheen Ghaft, noch Buer,
„ Ridder, noch enich ander mensche enighen Poirter
„ van *Haerlem* in enigerhande reden te *Campe* roepen,
„ off anspreken sal moghen, binnen der voirsyde *Stede*,
„ de, off ouwer in mynre macht, off mynre *Nacomel-*
„ lingers, noch die een Poirter den anderen.

DELFT heeft insgelyks by Handvest van den zelven *Koning Willem*, ten jaare 1246, deze Gunste: [z. bl. 190.]

„ Voirt hebben wy de voirsz Poirteren al sulcken
„ Recht verlyt en ghegheven, dat gheen Gast, noch
„ Inwoender, noch Ridder, noch yemant ander Poir-
„ ter van *Delft*, jae ook niet die een Poirter die ander,
„ enigints te *Campe* en sal moghen beroepen, binnen
„ der voirsz *Stede*, noch tot enich ander plaetse onder
„ onsen, off onsen *Nacomelingers* Gebied staende.

LEYDEN heeft by Handvest van *Graaf Floris de V*, van den jaare 1266, *Dominica proxima post Lucia* (zyn-
de, volgens getuigenis van den Heere *Secretaris Jan van*

N

Hout,

Hout, in zyn noit volpreezen *Dienst-boek der Stad Leyden* [bladx. 11.] het alleroudste, 't welk onder de Stukken van die Stad werd gevonden) dit Voorregt:

„ *Si aliquis opidanorum homicidii, rapina, vel furti, vel cuiuscumque gravis alterius modi infamia respersus fuerit, juxta qualitatem criminis, si a Furasis opidi convictus fuerit, vel in ipso facinore deprehensus, mortis sententia punietur; alioqui sua innocentia stabitur, nec ad examen Duelli poterit aliquatenus provocari.*

Ende by Handveft van Graaf Willem de III, van Henegouwen, gegeven in Merydaghe, in 't jaar 1306. Mitsgaders een tweede van den zelven Graave, des Zonnedaghes in Dortien avonde, in den jaare 1315.

„ Ende men sal ghenen Poerter van Leyden moghen *Campen*.

AMSTELDAM in 't byzonder, ende voorts te gelyk alle Ingezetenen van HOLLAND, by Handveft van Graaf Willem van Henegouwen, aan die van *Amsteldam* verleend, in den jaare 1340:

„ Voirt soo en sal gheen Poirter *Campen* binnen onsen Lande, by en sal hem selven daer in Verwillekoren.

ROTTERDAM heeft insgelyks een Voor-regt van den zelven Graaf Willem van Henegouwen, van den zelven jaare 1340, des Woensdags na Pinxter, Inhoudende onder anderen:

„ Voirt sal men onse Poirteren nerghent mogen *Kampen* binnen onsen Lande, ten sy dat hy tselve verwillek, ligde voor witachtige Luyden.

ALKMAAR heeft mede een Handveft van Koning Willem, als Graave van Holland, van den jaare 1254, op den vierden dag na S. Bonifaeus, inhoudende:

„ Voirt so hebben wy dese Poirteren al sulke Recht ghegheven en verleendt, dat gheen man van buyten, „ by

„ hy sy haer Buer, off Ridder, off een ander man, wie
 „ hy sy, Poirter van *Alkmaar*, niet en mag beroepen
 „ tot eenen *Campe*, binnen de voorsz Poirte, of erghent
 „ in onse macht, off onse Nacomelighers, noch die
 „ een Poirter den anderen.

Welk Handvest, in den jaare 1389 op den 4 Oetober,
 is bevestigd by Hertog *Aalbert van Beyeren*.

HOORN heeft by Handvest van Hertog *Willem van Beyeren*, de V. van die naam, Graave van Holland, in den jaare 1356 des Sondaegs na onser Vrouwe-dage *Annuntiatio*, zynde den 25 Maart, bekomen (dit zyn zyne eigen woorden:)

„ Alfulcke Vryheden; ende Poirt-recht, als onse goe-
 „ deluyden van onser Stede van *Medenblik* hebben van
 „ Graaf *Floris*; daer haer Recht, ende Hantvesten van
 „ woorde tot woorde in 't Latyn hier na geschreven
 „ staen, &c.

Dit Handvest van dezen Graaf *Floris*, gegeven op Vrouwe Boodschap 1288. aan *Medenblik*, beheit, onder andere, de zelve woorden, welke hier vervolgens in *Enkhuizen* werden uitgeschreeven.

ENKHUIZEN heeft insgelyks verkreegen het Regt van *Kamp-vrydom* voor haare Poorters, by Handvest van Koning *Willem*, op den vierden dag na S. Bonifaces, en zyne Gezellen 1254. Ende van *Willem de V*, in den jaare 1355, op den tweeden dag na den Sondag *Letare*.

„ *Præterea tale Jus Oppidanis memoratis concessimus, et tradidimus, ut nullus extraneus, sive vicinus eorum, nec miles, nec alius quilibet, oppidanum de Enchuysen propter aliquam rationem ad Duellum provocare infra predictum oppidum, vel usquam in nostra potestate, vel nostrorum successorum poterit, nec Oppidanus Oppidanum.*

MEDENBLIK heeft by Handvest van Graaf *Floris de V*, gegeven t' *Aalbertsberg*, op den dag van de Boodschap

196 REGT en GEBRUIK

aan de H. Maagd Maria , 1288 , gelyke Vrydom ver-
kreegen als die van *Enkhuizen* ; Inhoudende de zelve
woorden. [als reeds is te kennen gegeven.]

Boven , en behalven de voorgemelde *Stemmende Ste-*
den van Holland , hebben ook de mindere , en *geene*
Stemme hebbende Steden gelyke Voorregten , en aaloude
Keuren , die het *Kampen* geheel afgeschaff , ofte op
zwaare Boeten verboden hebben.

Zoo spreken , onder andere , de Keuren der *Stede*
OUDEWATER , by de Regeerders dier Stad (als tot
het maaken van de zelve by verscheide Handvesten der
Hollandse Graaven , en met naamen van *Graaven Wil-*
lem de III, en Willem de IV , gemaakt) op den 24 April,
in den jaare 1605 vernieuwd , en afgekondigd , § *Geen*
Kamp te bieden , 234. deze uitdrukkelyke woorden :

„ Item , dat Niemand den anderen *Camp* zal bieden
„ moghen ; ende die contrarie dede , ende ter plaatsen ,
„ om te *Campen* gedestineert , compareerde , sal verbeu-
„ ren Vyftich Ponden.

Voornaamelyk het oudste Wet- , of Keur-boek van
die zelve Stad Oudewater , beginnende aldus :

„ Dit is dat regt , dair die Poirte van Oudewater
„ eerst op gestigt , en gefondeert is.

Art. of Cap. 18.

„ Voirt eenig man , die in anste moede voor den Ge-
„ regte *Kampe* bode den anderen , die verboerde vyf-
„ tig ponden , nogtans soude die *Kampe* agter blyven ,
„ al woude die geen annemen , dien de *Kamp* gebo-
„ den werden.

WORKOM , en 't Land ALTENA heeft een
Handvest van Jacob , Graaf van Hoorn , Heer van Al-
tena , den 18 Decemb. 1476. Art. 85.

„ Niemand zal den anderen te *Kamp* eischen , op
„ verboorte van zyn regterhand.

De

De Stad GRAVESANDE heeft mede by Handvest van Koning Willem, gegeven den . . Mey 1246, dit volgende Voorregt. Art. 45.

„ Voert meer heb ik dese Poerters dusdanig regt gegeven, dat geen gast, nog buer, eenig Poorter te Kampe mag aenspreken, nog Ridder, nog knaep, nog d'een Poorter den anderen, om geenerhande redenen, in der voers. poert, of ergent in myne magt, of myne naekomelingen.

Als breeder te zien is in der Stads Handvest, en Keurboek.

De Stad WESOP heeft een Handvest van Hertog Willem van Beyeren, den 20 Mey 1355.

„ Voirt zoo en zal men geen Poorter Campen mogen binnen onsen Lande, hy en wil hem selven daer in verwillen.

De Stad SCHAGEN heeft een Handvest van Heer Willem, Bastard van Holland, Hertog Aalberts zoone, Heer van Schagen, gegeven den 6 Aug. 1427. Art. 63.

„ Itém, voert al dusdanig regt hebben wy verleent de voorsproken Poerteren, en gegeven, dat geen man van buiten, of hoir Heer, of Ridder, nog anders eenig man zal mogen eenige Poorter van Schagen by eenige reden te kamp bevegten, binnen der voerscreve poorte, of ergent in onse magt, of onze naekomelingen.

Gelyk het Graaffschap van HOLLAND, zoo draagt ook dat van ZEELAND op veele plaatsen de merkteekenen dezer Vrydommen, en Voorregten.

Zoo melden de algemeene Keuren van Zeeland. Cap. 4. Art. 18. [gelyk die van Westkappel bl. 199.]

„ Item, niemand, wie hy zy, den anderen zal mogen beroepen ten Campe, nog niemand eenige criemen aenleggen, en dat by Campe willen proeven, en dat op die verbeurte van lyf, en goed.

Dus

Dus ziet men de oudste *Zeelandse Steden* praalen met Brieven, die de *Hollandse* in ouderdom in dit stuk te boven gaan.

De alleroudste *Stads Keure* van MIDDELBURG, van den jaare 1217, staande in 't *Gulde Register* der Stad, die nog voor handen is, naar 't getuigenis van den Heer Hoog-Leeraar *Boxhorn*, niet alleen by de *Graaven van Holland*, maar ook by die van *Vlaanderen* eenstemmelyk bevestigd, spreekt onder anderen als volgt:

„ *Non est licitum oppidanis, ut invicem Duella recipiant: etiam illis extra Middelburg manentibus non est licitum cum illis infra manentibus ad Duella Middelburg placitare.*

Deze Wet, en Keur hebben bezworen *Vrouw Johanna*, Gravin van *Vlaanderen*, en *Willem*, Graaf van *Holland*, ende hunne *Kassoleinen* van *Zeeland*, dat zy die te *Middelburg* onverbreekyk zullen doen onderhouden.

Zie *Boxhorn*, *Zeel. Chronyk. I. Deel bladz. 135.*

De Stad *ZIERIKZEE* heeft in zeer oude Keuren, haar door de Graaven uit het Eerste, en *Hollandse Huiz* gegeven, en door *Koning Willem* vernieuwd, ende bevestigd, een gelyke Vrydom, en ontslag van 't *Kampen*; als blykt uit het 30. *Art.* in deze woorden:

„ Wy verbieden, dat geen *Poirter* tgeghens den anderen en neeme *Camp* aan; ook verbieden wy, dat „ niemandt van buyten en *Dinghe* tgeghens onse *Poirter* „ ters van dese Vriheyt, omme te *Campen*.

De Stad *ROMMERSWALE* heeft een *Handvest*, by *forme* van oude *Keure*, gegeven door Hertog *Aalbert* van *Beyeren*, den 1 April 1380. van dezen inhond:

„ *Art. XXXI.* Ne geen *Poirtere* en mag *Camp* neemen, men jegens den anderen, noch man van buitene jegens eenen *Poirtere*, en so wie dat dat dede, verhoerde jegens mynen Heere vyf pond, en de Stede „ een pond.

De

De oude Stad DOMBURG heeft een Brief van Graaf Floris de IV, Vader van Koning Willem, van den jaare 1223, luidende aldus:

„ Een Poirter van Domburch en mach een ander niet
„ beroepen ten Kampen, nog niemant van buyten mach
„ een Poirter beroepen te Kampen.

WEST-KAPPEL heeft mede een Handveft van den zelven Graave, en van den zelven jaare, Inhoudende:

„ *Non licet oppidano coöppidanum suum ad Duellum ap-
„ pellare, nec etiam illis, qui extra maneat, non licet
„ oppidanum super Duello impetere.*

Tot dat eindelyk het Kampen, en Kamp-beropen in Zeeland geheel verbooden, ende afgeschact is, op straffe des doods, als blykt uit de Oude Keure des zelven Graafschaps, by Koning Philips van Oostenryk, Keizer Karels Vader, in den jaare 1495 beyestigd, en goed gekeurd. Art. 18. van 't 4. Cap.

„ Item, Dat niemant, wie hy sy, den anderen sal
„ mogen beroupen te Kampen, noch niemendt eeneghe
„ cryme anleggen, ende dat by Kampen willen Proe-
„ ven; ende dat op verbeurte van live, ende van goede.

De omleggende Steden, en Landschappen hebben insgelyks, de onregmatigheid dezer Kamp-geuegen zien-
de, zig bevytigd ter verkryginge van dusdaanige Voor-
regts-brieven, waar mede de Prinsen haar, 't zy op 'er
Blyde Inkomsten, als anders, hebben Begunstigd.

Zoo heeft Graaf Floris de V, in 't jaar 1291. aan de Stad STAVOREN, in Friesland (na dat hy de Friesen, door zyne Zeeghastige wapenen onder zyne gehoorzaamheid gebragt, hunne Vryheid geknakt hadde, en tot Heere was gehuldigd) zeer groote Voorregten vergund, om alzoo zyne nieuwe Heerschappy uit Staatsinzigten zagtelyk in te stellen; ende, onder andere, mede dit volgende:

N 4

Dat

Dat men geenen man mag *Kampen* binnen *Stavoren*, volgens zyn *Handveft*, gegeven t' *Aalberts-berg*, op den 1 April 1292.

Welk Voorregt door Graaf *Jande I*, Zoon van dezen Graaf, des *Sondaags na Mid-vasten*, in den jaare 1299, binnen *Dordregt* is bevestigd.

De Stad *NYMEGEN* heeft insgelyks het regt, om aan haare Burgeren het *Kampregt* te weigeren, of toe te staan, als in 't breede de Heer *Johannes Smetius*, in de beschryvinge van deze, die hy de Stad der *Bata-vieren* noemd, optellende alle haare groote *Vooregten*, oude *Costuimen*, en *Handvesten*, onder andere zaaken, bewyft, en bevestigd.

De Stad *SALT-BOMMEL*, in *Gelderland*, heeft van *Herrog Arnoud van Gelden*, in den jaare 1316, daags na *S. Jan Evangelist*, voor haare Stad, ende de *Bommeler-waard*, verkregen een *Handveft*, inhoudende *Art. 8*.

„ Ende die *Poosteren* en sal men niet te *Kampe* an-
„ spreken: en daarom *Edel*, of *Onedel*, *Prelaten*, of
„ *Klerken*, waer binnen dat sy zyn van haeren goeden
„ in *Tieler-waerd*, of *Bommeler-waerd* gelegen, sullen
„ staen ten *Rechte* van ouden *Rechter* van *Salt-bom-*
„ *mel*, enz.

Die van *UTREGT*, by welke mede van aloude tyden het *Kampen* plaats had, hebben in, en naa den Jaare 1300, ziende de onbehoorlykheid, en ongeregtigheid dezer gewoonte, voor een gebruik gehad, wel het *Kampen* niet geheel af te schiffen, maar by eenplegtelyke *Akte* van regtsbehoud te verklaren, dat de gevogte *Kampen*, niet uit een nooddwang, wet, of noodzaakelykheid zyn geschied, maar uit een vrye willekeur, als onder anderen blykt uit de volgende *Akte* des *Bischops* van *Uitregt*, staande in het *Privilegieboek* met de hand geschreven, onder my berustende, fol. 46. verso.

„ Van

„ Van eenen Kamp, die gevogten wort in Biscop

„ Ghynen tyt. [anders Guido van Avane.]

„ Wy Ghyne, by der genaden Goets, Biscop tot Wt-
 „ regt, doen kond alleen den geenens, die desen brief
 „ suilen sien, of horen lesen: alsoe dat wy niet en hou-
 „ den voer regt, of woente van onser Stat, ofte van
 „ den Lande van Utrecht, dien Camp die Geraert Lo-
 „ keman, en Meylk Heindrik de Eggelsch aengen-
 „ men hebt, maer als voer eenen willekoer, behou-
 „ den hare Stat regt, en hoer vryheit. In oirconde de-
 „ sen letteren besegelt mit onsen Zegelen. Gegeven
 „ in't Jaar ons Heeren M. CCC. en X. des agten daegs
 „ na Passchen.

Hertog Willem van Beyeren, Graav van Holland,
 enz. a. 1356. des anderen daags na S. Pieter-, en S. Pau-
 lus-dag, heeft aan de Gildens, en Burgeren van Utrecht,
 by Handvest gegeven, onder andere:

„ Voirt soo geven wy hun die Vryheden, dat nie-
 „ mand de Burgers van Utrecht in onsen Lande voorz
 „ te Kampe aenspreken en mogen, niet vorder dan
 „ men anders onsen Poorters van onsen Lande en mag
 „ doen. *Priv. Boek. MS. fol. 64.*

De Stad AMISFORT heeft mede niet alleen het
 Voorregt, dat haare Burgeren Kampvry zullen zyn,
 maar ook by haare Stads Keuren is gewillekeur, dat de
 beroeper ten Kampe zal worden ontpoortert, en ge-
 bannen, als hier na breeder. *Kap. LXX. bl. 199.*

De Stad KUILENBURG heeft by Handvest van Hr.
 Jan van Boesichem Knap, Heer van Kuilenburg, op
 S. Nicolaas dag 1318 Art. 38.

„ Voert hebbe ik gegeven, en geve, dat men niemand
 „ binnen der Vryheid der poorte van Kuilenburg ten
 „ kampe aenspreken eh magh, wie hy zy, van waer
 „ hy komt, of wat breuke dat by hevet, alsoo lange
 „ als hy daer binnen is.

En by Handveste van Heer Huibert van Cuilenburg, te Lelke, en te Weerden, op onser Vrouwe dag *Purificatio*, 1413. Art. 2. gegeven aan die van Everdinge, en Zydenvelt:

„ Voert zoo en sal men, nog en mag men geen van
„ onse onderfaten, in onsen Lande voortz, te Kamp
„ aanspreken.

Otto, Graav van Gelre, en van Zutphen, NIEUW-WAGENINGEN tot een Stad verheffende, heeft by *Handvest*, van den jaare 1263, aan de zelve vergund, als volgt:

„ Voirt soo wil ik, dat geen Burger, die in der Stad
„ wonende is, sal werden verwonnen mit *Kampe*, bin-
„ nen de palen mynre Graaffchaps, en mynes Lands,
„ maer die Anspreker sal gaen mit ter sake, die hy tegen
„ den andren heeft, tot ten Richter, en tot de Schepe-
„ nen van *Nieuw-Wageningen*; en, als 't hem vertoont is,
„ soo sullen sy daer op Richten, en die sacke tot een
„ goet eynde bringen, enz.

En omme van *Gelderland*, [*Utrecht*, en andere *Pro-
vintien*] in *Brabant* over te gaan; de Burgers van LO-
VEN hebben, by een *Brief van den jaare 1303*, het
Voorregt, dat zy tegen hunnen wille niet mogen wor-
den beroepen ten *Kampe*.

Zie Gramaye in *Lovanio*, fol. 45. ex Privilegio Joa-
nis II, dato Jovis post Festum S. Crucis. 1303.

„ *Extra urbem in carcere detineri aut judicio fisci civem*
„ *nefas. Nec invitum ad singulare certamen provocari,*
„ *nec nisi Senatus sententia plecti, & condemnari.*

Ende zoo voorts een oneindig getal andere S T E-
DEN, en PLAATSEN.

De Stad VALENCYN heeft, onder andere aalou-
de Voorregten, ook dit: Dat, als iemand groffelyk
had

had misdaan, of een leelyken doodslag begaan, dat 'er aldus tegen den zoodaanigen werd voortgevaaren, namelijk: Dat men eertyds met het geweer in de hand op de plaats, hand tegen hand veggende, plag te wyzen, of de doodslag behoorlyk, of onbehoorlyk was geschied: en dat deze gewoonte geduurt hebbe, tot dat ze Philips, de Goedertieren, Hertogh van Borgonje, heeft vernietigd, als strydig zynde tegen den Christelyke Godsdiens.

Zie Guicciard. in zyn beschr. van Valencyn fol. (mibi) 681. [en in fol. Amst. 1612. blad. 355. a.]

Dog, gelyk alle het genetot iemands voordeel is gegeven, kan worden verzuimd, nagelaaten, verwaarloozd, en afgestaan, zoo moest ook dit Voorregt door den Bevoordeelde worden bygebragt, of anders ware hy van dat Voorregt versteeken; gelyk naar Regten van alle andere Voorregten, en Uitvlugten versteeken worden, alle die zulks komen te verzuimen.

Dus ziet men in het Handvest van Philips van Borgonje, van den 12 Maart 1455, gegeven aan die van Kennemerland.

„ Item, wanneer een Welboren man voor Schout;
 „ ende Schepenen, &c. werd angesproken, hoewel dat
 „ hy Welboren is, indien hy hem verschynt voor 't
 „ Gerechte, ende hy hem niet en behelpt met zyn
 „ Welborenschap, in zyn verweeren declinceerende.
 „ dat dan die Schepenen over hem zullen mogen Wy-
 „ sen, enz.

XLI.

*De Dings-luiden Kamp - vast
verklaard.*

Dog wanneer de Uitgedaagde, 't zy om het vast vertrouwen op zyn onschuld, en regtvaardige zaak, 't zy op zyn edelmoedigen inborst, onmagtig de Uitdaaging ten Kampe te verdraagen, waar inne de Edelen, en Krygs-luiden hunne hoogste eer gewoon zyn te stellen, of om andere redenen, deze Voorregten, en Uitvlugten niet voortbragt, of voortgebragt, by de Mannen verworpen, en afgeslaagen wierden, zoo wierden de Zaak-weldige Dings-luiden dan KAMP-VAST (a) verklaard, met uitdrukkelyke betee-

(a) Na 't voldingen der zaake deed de Regter Uitspraak, die gemeenelyk daar op uit kwam, dat hy de *Kamp* toestond, 't welk dan den naam kreeg dat zy Kamp - vast verklaard wierden; met een uitdrukkelyk voorichrift, in welker voegen de *Kampers* te vegten, en zig in het vegten te gedraagen hadden: En wanneer tussen Edelen geschil voorviel, werd 'er altoos verstaan,

beteekening, en aanwyzinge des Regters, ter welker plaatse zy beide, na verloop van 40 daagen (b) te verschynen had-

staan, dat ze te paard zouden hebben te Kampen, ter eere, en om de waardigheid van den Adel. Gelyk als zulks *Bottelgier* in zyn voorgemelde Boek verhaald. Zie ook het 70. Cap. der *Leenregten van Brugge*, die deze dingen volkomelyk bewaarheden.

(b) Dit getuigt mede *Du Cange. in voce Duello. Ex Affiliis Hierosolymitanis MS. cap 95.*

„ *Gagiis receptis, & obsidibus datis, dies pugnae ad 40 indicabitur a Domino, vel Iudice.*

Deze tyd van 40 dagen konde verkort worden op 't verzoek van beide de Dings-luiden, en anders niet. Welke tusschenpooze over een komt met de Wetten, en 't gebruik van Engeland, naar 't getuigenis van *Spelmanus*:

„ *Pactis autem Duello per Constabularium ipse diem assignabis, & locum: ita tamen, ut dies non sit intra dies 40 post Duellum compactum, nisi consensu dictorum applicantis, & defendentis.*

De *Saxen-spiegel*, gelyk ze het onderscheid der personen zeer wel opmerkt, en beschryft, zoo doet ze ook omtrent den tyd, die elk naar zyn Geboorte toekomt, en gegeven wierde: Als, den *Welbooren mannen 6 weken*; ende den *Vryen Luiden 14 dagen*. Volgens de woorden der *Wet*, als volgt:

„ Spreekt men enen man te Camp an, daar hy jeghen-
„ woerdich is: . . . ende ongewarent daer ghecoemen
„ is als van dier saeck; hy sal na zynre Geboorte dach
„ hebben, of hy 's begheert, dat hy hem daer toe
„ Waermen mach.

„ Die

hadden; zynde middeler wyle den Zaakweldigen, en hunne naastbestaande Vrienden naar Regten ongeoorloofd den anderen te beschaadigen, of eenige laagen te leggen; ende, indien zy zulks dedden, was het ten hoogsten strafbaar (c).

Dit *Kamp-verklaren*, 't welk men in die tyden noemde *duellum firmare*, geschiede aldus: Wanneer de Graaf, of Heer, die het regt van hooge, of halsgeregtigheid had, naa het onderzoek der zaake, en het wisselen van de wederzydsfe pandsteeken, (bestaande gemeenelyk in het overgeven van een handschoen, of

neus-

„ Die *Scepenbaer* man over zes *Weken*,
„ Ende ander *Vrye Luyden* over *Vierthien Nachten*.

(c) Zie *Alciat. d. tract. cap. 14.* ende *Spelman*:
„ *Interca neuster eorum alteri inferat angorem, malum,*
„ *damnum, insidias, insultum, aliunde gravamen, sen*
„ *invidiam, vel per se ipsos, vel per amicos suos, bene-*
„ *volos, vel quosvis alios.*

De oude *Saxise Wetten* § *Van Campen*:
„ Wanneer een man *Camp* an neemt voer *Recht*, en-
„ de die claghe mit vonnisse ghevorst wart, soe gebied
„ men hem beyden *Vrede*; ende wart die *Vrede* gebro-
„ ken, dat sal men eerst *Rechten* sonder *Camp*.

neusdoek) daar mede de wederzydse twistelingen *Kampvast* verklaarde.

Fori Marlanenses. art. 8.

„ *Si aliquis duellum cum aliquo habuit ,*
 „ *& , priusquam ante Dominum firmatum*
 „ *fuerit , se retraxerit , &c.*

En maakt deze verklaring des Regters een groote verandering in de zaak:

Voor de zelve mogten de twistelingen, zoo ze konden, en wilden, zig bevredigen, en de zaak afmaken; maar daar naa was zulks ongeoorloft, en schandelyk: en moesten ook op sommige plaatsen de Regters, of Kloosters hunne gewoonelyke *Leges*, en boete hebben (d).

Het welk zy daar naa t'hunnen voordeele uitstrekt hebben tot die zaaken, daar de panden waaren overgegeven, schoon ze nog niet waaren *Kampvast* verklaard.

Dit blykt, onder andere, uit een brief van Vrouw Magtild, Gravinne van Nivers, van den Jaare 1223: „ *De*

(d) *Libertates urbis Belnensis , in Burgundicis Perardi p. 275. „ Si compositio de duello ante iectum , vel „ post , fiat , 65. sol. & 6. den. habebis.*

„ *De gagiis duelli quod pacificabitur,*
 „ *non nisi septem solidos, & 6 denarios*
 „ *tantum capiam de unoquoque, &c.*

XLII.

Uitsfel, en waar toe.

Dit Uitsfel van 40 dagen wierd by den Regter verleend, en toegestaan, als een wettige, en behoorelyke tussentyd, om verscheide redenen.

Eerstelyk, op dat ze middelertyd hundede huizelyke zaaken bezorgen, hunne uiterste wille maaken, en orde op alles zouden stellen (a).

Ten

(a) Deze dingen worden bevat in 't 70. Cap. van de meer gezegde *Brugse Leen-regten*.

„ Als zy *Kamp-vast* zyn, soo wyft me hem vuerste
 „ 40 *dagen*, omme te lerene *Kamp-spel*, en oik waer
 „ eenich gewond, of hadde siekhede, of ander let-
 „ ten, dat hy binnen die genesse, ende hem selve hel-
 „ pe, ende oik mede dat elke zyne vrienden ontbiede,
 „ en voorsie van dat hem van node sy, of noodfakelyk,
 „ en hadde oik den Verweerder onrecht, dat hi
 „ bin dien sochte den onmoed van den Heere, ende
 „ van den Anlegger; waer oik den Anlegger soo verhit
 „ in

Ten tweede, op dat ze zig zelven van ziekte, of wonden, indien ze eenige onder de leden hadden, zouden laten geneezen.

Ten derde, op dat ze ten kosten van den Graave (b) zouden leeren schermen, wapenen, kleederen, Kamp-rokken, en wat 'er meer ten Kampe noodig waare, vervaardigen, en gereed maaken zouden.

Maar ook voornaamelyk hadde dit Uitstel dit zeer billyk inzicht, dat de Klaager, indien hy door haastigen toorn, en gramschap vervoerd ware, zig bedaa-ren, en alzoo met den Beschuldigden verzoenen, of in tegendeel, indien de Verweerder schuld hadde, dat hy zig met den Graave, en zynen Aanklaager bevredigen mogte.

„ in gramschappe, dat hy bin diere wilen koelen mog-
„ te, ende de waerheyd kennen; en noch by meer
„ redenen; maer dit syn de meeste.

(b) Dat de Kampers ten koste van den Graave 40 da-
gen wierden onderhouden in spyze, en drank, voorzien
van kleederen, en Kamp-geweer, en van een Scherm-
meester, met alle den gevolge van dien, is af te nee-
men uit de Graavelykheids Rekening van onkosten van
een Kampgevegt, *hier na* by te brengen § 73.

O

XLIII.

XLIH.

*Kampveld, en Afteekening [van 't
perk met Kryt.]*

[H]et Kampveld (a), waar van nog
[H]een Kamp lands in de wandeling
fchynt overgebleeven, was zeker stuk
velds, of zeker open vlak plein, ter zy-
den wel beflooten, en veeltyds met grag-
ten,

[(a) Het gevegt zelf wierd een *Kamp*, en het vegg-
ten *Campen* genaamd, om dat het in zoodaanig een
Campus, kamp, of veld, als hier boven beschreven is,
geschiedde. Hier van kwam de spreekwys, in *campo*
decertare, in een kamp, of veld stryden, in capitul. 1.
an. 819. cap. 10. & lib. 4. Capitul. c. 23. Du Cange gloss.
in voce *campus* in fin.]

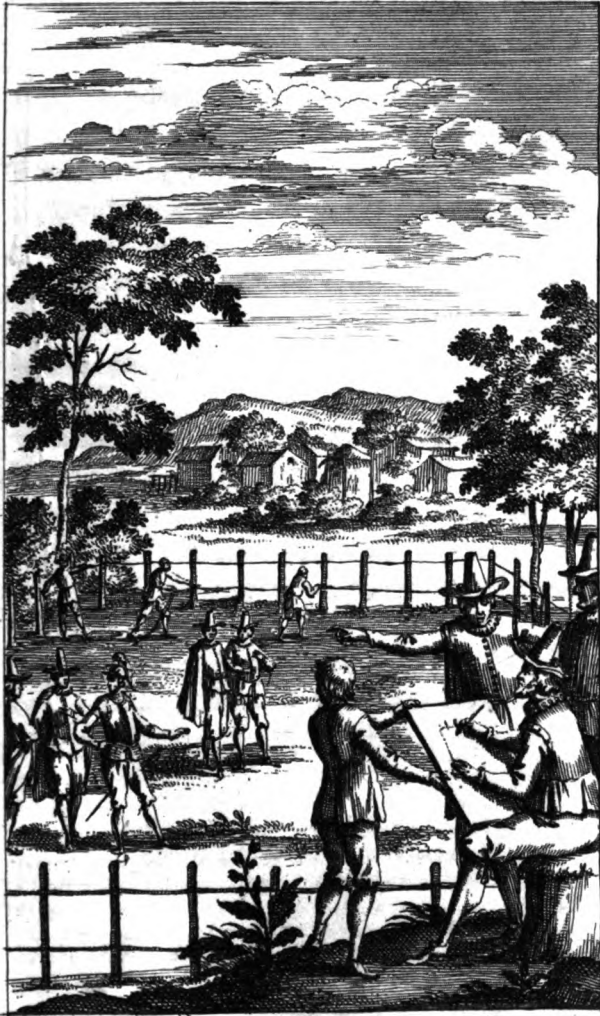
Vide Codicem Juris Frisici:

„ *Campum appellant. Circum in campo: locoque publico,*
„ *tabulatis palisque circumseptum, quem certaturi intra-*
„ *bant a Judicibus introducti, in quorum presentia jura-*
„ *bant; quique arma inspiciebant utriusque, an legitima,*
„ *& secundum formam prescriptam essent.*

By de Longobarden beteekende ook 't woord *Campus*,
't zelve dat *Regia* ('t Koninglyke Paleyz) te kennen
gaf.

Aimoinus Gest. Franc. lib. 4. cap. 86.

„ *Hunnorum Regia, que ab eis dicta est, Rhingus, &*
„ *Longobardis autem Campus vocabatur, &c.*

ten, en paalwerk (b) afgehoind: tot het geregtelyk *Kampen* op verscheide plaatsen door de Regters, of Overheden wel byzonder toegerigt; en beschikt. Want]

De Kamp voortgang hebbende, werd op het Kamp-veld in elke Stad (dewyl op yder Plaats een zoodaanig Veld, ruim, en bequaam genoeg zynde, tot dit gebruik geschikt, en ledig gelaten wierde, den Graave van Holland toebehoorende) een Perk met Kryt afgetoekend, en met bekwaam Paal-werk afgeschooten, door 's Graaven Boode, in het bywezen van de Leen-, of Welgebooren-Mannen.

Dit Kampveld werd met ~~zand~~ bestrooit, om dat de Kampers te vastter staan, en niet struikelen mogten, als uit de voorbeel-

[(b) *Affisiae Hierosolym. MSS. cap. 96. Et ains que le quarantains soit, le Seigneur doit avoir faire le champ de 40 cannes de cateurs, & bien ygale, & vles de fossé, & de pales, qui sont entour passé, & lasse de cordes, si que aucun des chevaux ne porte son Seigneur hors du champ, ou qu'il n'en soit geste, tant que päs en soit faire. vid. d. glossar.]*

beelden, in dit werk hier en daar bygebragt, blykt.

Zulks geschiedde mede by de Romeinen in hunne Schouburgen, of Vegtperken, in welke de Schermers vogten: welke fomtyds van de overvloedige *zandbestrooyinge*, *het zand* (c) genoemd wierden. En werd zulks by hen gedaan om twee redenen:

1. Om dat de Schermers te vaster zouden staan.
2. Om dat het zant het bloed, dat van een talryke meenigte van menschen, en beesten, als in 't Vergtperk stroomde, zoude

(c) [Schouburgen, of *Amphisbaetra*, en slydperken wierden zelfs naar het zand, dat in de zelve gestrooid lag, genoemd *Arena*, dat is 't zand. Z. *Salvianus. lib. 6. de gubernat. Dei. pag. mibi 194:*

Colitur namque, & honoratur Minerva in Gymnasistis: Venus in theatris: Neptunus in Circis: Mars in Arenis: Mercurius in palastis: & ideo pro qualitate auctorum cultus est superstitionum.]

Smedegarius Scoliaſtes cap. 65. de Heraclio Imp.

Fuit pugnator egregius: nam & ſepe Leones in Arenis, & inermis plures singulos interfecit.

Rathenius, Veronensis Episc.

Iſſe in Circum, quod Arena dicitur, ab cuſtodiamenſuraret.

zoude indrinken , en wegnemen. Zie hier van breeder J. Oudaan in zyne *Roomfche Mogentheid. my bl. 399. & 400.*

[Zoodaanige Kampvelden had men wel eer te Leide (d), te Delft (e), te Rot-

(d) Het KAMP-VELD te LEYDEN was gelegen binnen de oude Stad , groot 4 Margen lands , leggende ten Zuiden de Oude Hoofd-kerk , die aan S. Pieter is geheiligt , zynde het Plein , dat ten deele tot het Gefalyde Bagynhof , nu d'Engelfe kerk , en d'Ontleed-plaats , ten deele tot ruime wooning voor den Commandeur van den Duitfen Huize , ende voorts tot andere gebouwen , en vertrek -plaatsen is ingeruimd : Van 't welke zekere Brief van Graaf Willem de Goede omftandig gewag maakt , die by *Orlers , in zyne Befchryvinge van die Stad , bl. 297* , te vinden is ; luidende , voor zoo veel ze tot onz oogwit dient , aldus :

„ Wy Willem, Graaf van Henegouwen, van Holland, &c.
 „ maecken kondt allen Luyden , dat wy onfe Cryst-
 „ Hoeve, ende onfe Hoeve achter onfe Boomgaerde ,
 „ ende onfe Hoeve achter de Begynen van Leyden, die
 „ alle drie groot zyn tiegens vier Margen lands , luttel
 „ meer of min , ende wy gegeven hebben Hugen van
 „ Leyden onfen knape , &c. Behoudelick dat mer Cam-
 „ pe in vechten fal , als men tefen tydt toe ghedaen
 „ heeft : Ende waer dat fake dat mer Campe in voch-
 „ te , ende hy daer. fchade of name , daer en foudhe y.
 „ ons niet of eyschen , enz. Gegeven in die Hage des
 „ Sonnendach voor S. Lauwerens dach , in 't jaer ons
 „ Heeren 1322.

(e) Te DELFT was mede een diergelyk Kamp-
 veld ; als blykt uit de *Befchryvinge van die Stad* , van den
 Burge-

Rotterdam (f), als in't vervolg zal blyken, in den Hage (g), als ook te Egmond (h); En

Burgemeester *Bleyswyk*, in het *II. Deel*, bl. 671. sprekende daar met deze woorden:

„ *'t Camp-veld* is gelegen in de Nood-westelyckste
„ hoek van de Stad, beneden aen de Wal, daer nu
„ eenige Laken-ramen zyn gestelt, hebbende van ouds
„ gestrekt als een *Veche-bodem*, daer sy ten *Camp*,
„ ofte srydewaerts gingen, zynde sulcx ook hier ter
„ plaetse geoorloft, mits geen geweer gebruykende.

(f) Het Kampveld te ROTTERDAM, was op geen zekere plaats; maar wierd op de markt een *perk* van paalen, en planken gemaakt, waar in gekampt wierd: als blykt by de boeken van den Tresaurier van Hertog Willem van Beyeren, onder my origineel, of oorspronkelyk berustende.

Dit perk wierd tot koste van den Graaf gemaakt, als blykt by de zelve Rekening, in deze woorden:

„ Item, alsoo myn genadige Heere op den 8 dag in
„ Julio daer na quam tot Rotterdam, zoo werd korts
„ daer nae een *Kamp* aldaer gevogten: en des was al-
„ daer om gemaakt een *park van hout*, dat koste by
„ Gysken Willemsze, Burgemeester tot Rotterdam,
„ en de Tresaurier daer voer betaelt heeft by myns
„ genadigen Heeren brieven van quitantie daer af
„ gegeven, die de Tresaurier hier overlevert xlv g.
facit xlv ff

(g) In den HAAGE was het *Kamp-veld*, 't gene naderhand het *Tornoy-veld* is geworden, gelegen ter plaatse, nu genoemd de *Kneuterdyk*. Zie het *Hof-tapys* van van den Advocaat *Willam van Velden*. Ende de *Beschrjving van 's Graavenhage*, door *Mr. Jacob wander Does*.

En wierden de plaatsen, daar toe geschikt, aldaar genaamd H E T K R Y T, of de KRYTHOEVE (i); elders de *Kampwerf*,

[(h) Zie hier in 't vervolg (i); en dienvolgens de *Oudb. van Kennemerl. I. D. de Aant. van H. V. R. en 't Kabin. van Neerl. Oudb. I. D. bl. 278, 279.*]

(i) Het *Kampveld* wierd het KRYT genoemd, ofte, als in de bovenstaande Brief, KRYT-HOEVE, [(d) om reden, dat het zelve met kryt werd afgeperkt, als reeds is te kennen gegeven in 't begin van dit Hoofdstuk *bladz. 211.*]

Zoo is mede t'Egmond een zoodaanig *Campveld* geweest, 't KRYT genoemd, gelegen tussen de kerk, ende het Dorp van *Egmond*, den *Heere van Egmond* toebehoorende; zynde een groot, ruim, en effen plein, als uit de Afteekeningen des *Kloosters* kan gezien worden, op, en in 't welke geene boomen, ofte andere beletselen mogten worden geplant, nogte eenige slooten, of graften mogten wezen: maar dat gelaaten moest worden tot het gebruik, waar toe het was geschikt. Over welk *Plein*, onder anderen, geschil ontstaan zynde tussen den *Abt van Egmond*, *Heer Willem van Materesse*, en den *Heer Willem van Egmond*, in den Jaare 1451, is by uitspraak eeniger Edelen, aan wien deze zaake verbleeven was, gevonnist, 't gene *Jan van Leyden* in zyn *Egmondse Jaarboeken*, *cap. 80*, aldus verhaald:

„ *Quod locus, qui dicitur Kryt, jacens intra cœmeterium*
 „ *& vicines de Egmonda, maneret, & esset Feodum Do-*
 „ *mini de Egmonda; salvo tamen, quod Dominus Eg-*
 „ *mundensis in prefato loco non edificabit domos, nec fa-*
 „ *ciet fossata, nec plantabit in eo arbores, sed permittet*
 „ *eum planum, & vacuum permanere.*

werf, of *Wurf* (k), en de Bode, of Dienaar van den Graaf, die het ſtrydperk met kryt afperkte, het zelfde bewaarde, en met raad der Mannen ſein gaf, enz. *Kryt-waarder* (1).]

Dit *Kampveld* is nog een open vlakte, gelegen tuſſen de *Abbye*-, en *Buerkerken*, en tuſſen het Dorp *Egmond*, en behoud nog heden ten daage zynen ouden naam, 't KRYT.

(k) By de oude *Saxen* wierden zoodanige Vegtplaatsen, die by de Hollanders 't *Kryt* genaamd werden, de *Wurf* geheten, als blykt uit den *oude Saxen-ſpiegel*, § Van 't Campen.

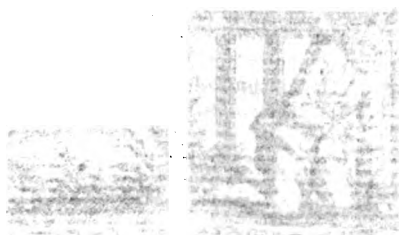
„ Die claghet, ſal eerst in den *Wurf* gaan.

(1) Deze Bode, ofte Dienaar van den Graave wierd genoemd KRYT-WAARDER, als de Aſſekenaar, bewaarder, oppaſſer, en ſchikker van het KRYT, dat is, het *afgebakende Kampveld*.

De Leen-regten van Brugge. cap 72.

„ Als ſy in 't *Kryt* komen, ſo vegten ſy, ende als „ de *Kryt-waarder* mit rade der Mannen poynt dingd, „ houden ſy up. [Zie hier LVI.]

In *Engeland* was het den Konneſtabel des Ryks aanbevoolen het *Perk* af te teekenen, hebbende altyd 60 ſtappen in de lengte, en 40 in de breedte, afgeſchooten ter hoogte van 7 voeten; voorzien met 2 deuren, eene in het Ooſten, ende een in het Weſten: werdende de Beroeper, of Uitdaager door de eerſte, de Verweerder door de laaſte ten *Kampvelde* binnen gelaaten.

XLIV.

Eed der Kampers.

Na dat alle deze dingen beschikt waren, en de tyd tot het Gevegt naderde; was het een standvastige gewoonte, en vast gebruik, dat van de uiterste noodzaakelykheid geagt wierd, dat de wederzydse Zaakweldige Dings-luiden den Eed van zuivering (a) afleggen moesten,

(a) Deze Eed is te verstaan gebruikelijk te zyn geweest; en, dat tot de zelve wederzydse twistgenooten toegelaaten zyn, wanneer alle andere bewyzen, en overtuigingen onthaken, en anders niet; als duidelyk af te nemen is uit de oude Frankische wetten, de Longobardische, en andere, in het byzonder uit de wet van Keizer Otto de IV.

[Jonker Matthys vander Hoeve in het 6. *Boek van zyn Handvest-Kronyk* Cap. 19. op 't Jaar 595. getuigt:

„ Het 't Jaer 595, ten tyde des Konings Childebert
„ van Austrasie, was 'er een Costume van de onnoosel-
„ heid te bezweeren, als wesende een regt middel,
„ om de tweedragten der Franken ter neder te leggen;
„ 't geen aldus onderhouden werde: De beschuldigde
„ mannen, of vrouwen verschenen voor den Regier,
„ of het lighaam van zekere vermaerden Heilig, by
„ de partyen wederzydigh bestemd (want in dien tyd
„ de reliquien der Heiligen in grooter eerbiedigheid
„ waren,

O 5

sten, en zulks op de allerplegtigste wyze; dat zy een regtvaardige zaak verdedig-

„ waren dan oit te voren) aldaer zwoeren de 12 bloed-
 „ verwanten des Verweerders desselfs onnooselheid.
 „ In gevalle nu den Aenlegger, en zyn verwanten ter
 „ contrarie zwoeren, zoo moest men in een besloote
 „ veld kampen. Voorts, de verwonnen moest, of ster-
 „ ven, of betalen de amende, en compositie, by de
 „ wetten geboden, dewelke medebragten eenige som-
 „ men van geld, bykans voor alle misdaden, 't zy
 „ diefte, of doodslag. *Fauchet fol. 283.*
 „ Alle deze Wetten staan in de 3. Boeken *Constit. Im-*
perial. Goldast.

Winsemius, in zyn *Kronyk van Vriesland* bl. 120. ontrent 't Jaar 993.

„ In dier tyden wast seer gebruikelijk, het regt van
 „ duël, of lyf-gevegt, by welke door toelatinge der
 „ Regteren, partyen van eenige feiten, ende misdaden
 „ beschuldiget zynde, zig door Eede, en solemniteiten
 „ daer toe staende, ernstlyken zuiverden. 't Welk ge-
 „ schied zynde, naa dat die wapenschouwinge by den
 „ Rechteren, of haare Gecommitteerden gedaen was,
 „ zy met den beschuldigers daer toe geroepen, in't ge-
 „ vegt traden.]

Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. § 2.

„ *Campiones corporalia subibant sacramenta, quod juxta*
 „ *probabilem credulitatem eorum credebant dominos, pro*
 „ *quibus pugnam intrabant, veritatem fovere, & non per*
 „ *calumniam, seu per astum, ad accusationem propositam,*
 „ *vel defensionem adhibitam processisse, & quod cum omni*
 „ *virtute, & potentia, studio, & vigore, partes, pro qui-*
 „ *bz pugnaverint, adjuvabunt.*

LL. Frisicæ. tit. 14. de homine in turba occiso. § 5.

„ *Producatur hominem quem voluerit, & juret, quod ille*
 „ *homo*

digden, en met een goed gemoed de
 waarheid voorftonden. Want het was
 een

„ *homo homicidii, de quo ego interpellatus sum, reus est,*
 „ *tenens eum per oram fagi sui; ille autem, si hoc sacra-*
 „ *mentum negare velis, juret, & contra ipsum cum ar-*
 „ *mis suis in Campum procedat; & uter in ipso certa-*
 „ *mine convictus fuerit, & sibi concediderit, solvat Leu-*
 „ *dem occisi.*

Item LL. Frisiorum. tit. 11. § 3.

„ *Si aut calumniator, aut ille cui calumnia irrogata est,*
 „ *se solum ad sacramenti mysterium perficiendum protula-*
 „ *rit, & dixerit, Ego solus Jurare volo, tu si audes,*
 „ *Nega sacramentum meum, & armis mecum contendo;*
 „ *Faciant etiam illud, si hoc ita eis placuerit; Juret unus,*
 „ *& alius Neget, & in Campum exeant.*

[„ De Romeinen die swoeren *per Deorum, Daarumque*
 „ *suarum nomina, perque terram, & sidera. Unde Aeneas*
 „ *apud Virgil. lib. 12. Aeneidos,*

„ *Esse nunc Sol testis, & hac mihi terra precanti,*
 „ *Et Pater omnipotens, & tu Saturnea Jumo.*

„ *Viri per Herculem, & Femina per Castorem jurabant;*
 „ *etiam per medium Fidium, quod erat aliquod numinis*
 „ *simulacrum.*

„ *Alii jurabant per Genium Principis, & fiebat hoc mo-*
 „ *do; Ut Augustum saluum, & incolumen cupis, ita pro-*
 „ *mittis.*

„ *Andere die zwoeren per propriam salutem; soo be-*
 „ *speurd word in L. non erit 5. & L. qui per salutem ff.*
 „ *de Jure jurando.*

„ Wy Christenen zweeren by Godt; ende die onder
 „ den Paus zyn, oock by alle syne Heyligen.

Zie Mr. Jan Baptiste de Clerck, in zyne Commenta-
 rien op de Leen-rechten van Vlaanderen. Tit. 49. Ob-
 serv. unica. pag. 108.]

Jaco-

een alleroufste plegtigheid by de oude Friefen, en Franken, zig te zuiveren, en zyn zaak te befchermen door den Eed, zelfs voor het aannemen van den Chriftelyken Godsdienft, terwyl ze nog Heidenen waren, als uit de Salike Wet (b), welke

Jacobus Waræus in *antiq. Hibernia. Cap. 31.*

Ultimus dicitur mos ille vitiofus, olim à litigantibus coram Brehonis, interdum ufatus, jurandi per caput, manus, vitam, vel falutem Principis, five Domini. Qui mos Ethnicum procul dubio habet originem, & ab Ægyptiis primum, uti videtur, manavit. Idque innuit juramentum Jofephi (s. more Ægyptiorum) per falutem Pharaonis, Genef. Cap. 42.

Similem morem apud Romanos veteres viguiffe, jurandi per falutem. & fortunam Cafaris, alludit Dio lib. 45. & 57. Conftat porro ipsis etiam Chriftianis tam in Oriente quam in Occidente, per aliquot fecula, in more poffea fuijfe, per falutem aut Vitam, five Imperatoris, five Regis, & filiorum ejus jurare. In Hibernia mos ifte diutius quidem manfit, quam aliis in locis, demum vero, etiam ipfis in judiciis interdictus.

De oude Saxife Wetten. § Van Kampen.

„ Voer den Rechter fullen zy beyde gegarvet gaen,
„ ende zweëren die een, dat die fculd waer is, dathy
„ hem om beclaghet heeft: Ende die ander, dat hy on-
„ fculdich is: Dat hem foe God helpen moet tot hoe-
„ ren Campe.

(b) De wyze, op welke onze Voor-ouderen plegte-
lyk (zelf over Doodflag) gezwoeren hebben, is te zien
in

welke voor het Christendom gemaakt te zyn een allerzekerste zaak is, afgenomen kan worden.

Deze Eed wierd, of zwaarder, of lichter gevorderd, en afgelegd, naar het gewigt der misdaad, en de geboorte, en [den] staat der persoonen.

De Voorbeelden, of Voorschriften dezer oude Eeden, zoo der Heidense, als der Christelyke, zyn by de oude Schryvers te vinden.

Ook was de manier, zoo de eerste, als leste zeer verscheiden: d'Eerste wierd afgelegd met het vast houden van den zoom des kleeds; ofte met het leggen van de hand op een stuk gelds, op 't welke 's Konings Beeld, of [daar na] het teeken van't Kruis afgebeeld stond; ofte met het aanvat-

in de *Lex Salica*. Tit. 50, 51. 55. en 61. die by ons, ende onze Tydgenooten niet zonder verwonderinge kan worden geleezen.

In het oud Koninkryk van Wallis in Engeland, wierden tot den Eed gebruikt deze woorden: „ *Per Domi-*
„ *num qui me creavit de Patre, & te de me, verum in-*
„ *ter vos dico.*

222 REGT en GEBRUIK

vatten van de wapenen ; ofte op nog meer andere wyzen, t'zyner tyd, en plaatse breeder aan te wyzen : De leste, dat is de Christelyke , is mede verscheidelyk geoeffend (c) : Ende dat die, ten opzigte van

(c) Na de Bekeering dezer Landen tot den Christelyken Godsdienst, is ook de plegtigheid van den Eed veranderd, en geschikt naar de Kerk-wetten van die tyden ; welke gezien kan worden in *LL. Alamann. tit. 6. de Juratoribus*, § 1. in fine :

„ *Ista vero Sacramenta sic debent fieri, ut illi Conjuratores manus supra Capsum (dat is, de Kasse, daar eenig Heiligdom in beslooten is) ponant, & ille solus, cujus causa requiritur, verba tantum dicat, & super omnium manus manum suam ponat, & sic eum Deus adjuvet, vel ille Reliquae, & illas manus quas comprehensas habet ; ut de illa causa, unde interpellatus est, culpabilis non sit.*

Het Voorschrift van den Eed is te zien by Marculphus, en anderen, waar van wy 'er een zullen uitschryven :

„ *Hic Juro per hunc locum Sanctum, & Deum altissimum, & virtutes Sancti illius, quod homo aliquis, nomine ille, ita factus cum armis suis, super me venit, & corpus super me misit, & sic mihi dominus dictum dedit, ego ipsum de armis meis percussi, & tales colpus ei dedi, pro quibus ipse mortuus est, & quod feci super me fecis, & ego ipsum hodie facio infra damnatum, & forbasandum infra noctes 42, sicut Lex est, & nostra Constitutio.* [Vid. & Marculph. *formul. vet. p. 143.*]

Ende gelyk te vooren gezegd is, dat de Zuiveringen byn naa als in een schaale gewoogen wierden naar de zwaarte der misdaad, zoo waren ook de afleggingen van den Eed, of zwaarder, ofte lighter :

Van

van dit onz onderwerp, zig aldus hebbe toedraagen, verzeekeren ons de oude Schryvers.

Naa-

Van welke de gewigtigstewaren, die geschieden in de Kerke voor den Altaar, en op de H. Overblyfselen der Martelaaren.

De minder Eed, als de *Boedel-eed*, geschiedde in het Sterf-huiz, met het opligten van den Linker arm, ende het aanvatten van de Hayrlokken aan de Linker zyde des hoofds, op welke 2 vingeren der Rechter hand gelegd zynde, de Eed gedaan wierd.

Andere, ende die in een anderen aart van zaaken moesten gedaan werden, geschieden wederom op een andere wyze; als op [een stuk gelds] den boord, ofte zoom des kleeds, ofte met het aanraken der wapenen, en diergelyke. Als in 't breede uit de *oude Friesse Wetten* te zien is.

Op een stuk gelds te zwoeren, was de gewoonte der Friesen, want het zelve voortgebragt, en daar op aangetoond zynde de gedaante, of 't beeld des Keizers, of des Konings, of ook van het H. Kruis, leide hy de hand daar op, en, alzoo den Koning, of het Kruis tot getuige nemende, en om hulpe aanroepende, deed hy den Eed. Zie de *Friesse Wetten*, en *Siccama over de zwoeren*.

Op den zoom des kleeds, was ook de gewoonte der Friesen, zoo de zaak van geen groot belang was, *Lex Frisior. f. 3. § 4. & tit. 12.* Zie ook de aantekeningen hier op door den Heer Siccama gemaakt.

Op de Wapenen. Daar werd getuigd, dat by meest alle de Noordse Volken deze gewoonte plaats had, hoewel de forme somtyds verscheiden was.

For-

Naamelyk, dat in het Kamp-veld
voor de Kampers gebragt wierd het Boek
der

Formula 119. ex Lindebrog: Veniens jam dictus ille, adprehensa manu pradiſti judicis, vel armis, ſicut mos eſt apud omnes, 12^a manu ſua tertia decima dextratus, vel conjuratus dixit.

Zie hier van de voorbeelden in overvloed van alle de Noordſe Volkeren, bygebragt by Du Fresne, van de Saxen, Deenen, Sweeden, Bajowaren, Alamannen, Longobarden, Franken, Schotten, Bulgaren, en andere. [In *diſtione jurament. ſuper arma.*]

Zoo getuigd Garbayus *lib. 20. Cap. 11.* en anderen van deze, en andere wyze van eed te doen, op de pieken, kruiswyze op d'aarde leggende:

„*Beneharmenſes cum Roncalienſibus foedera ſua fir-
„maſſe, facto ſacramento ſuper binis baſtis in crucis for-
„mam humi demiſſis.*

Zoo was 'er nog een andere wyze, van de hand te leggen op het hoofd des Keizers, *apud Theophan. in Nicophoro general. 8.*

Als ook op het hoofd van den genen tegen wien 't geſchil is, *Legis Haeli, Boni Regis Wallia cap. 25.*

Jurare ad caput pecudis, te zweeren op het hoofd van eenig vee, was een Heidensche gewoonte: *Conſil. Aurelianenſ. IV. Can. 16. Si vero Chriſtianus, ut eſt gentium conſuetudo, ad caput cujuſcumque ſerae, vel pecudis, invocatiſ inſuper nominibus paganorum, fortasſe jura- verit, &c.*

Zeer gemeen was het ook te zweeren, met de rechterhand te geven in de hand van den Graaf, of Regter. *LL. Longobard. lib. 2. tit. 52. § 15.*

Jurare ſuper ſepulcrum debitoris, te zweeren op het graf van zynen ſchuldenaar; dit is te zien in *LL. Halli Boni Regis Wallia Cap. 27.*

Van

Van op de graven der overledenen te zweeren, *super mortuorum tumulos jurare*, getuigd Seldenus, [*ad marmora Arundeliana.*]

Super baculos episcoporum, op de Herderstaven der Biscoppen, in gebruik by Schotten, en Ieren: *teste Silvestr. Giraldo in Topogr. Hibèrnia l. 3. c. 33.*

[Meer diergelyke plegtigheden in het doen van den eed gebruikelijk, en de bewyzen daar toe dienende, heeft verzameld de voorn. du Fresne, Hr. van Cange, in zyn *glossarium* in voce *jurare.*]

Dog, gelyk alle Volken, en Landschappen in gewoontens, voor al omtrent de Regtsvorderinge verschillen, zoo is 't ook, dat op alle plaatsen, ende op alle tyden de woorden van deezen *Kamp-eed* niet zyn de zelve geweest.

Pet. Gregor. lib. 4. cap. 16. num. 18. verhaald ons de volgende:

„ *Juro me habere, ut qui vere arbitror, bonam, san-*
 „ *ctam, justamque querelam, & penas damnationis ater-*
 „ *na deligo in animam meam, vitam, & honorem meum,*
 „ *si sciens fallo, & ni arbitror me justam causam fovere,*
 „ *expugnandi talem impium, proditorem, adversarium,*
 „ *quem in conspectum habeo, video, & manu teneo.*

Dit zeggende, vatte hy de Register hand van zyn Medekamper aan.

Die meer van dezen *Eed* begeert, doorzie *Visscher de Duello provis. Sect. 1. Art. 7. Membr. 7.*

Dog indien de *Eed* geen voortgang hadde, en dat d'een, ofte d'ander hier inne zwaarigheid kwame te stellen, zoo ging mede de *Kamp* niet voort; als af te nemen is uit zekere *Wetten van Koning Rotbaris*, die geplaatst zyn

In LL. Longobard lib. 2. tit. 55. § 15.

„ *Si quis alium asto animo compellaverit de pugna, qua*
 „ *fieri solet per pravas personas, prabeat sacramentum ipse*
 „ *qui compellat solus, & dicat juratus, quia non asto ani-*
 „ *mo eum per pugnam fatigare quarat, nisi quod certam*

P

habeat

der H. Euangelien , ende een Misboek ,
 en dat [zelfs ook wel met, en na het ont-
 fangen van de Eucharistie, of het vieren
 van het H. Avondmaal (d)] de Eifer den
 Verweerder by de slinker hand nam, en,
 de

„ *habeat suspicionem, sive de furto scierit, sive de incendio,*
 „ *aut unde ipsa compellatio agitur. Et si hoc juraverit,*
 „ *postea vadat exinde ad pugnam. Si autem minime jurare*
 „ *presumpserit, non sit ipsa causa per pugnam iudicata as-*
 „ *que finita.*

Velferus, *Rer. Boicar. lib. 5. [pag. 163. in fin.]*

„ *De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur, ut*
 „ *prius infortiantur, quam parati sunt, ne forte carmi-*
 „ *nibus, vel machinis Diabolicis, vel magicis artibus in-*
 „ *fidiantur. Qui supra praedicta pugna, quod Chamfwic*
 „ *diximus, peracto iudicio, se simili vindicta erigero,*
 „ *contra querentem presumpserit, sacramentum, quod ante*
 „ *id dicitur, juret in Ecclesia, cum tribus nominatis sa-*
 „ *cramentalibus.*

(d) *Jacobus Waræus in antiquitatibus Hibernia cap. 31.*

Usitatum olim purgationis genus apud Hibernios Christia-
nos, fuit illud iurijurandi, tactis solenniter sacris Euange-
liis, & interdum perceptione Eucharistia. Hoc docet Canon an-
tiquissimus S. Patricii, sub titulo, de contentione duorum
absque testibus: Statuunt ut per quatuor sancta Evan-
gelia, antequam communicet, testetur quid probatus: &
deinde sub iudice fama relinquatur.

En verder zegd de zelve Schryver , dat in de zaake
 des Kampregts , den Geestelyken de eed verboden
 was, zulks bewyzende uit den Canon van het Sinodus
 van den H. Patricius, Auxilius, en Isenninus.

de zelve op de H. Boeken (e) leggende,
deze,

(e) Deze manier van *Eed-zweeren*, leggende de hand op 't H. Euangelie-boek, is in alle soorten van Eeddoeninge gebruikelijk geweest; 't welke men noemde een *lyfelyken*, en *gestaafden Eed*, gezwoeren ten Heiligen, met hande, met monde, met opgeregte vingeren, ter goede trouwe, op die H. Euangelien, die men met de handen aanraakt.

Dit wierde in die tyden genoemd, *Jurare per, vel supra Evangelia*.

Zie hier van de LL. Longob. lib. 1. tit. 9. § 23. lib. 2. tit. 35. § 7, 8. lib. 2. tit. 55. § 5.

Synodus 6. Constant.

„ *Tactis propositis sacrosanctis Dei Evangelii, Georgius*
„ *Deo amabilis Diaconus, & Chariophylax, juravit hoc mo-*
„ *do; Per has Sacras Scripturas, & Deum qui per eos locu-*
„ *tus est, &c.* { }

Concil. Nicen. 2.

„ *Facta precatione unus quisque Sancta Evangelia vena-*
„ *randamque Crucem, & imaginem Dei Servatoris, nec*
„ *non Domina nostra Deipara, salutarunt, ponentes manus*
„ *super ea, in confirmationem eorum qua locuti erant.*

Baldericus Episc. lib. 3. Hist. Hierosol.

„ *Podiensis Episcopus Evangelium, & Crucem affert*
„ *mandavit, super qua Presbyter satisfaciens populo ju-*
„ *ravit.*

Zoo is het ook de gewoonte geworden, omme niet alleen de handen te leggen op de H. Boeken, maar ook op de *Gebeenten*, en *Overblyfselen der Heiligen*, en *Mar-taars*, als elders breeder zal vertoond werden.

De reden, waaromme dat men op, en by de H. Euangelie-boeken zwoer, was, om dat men dien Eed hoogst gestaafd, en afgenomen oordeelde, die geschiedde in den naam van dat gene, 't welk by een yder voor het dierbaarste, kostelykste, en meest noodzaaklyk

228 REGT en GEBRUIK

deze, of diergelyken zin-behelzende woorden overluid sprak (f):

„ Gy , dien ik de hand houde, by God
 „ den Schepper, en zyne Heiligen, ik heb-
 „ be u beroepen op een goede zaake, en-
 „ de een regtvaardig geschil, dat ik tegen
 „ u hebbe, en dat gy gedaan hebt zul-
 „ ken zaak, enz. Daar af ik u beroepe, en
 „ aanklaage. Ende ik hebbe nog brieven,
 „ nog gesteenten, nog kruideryen, of
 „ dier-

kelde geagt wierde: Ende dit was onder de Christe-
 nen het *Euangelie*, de eenige blyde boodschap ter zalig-
 heid:

Daaromme, en omme die zelve, [of diergelyke]
 reden, plagten de Vrouwen, en ook nogter tyd, in eeni-
 ge gedeelten der Nederlanden, enz. eenen Eed doende,
 de handen te leggen op haare borsten. Zie den Heer
Boxborn, in zyne *Aanteekeningen op de Chronyk van Vel-*
denaar bl. 162.

Ovidius 3. amor. Eleg VI. vs. 81. *de fluvium amoribus:*
Supposuisse manus ad pectora lubricis Amnis
Dicitur, & facii jura dedisse thori.

Leges Allemann. tit. 56. § 2

„ Tunc liceat illi mulieri jurare per pectus suum,
 „ & dicat, &c.

(f) Dit *Voorschrift van Eed-zworen*, hoewel met
 veel ommeslag, en plegtigheid, verhaald kortelyk de
 meer gemelde *Jan Bottelger. d. tract. cap. 77.*

„ diergelyke hulpmiddelen (g), by, of
 „ over my, door welke ik hebbe, of ver-
 „ krygen mag eenige hulpe tegen u, dan
 „ do

(g) Dat de *Kampers* zig met geenerleye *Bezweeringen*, *Kruiden*, *Tooveryen*, *Gesteenten*, ofte diergelyke onbehoorelyke, en bedriegelyke *Hulp-middelen*, in het veyten, ter kwaader trouwe zouden behelpen, was by de *Wetten* zeer scherpelyk verboden, dewyl men in die tyden vastelyk geloofde, dat iemand door *Bezweeringen*, en *Kruideryen* zig konde verzekeren, ende beveiligen.

LL. Longob. lib. 2. tit. 55. §. 11.

„ *Nullus Campio presumat, quando contra alium pug-*
 „ *nando vadit, verbas, qua ad maleficia pertinent, super*
 „ *se habere, nec alias tales ac similes res: nisi tantum ar-*
 „ *ma sua qua conveniunt. Et si suspicio fuerit, quod eas*
 „ *occulte habeat, inquiratur a Iudice, & si inventa fue-*
 „ *rint, evellantur ac jactentur. Et, post illam inquisitio-*
 „ *nem, tradat manum ipse Campio in manu parentis*
 „ *aut consilientis sui, ante Iudices satis faciens, & dicat:*
 „ *quod nullam salem rem, qua ad maleficia pertinet, su-*
 „ *per se habeat, & tum vadat ad certamen.*

Wolfgang teld onder de wetten der Longobarden op (tit. 86. §. 1.) dat, wanneer een man beschuldigd werd van met een anders wyf overspel begaan te hebben, dat hy mogt zig zelven met een Eed, of met een Kamp zuiveren.

En tit. 112. §. 1, 2. verhaald hy, dat geen Kamper, ten stryde gaande, zig zoude vervorderen eenige too-verkruiden, of diergelyke middelen, boven zyn behoorlyke wapenen, over zig te nemen. En, indien 'er eenig agterdenken is, dat de meester onderzoek zoude mogen doen, en hem met handtafeling afvorderen verklaring van geene zoodaanige middelen over zig te hebben.

„ de hulpe van God, S. Joris, van myne
„ Wapenen, en van myn goed Regt.

Daar na de Verweerder, houdende de
hand op de H. Boeken, zwoer in dezer
voegen:

„ By God, en by zyne Heiligen: Ik
„ hebbe een goede zaake tegen u, en gy
„ hebt my beroepen kwaalyk, ende valfe-
„ lyk, ende gy hebt een onregtvaardige
„ zaak tegen my: Ik hebbe brieven, ge-
„ steenten, nog kruiden, of andere be-
„ hulp-middelen, waar by ik u verwin-
„ nen mag, dan by de hulpe Gods, S. Jo-
„ ris, myner Wapenen, en van myn goed
„ Regt, dat ik tegen u staande zal hou-
„ den.

[Daar en boven was men gewoon by
de Duitschen, de Kerken, en Altaren te
bezoeken, openbaare gebeden te storten,
en den naam des Heeren aan te roepen,
ten einde dat hy den onschuldigen zou-
de helpen, en bystaan; en die een on-
regtvaardige zaak voorstond, de neder-
laag zoude doen erlangen.

Zie

Zie, onder anderen, E. Schedius *de Diis Germanis* Cap. 46. die verhaald, in het beschryven van het oude Kamp-gebruik der Duitschen, dat zy de Goddelyke hulp aanriepen, en baden, dat hy den onnoozelen, of onschuldigen wilde bystaan, en aan hem de overwinning als uit den hemel verleenen, en mededeelen.] z. XLV. (b).

XLV.

Biegt der Kampers, [necus openbaare gebeden, en aalmoessen, ten nutte der Kamperen.]

Gelyk ze mede op de regtvaardigheid der zaake, die zy voor stonden, ende de waarheid, die zy gingen verdedigen, plegtiger wyze uit handen des Priesters ontvingen de laatste Kerk-, en Ziel-geregtten; invoegen als de gene, die ter dood gingen, of op sterven laagen, gewoon waren volgens de Geboden der

432 REGT en GEBRUIK

Roomse Kerk te neemen (a). Daar en boven wierden openbaare Gebeden (b), en Misse in de Kerke gedaan voor den Volke, (en zekere arme luiden gehuerd, en aangenomen, omme in de Kerk te bidden voor de Zielen der Kampers,) nevens uitdeeling der liefde-giften, ten behoeven van den Armen (c).

(a) Van alle deze Kerk-plegtigheden, Geboden, Aalmoessen, en diergelyke, ziet men de voorbeelden in het Uittreksel van de Graauelykheids Reken-kamer, 't welk hier na § 73. is uitgeschreven.

[(b) *Senatus, populus, atque Sacerdotes, qui singulare certamen, ac aliam ejusmodi probationem spectatum frequentes venerant, interim, ut est in lege Salica, divinam opem implorabant: beneficia memoriter commemorabant, qua in simili negotio Deus ipsis consulisset; comprecabantur, ut ipse in re praesenti innocenti adesset, victoriamque caelitus concederet.* Schedius de *DI Germanis* cap. XLV I. pag. 440.]

(c) „ *Campionum oblationes in Charta Manassis Episcopi Lingonensis A° 1185. quas ii, priusquam in ar-*
„ *nam descenderent, Ecclesiis offerebant, qui in Duellis*
„ *Deum sibi propitium conciliarent. Vide Gestā Coss. An-*
„ *degaventi. cap. 3. §. 9. & notas ad Alexiadum. p. 363.*

XLVI.

XLVI.

Voor-betuigingen, enz. der Kampers.

De Aanklaager, zoo wel als de Verweerder, al vooren te komen tot daadelykheid des Gevegts, waren gewoon in 't breede te doen een Voor-betuiging van Regts-behoud omtrent eenige aanstaande voorvallen; of liever van te willen bedingen, en van den Regter verkrygen eenige Voorwaarden, die in, en omtrent het Kampen, t'hunnen beste, en lyfs bescherminge noodig mogten zyn; of omme te voorzien tegen eenige aanstaande rampen, en ongelegenheden, die by toeval, en anders mogten overkomen.

Zoo plagten zy, by voorbeeld, te bedingen, of by voor-betuiig te verzoeken, te mogen behouden het regt, en de magt, omme, indien ze Edelen waren, zoo voor hun zelve, als voor hunnen Medehulper te wisselen van paarden, en van harnas; om op, en af te mogen zitten

P 5

op

op haar believen , en omme zoo wel te voet , als te paard te mogen vegten ; alles zoo zy 't voordeeligst mogten agten ; en hunne wapenen te moogen veranderen in alle de deelen , en tyden des Gevegts : Voorts , dat de Tegen - partye niet ten stryd kwame met eenige verborgen zwaarden , of ander geweer , dan hem naar Regten , en 't voorschrift van 't Hof geoorloofd waare : Als mede , om , in gevalle de Voor - betuiger zyn Party op den eersten dag niet volkomelyk mogte hebben overwonnen , op den volgenden , of anderen bekwaamen dag , ten believen van den Hove , den Kamp te mogen hervatten . En eindelyk in 't algemeen alle zoodaanige andere zaaken , als hun in zyn goed Regt , en Verweeringe zouden mogen dienstig zyn .

Ende , indien zy Onedelen waren , te mogen hebben behoorelyken tyd , en dag , ten einde omme binnen den zelven tyd te mogen worden onderweezen in alles wat ten Kampe noodig ware , en vereist mogte wer-

werden; voor al, om te mogen hebben een Scherm-meester, bekwaame plaats om te leeren schermen, behoorelyk onderhoud van nood-druft, schermtuig, een voorschrift van de lengte, en zwaarte der stokken, beukelaars, en andere wapenen, en geweer, alles ten kosten van den Graave. Voorts, omme te behouden 't regt, en de vryheid, om staande, op eene, of beide de knyen, of anders op de aarde zig te mogen nederzetten, zig op te heffen, te spreken, indien 't noodig ware, met den Scherm-meester, ofte ook wel met den Regter, zig te mogen zetten tot rusten, drank te eisen, en diergelyke noodige voorstellen te mogen doen. Ende, indien 'er eenige ziekte, of ander ongemak overkwam, door een gemagtigden te mogen vegten, ofte uitsfel van den Kamp-dag te mogen verzoeken. En voorts, in alle, zoo bedagte, als onbedagte voorvallen, zulks te mogen doen, en verrigten, als zy naar gelegenheid van zaaken, t'hunnen beste,

en

236 REGT en GEBRUIK

en behoefte, zouden mogen noodig agten.

Zie de Voorschriften van alle deze Voor-bedingen, en Regts-behoud-betuigingen by *J. Bottelgier, in zyn meer gemelde Boek, Somme Ruysael.*

Dog hoe weinig deze voorstellingen baaten mogten, na dat 'er geroepen was, door bevel van den Graave, ofte zynen Stedehouder,

Dat elk zyn best te doen hadde, zal hier na breeder werden gemeld.

XLVII.

Hoedaa-nigheid der genen, die tot het Kampen toegelaaten, of [daar van] geweerd wierden.

Al vooren tot het Gevegt zelf te komen, staat te letten op de hoedaa-nigheid der per-soonen, die van ouds tot het Kamp-gevegt bekwaam, of onbekwaam, geagt zyn geweest.

De gene, die, volgens 't aaloude gebruik, ten Kampen wierden toegelaaten, waren voornaamelyk de zoodaanigen, die klaagden over de ontydige dood, en ver-raader-

raaderlyke moord van een hunner Bloed-
verwanten , als Vader , Moeder , Broe-
der , Zuster , Zoon , Dogter , Oom ,
Moeye, en Zusterlingen ; En voor al ook
de Klaagers over Verraaderye tegen den
Lande , en den Lands-heer , en diege-
lyke zwaare misdaden.

In tegendeel , die van den Kampe af-
gehouden , en geweerd wierden , ende
die de Regter verklaarde dat niet toege-
laaten behoorden te werden , waaren
voornaamelyk deeze drierley perfoo-
nen.

1. Beschuldigers van zaaken die bui-
ten hen waren. Als by voorbeeld , wan-
neer een gemeen man , en buiten eenige
Staats - bedieninge , beschuldigde een
Raads-heer , of Edelman van 't Huiz
van den Prinse , om reden , dat den zoo-
daanigen niet toekomt , nogte zy gesteld
zyn omme de zaaken van Staat, en Lands-
bestieringe te onderzoeken , of te ver-
antwoorden.

2. Alle

2. Alle Klerken : dat zyn Kerkelyken, of Geestelyken; ter oorzaake, dat deeze zyn buiten alle behandelinge van wapenen, en zy zig niet dan met het Geestelyke te bekommeren hebben.

3. Alle die eenig mangel hebben aan Ligchaam, of aan Geest; als aan gezigt, gehoor, handen, en voeten, die ziekelijk gaan, en die van raazernye, of krankzinnigheid berugt zyn.

Waar uit onwederspreekelyk is, dat de zwakke Jongheid, de hooge Ouderdom, de Vrouwen, en diergelyke, door een noodzaakelyk gevolg, en overtuigende redelykheid, tot den wapenhandel onbekwaam, niet gehouden waren zelfs te Kampen: maar, daar 't noodzaakelyk plaats moest hebben, door anderen; uit hunnen naame, en 'hunnen gevaare, zulks moesten laten doen: Als in 't vervolg breeder zal worden aangewezen.

Zie dit alles by *Bottelgier*, in zyn *Somme Rayraet*.

[XLVII. A.]

*Onderscheid tusschen personeele
Kampvegters, en huurlingen, by
sommigen onderscheiden in Kam-
pers, en Kampioenen.*

Dewyl nu eenigen niet mogten, nog konden *Kampen* in persoon; zoo mogten zy nogtans iemant huuren, om hun' persoon te verbeelden, en in hunnen naam te *Kampen*.

Deeze soort van gemagtigden, of zoo-
daanig een willen sommigen dat eigen-
lyk in 't Hoogduitsch *Kampffer*, en in 't
Italiaansch, enz. *Campio*, en by ons *Kam-
pioen* genoemd wierden, en onderschei-
den van eigenlyke *Kampvegteren*, die
voor hunne eige zaake streeden.

Zoo zegt Schedius, volgens *Bernard
Sacc. lib. XI. Ticinens. histor.*

*Sic tamen ut qui vel ætate, vel morbo,
vel sexu impediretur, posset alium suo loco
con-*

conducere, quem a voce Longobardica, & etiam Germanica Kampffer, Itali campio-nem vocant. Qui si succubuiſſet, patro-nus, cujus nomine pugnaverat damnatus intelligebatur, non ſecus ac ſi judicio con-victus fuiſſet. de DIs Germ. c. 46. p. 441.

Dog het blykt uit verſcheide bewyzen, dat het woord *Campio*, of *Kampioen* zoo wel eenen, die zyn eige zaak zocht door een *Kamp* te beſlegten, dan, die gehuurd zynde, het voor eenen anderen opvatte, beteekende; hoewel het zelve woord wel voornaamelyk in den laaſten zin gebruikt wierd, volgens Du Cange, by wien de voorſ. Bewyzen te zien zyn, *in voce Campio*.

Hoewel Plantyn, en Kiliaan tuſſchen den eigenlyken *Kampvegter*, en gehuurden *Kampvegter*, die men met *Kampioen* wil beteekenen, geen onderſcheid maaken:

Zeggende de eerſte: *Camper*, *Campioen*, *Stryder*, enz.

En de tweede: *Kampioen*, *Kamp-vechter*,

ter, &c. *vulgo campio a campo, sive circo decertantibus definito*; Gall. champion. *Angl. champion.*

Sommigen leiden den oorsprong van het aanstellen van Kampvegters, of Voorvegters af van Ottho I, als Witichind, Sigebertus Gemblacensis, enz. gemeld by den Professor Otto, in zyn na te noemen werkje:

„*Fus repræsentationis, duelli judicio,*
 „*ab Othone I. introductum, quod nolu*
 „*viros nobiles, ac senes populi inhoneste*
 „*tractari, auctore Witichindo* 11. pag.
 „644. & Sigebert. Gemblac. ad § 942.
 „*v. Cel. Heinecc. Elem. jur. Germ. l. 11.*
 „§ 231. *Verba sunt Cl. Ottonis, Notit.*
præc. in Eur. rer. publ. cap. 4. § 54. in
not. (4.)

In Italie, en Sicilie mogt een *Kampioen*, (*Campio*, zegt de Wet) het zy dan een Kamper, of Voorvegter, eens overtuigd zynde, niet weder ten Kampe voor iemand worden toegelaaten, dan alleen voor zig zelve, en dat niet als

Q

aan

aanlegger, maar als verweerder. *Imp. Fredericus, const. Neap. sive Sicular. l. 2. t. 27. z. hier XVIII. bl. 79. (a).*

En werden zy somtyds genaamd *Membors. K. XLVIII. (e), en (f).*]

XLVIII.

*Wien 't geoorlofd was door een
Kamp-vegter zyn zaak te
doen verdedigen.*

Op dat zwaare misdaden niet onge-
straft bleeven omtrent alle zoodaani-
gen, die niet gehouden waren te Kampen,
zoo hier is inne van oude tyden voorzien,
dat de zoodaanige ongehoudene, en on-
bekwaame ten Kampe, hunne zaaken
zouden hebben te doen verdedigen door
Gemagtigden (a), die uit hunnen naam,
ende

(a) Wat een *Kamp-vegter* zy, die een anders plaats
bekleed, en zyn zaake verdedigd, verklaard *Siccama*,
daar hy uitlegt de Oude Wetten der Friesen, *Tis. 5. de
hominibus, qui sine compositione occidi possunt.*

„ *Campio Jure Feudali dicitur, qui pro alterius inno-*
„ *centia, seu crimine, purgando Duellum suscipit, & camp*
„ *adversario in Campum pugnandi causa descendit.*

Et tit. 14. § 7.

„ *17*

ende voor hunne rekeninge het Kamp-
vegt te ondergaan hadden.

[In het algemeen was 't een standvastige
gewoonte, dat niet de eischer, of aen-
legger, maar de gedaagde vermogt iemand
in zyn' plaats te stellen. Zie hier van El.
Schedius *de Diis Germ. Cap. 46. pag. 440.*
Reo eligendi atque conducendi quemcunque
vellet copia fiebat. Criminator ipse pugnare
cogebatur.]

Het ontbrak nooit aan zoodaanige
Huurlingen, en Waaghalzen, die voor
groot geld zig tot deze zoo gevaarelyke,
en doodelyke Lyf-gevegten lieten ge-
bruiken (b).

Derhalven vind men in de beschreven
Wet-

„ *In hac tamen contentione liceat unicuique pro se Cam-*
„ *pionem mercede conducere, si eum invenire poterit.*

Welke, indien hy in het Kamp-gevegt gedood wier-
de, zoo vermogt de Zaakweldige, die hem tot dezen
gevaarelyken dienst gehuurd hadde, volstaan met ze-
kere weinige penningen te betaalen aan zyne Bloed-
vrienden; dat ze *Laudem occisi hominis exsolvere* van ouds
noemden. *Sic LL. Frisæ. tit. 14. [z. hier K. XLVII.]*

(b) Zie dit in 't breede by Du Cange, in *voet*
Campio.

Q 2

244 REGT en GEBRUIK

Wetten dezer Noordse Landen, die met zeer groote omzigtigheid hier inne hebben gehandeld, dat ze in 't algemeen vergund, en toegelaaten hebben door Gemagtigden te vegten:

1. Den Prinsen, Ridderen, en groote Heeren (c), die (buiten zaaken van Staat en [van den] Lands-heer, welke zy ineigen persoon gehouden waren te verantwoorden) een Kamp-vegter vermogten te nemen; wanneet zy van Dieverye, Vrouwenroof, en diergelyke vuile misdaden, in welke 't Kampen by 't Gemeene Volk plaats hadde, beschuldigd wierden.

2. Den Moniken, Kanoniken, Klerken (d), en diergelyken; die een Kamp-vegter

(c) Dit blykt uit de Wetten van Koning David van Schotland. *cap.* 28.

Zie Nic. Upton. *lib.* 2. *de offic. milit.* *cap.* 7.

(d) Zie Attonem Vercell. *lib.* de *Pressuris Ecclesiasticis*. fol. 8. Spicileg. de Acher. pag. 51. & 55. Du Fresne *in notis ad Bibl. Cluniac.* pag. 160.

Probat. histor. Luxemb. pag. 8. Perard. *in Burgund.* pag. 76.

L.L. Longobard. *lib.* 2. *tit.* 55. § 40.

33 64

vegter vermogten aan te stellen, wanneer zy beschuldigd wierden van zaa-ken, die door 't Geregt moesten worden beslist.

3. De Vrouwen (e).

4. Den

„ *Ut Ecclesia, seu Comites, & Vidua, lites suas de his,*
 „ *qua in supradictis Capitulis conspiciuntur, per consimiles*
 „ *advocatos per pugnam dirimant; Ceteri vero natura*
 „ *liberi, secundum legem pristinam, per semet ipsos respon-*
 „ *deant, & determinent.*

(e) *De Campionibus mulierum agunt Honor. Bonnor.*
part. 4. cap. 15. ende voorts de voorbeelden alomme in
 de Tyd-boeken vermeld, en zelfs by ons hier en daer
 by gebragt.

Da. Saxon-spiegel. § Van. Momberschap.

„ Soe wanneer een kynt tot zynen jaren gecomen,
 „ is, soe moet hy wel een Wyves Mombes wesen,
 „ ende al doen, des hy sel, of wil, *ende ook tot Kam-*
 „ *pen wart;* want wanneer hy hem selven mach ver-
 „ staen, soe moet hy oeck enen anderen wel verstaen.

De zelve *Saxon-spiegel* getuigt niet alleen in 't breede,
 en met zeer opmerkelyke onderscheidinge, dat der
 Vrouwen in het Kampen toegelaaten is een Voogd te
 kiezen, ofte van den Regter te ontfangen; maer be-
 schryft ook den staat, en Geboorte van dien; zeggende,
 dat hy moet zyn van der Vrouwen Zwaard zyde,
 en Welgebooren.

§. Nach. van Mombes te hebben.

„ In noetachtiger claghen, ende in allen hantachtig-
 „ gher daet, moet die Rechter der Vrouwen wel Mom-
 „ bes gheven, des dat tot Campe nyet en gaet, ende
 „ hoer

246 REGT en GEBRUIK

„ hoer rechte Momber nyet tegenwoerdich en is:
 „ Gaet oeck die Claghe te Camp, soe moet hoer
 „ Momber oeck wel wesen elck hoer gheboeren Zwaert-
 „ maecht.

LL. Longobard. lib. 1. tit. 3. § 6.

„ Si mulier in morte mariti sui consiliata fuerit per se,
 „ aut per suppositam personam, sit in potestate mariti sui
 „ de ea facere quod voluerit; similiter, & de rebus ipsius
 „ mulieris. Et, si illa negaverit, liceat parentibus eam pur-
 „ gare, aut per sacramentum, aut per pugnam, id est,
 „ per Campionem.

LL. Longob. lib. 1. tit. 16. § 2.

„ Si quis puellam aut mulierem liberam, qua in alte-
 „ rius mundio est, fornicariam aut strigam clamaverit, &c.
 „ Nam si perseveraverit, & dixerit se probare posse, tunc
 „ per Campionem causa, id est, per pugnam, ad Dei Ju-
 „ dicio decernatur.

LL. Longob. lib. 2. tit. 55. § 40.

„ Vidua lites suas, per consimiles advocatores, per pu-
 „ gniam dirimant.

LL. Anglorum, & Werinorum. Tit. 14.

„ Si mulier maritum veneficio dicatur occidisse, vel dolo
 „ malo ad occidendum prodidisse, proximus mulieris Cam-
 „ po eam innocentem efficiat: aut si Campionem non habue-
 „ rit, ipsa ad novem vomeres ignitos examinanda mis-
 „ tatur.

Paul. Warnefr. de Longob. lib. 4. cap. 49.

„ Gundeburga, cum de crimine adulterii apud virum ac-
 „ cusata fuisset, proximus ejus servus, Carellus nomine, a
 „ Rege expetiit, ut cum eo qui Regina crimen ingesserat,
 „ pro castitate sua Domina, Monomachia dimicaret. Qui,
 „ dum cum criminatore illo singulare certamen iniisset,
 „ eum, cuncto populo astante, superavit. Regina vero post
 „ hoc factum ad dignitatem pristinam rediit.

Petrus Bizarius Genricus. *hister.* lib. 3. & Crantz.
 Dania l. 3. cap. 22. verhaalen deze geschiedenis in 't
 breede, waar van deze de korte inhoud is:

Gun-

Gundeberge, huisvrouw van Ariovaldus, of (zoo anderen willen) Rodoaldus, Koning der Longobarden, ten ontugt verzogt van Adolulfus, een voornaam Heer des Longobardischen Ryks, heeft zy hem met veragende smaadheid afgezet.

Adolulfus, uit zulke bejegeninge afnemende, dat zyn schandig verzoek den Koning mogte worden aangediend, zoekt door bedrog zig zelve te veiligen, en maakt den Koning wys, dat Tota, Hertog van Etrurie, te samen met zyn wyf Gundeberge raad pleegden, om, hem van kant geholpen hebbende, met den anderen te trouwen. De Koning, door gramschap raazende, zet zyn wyf in hegtenis; haar met een scherpe wagt drie jaaren bewaard houdende. Clotarius, Koning van Frankryk, zig erbermende over den droeven toestand van de onnoozele Koningin, zend gezanten aan Ariovaldus, die hem aanzeggen, dat hy Gundeberge, van Koninklyken bloede van Frankryk, verongelykte, met haarten onregte in hegtenis te doemen, en haar van haar eer, en luister te berooven. De Koning, zeggende, dat hy daar regtvaardige oorzaak toe hadde, antwoorde Anfoald, een der gezanten, dat hy zulks gelooven konde, indien hy wilde toestaan, dat aan des Konings vrienden vergund wierd, volgens de Wetten van 't Land, tot zuivering van de Koninginne, met haaren beschuldiger *een Kamp aan te gaan*. Hier op is , der Koninginne Neef, eene Pitto (andere zeggen Carellus [bl. 246.]) voortgebragt, om in een Twee-kamp tegen Adolulf te slaan. De stryd aangevangen zynde, bleef de zegen aan de zyde van de waarheid. Waar op de Koningin verloft, en in haar voorige plaats van ~~er~~ ^{er}, en eer is hersteld. Deze *Kamp* is gehouden in 't Jaar 631.

Oudegerst verhaald op 't Jaar 1218, dat 'er tusschen Johanna, Gravin van Vlaanderen, en Johannes, Castellein van Brugge, groote twist ontstaan is, over eenige geregtigheden, tot het Burggraaffschap van Brugge behorende, tot zoo verre, dat Johanna tot toorn ver-
voerd,

4. Den Jongelingen, Oude mannen, Zieken, en Gebrekkelyken (f).

5. Mog-

voerd, den Castlein een Kamp liet aanbieden, om met hem, door zekeren Edelman van haaren bloede, te kampen: welk geschild, door tussen spraak van Philips, Graave van Blois, broeder des Konings van Vrankryk, en andere Grooten, is hygelegd. Oudegeest chap. 106. p. 150. Vred. in veteri Flandr. pag. 572.

(f) „ *Campiones vero dare poterant, quos juvenilis aut decrepita aetas, seu infirmitas pugnare prohibebat.*

Ut est in Lege Longob. lib. 2. tit. 56. § 38, 39. & lib. 1. tit. 10. § 4.

Phil. Bellomaner. cap. 61.

Affixæ Hierosolymit. cap. 39.

LL. Wilh. I. Angliæ Regis. cap. 62.

„ *Si Francigena appellaveris Anglum de perjurio, aut murthero, se defendat per quod melius volueris, aut iudicio ferri, aut duello. Si autem Anglus infirmus fueris, inveniat alium, qui pro eo faciat.*

Vetus Charta:

Sed quia ipse erat debilis corpore, - - - quidam nepos ejus nomine Guilielmus dedit Vadimonium duelli iudicio. Curia pro eo, et venerunt in campum ad faciendum duellum, &c.

De Saxen-spiegel. § *Wie Momber hebben sal, off Mombere.*

„ *Lamme luyden sullen claghen, ende antwoerden, sonder Momber; het en waer, dat die claghe te Campe ghinge: Soe sal hoor Momber weesen hoer even-boertige Zwaertmaech, wie t doen wil.*

„ *Mach oec die Lame man syn Rechte Momber nyet werven, of men hem te Campe anspreect.*

„ Ende

4. Mogten ook een Kamp-vegter aanstellen die genen, dien zulks by uitdrukelyk Voor-regt door den Prinse was vergund (g).

6. Den Friesen was 't geoorlofd by de Wetten, omme in alle zaaken een Eerlyk man in hunne plaats te stellen, en voor hun te laten vegten (h). 7. En-

„ Ende doet hy daer syn Recht toe; hy mach te Campe hebben soe wie dat doen wil, of wie hy mit gelde „ daer toe bieden mach; Al mach men hem syn Rechte „ Momber bewysen.

„ Verweert hy hem oeck mit Kampe, die gheen „ mach oeck mit Kempen wel verwinnen, ende en sta- „ det hem an zyn Recht nyet.

„ Alsoe moet men den doden wel werren, of men „ bereden wil miet Kempen.

„ En mach men een man, die onbescouden is an syn „ Recht, niet bereden, al is een man Speelkynt, of „ Onrecht gheboren, hy en is noch Dief, noch Rover, „ noch haer Ghenoet, als dat men een Camp op hem „ brenghen mach.

[Zie ook de oude Wet van Keizer Frederik, voor Italic, en Sicilie, hier *Kap. XVIII. bl. 82. (a)*]

(g) Hier van is, onder andere, een Voorbeeld in den *Aarts-herzog van Oostenryk*, die by een uitdrukkeliken Voorregt-brief, gegeven by Keizer Frederik de I, in den Jaare 1156, is begunstigd. Welke Brief te zien is by *Aub. Mirans in Donat. Belgic. lib. 2. cap. 52.*

(h) LL. Frisiorum. Tit. 14. § 4.

Q 5

„ In

7. Ende, in 't algemeen, vermogt zoo wel d'Aanlegger, als de Verweerder, (konnende toonen, den Regten genoeg, zyne bewyzen, dat de gene, die tegen hem te Veld zoude treden, was een Eerlooze, een openbaar Kamp-vegter, of met geld gehuurd, en omgekogt) het Geyegt met een zoodaanigen te weigeren, en te verzoeken van door een wettig Vonnis hier af ontslaagen, en vry verklaard te worden (i).

[En

„ *In hac tamen contentione licet unicuique pro se Campionem mercede conducere.*

„ *Speculum Saxonicum. lib. 1. art. 48. § 2.*

„ *Vel pugilem, quem saltem suis poteris ad hoc nummis comparare, habeas.*

(i) Dit is te zien in *Wigbild. Magedeb. art. 82. § 3.*

„ *Si ille, contra quem Duellum transit, ostendere, & justificare, ut juris est, poteris, quod duellator pugil, vel pro pecunia decertans est, duellum per sententiam juridicam recusare poteris.*

Deze Wet was gegrondvest op de allerbillykste redenen, want deze gehuurde Voor-vegters waren zeer sterke, en van jongs op geoefende Schermers, tegen welke een eerlyk, en vreedzaam Burger aangaande, noodzaakelyk moest verschrieken, ende te kort schieten, waar door veroorzaakt wierde een allergrootste ongelykheid; 't voornaamste dat de Kamp-wetten hebben getragt te weeren.

Daar

[En, gelyk men hier toe vond vry-
willige Kampioenen, gereed om voor an-
deren

Daar en boven, als voor verhaald is, was niemand gehouden te Kampen tegen een die minder van staat, en geboorte was, 't gene altoos nauwkeurig onderzocht, en onverbreekelyk onderhouden is.

Ende waren deze gehuurde Kampvegters luiden van zeer geringen staat, en veragte geboorte, ende, ter zaake dezer vuile winst-zoekinge, gehouden voor eerloozen, als die hun hoofd, en leven veil hadden, ende te koop droegen voor een hand vol gelds, volgens de bekende Spreuk van *Mamilius*:

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena.

Derhalven zoo vogten deze gehuurde Kampvegters nooit te paarde, dat alleenelyk den Edelen geoorloofd was, maar altyd te voet, als te zien is by *Philip. de Beaumanois. cap. 61. & cap. 63.* [en met schild, en knuppel.]

Ende alhoewel dezen gehuurde Kampvegteren de zaak zelf niet aanging, ende dat zy maar als Huarlingen voor geld het lyf waagden; zoo was'er geene de minste Boete verbeurd in 't dooden der zelve.

LL. Frisiorum. Tit. 5. *De hominibus qui sine compositione occidi possunt. § 1.*

„ *Campionem, & eum qui in pralio fuerit occisus, &*
„ *adulterum, & furem, si fossa, qua domum alterius effo-*
„ *dere conatur, fuerit repertus, & eum qui domum alto-*
„ *rius incendere volens facem manu tenet, ita ut ignis te-*
„ *flum, vel parietem domus tangat, qui sanum effregit, &*
„ *Infans ab utero sublatu, & enecatus a matre, &c.*

Over welke geheel duistere Wet de zeer gekerde, en in Oudheids kunde gadelooze Heer *Sibr. Siccamo*, tot opheldering der zelve, deze zeer aanmerkelyke aantekening zynen Lands-luiden ten beste geeft.

„ *Fide-*

deren te Kampen; zoo wierden sommigen door Beloften verpligt een *Kamp voor onschuldigen* op te nemen.

Het

„ *Videtur illud crimen apud Germanos, nondum*
 „ *Christi fide imbutos, non infrequens fuisse. Equi-*
 „ *dem suspicor, non simpliciter necasse, sed potius Diis*
 „ *suis immolasse, cum dicat Lex de infante ab utero*
 „ *sublato, id est, ut ego interpretor, adhuc a matre*
 „ *rubente, quique materna ubera nondum suxerit. Nam*
 „ *ex vita Divi Ludgeri constat, Gentiles ejusmodi infan-*
 „ *tes Diis obtulisse, ante quam lac sugerent, vel mansum*
 „ *ederent:*

„ Sed ipsa verba ex capite sexto adscribemus:

„ *Memorata Hiasburg / cum nata esset, habebas*
 „ *aviam Gentilem, matrem videlicet patris sui, obre-*
 „ *nunciantem omnino fidei Catholica, qua non nomi-*
 „ *nanda in furorem conversa, eo quod prænominata*
 „ *conjunx filias tantum genuisset, & filium non habe-*
 „ *ret, misit lictores qui raperent eandem filiam, tunc*
 „ *natam, de sinu matris; quia sic mos erat paganorum,*
 „ *ut si filium aut filiam necare voluissent, absque cibo*
 „ *terreno necarentur.*

Et „ deinde capite 7.

„ *In hac igitur colluctatione mirabili juxta miseri-*
 „ *cordis Domini dispositionem supervenis vicina mulier,*
 „ *& misericordia mota eripuit puellam de manibus pre-*
 „ *sati mancipii, cucurritque cum ea ad domum, &*
 „ *claudens post se osium pervenit ad cubiculum, in quo*
 „ *erat mel, & misit ex mello illo in os juvenculæ, qua-*
 „ *statim sorbuit illud. Venerunt interea pradiſti car-*
 „ *nifices, jussa domina sua expleturi, dominabatur.*
 „ *enim illa furibunda in tota domo filii sui. Mulier*
 „ *autem, qua infantem rapuerat, occurrit licioribus,*
 „ *dixit-*

Het is aanmerkelyk, dat onder de menigvuldige, en solemneele, of plegtige Beloften, die van ouds de Ridders verpligt

„ *dixitque mel comedisse puellam, & simul ostendit*
 „ *eis illam adhuc labia sua lingenstem; & propter hoc*
 „ *illicitum erat, juxta morem Gentilium, illam ne-*
 „ *care.*

„ *Abominabilis sed notabilis ritus ad hunc locum.*

Tot zoo verre de Heer Siccama. [pag. 93. & 94.]

Uitgezonderd dat, tusschen de Rivieren de *Lauwers*, en de *Wefer*, voor een gedoodden *Kamp-vechter* 60 stuiiv. betaald wierden tot Boete, boven de geringe vergoeding van den gedoodden aan zyne Erfgenaamen. Als te zien is in de zelve aaloude *Frisse Wetten*, Tit. 14. hebbende dit Opschrift: *De eadem re inter Lauwarum, & Wisarum fluvium talis est consuetudo. § 7.*

„ *Si Campio, qui mercede conductus est, occisus fuerit;*
 „ *qui eum conduxit, 60 Solidos, id est Libras 3 ad par-*
 „ *tem Regis comp. insuper, & Lendam occisi hominis ex-*
 „ *solvat.*

Zynde in deezen zeer aanmerkelyk, dat de misdaad van doodslag, die in onze tyden voor de allerwaarste misdaad gerekend, ende op 't strengste gestraft werd, in die tyden onder de kleine misdaden geteld, en met geringe Geld-boeten wierde voldaan; tot zoo verre, dat ide gene die zyn Vader gedood hadde, alleenelyk met het verliez zyners Erfenisse wierde gestraft. Als te zien is in *LL. Frisia, de Parricidiis. Tit. 19. § 1.*

En is deze zaak zoo oud, dat zelfs *Tacitus*, omme alle laater Schryvers niet aan te haalen, zulks uitdrunkelyk getuigd met deze woorden:

„ *Luitur etiam Homicidium certe armentorum, & peco-*
 „ *rum numero.*

pligt waren te doen , wanneer ze Ridder geslagen wierden , ook by hun beloofd moest worden , dat ze Kamp aanneemen zouden voor de onschuldigen.

Zie , onder andere , de beschryving der Riddermakinge van Koning Willem , alwaar hy zulks mede belooft heeft:

Art. 7. Dat hy, om de onnoozelen, en onschuldigen te verlossen, geerne, tegen wien dattet is, een Kamp zal opneemen, en vegten. Veldenaar bl. 36. M. V. Hoeve, enz.]

XLIX.

Wien zulks niet was toegelaaten.

Maar in tegendeel hadde zulks geen plaats in sommige zwaare misdadigers, welke deze weldaad, van door een ander te mogen vegten, onwaardig geagt zynde, in eigene perfoonen, volgens de Wetten, moesten Kampen; Als naamelyk, Vader-moorders, en van diergelyke

gelyke zwaare misdaden beschuldigden (a), Struikroovers, en Gewelddenaars (b), menschen van een geringen staat, en laage Geboorte, voornaamelyk, die niet Vry-, nog Wel-gebooren waren (c), en in 't algemeen zoodaanigen, die

(a) Als te zien is in LL. Longob. lib. 1. tit. 9. § 38.

„ Qui vero infra Treugam, post datum osculum pacis, aliquem hominem interfecerit, & negare voluerit, pugnam pro se faciat, nec Campionem pro se dare debet.

Et ibid. tit. 10. § 4.

„ Quicumque propter cupiditatem rerum, patrem aut matrem, aut fratres aut sorores, vel nepotem, vel aliquem suum propinquum, per se aut per alium interfecerit, hereditas interfecti ad alios suos legitimos heredes perveniat, &c. Quod si ille, cui crimen immissum, negare voluerit, per se pugnam faciat, nec liceat Campionem pro se dare.

Du Fresne in Glossario, in voce Campio.

„ Campiones dare non poterant Parricida, & alii atrocioris criminis accusati, nisi decrepitaetas, aut juvenilis, aut infirmitas prohiberet.

(b) Prædones ac Latrones, in Speculo Saxonico. lib. 1. art. 48. apud Honoratum Bonnor. part. 4. cap. 116.

(c) Statuta Davidis 2, Regis Scotiæ, cap. 28. § 3.

„ Homines infima conditionis, præsertim si de statu ac libertate controversia esset.

De Saxon-Spiegel. § Wis Member hebben sal, of Members.

„ Alle die onrecht geboren zyn, of die hem Rechtloes

256 RÉGT en GEBRUIK

die by de Wetten hier toe niet Gerechtigd
verklaard waren (d).

„ loes gemaect hebben , die en moeghen gheen Mom-
„ ber hebben , in hoor Claghe , noch in Campe.

(d) Wigbild. Magdeb. art. 82. § 3. [*jam laudat. (i)*]
„ *Si ille, contra quem Duellum transit, ostendere, et*
„ *justificare, ut juris est, poterit, quod Duellator pugil,*
„ *vel pro pecunia decertans est, Duellum per sententiam*
„ *juridicam recusare poterit.*

L.

*Edele Kamp-vegters tot Leen-man-
nen aangenomen by Grooten, en
Geestelyken, [om, des nood, voor
hunnen Leenheer te Kampen.]*

Dewyl, als voor verhaald is, veele
Prinsen, Baronnen, Ridders, en
Groote Edelen, als mede de Geestelyken,
de Vrouwen, en veele anderen hunne
zaaken noodzaakelyk door den Kamp
moesten laten verdedigen, ende dat zy
zelve tot het Gevegt, of ongehouden,
of onmagtig waren, ende de gehuurde
Kamp-

Kampvegters naar Regten verworpen, en afgeslaagen wierden, als onbekwaam, om tegen een deftig, en edelmoedig man te vegten; zoo was het van ouds in veele Ryken, en Staaten, als ook by zommige Abdyen, en ryke Kloosteren, gebruikelyk, dat zekere Edele, of Welgebooren mannen zig als Leen-mannen verbonden, omme, wanneer de Prins, de Edelman, of het Klooster een Kampvegter noodig hadde, als dan gereed te moeten staan, en gehouden te zyn hun leven te waagen, en voor hunnen Leen-heere te Kampen: waar voor zy zekere Jaarlykse Penningen, Inkomsten, Tienden, Landen, of andere Goederen te Leen bezaaten, en genooten.

Zie hier van een voorbeeld in 't Koningryk Engeland, als waar de Edelen van den Huize *Dimok*, erfelyk bezittende zekere Koninglyke Goederen, des Ryks Kampers zyn, en op de krooninge der Koningen van Engeland, de wettigheid des nieuwen Konings moeten staande houden. Waar van wy de plegtigheden hier na breeder zullen aanwyzen.

Du Cange, *Glossar. in voce Campio.*

„ *Ea enim lege Campiones interdum Dominis suis sese*
 „ *addicebant, ut si pugilum opera indigerent pro rebus suis*

R

„ *intan-*

„ iustandis ac afferendis, hoc munere fungerentur, & bel-
 „ lum vadiare pro iis tenerentur, accepta ab iisdem Domi-
 „ nis certa, de qua conveneras, pecunia quantitate, in
 „ Duelli casibus persolvenda, ratione cuius Campiones ho-
 „ magium faciebant.

Zie mede een voorbeeld van Hulde, en Mamschap van een zoodanigen Kamp-vegter in zekeren ouden Brief, die *Edw. Buffens in notis ad Nic. Uptonum pag. 36.* bybrengt.

Ende een anderen van Karel, Graaf van Vlaanderen, van den Jaare 1121, voor d'Abdy van Winoxbergen, by *Mirans in Donat. Belg. lib. 2. cap. 35.* luidende aldus:

„ Præterea noverit unusquisque si opus fuerit, jam di-
 „ sta Ecclesia, Isaac de Fornesellis, vel heres illius, cum
 „ sumptu proprio, pro ea pugnabit, vel pugiles providebit,
 „ quos de suo nihilominus faciet pugnare, & hoc debet de
 „ Scodo, quem Joannes de Scotbosa de eadem tenet Ec-
 „ clesia.

Voorts is mede een aanmerkelyk voorbeeld van een Abdyelyk Leen-man in Engeland, *fol. seqq.* aldaar te zien.

L I.

*Hoe de Kamp-vegters in't Perk
verscheenen.*

Na dat alle Geschillen, Uitvlugten, Voor-betuigingen, en alle andere Pleit-zaaken waaren geëindigd, en uitgeweezen, de tyd van uitsfel, en van scherm-onderwyz verstreken, en de door den Graave bestemde dag des Gevegts gekomen was, zoo verscheenen de Kamp-vegters, beide even fier (a), en vol

(a) „ *Ubi in Campum perduellus venerint, seque maxime*
„ *Βίβωρες (quod Homerus inquit) salu intra stadii li-*
„ *mon dederint, &c. Alcias. d. lib.*

Wy zeggen even fier; want naardien men niet vind, dat iemand der Kampvegters in gebreke bleef ten bestelden dage, en uure te verschynen in het Perk, ende elk een eer rekende d'eerste te zyn; is het niet noodig te onderzoeken, hoe tegen de naalaatingen wierde voortgevaaren.

Hoewel het egter niet zonder voorbeeld schynt geweest te zyn, dat de Gedaagde in gebreke gebleven is [van] in het Kampveld te verschynen: Als uit de oude *Saxise Westen* komt te blyken, § *van Kampen*.

„ Die claghet sal eerst in de West gaen.

R 2

„ Of

vol moeds, in den afgepaalden Kamp-
velde.

Indien zy Edelen, of Ridders waren,
kwaamen ze in volle Wapenen, en te
Paarde (b).

Dog

„ Of die ander te langhe marret, die Rechter sal hem
„ doen voert eyschen by den Vronen-bode, tot dien
„ huys daer hy hem in bereyt, ende sal twee Scepenen
„ mede senden tot in den huise.
„ Aldus sal men laden een werve, ander werve, en-
„ de derde werve.
„ Ende comt hy tot 'er derde ladinge nyet voert,
„ die Clagher sal opstaen, ende bieden tot den Camp,
„ ende slaen twee slaghen, ende stecken een stecke tegen
„ die wynt.
„ Daer mede hevet hy den anderen verwonnen van
„ sulcker sake, als hy op hem claghede.
„ Ende die Rechter sal daer over rechten, als of mit
„ Campe verwonnen waer.

In Engeland wierd de gebrekige aan de Vier hoeken
des Kampvelds uitgeroepen tot drie maalen toe, met
lange tusslen-pooften, eer dat 'er voortgevaaren mogt
worden, tot uitwyzinge des geschils: met dit onder-
scheid, dat het den Gedaagden niet kwaalyk wierde af-
genoomen, schoon hy niet ten eersten uitgeroepen uure
vercheen; maar wel ten opzichte van den Aanklaager,
die de uur, by 't Hof gesteld, om geene oorzaak ter
weerd vermagt te overtreeden.

(b) Dit bevestigt in 't breede *J. Bostelgier*, in zyn meer
genoemde Boek *cap. 77.* getuigende, dat elk moet kom-
men

Dog Schild-knaapen, en Welbooren Mannen, te voet, in hunne gemeenelyk bloed-verwige (c) Wapen-rokken.

En, indien zy On-edelen waren (d),
Barre-

men gewapend, gekleed, en toegerust naar zyn staat, en geboorte; ende dat een Edelman niet mag komen gewapend als een Karel, dat is een Onedele, maar gehouden is te verschynen als een Ridder, verzeld met zyn Kampvegter, en te paarde; Ende dat zulks alzoo is uitgeweezen, en verstaan by den Konnestable van 't Bouillonnois.

De Leen-regten van Brugge, cap. 71.

„ Want Edele Liederen vegten in volle wapenen, en te paarde; en de Onedele lieden vegten met kluppen, en met schilden, en zyn vertreckt met ledere, en hierom vallen dicke groote Gedingen voor den Kamp.

[(c) Deze wierden genaamd *vermiculati*, i. e. *coccinei vestes*. Vide Du Cange in verbo *vermiculatus*, en hier voor *XXVIII. H. bl. 137. (b).*]

(d) Deze toefstel der Veld-kampioenen is ook eeniger maate naar de boven staande Hollandse gelykenende, die wy beschreeven vinden in *Speculo Saxonico. lib. 1. Art. 63.*

„ *Judex cuique duos probare debet, qui videant, quod secundum consuetudinem preparantur.*

„ *Quantum voluerint de corio, & lineo induant, dum modo frontes, id est, capita atque pedes permanent enudati.*

„ *In manibus non nisi simplices habeant chirothecas.*

„ *Nudum in manu quilibet habeat gladium; & cum*

R 3

„ uno,

Barrevoets (e), met Geschooren hoofde (f), gekorte nagelen aan handen, en aan voeten, somtyds gewapend met een Schild, en 't hoofd gedekt hebbende met

„ uno, vel pluribus, secundum cuiusque arbitrium, pra-
 „ cingatur.
 „ Clypeum ligneum corio testum, & non nisi umbonem
 „ ferreum in manu ferant.
 „ Et unicam tunicam induant, cujus manica usque ad
 „ cubitum se extendant.

(e) De oude Saxise wetten. § *Hos men Campe weig-
 zen mach.*

„ Hooft, en voeten sullen bloot wesen.

(f) Dat de Kampers, eer ze in 't kamp-veld traden, het Hoofd geschooren wierde, [ten minste onedele, en voorvegeten] is klaar ex *Statutis Richardi I, Anglia Regis, apud Rogerum Hoved pag. 266. & Bromptonium pag. 1173.*

„ *Latro, de furto convictus tendatur, ad modum Cam-
 „ pionis.* [Zie XLVII. 239 bl.]

Charta Anglicana a Byssæo descripta in notis ad Uptonum pag. 36. qua quidem Henricus de Fernburg se in Campionem Ecclesiæ Glastonienfis offert pro 30 Marcis Sterlingorum :

„ *De quibus 30 Marcis dictus D. Abbas mihi solverit
 „ in vadiatione dicti Duelli 10 Marcas, in tonsione mea
 „ 5 Marcas, & residuum supradictarum 30 Marcarum
 „ die armationis meæ.*

Affisia Hierosolym. MS. cap. 101.

Ende dat de kampers boven de ooren met een ron-
 de krans, gelyk de Moniken, geschooren wierden, is te zien in *veteri Normannia Jure Municipali. cap. 68.*

met een opgebonden Vilt-hoed (g), ook wel bloods hoofds (h), met Overtreksels van Lynwaad, of zagt gekookt Leder (i), aan den lyve spannende, fomtyds

(g) In Zuid-holland vogten ze met een opgebonden Vilt-hoed.

Jac. vander Eyck. bl. 116. Jac., van Oudenhoven. bl. 469.

„ Item van allen Hooghen Recht, dat eenen Man aen
„ sijn lyf gaen mach, soo wie die waerheydt begeert,
„ dat hy die hebben sal als hercomen is, dats te ver-
„ staen, dat hem die Bailliou eenen dagh van Recht leg-
„ ghen sal in wat Ambacht dat die misdaet ghevallen
„ is, ende daer sal hem die Bailliou of aenspreken met
„ eenen Kemp, ende met Schilt, met Cluppel, ende
„ met synen opgebonden Vildt, bloots hoofts, ende
„ met eenen ghewrongen Handtschoe.

(h) De oude Saxise Wetten : § *Hoe men Camp weigeren mach.*

„ Hooft, en voeten sullen bloet wesen, ende an die
„ handen sullen sy hebbe blote dinne Hantscoen.

(i) Charta Anni 1244. ex *Tabulario S. Albini Andegav. de Duello per Championem* :

„ *Et vidit Guilielmum armatum Corio uncto de oleo,*
„ *& habentem Clypeum, & Baculum.*

De oude Saxise Wetten : § *Hoe men Kamp weigeren mach.*

„ Die Rechter sal twee mannen daer setten, dat om
„ te sien, dat die Kempen te recht ghecleedet zyn, ende
„ nae rechte ghewoente.

R 4

„ Lede-

tyds gewapend met een Zwaard (k), ofte
 ander fcherp Geweer, naar den aart, of
 't gewigt der zaake, als ook met Klup-
 pelen (l), gemaakt van Beuken, of
 Mis-

„ Lederen, ende Linnen ſel hoer Cledinghe weſen,
 „ elck ſoe veel als ſy willen.

En was verder:

„ Eenen Rock ſonder mouwen boven tot en gheer.

(k) De oude Saxiſe Wetten: § *Hoe men Kamp wä-
 geren mach.*

„ Ende een bloet Zwaert in der hant, ende een an-
 „ der gedorde, of twee, hoe ſy willen.

(l) Aangaande de ſoorten der Wapenen, by de Kamp-
 vegters gebruikt, daar omtrent zyn naar de verſchei-
 denheid der volken, gewoonten, en vegt-tuig, ook
 verſcheide Kamp-wapenen gebruikt geweest. En, in-
 dien men 'er iets in 't byzonder van zeggen kan, is het
 dit alleen, dat 'er van ouds in 't algemeen aangenomen
 was te gebruiken de gewoonelyke Oorlogs-wapenen
 van elk Landſchap: En Karel de Groote is 't geweest,
 naar 't getuigenis van *Martinus del Rio*, lib. 4. *Diſquiſ.
 Magic.* die gewild heeft, dat de Kamp-vegters *Stok, of
 Kluppel* zouden gebruiken: Een Wet, die ſtand gehou-
 den heeft tot het laaſte toe.

De lengte dezer Kluppelen is af te neemen uit *Saxo
 Grammat. lib 5 hiſt. Dan.*

„ *Sin autem quavis de re Pugilem popularis impeteret,
 „ ipſum armatus exciperet, Cubitali duntaxat Stipite pu-
 „ gnaturum.*

Ende uit een Brief van Philips, Koning van Vrankryk,
 van den Jaare 1215:

„ *Phi-*

Mispelen-hout , dog glad , en zonder
fcher-

„ Philippus D. G Rex Francorum , dilecta , & fide-
„ lia D. Comitissa Trecenti Salutem , & Dilectionem. No-
„ veritis , quod nos bonorum virorum consilio , & pro com-
„ muni omnium utilitate Statuimus , quod Campiones non
„ pugnent de cetero cum Baculis qui excedant longitudinem
„ trium pedum . . . vel minoris longitudinis liceat eis
„ pugnare si voluerint. Proinde vobis mandamus per fidem
„ quam nobis debetis , & vobis requirimus , quatenus per
„ totam terram vestram id publice publicare faciat , &
„ firmiter observari. Actum Parisiis , Anno Domini 1215,
„ Mense Augusto.

[Oliv. Vredius beweerd in *Flandria : Sive veterem Flandriam esse primam Franciam* :

Dat de Kamp der Franken , waar door de twistzaa-
ken wierden beslegt , niet geschiedde met zwaard , en
dagge , maar met stok , en schild. Waar toe hy ver-
scheide bewyzen voortbrengt ; en besluit aldus :

*Qua idcirco adduxi , ut ostendam duellum Francorum ,
quo lites terminabantur , non factum gladio , & pugione , ut
existimarunt , sed fuste tantum , & scuto , neque morte
alierius rem decisam fuisse , sed victoria ; &c.*

Nogtans bekend hy , dat in zwaare zaaken , en vooral
in crimineele , als Majesteit-schennis , enz. de lans , en
het zwaard gebruikt zyn.

*In causis tamen majoribus ac potissimum criminalibus ,
ut lesa Majestas , &c. non nego aut lancea , aut gladio
duellum peractum esse.*

Van het gebruik der Lans is een bewys by Gregor.
Turonensis Hist. Franc. lib. 10. cap. 10.

Waar uit men dan , onder andere , besluiten mag :
1. dat men in 't geregtelyk kampen gemeenelyk ge-
bruikte de wapenen , die in elk landschap meest in ge-
bruik waren , als hier voor bl. 128. (c)

R 5

2. Dat

scherpe uitsteekende takken (m), voorts met Beukelaars, of Schilden (n).

2. Dat men in ligte zaaken stok, of knuppel, en schild: en in de zwaarste, lans, en spies gebruikte. *bladz. 128. (d)]*

(m) *Constit. lib. 2. tit. 37. § 1.*

„ *Statuimus praeterea ut a modo Campiones habeant Claves aquales, non Spinosas, nec cum Aguzonibus, nec habentes Cornua, nec ex parte fustis ad modum unguis.*

(n) By de Wetten der Longobarden, en Noordse Volken was verboden met Boog, en Pyl te vegten, maar wel met Schild, en Kluppel toegelaaten. *Alciat. d. tract. cap. 39.*

De Wapenen der Kamp-vegters bestonden gemeenlyk in Schild, en Stok; ofte, zoo die van ouds genoemd wierden, Beukelaar, en Kluppel.

Capitulum Ludovici Imp. ad Leg. Salicam:

„ *Elegantur duo ex ipsis, id est, utraque parte unus, qui Scutis, & Fustibus in Campo decertent.*

Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. § 10.

„ *Et illi duo discernant cum Scutis, & Fustibus.*

Tabularium S. Sergii Andegav.

„ *Cum nec Episcopus, nec Proceres qui aderant, concordiam invenire potuissent, duos pugiles post sacramenti fidem, Scutis, & Baculis decertantes, magna parte diei, licet inviti conspexerunt.*

Dit zelve bevestigen ook het *Tabularium Vindocinense Thuan. cap. 87.* & *Tabularium S. Stephani Lemovicense.*

De oude Saxise wetten. § *Hoe men Campe weigeren mach.*

„ Ende in die ander hant enen ronden Scilt; daer en „ sal oeck niet dan hout, en leder an wesen; an Boeckelaren moet wel yfer wesen.

LII.

LII.

Wapen-schouw der Kampers.

Daar op wierden de Kleederen , en wederzydse Wapenen der Kampers, door 's Graaven Mannen, als Regters, en Opzienders van den Kamp, zeer nauwkeurig beschouwen , gemeeten , en onderzocht ; de Eerste , of ze ook zonder Bedrog ; de Tweede, of ze van gelyke Grootte, Zwaarte, en Sterkte, ende al-zoo den anderen volkoomen Gelyk waren.

Dat dit, als een vereiste noodzaakelykheid, en pligt des Regters, gebruikelyk was, is uit de Schryvers, die van dit Kampen geschreeven hebben , kennelyk ; en blykt mede uit het nauwkeurig verhaal van 't gene *Pontus Henterus* toond ten tyde van Keizer Karel de V. voorgevallen te zyn , als hier na zal werden bygebragt.

By andere Volken geschiedde deeze Wapen-schouw door zekere Volmægtigden , en wederzyds gekoooren Mannen, *Patrini* genaamd. [vergelyk § 30. bl. 152. (b).]

„ *Semper autem in quocunque Duello aequalia debebant*
„ *esse arma, ideoque ea Patrini metiri solebant, utque sine*
„ *dolo, & fraude singulare certamen iniretur.*

In Engeland, wanneer de zaak was hangende voor den Krygs-raad, wierden de wapenen beschouwen door den Konneftabel, en Maarfchalk.

Tijds

Teste Spelmanno. [in Glossar. pag. 101. b.].

„ *Scrutabantur etiam Appellans, & Defendens a Con-*
 „ *stabulario, & Marfcallo, quoad armorum species, alias*
 „ *dictorum weapons / nimirum, ut legales sint, & abs-*
 „ *que omni fraude super iis. Et si alia fuerint quam ratio*
 „ *postulas, auferentur. Nam, & ratio, & fides candida,*
 „ *& lex armorum, nullam fraudem nec astutiam in tanta*
 „ *actione patientur.*

De voor gemelde oude *Saxifs* wotten spreken van
 deze Mannen, ende der zelve doen, zeer omstandig,
 en opmerkelyk. § *Hoe men Campe weigeren mach.*

„ Die Rechter sal twee Mannen daer setten, dat om
 „ te sien dat die Kempen te recht gecledet syn, ende
 „ nae rechte ghewoente.

„ Lederen, ende Linnen sel hoer Cledinghe wesen,
 „ elck zoe veel als sy willen.

„ Hooft, ende Voeten sullen Bloet wesen.

„ Ende an die Hande sullen sy hebben blote dinne
 „ Hantscoen.

„ Ende een bloet Zwaert in der hant, ende een an-
 „ der gegordet, of twee, hoe zy willen.

„ Ende in die ander hant enen ronden Scilt: daer en
 „ sal oeck niet dan hout, en leder an wesen; an Boe-
 „ kelaren moet wel yser wesen.

„ Eenen Rock sonder mouwen boven tot ten gheer.

„ Vrede sal men een werve gebieden, Halfe, als
 „ dat hem nyemant en hindert, ofte lette tot haren
 „ Kampe.

„ Elck sal die Rechter eenen Man gheven, die hoe-
 „ ren Boem draghet; die en sullen oeck nyet letten;

„ Maer of hare een valt, dat hy den Bodem onder ste-
 „ ke, of dat hy oeck gewont wart, of des Boems

„ biddet; doch en moet men s sonder oerlof van den
 „ Rechter niet doen na der tyt dat ten werve Vrede

„ gheboden is.

„ Sul-

„ Sullen sy des werves te recht bidden, soe sal die
 „ Rechter oerlof gheven.
 „ Oert yseren van den scheden sullen sy of breken
 „ sonder oerlof van den Rechter.

LIII.

De Kampers op Stoelen neder gezet, en tot Vreede verzogt.

Welke alle naar behooren, en zonder bedrog gevonden, en goed gekeurd zynde, wierden de Kampers ge-
 last neder te zitten op de Stoelen (a),
 voor hun ten kosten van den Graave ge-
 reed gemaakt, en in het Kamp-veld ge-
 plaatst: Ende in deze bezadigde gestalte
 wier-

(a) Dit blykt, onder andere; uit de *Graafelykheids Reken kamer van Holland*, hier na § 73. ingelast; uit de *Leen-regten van Brugge*; ende uit de *Getuigenissen van de Schryvers*, elders bygebragt. Gelyk zulks mede is opgemerkt by den Schryver van de *Erf-graafelyke Bedieninge*.

Zie ook van de *Kamp-stoelen*, ende de plaatsom een zoodaanigen Stoel te hebben, den meergemelden J. Bot-
 telgier. *cap. 75. § Die forme van presentatie, en provocacie van Kampen te voer.*

wierden ze tot Vreede aangemaand, en hun ernstelyk voorgehouden, dat ze zig wederzyds hadden te Verzoenen: 't welke van beide zyden, gelyk meest altyd gebeurde, geweigerd, en met standvastigheid wierd afgeslagen. En daar op steegen de Ridders, en Edelen te Paarde, en de On-edelen trokken hunne Handschoenen aan (b), [en Kampten, als § LII.]

(b) De oude Saxise Wetten. § *Hoe men Camp weigeren mach.*

„ Ende an die handen sullen sy hebben blote dinne „ Hantschoen.

LIV.

Besmeering, en Reiniging der On-edele Kampers.

Voords wierd 'er aan de laatste, dat is den On-edelen, in een Bekken voorgebragt Olie, Zeep, of Smeer, om hunne ledere Overtreksels, of linne Kleederen, tot buigzaamer beweeginge te besmeeren.

smeeren; en daar na Asse (a), om hunne handen van 't gladde Smeer te zuiveren, en stram te maaken; op dat ze hunne Zwaarden, Schilden, of Beukelaars, en Kluppels wel, en bekwaamelyk vast houden, en naar behooren zoude kunnen gebruiken.

Eind

[(a) Dat de kampers onder het Heidendom sommige leden met asse, of stof bestrooiden, op dat ze door deze stramheid de gladde besmeerde ledemaaten hunner partyen te beter vatten zoude mogen, is te zien by Heliodor. lib. 10. alwaar Theagines, zig tot een tweegevegt gereed maakende, beschreven word. En by Apulej. lib. 9. Mil.

„ *In modum pugilum, qui pulvisculo perspersi dimi-*
„ *cant. vid. & Schedium de Dis Germ. c. 46.]*

Deze manier der Hollanders verscheeld van die der Engelsen, verhaald by Spelmannus in Glossario, op 't woord Campio; alwaar hy, een Kamp beschryvende tusschen Henricus Naclerus, en Gregorius Thornus, deze woorden heeft:

„ *Mane, quo pugnandum erat, Naclerus indutus di-*
„ *ploide, & femoralibus laxioribus tramosericis, coloris*
„ *omnino Martii, galero e bysso ut loquuntur villitose, fa-*
„ *scia, & pluma sanguineis exornato, praecedentibus lituis,*
„ *& tympanis Londinum minaciter spasiatur. Prefereba-*
„ *tur ei e summitate gladii manica ferrea, quam a Thor-*
„ *no projectam sustulerat, & a satellite Regis, Druncus*
„ *seu sustis teres, quo peragendum erat Duellum (ad men-*
„ *suram ulnae, cornuque munisum in extremitate) una cum*
„ *scuto e duriori corio. &c.*

Eindelyk wierd yder der Kampers, zoo Edelen, als On-edelen, een klomp Suiker aangeboden, en in den mond gegeven; op dat ze te meerder Speekfel hebben, en hunnen Adem te beter haalen mogten.

LV.

Begin des Gevegts.

Dus toegerust wierden ze beide [by klaren dage (a)] in 't midden van 't Kamp-veld geleid, en gesteld ter halver Wind, en Zonne (b). En riep de Kryt-waarder luid keels,

Een

[(a) Dit bevestigt Vredius van Vlaandre: Dat de kamp moest geschieden by zonneshyn, wind, en zon verdeeld zynde, dat is, de Kampers zoo gesteld zynde, dat geen van beide van wind, en zon eenig voor-, of na-deel boven den anderen hadde.

Fiebat autem duellum sole lucente, sole, & vento divisis, i. e. aquo in favorem unius quam alterius dispositis, in circo Creta-notato, armis consimilibus. Vetr. Flandr. esse primam Franciam pag. 474.]

(b) Dit alles geschiedde, op dat ze met gelyk voordeel vegten zouden, en 't was een voorschrift des onpart-

Een yder doe zyn beft (c).

Daar op als leeuwen begonnen zy den anderen aan te vallen, om de Overwinning, Eer, Goed, en Leven.

partydigen Regters, dat altoos in 't Kampen wierde onderhouden.

De oude *Saxifc Wetten folio 131 verso*:

„ Die Soone fal men gelyck hem beyden deylen,
„ wanneer fy eelft te famen gaen.

Alciatus, d. lib. cap. 42.

„ *Ventus vero adversus viros minuit, animam strangu-*
„ *las, hostium contra se tela adjuvat, sua retinet, pulve-*
„ *rem ob oculos spargit.*

(c) Na dit geroep mogt niemand, nog met woorden, nogte met werken, de wederzydfe Kampers bystaan, moed geeven, toejuigen, verlaagen, nogte iets ter weerd toebrengen, waar door, of de moed vanden een' aanwaffen, ofte de dapperheid van den anderen vallen mogte: Als blykt uit het Kamp-gevegt ten byweezen van Keizer Karel de V, gehouden te *Valladolid*, hier na § 75 bygebragt. En mede uit de volgende *Wet der Beyerfen*:

LL. Bajuvariorum. tit. 2. cap. 12.

„ *Si quis in curia Ducis, vel ubicunque pugnaverint*
„ *Campiones, manus ad levandum miserit, ante quam*
„ *ille iusserit cui commendatum est providere, si liber est,*
„ *40 Solidos componat in publico; si servus, manum suam*
„ *ibi dextram perdat, aut Dominus ejus redimat eam cum*
„ *20 Solidis.*

De oude *Saxifc Wetten.* § *Hoe men Camp weigeren mach.*

S

„ Als

„ Als dat hem nyemant en hindert, ofte lette tot
 „ hare Kampe, &c. Die horen Boem draghet, die en
 „ sullen oeck nyet letten.

Deze [voorf.] woorden, door bevel des Regters uitge-
 roepen, gaven aan elk der partyen Regt, en Magt, om
 alles te doen 't gene zy naar vermogen, en uit alle
 kragt, t'hunnen voordeele, en tot het bekomen der
 overwinninge konden uitwerken. Ende was het vol-
 gens de bekende gewoonte van Vrankryk volkomen
 geoorlofd, dat de Verweerder vermogt den Eifer aan
 te tasten, ende te doodden in het veranderen, en af-
 klimmen van zyn Paard, niet tegenstaande eenige voor-
 gaande betuigingen door den Eifer gedaan. Volgens
 tuig van J. Bottelgier, in zyn gemelde Boek. cap. 77. in
Notis Marginalibus.

„ *Sciendum est quod Actor, licet protestatus fuerit de,*
 „ *& super praemissis, prout superius dictum est, tamen ve-*
 „ *lit descendere, vel mutare equum, vel alias, facere*
 „ *possit secundum consuetudinem Gallicanam, tamen Ad-*
 „ *versarius, si velit, poterit eum interficere in descenden-*
 „ *do, vel eum licite contra ire, prout melius poterit, non*
 „ *obstantibus protestationibus suis, quibus non tenetur deser-*
 „ *re, & oportet in contrarium protestari defensorem, &c.*

LVI.

Gebod van ophouden.

Na dat 'er een weinig tyd gevogten was, werd door den Kryt-waarder (*), op 't bevel der Mannen, gero-

roea

[(*) Van zoodanigen *Krytwaarder* is reeds hier voór gewag gemaakt. bl. 216. en (1) *aldaar*. Hy werd anders genaamd *Satelles circi*, of bedienaar van 't kampveld, of slyd-perk. Deeze deed met raad, en op bevel der tegenwoordige Leenmannen, de Kampers ophouden, en steeds zyn best om hen te verzoenen. De Kampers, hier niet naar luisterende, hervatten den kamp. Tot dat hun door dezen *Krytwaarder* op dezelfde wyze belast werd op te houden, met vermaaninge ter verzoeninge.

En geschiedde dit niet meer dan twee maalen, tot dat de Kampers, tot geen verzoening te beweegen, ten derde maale aanvielen, en de een, of ander overwinnaar, of door den Vorst zelf, als dan tegenwoordig zynde, gescheiden werd, als in 't vervolg breeder blyken zal. K. LVII.

Ol. Vredius, in zyn *Flandria* pag. 474.

Statim atque circum ingressi erant, ambo pugnabant, donec circi Satellos, consilio hominum feudalium eos vetabat pergere, operamque adhibebat, ad utrumque, si fieri posset, conciliandum. Cum vero non acquiescerent, atque secunda vice aliquandiu pugnassent, jubebat eas secunda vice ab armis desistere, agebatque rursus de reconciliatione. At tertia vice peragebatur duellum, atque occisus in campo ad patibulum suspendebatur, secusque eum clypeus, &c.]

S 2

De

276 REGT en GEBRUIK

roepen, en gelaft, dat ze hadden op te houden. Dit gehoorzaamd, wierd 'er gevraagd, of ze niet konden goed vinden 't geschil by te leggen, eer 't meerder bloed, ja 't leven koste?

De Leen-regten van Brugge. *cap. 72.*

„ Als sy in 't kryt komen, so vegren sy, ende als de
 „ Krytwaarder mit rade der Mannen poynt dingd, hou-
 „ den sy up, en laten se rusten, dat den een niet schem-
 „ pelyk t'onder ne gaet, en d'ander te boven; en stel-
 „ len se weder in dat poynt, en laten se doen heur
 „ sienste; maer ter derde pole laten se 't gaen, alsoo
 „ het mag, enz.

Dit wierde ook alzoo onderhouden in het nabuurig Engeland, daar ze op 't bevel des Konings van een scheiden, rustten, en vertoefden; als wanneer zy weder in den zelve staat wierden gesteld, als toen ze gescheiden wierden; 't gene van onze maniere eenigermate verscheeld, daar ze ter halve Wind, en Zonne wierden gesteld,

Spelmanus. [Glossar. pag. 102. b.]

„ *Dehinc in posterum res a Connestabulario diligenter*
 „ *animadvertenda est: utpote (si Rex mandaverit partes*
 „ *pugnantes separari, acquiescere, vel morari, ex quacum-*
 „ *que occasione) is cause observat quo statu separati sint;*
 „ *nempe ut restituantur eidem statui, & gradui in omni-*
 „ *bis, si Rex voluerit eos iterum adjungi, & congregari.*

De oude Saxise Wetten. § *Hoe men Camp weigere mach.*

„ Vrede sal men een werve gebieden, &c. Doch en
 „ moet men sonder oerlof van den Rechter nyet doen.

LVI.

LVII.

*Tweede Gevegt, en Gebod van
Ophouden.*

Dit Vreede-voorstel afgeslagen, en de Kampers wat geruſt hebbende, wierden ze andermaal gebragt in 't midden van 't Kamp-veld, en geſteld ter halver Wind, en Zonne, om ten tweeden maale met gelyk voordeel te beginnen. Dog, na een wyle vegtens, geſchiedde andermaal, door bevel der Mannen, een gebod van Ophouden; en wierd een proeve tot Bevreedinge als vooren gedaan.

De meer gemelde *Laan-regten. van Brugge* ſpreken in 't breede van deze aanbiedinge van Vreede, tot zoo verre, dat in gevalle de wederzydſe Kamp-vegters naar geen verdrag wilden luſteren, gelyk ze gemeenelyk niet en wilden; de Prins uit zyn opperſte magt de Stryders bevreedigde, ende hun 't verdrag voorſchreef, zulks als hy naar Regten, en billykheid, verſtond te behoorren: Ende niet zelden hebben ze, om wigtige redenen, zulks gedaan.

Het 72. *Cap. van de Voorzede Laan-regten*, ſpreekt 'er van aldus;

S 3

.. Het

„ Het en ware by den Prinse selve, die mag eerlyke;
 „ als 't hem belieft, doen houden poynt, ende dan be-
 „ syen, of hy 't met beteren bescheyde accorderen moch-
 „ te, en doen beteren daer 't sienste ware, alsoo 't be-
 „ hoorde, &c.

*Littera Hamelini Redonum Episcopi, de controversia
 Mainguenoni, & Ivonis, duelloque inter eos commisso,
 hoc initio.*

„ *Ego Hamelinus, Dei gratia Redonensis Episcopus, &c.*
 „ *Judicatum est inter illos Duellum. Acceptum est ab*
 „ *utraque parte, & laudatum Judicium. Cumque die*
 „ *constituto ventum est in Campum, & post facta juramen-*
 „ *ta, pugiles hinc inde fortiter, & viriliter, in Campa*
 „ *Episcopi juxta fluvium Isolam, praesentibus nobis, & Co-*
 „ *mite Conano, & fere omni Clero, & Populo Redonensi,*
 „ *tractatum est de concordia, & convenit, & placuit ut*
 „ *Manguenonus terram suam quietam teneret, & posside-*
 „ *ret; & Ivoni daret 50 Solidos, &c.*

De oude Saxise Wetten. § *Hoe men Camp zweigereu
 mach.*

„ Na der tyd dat een werve Vrede geboden is, soe
 „ sullen sy ander werves te Recht bidden, ende soefal
 „ die Rechter oerlof gheven,

LVIII.

*Het Kamp-gevegt ten derde [her-
vat] duurde, tot dat een der
Kampers was overwonnen.*

De Vreede-weigering andermaal ge-
daan zynde, wierden de standvasten
Kampers ten derden maale in 't midden
des Strydperkſ geplaatſt, als vooren, en
dus wierd de Kamp ten derden, en laat-
ſten maale aangevangen, en geëin-
digd (*).

Het ſtond nu alleen aan den Prinſe het
Gevegt te doen ſtaaken (a), ende 't hong
alleen

[(*) Dit blykt uit de *Leen-regten van Brugge*, hier voor
meer maalen aangehaald.

Vredius, in 't breede verhaald hebbende, uit de oude
Leenregten der Stad Brugge, de oude wyze van Kam-
pen, in *ſua Flandria* pag. 474. bevestigd dit alles ten
vullen. Zie de plaats die ik uit hem reeds voortgebracht
heb. K. LVI. bl. 275. (a), op welke hy onmiddelyk laat
volgen: *Eiq., qui ſe viſtum fatebatur, aut extra limites
circa fugiebat, mox in circo caput amputabatur, ac poſtea
corpus ejus appendebatur patibulo, ac bona ejus fiſco attri-
buebantur.*]

(a) Dit viel niet zelden voor, dat de Prinſ, ziende
de

alleen af van zyn behaagen, omme het leven van een der Vegtende te spaaren, en andere middelen te beraamen, tot Be-
vree-

de wederzyfde standvastigheid, moed, en dapperheid der Kamp-vegters, inzonderheid wanneer zy voormaame Edelen waaren, die door deeze blyken betoondem bekwaam te zyn hunnen Vorst, en 't Vaderland te konnen dienst doen, bevel gaf, zy zouden hebben op te houden; ende dat hy middelen zoude verschaffen om ze te vereenigen; verklaarende te gelyk, dat zy beide voldaan hadden hunnen pligt, en beide overwinnaars waaren: als wanneer ze in volle wapenen door de twee over den anderen staande Uitgangen *gelykelyk* wierden uitgeleid. Wy zeggen *Gelykelyk*, dat is, op eene zelve wyze, en op den zelfden tyd; naardien 't van ouds een groote, en onuitwiffelyke schande ware den genen, die eerst zyne voeten uit den kampvelde zette.

Spelmannus [Gloss. pag. 103. a.]

„ Si vero ita contigerit, ut Rex litem in manus suas
„ susceperit, ipsosque ad concordiam redegerit absque ul-
„ riori pugna; Conestabularius unum eorum accipiet, &
„ Marefcallus alterum, & adducent eos coram Rege, in-
„ tellectaque illius voluntate, Conestabularius, & Mare-
„ scallus eos conducent ad partem listarum alteram, eis
„ telis, eodemque armorum habitu instructos, quo deprehensi
„ sunt, cum Rex litem in suas manus recepit, eodemque
„ modo educentur per januam listarum gressu aequali, ut
„ neuter alteri aliquantulum precedat. Cum enim Rex litem
„ susceperit in manus suas, inhonestum fuerit, ut major
„ indignitas uni inferatur quam alteri. Grandevorum au-
„ tem testimonio proditum est, quod qui listis primus egre-
„ diatur, indignitatem contrahit, tam in causa proditionis
„ quam rei alterius cujuscunque.

vreedinge der Kampers. Maar buiten den Prins, en in zyn afwezen, moesten de Mannen Regteren alles op zyn beloop laten, tot een van beiden ter neder gemaakt, of uit het Perk geslagen was, of Schuld-bekentenis gedaan hadde.

LIX.

*Wat tot de Overwinning vereist
wierde.*

Zulks dat tot de Overwinning niet altyd, en noodzaakelyk vereist wierde, dat een der Kampers volkomelyk van leven ter dood wierde gebragt; maar alleen was genoeg, dat de Zegen-praaler het Veld hadde behouden. Voorbeelden zyn 'er, dat de Kamp, nog nauwelyks begonnen zynde, geëindigd, en 't Geschil beslegt is, nadien een van beiden, of uit het Perk geslaagen zynde, of zyne wapenen neder werpende, zig verwonnen gaf. Zulks, dat het al-

S 5

leen

leen op het behouden van 't Veld aankwam (a).

Gelyk

[(a) Zie dit, onder andere, bewezen by EL. Schedius *de Diis Germanis* Cap. 46. p. 441.]

Alciatus de singulari certamine. cap. 42.

„ *Hujus autem Duelli is est finis, ut alter vel pereat, vel dedititium se fateatur. Ante id factum, licet alter videatur superior, tamen propter bellorum casus, quibus quandoque proprios victis sunt victores, non dicitur alter superior.*

Olivarius Vredius in Flandria. [Sive veterem Flandriam esse primam Franciam. pag. 253.]

„ *Neque morte alterius rem decisam esse, sed victoria. Sufficiebat enim alterum adeo casum, ut sese diutius defendere non posset, & Campo excaderet, aut ultro manus daret: saepe etiam, Duello inito, & nondum perfecto, res componebatur; alioquin sufficiebat Campum obtinuisse.*

Chronicon. Frodoardi. Anno 923.

„ *Campum obtinuerunt, spoliaque ab iis direpta sunt.*

Ende nog tot op dezen dag heeft plaats onder ons die Spreekwyze, welke toegeelchreeven word aan den genen, die volkomen Overwinnaar is,

Hy heeft het Veld behouden.

Het lust ons te dezer plaatse uit te schryven de geestige uitkomst van zeker Kamp-gevegt; ende op welke een aardige wyze, die gene, die zig overwonnen gaf, het leven behouden hebbe.

„ *Addam postremo* (zegt Caraffa in zyn meer gemeld, de Bock) *curiosum ac lepidum Duelli factum, quod duos*
„ *inter*

Gelyk de Godsdienstigheid der Voorouderen vereischte, dat, voor het aangaan van het gevegt, de Kerken, en Altaren bezogt, en openbaare gebeden uitgestort wierden, zoo by den een, als den ander, om van den hemel af te bidden den zegen voor de regtvaardigheid hunner wederzydse zaake, [als hier vooren *Kap. LIV.* is getoond:] Zoo was het ook gebruikelijk, dat, na het eindigen van het gevegt, de Overwinnaar de wapenen van den overwonnen op den Altaar bragt, en ter dankbaare erkentenisse van de God-

de-
 „ *inter nobilissimos viros (silentio nomina pratoreo) acci-*
 „ *disse, a fide dignis testibus accepi. Inter Duellandum,*
 „ *dum debilitatis viribus humi corruis unus, adversarius*
 „ *alter in eum nudato pugione pretinus irruit occisurus:*
 „ *hic ubi imminantem prostrato sibi mortem vidit, converso*
 „ *ad preces animo, veniam vitamque deprecabatur. Cui*
 „ *victor inquit:*

Vives, si morieris; morieris, si vives.

„ *Mox enigma edisserens, to, ais, libenter vita donabo;*
 „ *si hoc ex loco, in feretro compositus, defuncti in speciem*
 „ *decesseris. Ille; ut diu viveret, brevi mori, sem potius*
 „ *se mortuum simulare haud indignum ratus, in adducto*
 „ *statim feretro se veluti cadaver componendum praebeuit,*
 „ *ac domum cum risu, & ludibrio delatus, non amplius*
 „ *Duellaturus, revixit.*

delyke hulpe, Gode toebragt, opofferde, en in de Kerk ter eeuwiger gedagtenisse ophing (b).

Gelyk het in die tyden mede gebruikelijk was, in andere zaaken van een goede, gelukkige, en voorspoedige uitkomst, zoodaanige offeranden ten Altaar te brengen, en in de Kerk op te hangen, als teekenen, welke de zaak uitdrukten, te kennen gaven, en de gedagtenis vernieuwden. Zoo wierd, by voorbeeld, naa de behouden t'huis komst van over zee, een zilver scheepke; naa de geneezing van eenig lid, een zoodaanig lid als genezen was, van zilver, of wassche, het zy dan hand, voet, enz. geofferd, waar van ons de Roomsch-Kerkelyke Histories ontelbaare voorbeelden verschaffen, en

(b) Van dit ophangen, en offeren der Wapenen van den overwonnen, is te zien *Charta Henrici I. Reg. Angl. in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 136.*

Gul. Prymærum in *Libert. Eccl. Angl. t. 3. pag. 1103.*
Ubiq. sit duellum, Ebor, & juramenta debent fieri super textum, vel super reliquias Ecclesie S. Petri, & facta duellu, victor arma victi ad Ecclesiam S. Petri offerat, gratias agens Deo, & S. Petro pro victoria.

[Anders handelde men in Engeland z. bl. 280. (a).]

en getuigenis geven; en vooral de Pre-
laat Aug. Wigmans, in zyn *Brab. Ma-*
riant,

LX.

By sommige Volken, het Bloed-
ritsen genoeg.

En aangaande sommige Volken werd
getuigd, dat, onder de verscheide
onderhoudingen der Kamp-gewoonten,
en Vegt-wetten, ook deze by hen plaats
hadde, dat de gene, die eerst gebloed-
ritst was geworden, en zyn bloed op de
aarde storte, voor Overwonnen wierde
gehouden.

Apud Danos (*seste Oliv. Vredio*) aliosque Septentrio-
nales plurimus fuit Duellorum usus.

Frotho Magnus Daniæ Rex, quem *Wormius* in mo-
numentis Danicis scribit tempore Christi regnasse, inter
cæteras Leges hanc edidit, uti est apud *Saxohem Gram-*
maticum. lib. 5.

„ *Ut de qualibet controversia ferro decerneretur: specio-*
„ *sius viribus quam verbis conflegendum existimans. Quod*
„ *si alter dimicantium relato pede prenotati orbis gyrum*
„ *excederet, perinde ac victus causa detrimentum recipe-*
„ *ret; Sin autem quavis de re pugilem popularis impeteret,*
„ *ipsum*

„ ipsum armatus exciperet, cubitali dextraxat stipite pugnaturum.

Dit zelve getuigd mede Caraffa, *de Monomachia. lib. 1. sect. 1. quæst. 3.*

Wormius *ex Jona rerum Islandicarum lib. 1. 9.*

„ Qui humanum cruore prior tinxisset, victus transfatur.

[LX. A.]

De Overwinning moest geschieden voor het ondergaan der zonne.

Het zy ook hoe het zy, of dat het verlaten van het Veld, of het bloed-risten, of het verslaan van zyn tegenparty voor de Overwinning mogte genoomen worden, zoo staat hier aan te merken,] dat de Overwinning moest geschieden voor het ondergaan van de zon. Want, gelyk alle Regt-, en Vierschaar-zaaken, met het ondergaan van de zon een einde namen, als by de Romeinen in de Wet der 12 tafelen:

Solis occasu diei supremæ tempestas esto.

Zoo heeft ook deeze gewoonte by de Franschen, en andere Volken veele Eeuwen

wen lang plaats gehouden; gelyk zulks ook uitwyzen de oude Kamp-gebruiken, by den geleerden Joh. Savaro uitgegeven; by welke blykt, dat ook voor zonne ondergang de Overwinning moest plaats hebben: ten ware iet anders by voorwaarden, en voorbeding was vastgesteld, en voor af bedongen.

LXI.

De Overwinning voor Uitspraak gehouden.

De Overwinning werd gehouden voor een onfeilbaere (*) Oordeels uitspraak.

[(*) Zoo zegt Velfer rer. *Boycarum lib. 4. pag. 118.*
„ *Controversia, quae aliter definit vix possent, armis*
„ *dijudicata; quod sacrosanctum habitum; Deique judi-*
„ *cium dictum reperio.*

Dog, alhoewel deze dingen doorgaans, en in het algemeen wel plaats hadden, en dat de Overwonnen gemeenelyk voor schuldig, en strafbaar wierd gehouden, zoo ontbreken egter geene voorbeelden, dat de Overwinnaar zelf met de dood gestraft is geworden; wanneer naamelyk de waarheid, en het regt aan de zyde van den Overwonnen doorstraalden; en de Prins,
of

uitinge over de betwiste zaak, ende als een Goddelyke Beslegter des geschils (a), tot het welke 't menschelyk vernuft geagt was te kort te schieten; en velde te gelyk het Dood-vonnis over den Overwonnen, ende over alle zyne Goederen, en Bezittingen (b).

De Zegen-praaler, met alle teekenen
van

of Vorst daar door bewoogen wierd om den Overwinnaar te straffen: 't geen met 'er tyd een groote krak aan deze Vegtgewoonte gegeven heeft, en niet duister doet blyken, dat al van ouds aan de uitkomst, als een onfeilbaar blyk van schuld, of onschuld, getwyfeld, en niet altyd, nog by allen daar op volkomen staat gemaakt is.

Lamb. Schafnab. *bist. Germann. ad ann. 979.*

Gero Comes, a Waldone quodam accusatus, dum eum in singulari certamine occidisset, ipse tamen ab Imperatore decollatus est.]

(a) „ *Qui dedititum se fatebitur, judicio divino victus*
„ *injuste dimicasse censendus erit, intentioque Actoris pro*
„ *vra habetur: permissumque est Victori ejus arma, ve-*
„ *xilla, ephippia, equos, armillas sibi habere.*

Zie dit alles by den Regtsgeleerden *Alciatus*, in zyn *Bock de Singulari certamine. cap. 43.*

(b) De oude Saxise Wetten: § *Van Campen.*

„ Wart die gheen verwonnen daer men op claghe-
„ de, men Recht over hem; vecht hy oeck zeghe, hy
„ blyvet sonder wedde, off sonder boeten.

van vreugde naar huis geleid (c), nam des Overwonnen Paarden, en Kamp-tuig, en eigende zig ook toe zelfs de Stam-wapenen, die hy in 't geheel voor de zyne aannam, ofte den zynen byvoegde (d). Waar van men in de Wapenen

(c) Dat de overwinnaar wierd t'huis gebragt met Trompetten, Gezang, en alle teekenen van vreugde, is te zien by den zelve *Alciatus*.

(d) Zie hier een voorbeeld van in *Manlius Torquatus*, voor verhaald.

Dat de Overwinnaar naar Regten vermogt te voeren de eigen Stam-wapenen van den Overwonnen, beweert in 't breede de meer gemelde Regts-geleerde *Alciatus*; bybrengende ten bewyze eenige voorbeelden; als dat van den Burg-graaf Otho, die, zekeren Saraceen in Afie overwonnen hebbende, hem van zyn Helm be-roofde, en des zelfs Stam-wapenen den zynen byvoegde.

Als mede het voorbeeld van *Karel*, Koning van Sicilie, tegen den Koning van Hungarie.

Uitgenomen, dat in sommige Ryken, uit inzicht van Godsdienstigheid is ingevoerd geworden, dat de Wapenen van den Overwonnen wierden gebragt in de Hoofdkerke, ende aldaar Gode, ende den beschermer, of Heilig dier Kerke opgedraagen, als t'eener dankzeggende Offerhande. [Zie Kap. LIX.]

Charta Henrici I. Regis Angliæ, in *Monast. Angl. tom. 3. pag. 136.*

Gul. Prynnæus in *Libert. Eccles. Angl. tit. 3.*

T

„ Ubi

penen der Oudste Edelen, tot op dezen dag toe, de Bewyzen ziet uitblinken (e).

„ *Ubiunque sit Duellum, Ebor, & Juramenta debent fieri super sextum, vel super reliquias Ecclesie S. Petri;*
 „ *& facto Duello, victor arma victi ad Ecclesiam S. Petri offerat, gratias agens Deo, S. Petro pro victoria.*

(e) Somtyds bespeurt men deze merk-teekenen in de *Wapenen*, en op de *Schilden* zelfs: Somtyds uit de *Tenants*, of *Supports*; Somtyds uit de *Tymbers*; Somtyds uit de *Bewyzen* nevens de *Tymbers*; Waar van de Voorbeelden zoo meenigvuldig, ende den *Wapen-kundigen* zoo bekend zyn, dat het onnoodig is deze algemeene bekende waagheden met weinige voorbeelden te bevestigen.

LXII.

Dood-straff des Overwonnen.

Het was derhalven in deze, en de omleggende Landschappen een onverbreekelyke Wet, en standvastige Gewoonte, dat men den Overwonnen, indien hy in 't Kamp-veld gedood ware, te gelyk met zyne Kamp-wapenen (*) nevens hem,

[(*) Hier over verschilden de gewoontens in Engeland. Zoo 'er een Geregtelyk Kampgevegt, uit bevel des

hem, aanstonds aan de Galge aldaar, in of omtrent den Vergt-perke geplaatst, ophing (a): en, indien hy nog leefde, en
 zig

des Krygsraads, of Maarschalks, gehouden werd, waren de wapenen die gebroken, of weggeworpen werden van de Kampers in 't kampveld voor den Heraur, volgens Spelman. *Glossar. pag. 103. a.* Vergelyk ook hier mede K. LXII. (a), in 's einde.

Heraldus feodo [seu mercedi] cedunt tela omnia, & armatura, dirupta, & qua vel arripit, vel deserit, tam Appellans, quam Defendens, postquam intra listas ingressi sunt. Tela etiam omnia, & armatura ejus qui victus est, &c.

En voor den Maarschalk de staketsels van het srydperk, enz. Spelmannus d. *Glossar. in voce campus pag. 103. a.* *Marescalli feodum [seu merces] sunt lista, & repagula, qua barras vocant, & ipsorum postes.*

Elders waren ook de wapenen van den overwonnen voor den Overwinnaar, ten minste hy had regt om de zelve, nevens paard, zaal, en tuig, enz. naar zig te neemen, volgens Alciatus, hier te zien bl. 288. (b).

Elders wierden ze, nevens den overwonnen aan een galge, of mik gehangen, als hier breeder. (a)

En elders door den overwinnaar ten altaar, en offer gebragt, en ter gedagtenisse van zyne overwinninge in een Kerk opgehangen, z. H. LIX. bl. 283, 284.]

(a) Het 74. Cap. der *Leen-regten van Brugge*, getuigt dit zeer nadrukkelyk, in deze woorden:

„ Zoo wie dat in *Kampe* doot blyft, men hangtene
 „ an de *Galge*, en den *Schild* beside hem: en die hem
 „ upgeeft, oft overwonnen kend, oft uit den *Koorde*
 „ geworpen, oft gejaegd wordt, dien slaet men 't hoofd
 „ aff in 't *Kryt*, en danne hangt mene an de *Galge*, en

T 2,

„ den

zig overwonnen verklaard hadde, in den
 zelve Velde't Hoofd affloeg, en op ge-
 lyke

„ den *Schild* besiden hem, en hy heeft verbeurd syn
 „ Goed tegen den Heere.

Dit blykt ook uit het verhaal van den Franschen
 Schryver Frossart, beschryvende een gevegt van twee
 Edelen, voorgevallen in den Jaare 1387, in het begin
 van het derde boek zynor *Historien*, alwaar hy, het ge-
 schil, en het gevegt zelve afgehandeld hebbende, aldus
 besluit:

„ Den doodden heeft de Scherpregter naar de galg
 „ geselept, en naderhand opgehangen.

Ol. Vredius, in zyn meer gemelde Boek *van Vlaan-
 deren*, verhaald hebbende uit de oude Leenregten van
 Brugge de wyze van Kampen, en, onder andere, het
 een, en ander maal gedaan gebod van ophouden, ten
 einde van verzoeninge [als reeds te kennen is gegeven
 met de plaats van Vredius, door my gebragt. *LVI. (a)*
bladz. 275. die hier strekt ter bevestiging, vervolgd al-
 dus:]

„ *At tertia vice peragebatur duellum, atque occisus in*
 „ *campo ad patibulum, suspendebatur, secusque cum cly-*
 „ *peus. Figue, qui se victum fatebatur, atque extra limi-*
 „ *tes circi fugiebat, mox in circo caput amputabatur, ac*
 „ *postea corpus etiam appendebatur patibulo.*

In vroeger tyden was die straff van den overwon-
 nen niet altyd de zelve, nog ook doodelyk, maar
 wierd veranderd, geschikt, en gemaatigd naar de hoe-
 daanigheid, en grootte van het stuk, waar over de
 Kamp was aangegaan; als byzonderlyk te zien is in *Sta-*
bilimentis S. Ludovici l. 1. c. 8. Spec. Saxonie. lib. 2. c. 16.
Bracton. lib. 3. Waar van ons de voorbeelden voorko-
 men by *Dimatrus lib. 3. Malmesbur. lib. 4. Hovedenus,*
Galbertus, en anderen.

Dog

lyke wyze met zyne wapenen (b) ten Galge, of ten Mikke schikte.

Ten

Dog 't is waarfchynelyk, dat, nadien den Graaf in zynen raad de zaake overwegende, en van dat gewigt bevonden hebbende, dat hy [op zekere gronden,] in het Kampen bewilligde, gelyk hier vooren aangewezen is, dat, zeg ik, het daarom ook fcheen noodzaakelyk, dat de doodftraf ontwyfelbaar, en zeker moest gefteld worden [voor den genen, die mogte komen overwonnen te worden.]

(b) Want dewyle hy overwonnen, en by gevolge fchuldig was, konden zyne *Wapenen* niet in wezen blyven, als in welke van ouds alle eer, en agting niet alleen, maar zelf de vryheid beftond.

Dat de oude *Duitfen* de hoogfte eer in 't behouden, en de grootfte fchaude in 't verliezen van de *Wapenen* felden, getuigd *Tacitus*, in zyn Boek, dat hy afzonderlyk van de *Zeden der Duitfen* fchreef, alwaar hy, onder andere, zegt:

„ Het is by hen lieden de grootfte fchande, dat iemand zyn *Schild* agtergelaaten heeft; over zulks werd „ zoodaanig mens eerlooz gehouden, ende is hem niet „ geoorlofd in hunne Godsdienften tegenwoordig te „ zyn, nogte ook in hunne Vergaderingen te komen: „ waar over veelen, na de voleinding des oorlogs nog „ in 't leven zynde, deze fchande dikwyls geeindigd „ hebben met zig zelve door den ftrik te verwor- „ gen.

LL. Alfredi. cap. 1.

„ *Armorum apdemptio graviffima igitur poena apud omnes „ gentes, ab initio militaris disciplina; qua etiam Saxones „ noftri libertatem adimebant.*

„ *Qui fidem juratam aut pignus datum deserit, armorum plectitur amiffione.*

T 3

LL

[Ten waare men zyne wapenen in de Kerke offerde, en ter eeuwiger gedagtenisse ophing, als hier vooren *K. LIX.* aangetoond is, dat op sommige plaatsen gebruikelijk is geweest.]

LL. Forestæ Canuti Regis. cap. 25.

„ *Si liber homo feram regiam vocatam Staggon occiderit, amittat scutum libertatis.*

En dewyle de Ouden niets ongewapend deden, nogte uitvoerden, zoo kond 'er geene zwaarder straff zyn, dan de berooving van Wapenen.

Deze wierden ook gehouden van een zoo groote heilichheid, dat ze, by, en op die zelve de hand leggende zwoeren, 't zy dan op de wapenen van den gene ten wiens behoeven dat ze de belofte deden, 't zy op hunne eige wapenen, als hunne Huiz-Goden; [*bl. 127. (b)*] Dat wy te zynet tyd breeder verhoopen aan te wyzen.

Zie *Lindenbroch. n. 119.*

„ *Veniens jam dictus ille, adprehensa manu praeclissi Juris, vel armis, sicut mos est apud omnes, &c.*

Aimoinus de foedere inter Dagobertum Francum, & Saxones. lib. 41. cap. 26.

„ *Hoc Pactum sacramento quidem super arma (ut eis mos erat) jurantibus.* [Zie hier *XLIV. (c). bl. 213. enz.*]

In Engeland, wanneer 't geschil ontstond uit een misdadaad van geschonde Hoogheid, werd de overwonnen van alle zyne Wapenen ontbloot binnen 't Kamp-veld; en, te zyner schande, en veragtinge, een hoek van 't Staaket-sel afgebroken, waar door hy (ende niet door de In-gangen) met paarden werd uitgesleept naar de Straf-plaats, daar hy onthoofd, of opgeknoopt wierde: Als te zien is by *Spelman, in Glossario* [*in v. campus. pag. 102. b.*] en by *Bracton*, in zyn Boek dat hy over deze stofte schreef.

LXIII.

LXIII.

[De] Verbeurtenis aller Goederen.

Ende was een onfeilbaar gevolg van de Dood-straffe de Verbeurd-verklaaring van alle des Overwonnens, zoo roerende, als onroerende goederen, geene uitgezonderd (*), ten behoeve van den Prinse des Lands, hem tot vergoedinge van zyne gedraagen Kamp-kosten toegelegd (a).

Op sommige plaatsen stond 'er zekere boete toe, zoo ten laste van den aanklaa-

[(*) Zie de plaats van Vredius, reeds bygebragt K. LVIII (a).]

(a) Dit bevestigt het 74. Capittel van de Brugse Leen-regten, terstond uitgeschreven, § 20.

Als mede het 68. Capittel van de zelve Leen-regten, sprekende van het Doem-vonnis tegen den genen, die, zig te zoek maakende, na 4 Dagvaardingen by Verstek verweezen wierd; naamelyk,

„ Dat men zyne Goederen zal verklaären verbeurd
„ te zyn, ende vervolgens in zyn Grond zal leggen
„ 's Heeren Ploeg, en zyn Katheyle 's Heeren Tafel.

Regesti Castri Lidi in Andibus fol. 24, 25.

Omne Duellum undecunque venias, victus eris Comitis, &c.

klaager, als den gedaagden, ten minste is de zelve hier en daar ingevoerd, en met 'er tyd in gebruik gekoomen: welke boeten daar naa, onder den schyn van voordeelige voorregten, zyn afgeschaft: En werd deeze boete genoemd *Bannum duelli*, en betaald voor het aangaan van het tweegevegt.

Charta Wilhelmi Dom. Talemondensis Castri: Quod si homo S. Crucis praelietur in Campo, sive vincat, sive vincatur, bannum non reddit, nisi S. Cruci, & ejus Ab-bati.

Deze boete, willen sommigen, dat in plaats, en tot afkoop van de verbeurteklaringe der goederen, geweest, en verstrekt hebbe. Maar ik vinde niet, dat zoodaanige boete alhier in dezen Lande plaats gehad hebbe.

LXIV.

*De Uitkomst, en Straff trof [ook]
den Zaakweldigen.*

Gelyk mede de zelve Straff niet alleen plaats had, en uitgevoerd wierd tegen den genen, die in eigen' persoon het Gevegt voor and'ren ondernomen, en verloren hadden: maar ook tegen den Zaakweldigen (a), die, geduurende het Kampen, in 's Graaven gevangenis opgeslooten (b), en door Gemagtigden, uit hunnen naam en t'hunnen gevaare, gevogten hebbende, [het lot] der nederlaage getroffen hadden.

Over

(a) Pithæus in Glossario suo hac adfert ex Burchardo:
„ Duo eligantur ad pugnam, & cum Duello litum de-
„ cernant, & , cujus Campio ceciderit, perdat.

(b) Dat, terwyl de Kamp-vegters frydende waren, de Zaak-weldigen ondertuffen wel nauw bewaard wierden in gevangenis, getuigt *Phil. Bellomanerius*, & *Assisia Hierosol.* cap. 94.

Vide itidem L.L. Baioariorum tit. 2. cap. 12. § 1. & Greg. Turon. lib. 10. Hist. cap. 10.

T 5

Over zulks, indien de Kamp, 't zy wegens den Klaager, 't zy wegens den Verweerder, zoo Man, als Vrouw, waare ondergaan; zoo ging ook over dien Zaak-weldigen het zelve Vonnis des Doods (c); met Verbeurd-verklaaring van

(c) Behalven een talryke meenigte van voorbeelden, die dit bewaarheden, zullen wy dit stuk met twee aanmerkelyke bevestigen:

Het *Eerste* geeft ons *Greg. Turonens. Hist. Franc. lib. 10. cap. 10.* wiens eigene woorden aldus luiden:

„ *Anno igitur 15 Childeberti Regis, qui est Guntramni*
 „ *nonus, & vicesimus, dum ipse Guntramnus Rex per*
 „ *Vosacum sylvam venationem exerceret, vestigia occisi bu-*
 „ *bali deprehendit, cumque custodem sylva artius distrin-*
 „ *geret, quis hac in Regali sylva gerere praesumpsisset,*
 „ *Chundomen Cubicularium Regis prodidit: quo hac la-*
 „ *quente, jussit illum apprehendi, & Cabillonem compactum*
 „ *in vinculis duci; cumque uterque in praesentia Regis in-*
 „ *tenderent, & Chundo diceret nunquam a se hac pre-*
 „ *sumpta qua obiciebant, Rex Campum dijudicat: tunc*
 „ *Cubicularius ille, dato nepote pro se qui hoc certamen*
 „ *adiret, in Campo uterque steterunt, jactatasque puer ille*
 „ *lanceam super custodem sylva, pedem ejus transfigit;*
 „ *mox resupinus ruit, &c.*

Het *Tweede*, dat al te waardig is, om niet aangehaald te worden, geeft ons de Engelse Schryver *Rich. Baker*, in zyn *Beschryvinge van Engeland*.

„ *Canutus, d'eerste Deense Koning van Engeland,*
 „ *hadde by zyn tweede Vrouw Emma twee Dogters,*
 „ *waar van d'oudste Guinhilda getrouwd was met Kei-*
 „ *zer Henrik de IV. Deze van overspel beschuldigd,*

„ en

van alle zyne , of haare Bezittingen , in gelyker voegen , als hadde de zelve dien Kamp in eigen perfoon verlooren.

„ en niemand haare zaak durvende verdedigen , be-
 „ stond ten lesten een Engels Edcl Jongeling (die men
 „ Pagie noemt) haar onschuld staande te houden tegen
 „ een Kamp-vegter, sterk als een Reuze; hy, met eenen
 „ slag de zenuwen van dezen zynen tegenstander afge-
 „ hakt hebbende, velde hem met een anderen neder,
 „ en sloeg hem met zyn zwaard het hoofd af, verlos-
 „ sende aldus de Keizerin uit het gevaar van eer, en
 „ leven. Dog de Keizerin verliet, na deze strenge
 „ ontmoeting, haar Mans bedde; en trok het Non-
 „ nen-kleed aan te Brugge, een Stad in Vlaanderen,
 „ alwaar zy het overige van haar leven Godvrugtig
 „ versleet.

In Assisus Hierosolymitanis, Cap. 98. statuitur :
 „ *Ut, muliere per Championem de quacunque querela de-*
 „ *certaine, & Campione devicta, illa in ignem mittatur,*
 „ *& Campio furca addicatur. praterea, sepultura Ecclesia-*
 „ *sica carabat.*

Opmerkelyk is dezen aangaande het getuigenis van den Franschen Historyschryver Froffart, welke in het begin van zyn III. Boek verhaald hebbende het geschil, en tweegevegt van twee Fransche Edelluiden, in den Jaare 1387, aldus voortgaat:

„ Den doodden heeft de Scherpregher naar de galg
 „ gesleept, en naderhand opgehangen: dewelke in-
 „ dien 't gewonnen hadde, zo was de vrouw, met von-
 „ nisse van den Raad verweezen om verbrand te wor-
 „ den; en de man zoude ook naa zyn dood de schan-
 „ de moeten lyden hebben, die zynen vyand geschiedde.

LXV.

*Het Kampen heeft geen gemeenschap met de Roomse Wetten,
en waarom.*

Deze zyn in 't kort de Instellingen, en Onderhoudingen van 't Kampvegten der Hollanderen, zoo Edelen, als On-edelen, van oude tyden, zoo voor, als geduurende de Regeering der Graaven van den Ouden Hollandsen Huize, in zwang gegaan hebbende; die alle haar grondslag neemen uit de eigenwillige Instellingen der Vrye Volken, bestaande, of in zelfs gemaakte Wetten, of in aaloude, vaste, en alle geheugenis te boven gaande Gebruikelykheden, die zoo veel, en meer dan de Wetten by hen golden; hebbende geene de minste gemeenschap met de Wetten der Roomse Keizers, die de Vryheid-lievende Friesen,

fen, en Franken (*) voorbedagtelyk, en uit verscheide goede inzigten, niet hebben kunnen goed vinden op te volgen, en in te voeren, Verkiezende liever naar hunne

(*) De Franschen, zegt de Klerk, wel eer Advokaat van Vlaanderen, in de Voorreden op zyn geleefde *Aanteekeningen op de Leenregten van Wieland a. 1699. in folio* uitgegeven, houden staande, „ dat zy nooit „ onderdaanig hebben geweest aan den Keizer Justinianus, ende aen zyn naercommers; ter cause van welker sy uit de geschreve Regten maer en willen trekken *quod, & acquitati consonum, & negotio, de quo agitur, aptum, congruumque invenitur*, volgens het getuigenis van Molinæus *ad d. conf. tit. 1. de Maseria Feud. n. 110.* de voorf. Cocquille *Resp. 1.* seit, *que nos tres Coustumés sont nostre vray Droit commun, & originaire.*

„ Daeromme is 't ook, dat het Parlement van Parys, „ approberende eenige Universiteit, om te lesen, en „ doceren het Roomsch-, en Civil-Regt, de patenten „ verleent, met dese modificatie, *sans reconnoître que ce soyent Loix, & Droit Civil, à nostre usage.* Dát „ meer is, men heeft binnen Parys noit willen admitteren de Faculteit, en de Schole van de Civile wetten, uit geen andere redenen, als omme binnen de „ Capitale van Vrankryk niet te bekennen eenige superioriteit, of authoriteit van vremde wetten. [Maar „ het gaat geheel anders in Vlaanderen, alwaar by de „ Decretementen van de Costumen expresselyk gheordonneert wort, dat, al het gene in de zelve Costumen niet begrepen [is,] blyven sal ter dispositie van „ de gheemeene geschreeve Rechten.

Dus verre de voorf. de Klerk.]

302 REGT en GEBRUIK

hunne eigen Wetten, aaloude Gebruiken (a), Voor-regten, en Handvesten te willen regeeren, en geregeerd te werden, dan zig aan eenige de minste vreemde, en van buiten inkomende Instellingen, en Wetten te onderdaanigen (b).

(a) Dit getuigt *Tacitus*, in zyn Boek *de Moribus Germanorum*, zeggende:

„ Dat aldaar de goede *Zeden* van meer kracht zyn;
„ dan elders Goede *Wetten*.

(b) *Agathias lib. 1.* en *Procopius lib. 3. de bello Gothico*, getuigen, dat Theodebert, Koning van Austrasie, onverdraagelyk agtende, dat Keizer Justiniaan zig dien titel van Franciscus, en Germanicus aanmaatigde, en toeschreef, in allen schyn, als of hy de Franschen, en Duitschen met de wapenen overheerd, en bedwongen hadde, met deze Volken voornam eerst Thracie, daar na Constantinopole af te loopen.

Welk getuigenis [is] aangehaald, en opgemerkt by *Jonker Mattheys vander Houve*, in zyn *Chartres-Chronyk. lib. 6. cap. 14. pag. 202.* waar uit hy zekere gevolgen, en leeringen trekken wil, met de volgende woorden:

„ Dit exempel des Conings Theodeberti is ons In-
„ gesetenen van het Vrye Vereenigde heerschende Ne-
„ derland dienende tot een voorbeeld: Dat, gelyker-
„ wys deze onse Oudste Batavische voor-Vaderen in 't
„ alderminste niet den Keyser Justiniano en wilden ge-
„ ven de naecte titulen van Franciscus, en Germani-
„ cus, dat sy luyden over sulcx veel minder hebben
„ willen letten op syn versamelde Boucken, de Pan-
„ dectæ, Codex, Institutiones, en de Novellen. Hoe
„ veel weyniger zyn wy dan gehouden die ons te on-
„ der-

„ derwetpen: want wy zyn hebbende onse eygen Wet-
 „ ten , Kostumen , Handvesten , Willekeuren , ende
 „ Rechten. Derhalven soo heeft het my dickwils een
 „ verwonderinge geweest, door wat geest eenige Ad-
 „ vocaten , ende Practisins van den Hove van Holland
 „ gedreven werden , als sy luiden de Romeynsche Wet-
 „ ten aldus hooghlyck zyn verheffende , in allen schyn
 „ als of wy allegaader niet een nagel-breet daar af en
 „ behoorden te wycken; daar nochtans hun kenlyck
 „ is, dat men de selve Roomsche wetten maar voor
 „ Redenen , ende niet voor Recht en mach gebruyc-
 „ ken , sonder anders. Over sulcx is 't (onder cor-
 „ rectie) den Rechteren , Presidenten , Raden , ende
 „ andere Wethouderen vry staende , teghens de Room-
 „ sche wetten , Vonnissen uyt te spreekken. Want wy
 „ alle t'samen maer aen de Ordonnantien , Placaten van
 „ de Groot Mog. Heeren Staaten van Holland , ende
 „ West-Vriesland , mitsgaders aen de Handvesten , Pri-
 „ vilegien , Willekeuren , Kostumen deser Landen ver-
 „ bonden en zyn , enz.

Dat wy veele wetten , die wy met het *Corpus Juris*
 hebben aangenomen , van de Heidense Romeinen ontleend hebben , is onwederस्पेकelyk: Dog ook voor de
 Batavieren , ende edelmoedige Vriesen , volgens som-
 migen , onverantwoordelyk; even als of 't ons aangoe-
 de , ende oude Vaderlandse Wetten hadde ontbroken.

Gelyk ook dat Hertog Phillips van Borgondie , de mag-
 tige , en geweldige Graaf van Holland , de manier van
 Regtspleging , en de Pleitbestieringen uit Vrankryk ,
 waar uit hy afkomstig was , in onze Pleit- , en Geregt-
 hove , Regtbanken , en Vierschaaren heeft ingevoerd ,
 en met geweld voortgezet , te niet doende alle onze
 oude , en loffelyke manieren van Regtsplegingen , van
 alle oude Tyden her in deeze Landen gebruielyk.
 Waarom de Regtsgeleerde Wamefius *Censur. 3. Conf. 3.*
 n. 10. zig niet ontzien heeft te zeggen:

„ Gal-

„ *Gallia Consuetudines plerumque ut finia sequimur* ,
dat is:

„ Wy volgen gemeenlyk , gelyk de aapen , de Ge-
„ woontens , en Wetten der Franschen.

En de Regtsgeleerde Knobbaart *Juris Civilis Gand.*
Rub. 1. art. 14. obs. 2.

„ *Ut vestes, ita propemodum leges a Galliâ accipimus, aut*
„ *acceptas à Principibus nostris ad Gallorum Normam re-*
„ *digimus: ut non inepte quidam Belgas vocet Gallorum*
„ *finias.*

Dat is:

„ Gelyk de kleederen , zoo nemen wy ook de wet-
„ ten der Franschen aan , of , aangenomen zynde van
„ onze Prinzen , zoo buigen wy ze nae het rigtfoer
„ der Franschen : waerom iemand , niet t'onregt , de
„ Nederlanders de aapen der Franschen noemd.

[Egter , om hier omtrent een middelweg te houden ,
gelyk het genoegzaam onmogelyk is op eenen sprong
op alle voorvallen byzondere wetten te maaken ; en
egter die byzondere voorvallen , schoon *rara contingen-*
sia , of zelden voorvallende , nogtans dienen beslegt ,
en beregt te zyn :

Zoo is het niet onredelyk , nog slydig met de Vry-
heid van een Volk in zulke gevallen , wanneer het Va-
derlandsche Regt , en wetlige gewoontens zwygen , vry-
willig , en zonder den minsten schyn van onderwerpin-
ge aan eenevreemde Magt , zyn toevlugt te neemen tot
een Wetboek van eenig ander Volk , dat men meest
op de reden , en Billykheid , gevestigd vind ; en dat slegts
zoo lang , tot dat de Wetgever goedvind des aangaan-
de iets anders te bevelen .

En , dewyl het Roomsche Regt voor het billykste ,
en volmaaktste Wetboek gehouden , en daarom alleen
in subsidium aangenomen is by de meeste Volken ; en
dat alleen ingevalle hun Land-regt zwygt :

Zoo is ook des aangaande onze Natie niet te beschul-
digen , nog in 't byzonder de Vriesche , anders voor deze

zoo

geen jaloers geweest zynde wegens haare Vryheid, dat zy ook het Roomfche Regt in *subsidium*, en met bepaalinge als voore hebben aangenomen:

En de Hoven, en Regters gelaft zyn zig daar na te rigten; gelyk ook den Hoven van Justitie in Holland wel speciaal, in zekere gevallen, is aanbevolen, by gebreke van ons *jus Statutarium*, zig daar na, of eigentlyk naar de beschreve Regten te rigten.

Waar uit dan meteen blykt de ongegrondheid, en buitenspoorigheid van de voorf. aanmerkinge van Matth. van Der Hoeve.

Inzonderheid, als men daar by in aanmerking neemt de eed der voorf. Raaden. Merul. *Prax. civ. lib. 4. s. 6. c. 2. n. 1.*

En de verklaring van den Souverain, als in 't *Plak. van Successie* 1599. *art. 14.* en in andere *Plak. enz.*

LXVI.

Het Kampen by alle Noordse Volken bekend.

Deze Lyf-gevegten, en Twee-ftryden ter waarheids onderzoek, en geschil-sliffinge, hebben niet alleen by de Bataviërs (nu Hollanders) en andere Nederlanderen plaats gehad, maar zy zyn ook alomme bekend, en in gebruik geweest by alle de Volken van het Noor-

V. den,

den (a), als kennelyk is uit de oude Jaar-
boe-

(a) *Caraffa*, in zyn meer gemelde Bock, van de *Twee-gevechten*:

„ *Testis est Dania, qua Frontone rege annuente privatorum lites Duello dirimebat. Testis est Germania, Burgundia, Pannonia, qua civilium ac criminalium veritatem causarum, deficientibus alioqui testibus ac probationibus, probare ac testari Duellis consuevere. Sententiam non calamo sed gladio, non atramento sed sanguine, non literis sed vulneribus subscribere; Causarum merita non in foro sed in theatro, non Astrea sed Duello, non Justiniano sed Marte praeside expendere; Litem denique non iustiori sed robustiori adjudicare solita, &c.*

Joh. Bodin *Meth. histor.* zegd: dat de Twee-kamp eerst is afgekomen van de Hunnen, en Gotthen, in dier voegen, dat Saxo schryft, dat Fronto, Koning van Denemarken, met een uitgedrukte Wet gewild heeft, dat alle geschillen, hoedanig die ook waaren, daar door geslegt, en geëindigd zouden worden; de zelve voorf. Bodin *de Republ.* l. 4. c. ult. getuigd, dat het zelve nog in zyne tyden in *Moscovie* gebruikelyk was: en, 't geen wel meest om te verwonderen is, het stond aldaar aan de partyen vry, zig van 't Vonnis, by de Regters, jaa zelfs den Groot-Hertog geveld, te beroepen op een Tweekamp, om, of zelfs in persoon met hun' party te vegten, of, om wederzyds gehuurde soldaaten tegen den anderen te stellen. En aan wiens zyde de zegen viel, die bleef winnaar van 't geding, dikwils met vernietinge van 't gewysde van den Regter.

[De voorf. Plaars uit Saxo is ook te zien by Schedius *de Dis German.* c. 44. pag. 441.]

Den *Longobarden*, een volk afkomstig van de Duitsen, en dat *Italië* naderhand beheerst heeft, zyn de Tweegevechten ook zeer gemeen geweest; dog, als Anthu
du

du Vendier *lib. 8. cap. 1.* schryft, wierden ze maar alleen toegelaaten in zaaken die 't Gemeen, of den Prins betroffen.

In *Pannómie by de Hongaaren*, volgt de beschuldiger met den beklaagden in 't gezigt des Konings, of zyn Stedehouder, die het oordeel over de zaak, en over winning streek: *Swell. Ennead. 10. l. 2.*

By de *Duitsen*, als *Aventinus lib. 4.* schryft, terwyl de Kamp aanging, baaden de Priesters, en de Raad te saamen met het gemeene volk God den Heer, meldende de weldaaden, die God hun in diergelyke gelegenheden verschaft had; en verzoekende, dat hy ook in dien toestand den onnoozelen wilde bystaan, en hun de overwinning verleenen: Vorders wierd den beschuldigten toegestaan voor zig een Kampvegter naa zyn welgevallen uit te kiezen, maar de aanklager moest het gevegt zelf aangaan.

Die van *Genua* zelfs hebben dezen Kamp mede in gebruik gehad, volgens Petr. Bizarus, *Genuens. histor. l. 3.* als dewelke in 't Jaar 1232 een Edelman, Jacob Grill, onthalfst hebben, om dat hy beschuldigd zynde van eenen vermiffen *Ott Hoben*, (met den welken hy te vooren geschil hadde) vermoord te hebben, door zynen vriend, die voor hem deze onnozelheids proeve door *ten Kamp* had aangenomen, in den zelfen was omgebragt.

De voorbeelden, en blyken van het Kampregt in Engeland, en Vrankryk hier voor, en elders reeds hiet en daar bygebragt, zullen we hier maar met een voorbeeld of twee van yder Ryk bevestigen:

Matth. Wefimonaster in *flor. bist. de rebat Britann.* en Naucier. *gener. 35.* verhaald; dat in 't Jaar 1041 *Gundrada*, Dogter van Cunto, Koning van Engeland, getrouwd aan *Henrik de III, Roomsche Keizer*, haaren egt met goed genoeg een geruimen tyd beleefd hebben, tot dat zy by haaren man van eenige twistgierigen is aangeklaagd, van haar Egtbed door overspel beklad te hebben: welke aanklagt buiten twyffel te veel ge-

loovigen, om de uiterlyke schoonheid van de Koningin; gekreegen heeft. Gunilda dan en konde niet, dan, naar 's Lands wyze, door een Tweekamp van den opgelegden lak gezuiverd worden; maar niemand van haat Lands-edelen hadde het hert van tegen den beschuldiger, zynde een mensch van wanfchaape grootheid, aen te gaan.

De Keizerin van angst bevogten, heeft haar dwerg, die in haar kamer opgevoed, en met haar uit Engeland getrokken was, een goed vertrouwen hebbende van zyner Meestresse eerbaarheid, den Kamp tegen den Reus aangenomen; en, hem in de knieschyf kwetfende, dat hy verminkt ter aarde viel, den zelfden den kop afgehaagen. Gunild, ontlast van die bekladding, verlaat des Keizers Egt, en konde naderhand, nog door dreigen, nog door vleyen daar toe gebragt worden.

Een geheugenis waardig voorbeeld eenes kamps is voorgevallen te Parys (*teste Gaguino histor Franc.*) onder de Regeering van Karel de VI, tusschen eenen Jaques Grys, en Joan Caron, twee voornaame Heeren in 't Hoff van den Hertog van Alencon. De Ridder Caron uit reis-lust van huis getrokken zynde, en zyn vrouw, die schoon was, t'Argentolium gelaaten hebbende, vervoegd zig Jaques, quansuis uit lust om het Slot te zien, by de zelve: die, als haar mans vriend, van haar wel onthaald zynde, alleen op 't Slot gebragt is, alwaar Jaques, stout geworden door de eenigheid, haar tegen dank heeft bekend.

De vrouw zwygt tot de komst van haar man, aan wien zy het vuil geweld klaagde. Caron, verzeld met eenige zyner vrouws vrienden, ontdekt de zaak den Hertog van Alencon, en eischt, of dat de overspeelder gestraft werde, of tegen hem kampe. De Hertog het geen van beide toestaande, klaagt hy aan 't Parlement. De dag des stryds werd by den Raad bestemd, en zelfs in 't gezigt van Koning Karel voltrokken, alwaar Joan Caron, gemoedigd door zyn vrouws tegenwoordigheid

boeken dezer Volken, en Landen (b),
inzonderheid mede in het nabuurig En-
ge-

heid, en der waarheids getuigenisse, met een kus van haar genoomen, eerst te paard zyn vyand aanliep, dog, in de dye gekwetst werdende, zig te voet begaf, en alzoo den vrouwekragter geveld, en gedood heeft: die door den beul met een haak nade galg gesleept wierd; daar Caron in tegendeel van den Koning vereerd werd. met eens duizend, en jaarlyks 200 Franse Kroonen.

[Voeg hier by het Geregtelyk Kampgevegt tusschen twee Fransche Edelluiden, in 't Jaar 1387. verhaald by Frofiart, in 't begin van het III. boek zynen Historien, 't geen, hoewel hy de Edelluiden niet noemd, naar alle waarschynelykheid het zelfde geval betreft, en ik hier in 't vervolg mogelyk zal bybrengen.]

Ten tyde van Koning Karel de IX. heeft Anthony Du Verdier (*Var. sect. lib. 8. c. 1.*) in Vrankryk een Kamp gezien, aangevangen tusschen twee Edelluiden, om een zaak die des Konings persoon betrof. Yder dezer Kampioenen kwam des morgens uit zyne tente, in zyne krygs - rustinge, omringd van zyne vrienden, geleid met trommels, en trompetten; hangende hunne wapenen boven hunne tenten, en de kamp op deeze voorwaarde aangegaan zynde, dat diens wapenen zouden schandelyk mishandeld, door drek, en vuiligheid gesleept, en hy zelfs van zyn Adel beroofd worden, aan wien de nederlaag vallen zoude. In 't gezigt des Konings is de beschuldigde getroffen, die egter een genadig Heer aan den Koning gevonden heeft.

(b) Van deze *Kamp-gevechten* in het Koningryk *Hungarye* getuigd de Heer D. T. V. Y. Edelman des Konings van Vrankryk, in zyn *Weereld-spiegel*, die door Mr. *Goussier van Eemden* vertaald, ende t' *Amsterdam* gedrukt is.

V 3

„ Men

geland *, daar deze Twee-gevegten van
ouds (c) by uitneemenheid , en in meer
ver-

„ Men oordeelt de inwoonderen naar de beschree-
„ ven Wetten; maar zy hebben nog een andere manier
„ omme de verschillen te slijten die onder hen opry-
„ zen; want indien de zaak zwaar om te veroordeelen
„ is, zoo ordonneren zy, dat ze door 't Gevegt van
„ beide de partyen te neder gelegd zal werden, 't welk
„ geschiet in tegenwoordigheid des Konings, ofte zyn
„ Luitenant. D'Overwinning werd den sterksten toe-
„ geoordeeld, ende Verwinnaar gehouden, die zyn
„ Vyand in 't intreeden des Velds dier maaten ver-
„ schrikt, dat hy aarzelt, ofte, ingetreden zynde, zoo
„ dapper vervolgt, dat hy genoodzaakt is uit de be-
„ teekende plaats te wyken. Die te Paarde vegten,
„ ontmoeten den anderen eerst met een Lansye, daar
„ na met het Rapier. Die te Voet vegten, hebben al-
„ leenlyk de schaamelheid bedekt, 't overige des lig-
„ chaams is voorts geheel naakt.

Hier uit blykt, dat ze met de *Hollandse Kamp-vegters*
ten grootsten deele over een komen.

* Z. bl. 307. (a). enz.

(c) Wy zeggen van ouds, om dat deze gewoonte nu
in dat Koningryk ophoud, uitgenomen de Uitdaaginge
op de Krooning des Konings, waar van terstond ge-
sproken zal worden. Dit getuigd de zelve *Franse Edel-
man* met deze woorden:

„ Het *Twee-gevegt* is tegenwoordig niet in gebruik;
„ dog evenwel niet gantsfelyk verboden; zulks dat de
„ Engelsen willen, dat men 't zelve een man (zulks
„ ernstfelyk begeerende) niet weigeren zoude.

Zie van de *Engelse Twee-gevegten* den Geschiedenis-
Schryver *Baker*, op verscheide tyden, en plaatsen; als
in 't leven van *Edmund*, en *Cannus*, van *Richard de II*,
ende

verscheide andere gelegenheden, dan wel elders, hebben in zwang gegaan.

[Men

ende van *Richard de III.* Als mede het *Glossarium Spelmanii*.

Inzonderheid is aanmerkelyk het verhaal van den zelvén *Baker*, dat hy in 't leven van *Richard de II.* op 't jaar 1399; in dezer voegen doet:

„ Het geviel te dezer tyd, dog de Schryvers verschillen in de zaake; want d'eene schryft, dat *Thomas Mowbray*, den Hertog van *Hereford*, d'ander, dat *Hereford Mowbray* beschuldigde eenige woorden tot des Konings oneer gesproken te hebben, [om] 't welk te verantwoorden, *Mowbray*, Hertog van *Nortfolk*, geroepen zynde, zeide openlyk voor den Koning, dat *Hereford* daar aan loog; waar op de *Kamp* tussen hen beslooten wierd: De Koning deed zyn best, om hen te vrede te stellen, dog te vergeefs, derhalven ging de *Kamp* voort; en de plaats daar toe bestemd, was te *Coventry*; daar ten gezetten dage, *Hereford* verscheen, gezeten op een witten Klepper, met groen, en blauw Fluweel behangen, kostelyk met *Zwaanen*, en goudsmids werk versierd; dus komt hy aan 't *Perk*; de *Maarschalk*, Hertog van *Surie*, vragende wie hy was, kreeg tot antwoord: ik ben *Henrik van Lancaster*, Hertog van *Hereford*, die hier gekomen ben, omme te toonen wie ik ben, tegen *Thomas Mowbray*, Hertog van *Nortfolk*, als een verrader, ontrouw tegen God, den Koning, het Ryk, en my. Voorts zwoer hy op 't *H. Evangelie-boek*, dat zyn doen waar was, en regtvaardig; verzogt derhalven in 't *Perk* te komen, daat hy in een groene fluweele stoel nederzat, en zig zelvén ruste. Toen kwam de Hertog van *Nortfolk*, zyn paard gedekt met karmozyn fluweel, gebor-

„ duurd

V 4

[Men merkt aan, dat, hoe meer de
Volken naar het Noorden zyn gelegen,
hoe

„ duurd met Leeuwen van zilver, en Moerbezie-boomen: Hy deede gelyk Hereford gedaan hadde, en
„ zette zig neder in een stoel van karmozyn fluweel,
„ met gordynen rond om van roode, en witte Da-
„ mast. Toen nam de Maarschalk beide hunne Lan-
„ sien, en zag of ze van eene lengte waren. Waar op
„ de Heraut uitriep in 's Konings naam, zy zouden
„ op stygen, en zig ten Stryd bereiden. Maar als zy
„ nu begonnen te loopen, ende yder zyn Speer geveld
„ hadde, begon de Heraut uit des Konings last te roe-
„ pen, *Houd op! Houd op!* Waar op de Koning hun
„ beide Lansien deede van hen neemen, en beraad-
„ slaagde zig ondertussen, wat best in zoo wigtige zaak
„ gedaan ware. Na twee groote uren overlegs wierd
„ eindelyk beslooten, dat Henrik, Hertog van He-
„ reford, binnen 15 dagen uit het Ryk zoude vertre-
„ ken, en niet weder daar in komen, eer 10 jaaren
„ ten einde waren, op straffe des doods. Ook, dat
„ Thomas Mowbray, Hertog van Nortfolk, vertre-
„ ken zoude, ende nooit weder komen, op de zelve
„ straffe.

En, na de komst der Engelsen in Yerland was het
Kampen ook in dat Landschap gebruikt, naar het getui-
genis van Jacobus Waræus, in zyn boek *de Antiquita-
tibus Hibernia. cap. 31.*

*Post Anglorum in Hiberniam adventum, in solenniori-
bus quibusdam actionibus, et purgationibus, duellum ibi,
licet rarius, in usum venit, Talis duelli ita meminist Jo-
hannes Clunus, Minorita Kilkennienfis, in annalibus suis,
ad annum salutis 1284.*

„ Dominus Galfridus de S. Leodegario Episcopus Ossonien-
„ sis acquisivit per duellum, manerium de Scirkeran.

Episcopus

hoe minder zy zig bekommerden met wetten, zoodaanig, dat hunne verschillen met de wapenen, en een tweegevegt eer, dan door wetten geflist wierden. Om dat zy meer op hunne kragten steunden; Daar die van het Zuiden gemeenelyk meer verftand, en reden gebruikten. Waarom Duck zeide: *Gentes septentrionales plerumque de Legib. parum sollicitae, & lites apud eas aliquando sicut armis, & duello, non Legibus finiuntur. Hi enim populi vi, & robore corporis, sicut Australes ingenio, & ratione, magis pollent. de usu, & auth. jur. civ. l. 2. c. 10. pag. 432.*

En zoo ze al wat wetten gebruikten;

ZOO

Episcopi athletâ scil. athletam adversarii per breve (ut vocant) de recto in jus vocati, superante. Item decennio post in acri illo diffidio inter Gulielmum de Viscey, tum nuper Hibernia justitiarium, & Johannem filium Thoma, postea Kildara Comitem, quo Viscaus Majestatis laesa accusatus est Dublinii, 1 Aprilis, coram Gulielmo de la Hay, cujus Officii Capitalis justitiarii Hibernia, & concilio Regis, Viscaus causam suam duello defendere obtulit, id quod adversarius accepit. Post ritus deinde quosdam assuetos, dies pugna, Edwardi Regis assensu, addicitur in Anglia. Atqui Viscaus ante diem clanculum aufugit. Quapropter Rex latifundia ejus in Hibernia contulit jam dicto Johanni.

V 5

zoo hielden ze zig aan hunne *coustumen*, en eige wetten, meer dan aan die der Romeinen: en hoe ze nader aan het Noorden waren, hoe ze verder van de Roomsche wetten zyn verschillende.

Als blykt in de Ryken van Poolen, Hongaryen, Denemarken, Swaben, en Bohemen.

Jaa, volgens de Gottische wetten van Alarik, was het Roomsche Regt afgeschaft, en de straf des doods gedreigd, aan wie het zelve voor den Regter dorste bybrengen. Als, onder andere, te zien is by den Hr. Van Der Meulen *differt. de ortu, & interitu Imp. Romani, &c.* 1738.

Hoewel de zelve Volken nogtans in vervolg van tyd eindelyk de wetten der Romeinen onder hunne eigene, met zekere bepaalinge, hebben toegelaaten.

't Welk de gemelde Duck, ten opzigte van yder in 't byzonder, bewyft: *De usu, & authorit. jur. civ. Romanor. in dominiis Christianor. lib. II. c. XI. pag. 433. &c.*]

[LXVI. A.]

*Voorbeelden van Kampen , by de
Noordsche , en andere Volken , en
onderscheid tussen de zelve.*

Hoewel we by de Romeinen voorbeelden vinden van tweegevegten, zoo verschillen ze egter veel van die der Noordsche Volken, en der Batavieren.

Men had by de Romeinen wel voorbeelden van vegtende Volk-verbeelders, maar geene geregtelyke tweegevegten ter beslegtinge van byzondere verschillen. Men heeft de voorbeelden van de Horatien, en Curiatien, van Manlius Torquatus, en den Gal, die het leger uitdaagde, zegt *Steele*: 't Gevegt wierd toegestaan door openbaar Gezag, en ten beste van hun Land; zoo waren die der Engelsen, en andere niet. Augustus spotte met Antonius uitdaaging. *Boekz. der Heeren* bl. 201. enz.

Dit

Dit onderscheid heeft men dan in agt te neemen, dat sommige Kampgevechten tusschen leger-hoofden, of andere in hunne *qualiteit*, als verbeeldende het gantsche leger, of Volk, zyn aangegaan. *XXVIII.*

En andere tusschen andere perſoonen, om andere redenen, jaa met Gezag van den Regter, om in eene duistere zaak uit de uitkomst te besluiten, wie gelyk, of ongelijk had in zyne twistzaake.

En met dit, en ander onderscheid, dat reeds is te kennen gegeven; moet men aanmerken de voorbeelden van tweegevechten, die de Historien ons leveren.

Waar van eenige reeds elders zyn voortgebragt, en ik nog eenige zal bybrengen; of kortelyk reppen, welke uit de omſtandigheden, op den gemelden grond, ligtelyk van elkanderen te onderscheiden zullen zyn, als by voorbeeld, het voors. Kampen tusschen de *Horatii*, en *Curii*. *XXVIII. (e)*

Het Kampgevegt tusschen een Galliër, en Titus Manlius Torquatus *aldaar (f)*, en *Getfr. h. I. d. bl. 302.* Van

Van een ander Galliër, en M. Valerius Corvinus. in *Gotfrieds hist. I. D. bl. 317.*

Tussen een Cadusier, en Persiaan Cadomannus, die, om zyne dapperheid, Monarch van Perzie verkooren wierd, zynde geweest de laatste, met naame Darius Comomannus. *ibid. 315. bl.*

Tussen Coragus, en Dixippus 363. *bl.*

Bernhard, Hofmeester van Judith, Vrouw van Keizer Ludovicus, bood zyne betigteren van overspel met haar een openbaaren Kamp, om lyf, en eer, aan, dog niemant nam ze aan, daar op zwoer hy een plegtigen eed, en wierd vry gesproken. *Gottfr. I. 952. bl.*

Tussen *Ramirus*, en *Garcias*, over de schuld, of onschuld van de Koningin van Spanje, hunne moeder. *Pufendorf inl. tot d'Hist. I D. II. H. bl. 54.*

Tussen *Gram*, en *Suarinus*, om't Ryk der Sueden, en Gotthen. *II. D. § 8. bl. 18.*

Tussen Koning Carel van Sueden, die Christiaan van Denemarken in een tweekamp uitdaagde, dog schimpig antwoord,
in

318 REGT en GEBRUIK

in plaats van toezegging bekwam. *ibid.*
II. D. § 62. bl. 548.

Tussen Sivalds, en zyn 7 zoonen, en Haldanus. *II. D. bl. 34.* die deze 8 verflaat.

Tussen Haldan, en verscheide andere door hem verflaagen. *35. 42. bl.*

Het *Twee-gevegt* tussen Koning Canutus, en Prins Edmund. *Bakers Kron. bl. 26.*

Een ander aldaar. *bl. 129. 242.* gemeld.

Vorder, de *Kamp* tussen Kartington, Wapendraager des Konings, en Annesley, Ridder, openbaar toegestaan, en gehouden in tegenwoordigheid van Richard II. en de Grooten. Waar in Annesley, klein van perfoon, na een hard gevegt, *door de regtvaardigheid van zyne zaak* (zoo Baker zegt) de overhand hiel, en Kartington zoo gewond wierd, dat hy daags na 't gevegt stierf. *ibid. 222. bl.*

Als ook het tweegevegt, zoo men wil, by den Keizer aangeboden, of beraamd, tussen Keizer Karel V, en den Koning van Vrankryk. *ibid. bl. 128.*

Waar

Waar by ik alleen zalvoegen het tweegevegt, of den Kamp tuffen Karel, Koning van Sicilie, met Pieter van Arragon, beraamd in de velden van Bourdeaux, waar yder honderd ruiters zoude aanvoeren, en Hertog van Brabant de party van den Koning had aangenomen, en het Kamp voor hem opgevat. Waar van ik dit bescheid vind in het uitvoerig Heldenlyk van een onbekend Digter, doot den Professor Puteanus zeer geprezen, en uitgegeven onder den naam van *Proetium Woeringanum*, Bruxel. 1641. in folio, zynde van den Auteur in 't Latyn opgesteld uit eene oude Vlaamsche Rymkronyk, die toen al ruim 300 jaaren onder Archiven was verschoolen geweest, *vid. anfloris pref.* en waar van ik een zeer net afschrift bezit;

Want, sprekende van Johannes I. Hertog van Brabant, onder wien de slag van Woeringen geschied is den v. Juni 1288, en vertoond hebbende wat eer de Koning der Franken den Hertog aandeed, vervolgd hy aldus: pag. 7. *Ipsē*

320 REGT en GEBRUIK

*Ipse etenim sibi vix similem Dux viribus
ullum*

*Repperit, haud illi quisquam se impune tu-
lisset,*

*Obuius armato, vel cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus ar-
mos.*

*Non ignota loquor, Siculae Rex Carolus
orae*

*Cum Petro Arragono dum dissidet, atque
duello*

*Immanes optat belli finire labores,
Hanc illi pugnae legem generosior offert:
Burdigalensibus in campis ut adesset uterque
Centum equitum ductor, ferroque quod am-
bo petebant*

*Hic dubii, Diadema daret Victoria regni.
Sic placuit, pro parte sua Rex stare Joan-
nem*

*Exorat, denosque equites adducere secum
Militiae tanto Dux letus honore Bra-
bantae,*

*Ad Gallos abiit, sed pugna infecta reman-
sit, &c.]*

LXVI.

[LXVI. B.

Eenige algemeene, en byzondere gewoontens, en manieren van het Geregtelyk Kampen, als een middel om duistere zaaken te doen beslegten, onder verscheide Volken.

I. **D**e byzonderheden van het Kamp-regt zyn eigen geweest aan byzondere Volken, die hier ontrent in veele plegtigheden, en manieren van Regtspleginge verschilden.

Van de byzonderheden der Hoogduitsen zyn te zien Goldastus (a), Schottelius, Brunquellus, enz.

II.

[(a) „Wie strenge die alten Deutschen über
 „ das Kampfrecht und Wberding (defensionem
 „ per duellum) gehalten / & quam terribilis fuerit
 „ Banni proclamatio olim usitata, an dem Kampfs-
 „ gerichte/ videri potest apud Goldastum tom. I. der
 „ Reichsakung pag. 238. Weil solcher merkwür-
 „ dig wil ich die worte anhero setzen:
 „ Der Richter tritt von dem stule / wendet sich
 „ gegen Orient / und spricht: N. als dich N.
 „ nach

X

„ nach Kampf- und Frankenrecht geheischen und
 „ gefodert hat / und wir dir darum geschriben /
 „ und Rechtstaghgesetzt haben / und du solches
 „ versmehet hast / und auf solche foderung auf=
 „ senblieben / und unserm Gebot widersetzig / und
 „ ungehorsam gewesen / und noch bist / das ur=
 „ theilen wir / und achten dich / und nemen dich
 „ von und aus allen Rechten und setzen dich in
 „ alles unrecht / und wir theilen deine wirthin zu
 „ einer wissenhaften wittwen / und deine kinder zu
 „ ehelichen waisen / deine Lehn dem Heren / von
 „ dem sie zu Lehn ruhren / dein Erb / und eigen
 „ deinen kinderen / deinen Leib / und dein fleisch
 „ den thieren in den waldern / den vogelen in den
 „ lusten / und den fischen in den wogen / wil er=
 „ lauben dich auch manniglich auf allen strassen /
 „ und wo ein jeglich mann fried und glaid hat /
 „ da soltu keines haben / und wer weisen dich in
 „ die vier strassen der welt / in den nahme des
 „ Teuffels / bep den Aiden in der Sach / ic.)
 Schottelius von der Teutschen Haupt-sprache I. II.
 cap. XII. in Schutz Kampf duellum. defensivu m.
 pag. 449, 450.

Vide eund. Schottel. in Wasser urtheilt / water
 ordel / *Sententiæ undæ aquæ ferventis judicium.* Spec.
 Sax. I. I. art. 39. &c. *Hinc pbrasis illa in L. Salica.*
 tit. 55. §. I. 8. *ad oeneum mallari, vel provocari, i.*
e. ad judicium aquæ ferventis citari. Greg. Turon.
 bist. I. I. c. 18. &c. in den alten LL. Canuti Regis
 cap. 32. heisset es: *Dat he ga to Godes Ordale*
Notabilia sunt verba Agobardi Epist. Lugd. p. 288.
Mitte unum de tuis qui congregiatur tecum singu-
lari certamine, & probet, me reum tibi esse, si occide-
rit: aut certe jube ferrum, vel aquas califieri, quas
manibus illæsis attrectem, aut constitue cruces ad quas
stans

stans immobilis perseverem: cum autem nihil tale lex divina, vel humana sanxerit, & vani homines nominent ista judicia Dei; unde probari potest esse judicium Dei quod Deus nunquam praecepit, &c. p. 517.

Zie ook hoe de Kruisproeve geschiedde by den Hoogen Duitſen, in den zelven Schottel. p. 518.

En van den Kampdag, enz. p. 529.

§ I.

Sicut majores nostri bellica admodum erant indolis, &c. ita etiam jus in viribus habuerunt, & per multa secula lites subortas non judicio, sed armis, & ferro deciderunt, &c.

§ II.

Et hac perversa lites dirimendi ratio ita German. veterem, & mediam infecit, ut pleraque ejus gentes juri manuario, dem Faust und Kolben Rechte locum dederint, atque in dubiis causis ad scelestum hoc praesidium, & divinumque, ut perversa tum temporis credebatur, judicium confugerint, &c.

§ III.

Consistebat autem jus manuarium partim in judicio duellico, dem Kampff und Kolben Berichte / partim in ſäidis, & diffidationibus denen Behden: illud nihil aliud erat quam duorum concertatio auctoritate judicis hac lege instituta, ut ex ipsius eventu de re ambigua dijudicaretur, Difficationes vero erant denunciationes animi hostilis, qua quis alii euptiam significabat, se eum armis, igne, spoliis, rapinis, persecuturum.

Plura vide apud Brunquellum hist. jur. Romano-Germ. P. IV. C. V. Amst. 1730. in 8°.

De Singulati certamine sive de duellis. vid. tract. Alciati in ejus Operib. tom. IV. p. 530. ad 574. P. Voet de duellis 1646. in 8°.

Otto notis. rer. publ. c. 1. § 58. (3). pag. 107. edit. 4. 3. De duellis, & diffidationibus, publicis etiam legibus

Wie meer byzonderheden begeerd te weeten, den Hoogduitsen betreffende, als ook hunne verscheide onschulds-proeven, en oordeelen, en 't regt der Kampioenen; zie Struvius (b).

II. Onder de Longobarden, Deenen, Napolitaanen (c), Franken, en Gal-

len,
bus descriptis, ubi ordinario judicio res decidi non poterat vid. Vellejus Patern. II. c. 118. Stobæus Serm. 10. p. 133. Cangius in Duell. & Datte de P. P. I. c. 14.

4. *Causa barbari moris apud Nicolaum de Cusa Cardinalem, de Conc. Cathol. III. 31. Et hac omnia ideo quia leges, & canones perdiderunt vigorem, & custodes, executores, & pastores nulli sunt.*

5. *Duella, & purgationes vulgo judicia, vel ordalia Dei dicebantur, maxime si quis illæsus abiret: sed erant tentatio magis. vid. Becman diff. de judic. Dei & Heincc. elem. Germ. III. § 230. seq.*

(b) *De probatione per duellum, videatur Struvii bist. jur. crimin. cap. IX. §. V. p. 738.*

Modus judicii duellici § VI. p. 746. Hoc judicium varie prohibitum. § VII. p. 747. Judicium per ferrum candens. § VIII. Judicium aqua calida, vel frigida. § IX. p. 756.

Purgatio Canonica per juramentum. § X.

Purgatio per sacram Eucharistiam. § XI. judicium crucis. § XII. Offa judicialis, & casus execratus. § XIII. jus cruentationis. § XIV.

De jure Campionum, idem p. 526.

(c) *De Longobarden hebben in Italie het gebruik van 't kamp-vegten ingevoerd, en heeft de Koning Agilulphus hier*

len (d), zoo wel als Batavieren, mogt ook geen Kamp geschieden ter beslegtinge

hier op Wetten, en Instellingen gemaakt. Zie *Sched. de Dis Germ. Cap. 46.*

(d) *Philibert Bugnyon des Loix abrogées, cinquième livre. Cent. 38. De singulari certamine, sive duello.*

Sicut unus Princeps torque, & ense militem donat, ita unus hoplomachiam, quam alii Trojanum agmen, nostri torneamenta vocitant, inter suos, vel ludos equestres permittit: ne duellum quidem regis injussu licitum est: Pontificum quippe decreto Christianis inhibuit. Can. Monomachiam. 2. quæst. 5. D. Thomas 22. quæst. 95. lege Lombarda Magistratus demum arbitro singulare certamen decernebatur l. Qualitercunque Tit. Qualiter quis se defend. Hanc enim duellionum legem, quamlibet impiam, Rex Longobardorum Luitprandus profitetur se propter sua gentis consuetudinem vetare non potuisse. § 4. De Monomachiis tit. 91. Quia, & Troto Danorum Rex legem tulisse memoratur, ut omnis controversia, lisve ferro dirimeretur. Saxo lib. 5. histor. Danor. Neapolitana item constitutione duellum usus fuit receptissimus in triplici criminum genere, Majestatis, veneficii, & fortuita cedis. tit. 32. de pug. subl. & seqq. Bald. & Præposit. cap. 1. de pace tenend. & ejus violatorib. Nec inficiamur nostra etiam Gallia. priscis seculis. Gallicum Senatum pugna inducenda jus habuisse mandatis principalibus Philippi Pulchri ad Tholosanum Subprefectum, ut provocantes se mutuo ad singulare prælium relegares ad cognitionem Curie Parisiensis anno 1507. Tunc enim in omni capitis judicio licebat singulare certamen inducere, dempto furto, ut a Fabro relatum est. Instit. de hæredit. quæ ab in test. defert. Specul. tit. de accusatione §. Sequitur. Paulatim vero ferinus digladiandi mos ista temperatus, accisus, ad extremum, abolitus est. Primum anim decrevit Senatus in causa Fruxensis, & Armeniaci Comitum non

ge van verschillen, ten zy op bevel des Konings, of door publyk gezag.

III. De zaaken, om welke het Kamp-regt door den Regter wierd toegestaan, schynen overal niet de zelve, en veel aan het *arbitrium*, en goeddunken van den Regter gelaaten te zyn.

De voornaamste schynen echter geweest te zyn: 1. Wan-

incundum in questione juris pralium singulare, cum de facto liqueat, anno 1309. Cui conforme est Biarnensium jus moribus constitutum, ubi de facto constat, ibi causa fidem armis non faciendam, neque dextra negotium decernendum. Rubr. de Duello fol. 166. Rursus Curia placito, cum Wilhelmus Marsilius Senator sordium, et corruptela postulasus a privato evocaretur ad dimicationem, pugnamque destitueret, judicatum duelli subeundi lege Senatorem non teneri. Quo circa et apud Francos jus duelli litigantibus imperatum a Carolo Magno, D. Ludovicus prohibuit, modo Philippus Pulcher certa causarum capitalium specie constrinxit. Deinde duellum ipsum unius principis arbitrio, et auctoritate relictum. Cujusmodi illud Jacobo Griser indictum a Carolo VI. in adulterii accusatione diebus natalitius, anno 1386. de quo Joann. Gallus quæst. 85. Sublatus tandem omnino, privatisque ademptus duelli usus Caroli ejusdem edicto, salva quidem summis Principibus inter ipsos duelli indicendi potestate: Quomodo Carolus Sicilia Rex, D. Ludovici frater, ad singularem pugnam evocavit Petrum Aragonia Regem, dictoque a Britannia Rege loco, qui utrique affinis erat, apud Burdegalam. Ideo pugnatum non est, quod Petrus die præfinita non adfuerit. Choppinus J. C.

1. Wanneer iemand in een gevegt zig bediend hadde van verboden geweer.

2. Een anderen verradelyk behandeld hadde.

3. Wanneer de zaak zoo duister was, of bewimpeld, dat de waarheid niet anders konde blyken.

4. Of wanneer 'er verschil was over een geregtelyke proeve, of oordeel, en de een beweerde, dat die regt, en goed, en de ander, dat de zelve valsch, en kwaad was (e).

I V. Wanneer nu iemand een misdad werd opgetygd, welke niet konde bewezen worden, en men geneigd was deswegen

(e) Immers deze voorf. zaaken waren in Vlaandere van dien aart geoordeeld, dat, om de zelve by den Regter een kamp wierd toegestaan, als blyken kan uit de oude Leenregten van Brugge, te zien by Olivarius Vredius, die daar uit dit aanteekend:

Rationes vero, cur duello contendendum judicaretur; hasce precipuas fuisse; cum quis in pugnando usus fuisset armis indebitis; cum quis proditorie cum altero egisset; cum res adeo obscura esset, adeoque testis, ut veritas aliter elici non posset; item pro judicio quod alius rectum, alius falsum esse contendebat.

X 4.

wegente Kampen; zoo werd de Kamp aangeboden, aangenomen, gemeenelyk met het aanbieden, en aannemen van een handschoen; welke de party, of moest aannemen, of de waarheid van de betigtinge erkennen, volgens den Regtgeleerden Christyn, welke ook eenige andere byzonderheden meld van het verbieden, en ophouden van 't Kampen: waarom we zyn zeggen zullen voortbrengen (f). V.

(f) Libertus Franciscus Christyn in notis ad d. c. V.

Apud antiquos frequens fuit ad singulare certamen, sive monomachiam provocatio, controversia terminanda compendiosum remedium: si quando enim obiectum alteri crimen probatione legitima confirmari non poterat, corporis & vite periculo addici, & recipi fatalis Chirotecæ oblatione solebat, quam adversa pars, vel assumere, vel intentati criminis veritatem agnoscere cogebatur. Huiusmodi vero duella multum recepta fuere apud Longobardos, quo tempore Italiam occupabant, & quotiescunque probatio deesset per singulare certamen fidem iudici faciebant. Alciat. lib. de duello cap. 4. Quod in Dania, & Moscovia receptum fuisse refert Rodin. lib. 4. de Repub. cap. ult. Saxo Grammat. Hist. Dan. Quin imo, & in Germaniam, Galliam, & Belgium mos ille irrepsit. Petr. Gegor. Tholosan. Syntagn. juris universi lib. 48. cap. 16. ubi solemnitatem formamque in eo pugna genere observari solitam enarrat. Guid. Pap. Decif. 617, 618 & seqq. Joan. Gall. quæst. 76, 77, 89. & 90. Alciat. dict. loc. exempla controversiarum ita decis-

V. De gewoonte van 't Kampen is niet schielyk, maar allengskens afgeschaft in Vrankryk, gelyk ten opzigt van de Batavieren, en andere, in't vervolg breeder zal getoond worden.

De

decissarum annales suppeditans. Quaedam adferuntur a juris consultis. Benedict. in cap. Raynutius verb. in eodem testamento 1. n. 193. Jacob Cujac ad tit. 4. lib. 1. feudor. Hotomann. Illustr. quæst. 8. Borcholt. cap. 7. N. 50. feud. Grammat. decil. 1. n. 24. Camill. Borell. de Magistr. edict. lib. 2. cap. 1. n. 14 & Claud. Expilly Plaid. 30. Sed polioribus sæculis ob illas causas ad ferrum confugere, & turpe, & sævum existimatum est, imo abominandum, inquit Theodoric Rex ad civitates Panon; & judicatum est, certamen illud divinis, humanis, naturæque legibus adversari, & pro belluina potius rabie, quam hominis versantia habendum: adeoque vetitum fuit per Canones tot. tit. ext. de purgat. vulg. cap. consuluit. cap. Monomachiam. & ibid. gloss. cap. 1. & 2. extr. de Torneament. Paris. de Puteo de re milit. lib. 1. cap. 1. Joan. de Lignan. de duell. Jason, & D. D. in l. ex hoc jure ff. de justit. & jur. Dec. Consil. 486. Emanuel Suarez in thesaur. recept. sent. § duellum. Claud. Expilly dict. plaid. 30. & authores ab eo relati. Et tandem huic rei plane coercenda Principes Belgii providere voluerunt patet inaugurationum, & nominatim Philippus II. edicto 22 Junii 1519. art. 10. & plenissime Archiduces edicto penult. Feb. 1610. repetito 11 Julii 1624 & 26 Octob. 1626. & Concil. Trident. Sess. 25. cap. 19. de Reformat. Francisc. Zypæus notitia jur. Belg. tit. de pugnantibus in duello, & lib. 5. de jur. Pontif. novo eod. tit. Christian. vol. 5. decis. 41. n. 31. Anton. Anselm. in Tribon.

X 5

De Senaat in Vrankryk besloot, dat men geen Kamp zoude toestaan in verschillen van Regten daar het feit klaar was. (g)

Naderhand, dat een Raad uitgedaagd zynde, niet gehouden was een Kamp aan te neemen.

Eindelyk is 'er een wet gemaakt, die de verschillen, en zaaken, waar over men mogte Kampen, nader beperkte. Eindelyk mogten particulieren geen Kamp meer aanzeggen; maar wierd dit alleen gelaaten aan het goëddunken des Konings, die deze magt van aanzeggen aan zig behield. (h)

Zie Bugnyon *d. l. Paulatim* vero &c. hier op *bl. 325. (d)*]

bon. belg. cap. 52. Andreas Vallenfis ad tit. decret. de Cler. pugnans in duell. Diodor. Tulden. Cod. ad leg. Corn. de Sicar. n. 15. & 16. *Varia etiam hanc in rem prohibitiones promulgate in Gallia, uti asseris.* Claud. Expilly dict. loc. & late Laurent. Bouchel en la Bibliothèque du droit François verb. Duell.

Vid. Bugnyon *de ll abrogatis d. l. V. cent. 38. pag. 183.*

(g) Zie hier (d) *blad. 326.*

(h) *Aldaar op de voorl. bl. 326.]*

LXVII.

*Het Kampen gemeen in Engeland,
daar zelfs de Koningen ge-
vogten hebben.*

Wat nu Engeland byzonder aangaat,
behalven een meenigte van voor-
beelden van gemeene Twee-gevegten (a),
word in hunne Gefchiedenis-boeken ge-
waagd van zoodanige, in welke de Konin-
gen,

(a) Het is opmerkelyk, dat in Engeland ('t gene in
andere Koningryken, en Staaten niet gevonden werd
onderhouden te zyn) van ouds is geweest een twee-
derlei foort van *Kamp-vegten*: d'Eene, die voor, en
volgens de Wetten van den Krygs-raad; d'Andere, die
voor het Hof, of de hoogfte Burgerlyke Regtbank ge-
houden wierden, Dit getuigd in 't breede *Henricus
Spelmannus*, in zyn *Glossar*. in voce *Campus*:

„ *Misto historias, & antiquas leges peregrinas: apud nos*
„ *duplex reperitur Campi, seu Duelli formula: alia secun-*
„ *dum Curiam militarem, quam Mareſcalli vocant; alia*
„ *juxta Curiam civilem, qua Togati judicant; hic obtuſis*
„ *omnino telis agitur, illic mucronatis. hic victoria tan-*
„ *tum quaritur, illic cades, ſol. nni autem utrobique ſpe-*
„ *ſtaculo, & multa interea ceremonia.*

[*Ubi, & videre eſt duas formulas, unam Scil. Campi,*
ſeu duelli, juxta ritum Curiae militaris, ſeu Mareſcalli,
pag. 99. & alteram duelli juxta ritum Curiae civilis,
pag. 103.]

gen, twistende om het bezit van 't Ryk, en de Koninglyke Kroon (b), dit hun geschil aan den uitslag van een Kamp-gevegt gesteld, en zelfs met hun eigen lyf te saamen gevogten hebben (c).

(b) De wakkere Schryver *Baker*, spreekende van 't oorlog, ontstaan om de Kroon, tusschen *Edmund*, Koning van Engeland, en *Canutus*, den Deen, stelt dit ter neder:

„ Naderhand stond men gereed om een anderen Slag
 „ by Derehorst te doen, wanneer, om bloed te spaar-
 „ ren, zeker Overste, met veele beweegredenen voor-
 „ wierp, men zoude de zaak by Verdeeling, ofte
 „ *Twee-gevegten af doen*. Hier op wierd een *Twee-ge-*
 „ *vegt* vast gesteld, ende begaven zig de Vorsten op
 „ *Alney*, een klein Eyland, dicht by Gloucester, tasten-
 „ de den anderen in volle wapenrusting aan, eerst te
 „ paard, naderhand te voet; tot dat Canutus, gevaar-
 „ lyk gewond, en zyn party te sterk bevindende,
 „ met luide stemme uitriep: Wat nood dringt ons,
 „ Doorlugtige Vorst, omme ons leven, tot het beko-
 „ men van een blooten Titel, te waagen, laat ons
 „ Broeders worden, ende 't Ryk tusschen beiden deelen:
 „ 't welk geschiedde, enz.

(c) Dat de *Lyf-gevegten* der Koningen billyker zyn, dan het oorloogen, ende het bloed vergieten der Onderdaanen, getuigd in 't breede de Regt-geleerde *Alciatus d. tract. cap. 3.*

„ *Principes quoque ipsos, de regno ambigentes, conten-*
 „ *tiones suas finire jus fasque est. Cum enim bellum non*
 „ *nisi maxima humani generis calamitate iruebatur, quid*
 „ *justius excogitari potest, quam ut tanta noxa de media*
 „ *sub-*

„ *sublata, hi potissimum soli armati decernent, ad quos ea res pertinet; victoremque res sequatur.*

Niet alleen in Engeland, maar meer andere, zoo niet alle de Noordse Koningryken, zyn in de gedenk-schri-f-ten voorbeelden voor handen, dat de Koningen lyf om lyf gevochten, en het met de dood bekost hebben.

„ *Testis est (zegt de Cardinaal Caraffa, in zyn voor-gemelde Boek) Polonia, Moscovia, Boemia, testis est Gallia, Hispania, Italia, qua singula non Proceres tantum suos, sed suos etiam Reges, ad singulare certamen provocatos ac quandoque prostratos gemebunda spectant.*

En verder:

„ *Testes sint etiam tot Provocationes, & Duella inter Reges, Principes, interque privatos, pueros, feminas, pro regno, pro dignitate, pro pudore, ac pro fide erga Principem, non primis solum sed sequentibus etiam saeculis inita: ut inter Petrum Arragonia, & Carolum IX, Gallia Reges: Renatum Ducem Andegavensium, & Alphonsum V, Arragonia Regem, pro Regni Neapolitani possessione: Ferdinandum Castella, & Joannem Lusitania Reges: Stephanum Polonia Regem, & Joannem Ducem Moschorum: Radislaum Ducem Curmiensem, & Divum Venceslaum Regem Boemia: Franciscum I. Regem Gallia, & Carolum V. Imperatorem: inter Corbueum, & Orsuam Hispanos: Edmundum Anglum, & Accusatorem Regina Condiberga: inter Gigantem, & Puerum pro Uxore Henrici III: Burchardum Saxonem, & Conradum filium Comitis Ebelbardi, iactantem se cum Regis Neptis concubuisse, &c.*

Zeer opmerkelyk is ook geweest het Twee-gevegt tussen Karel, Koning van Sicilie, en Petrus, Koning van Arragon, verhaald by Caraffa ex D. Antonino, 3. part. tit. 20. lib. 4. § 8. Anno 1282.

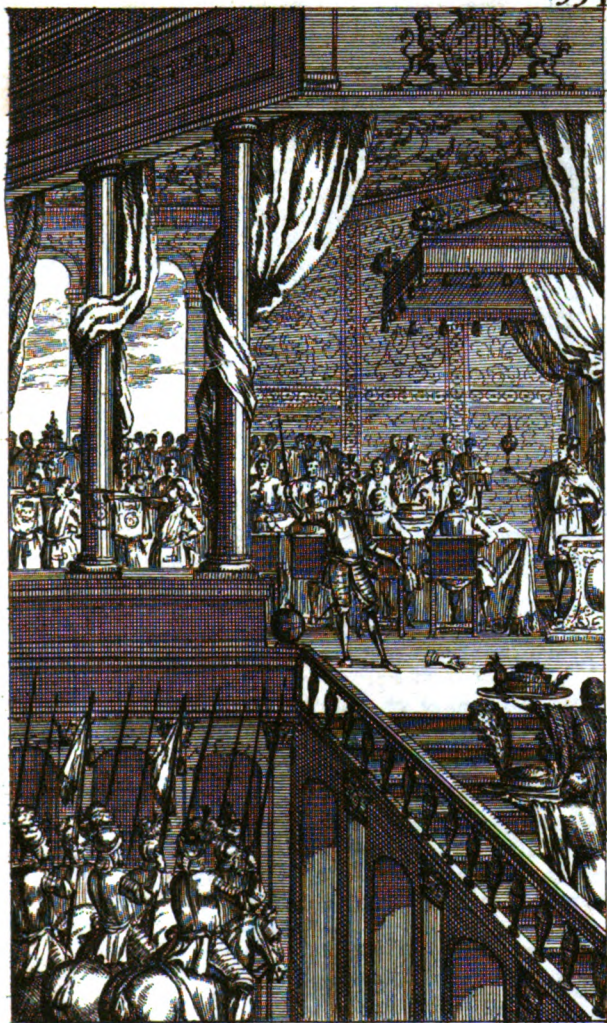
„ *Carolus post paucos dies profectus est ad urbem, ibique in publico Consistorio querelam posuit coram Papa Martini, no IV, & Cardinalibus, de proditiione, & usurpatione Sicilia*

„ Sicilia sibi facta per Regem Aragonum Petrum, petens
 „ sibi iustitiam administrari, paratusque hoc probare, sci-
 „ licet Iustitiam, per Duellum cum ipso Rege Aragonum.
 „ Rex autem Aragonum per suos Oratores excusationem
 „ suam fecit coram Papa de proditiōe; se iusto titulo Si-
 „ ciliam dicens recipisse, paratumque se ad Duellum susci-
 „ piendum pro suo jure ostendendo. Et in hoc convenerunt,
 „ sub jure jurando, quod in loco communi, videlicet Bur-
 „ degale, que civitas in Vasconia, sub custodia Regis An-
 „ glorum, Rex Carolus, & Rex Petrus, certa die statuta
 „ ibi adessent, quilibet cum centum militibus fortioribus,
 „ duellum peracturi cum hac videlicet conditione, & pactis,
 „ ut qui Victor existeret illi Regnum Sicilia quiete
 „ pacifice traderetur, cum consensu Ecclesie; Victor vero
 „ proditor haberetur ab omnibus, atque omni nuncupatione
 „ Regii nominis, & dignitate privaretur, &c.
 [Zie ook hier bladz. 326. (d)]

LXVIII.

*Kamp-uitdaaging op den Kroon-dag
 des Konings van Engeland, en
 de Plegtigheden van dien.*

Voorts is in dat Koningryk van [En-
 geland] sedert onheugelyke tyden
 een gebruik [gewees], 't welk tot op on-
 zen tyd toe standvastige plaats behouden
 heeft; dat 'er op den dag der Krooninge
 van hunnen nieuwen Koning zeker Rid-
 der

der, als een algemeen (a) Kampvegter des Konings, en des Ryks, op 't heere-lykft

(a) *Campio Regis*. In een Brief van Henrik de I, Koning van Engeland, werd gevonden de onderteekening van Robertus de Baiocis, *Campio Regis*. Aldus werd genoemd deze *Koninglyke Kamp-vegter* in Engeland, die op de Krooning des Konings, terwyl de Vorft met de Grooten des Ryks aan de Tafel zit, ten *Kampe* Uitdaagt allen, die de wettigheid des Konings willen tegenspreken.

Thomas Walsingham, verhaalende de Krooning van Richard de II, spreekt van dezen *Koninglyken Kamper* aldus:

„ *Interea preparavit se quidam Miles, Dominus Johannes Dimmek, qui clamabat se habere jus ad defendendum Jura Regni illo die, et etiam, si opus esset, Duello confligendum, si aliquis presumeret affirmare, Regem non habere Jus in Regno Anglia.*

Richard Baker sprekende van de krooninge van Richard de III, dewelke, na't doen ombrengen van zyns Broeders twee Zoontjes, den Troon met geweld beklom, verhaald dit aldus:

„ Dit gedaan zynde, keerden zy in de zelve ordre, en pragt, naar Westmunster-hal, en hielden daar een „ Vorstelyke maalyd; op welkers tweede Geregt, de „ Ridder Robert Dymock, 's Konings *Kamp-vegter*, in „ de Zaal kwam, uitroepende, dat, zoo iemand wil- „ de zeggen, dat Koning Richard geen wettig Koning „ van Engeland was, hy gereed stond om zulks tegen „ hem te bewyzen: en wierp daar op zyne Gentilets „ neder. Waar op, de geheele Zaal over, geroepen „ wierd, *Koning Richard! Koning Richard!*

Thomas Milles lib. de Nobilitate politica, vel civili. pag. 109. beschryvende de plegtigheden der krooninge van

lykft uitgedoft, en in volle Wapenruftinge ten Zaaie intreedende, daar de
Ko-

van Koning *Eduard de VI.* getuigt by naa het zelve:
Deze zyn 's mans eigene woorden:

„ *Post secundum ferculorum apparatus Regius Agoni-*
„ *sta, Dimmokus cognomine, eques auratus, undique ar-*
„ *matas, equo insidens bellico, pannis aureis pbalerato,*
„ *paludato Fecialis comitatus, ingressus est, qui primo gressu*
„ *glomerante superbo ad Regem se consulit, ipsumque sum-*
„ *ma observantia adoratus est. Deinde equum conciansando*
„ *orantem quater per aulam, clangente tuba, ad Duellum*
„ *provocat, si quis nimirum Edwardum ejus nominis VI.*
„ *Anglia, Francia, & Hibernia verum, indubitatum, le-*
„ *gitimumque Regem negaret; totiesque chirotecam (mili-*
„ *tarem arrham) projecit humi, quam quum nemo assol-*
„ *leret, Fecialis ipsi reddidit.*

Eh van de krooninge van Koning *Henrik van Lancafter*, zie in 't breede *Frossard. lib. 6. cap. 114.*

Indien men alle de plegtigheden der krooningen van de Koningen van Engeland opfloeg, men zoude bevin-den, dat ze van de eerste, tot de leste toe, na de Uitdaaginge enes Ryks-, of Kroons-Kamp-vegger voltrokken zyn; dog op dat we den Lezer met een al tegroote, en onnoodige meenigte van voorbeelden niet verveelen, hebben we goed gevonden hem, en ons voldaan te houden met de voorige weinige uitschriften.

Egter, om aan te toonen, dit dat Koningryk tot zynen voornaamsten Staat-regel steld, onafscheidelyk te blyven by zyne aaloude, en Vaderlyke Inzettingen, en gewoonten; zoo zullen we de allerleste Kroon-staatsie, die onze tydgenooten voor zeer weinige Jaaren zagen voltrekken aan *Willem de III.* in den Jaare 1689, voor 't leste bybrengen, welke in de Beschryvinge van zyn leven, en bedryf aldus te boek geslagen is:

„ Maar

Koning met zyne Vorsten , en Grooten ter tafel zit , luid-keels de wettigheid van den

„ Maar 't laatste , waar in nog ^{et} essentieels was ,
„ is dit , dat in het midden van de vrolykheid des Ko-
„ nings Kampioen , wezende de Leen-heer van Serivels-
„ by , in de Zaaie kwam , zittende op een deftig paard
„ in vollen harnas van den hoofde tot de voeten , met
„ 3 Trompetters , een Serjant van wapenen , een Schild-
„ knecht , dragende des Kampioens Lanfie , ende een He-
„ raut voor zig , den Maarschalk op zyn regter- , en den
„ Lord Hoog-konnestabel op zyn flinker-hand , ook
„ beide te paard . Op het laage einde van de Halle ,
„ riep de Heraut de Uitefinge overluid , aldus :

„ Indien 'er iemant van Hooge , of Laage Staat zy , die
„ ontkennen , of tegenspreken wil , dat onze Souverein niet
„ en is Heer Koning William de III , en Maria , gekoren
„ Koning , en Koningin , en de gebiedende Kroone van die
„ Ryk Engeland , Frankryk , en Yorland , &c. niet behoort
„ te genieten , hier is zyn Voor-vegter , die zegt , dat hy
„ 't liegt , ende dat hy in dit geschil zyn leven tegen hem
„ wil waagen , op wat dag hy ook zal willen stellen .

„ Hier op wierp de Kampioen zyn yzere handschoen
„ neder , die een weinig tyd bleef leggen ; en , dewyl
„ die niemand opnam , gaf ze hem de Heraut weder .
„ Toen voort rydende tot midden in de Halle ; alwaar
„ de Heraut de zelve Uitroeping deede : en de yzere
„ handschoen wierd weêr neder geworpen , en den
„ Kampioen wederom gegeven . Voort rydende tot aan
„ den Staat , proclameerde de gezegde Heraut de voorf .
„ Uitefinge ten derde reize , waar op de Kampioen
„ zyn handschoen weêr neder wierp ; welke , niemand
„ [dien] opnemende , hem weder gelangt wierde . Dit
„ gedaan zynde , presenteerde N. N. den Koning een
„ gulde kroez met wyn ; de Koning den Kampioen toe-

Y

„ dring

den Koning, en zyn volslagen Regt tot de Kroon uitroept, en te gelyk elk een, die zulks tegenspreeken, of 'er zig tegen verzetten wille, uitdaagd ten Kampe, werpande ten dien einde zyn yzere Handschoen neder in de Koninglyke Zaal, wanneer na een korte tusschen-tyd, geen Tegenstander te voorschyn komende, de Koning hem uit een zilver-vergulden Beker toedrinkt, en dien overgeeft, welken deze Koninglyke Uitdaager, en Voorvegter [, den zelven] op de gezondheid, en de gelukkige aanstaande Regeeringe des Konings uitgedronken hebbende, voor zig behoud, en [daar naa] vertrekt.

„ drinkende, zond hem de kroez door den gemelden
 „ N. N., die hy na drie Reverentien uit dronk, ende
 „ voor zyn belooninge behield, gelyk ze hem toege-
 „ weezen was door 't Hof van Uitdaaginge.

[Diergelyke voorbeelden zal men ook in vervolg van tyd gewaar worden wegens de Opvolgeren dezer kroone, in de Engelsche, en andere Historien.]

LXIX.

Dit Ryks Kamp-vegterschap is Erfelyk in 't geslagt Dimok.

Ende op dat het Ryk, en de Koning altyd van een Vasten, en Edelen Kampvegrer zoude voorzien zyn, zoo is, ten tyde van Koning Richard de Tweede, dit Kamp-vegterschap Erfelyk gemaakt, en gegeven aan het oud Adelyke Geslagt ДИМОК, die 't zelve voor zig, en hunne Nakomelingen sedert dien tyd af tot nu toe behouden heeft: waar voor zy zekere Koninglyke Leen-goederen, en Inkomsten erfelyk bezitten, en genieten.

De Schryver *Rich. Baker*, in 't leven van dezen *Richard de II*, verhaald, dat de Ridder *John Dimmok*, als Bezitter van 't Leen-ambacht *Scriwelsbye*, ende de Ridder *Balduin Frevile*, als Bezitter van 't Kasteel *Tamworth*, naar 't *Kamp-vegterschap* des Konings stonden; dog dat het den Ridder *Dimok* toegewezen wierde.

Broeton lib. 3 tit. 2. cap. 21. § II.

„ *Videtur autem Miles ille Patriam representare, quia*
 „ *Rex non pugnat, nec alium habet Campionem quam Pa-*
 „ *triam.*

Y 2

Camb;

Cambdenus in descriptione Straffordienfis Comitatus :
 „ *Id porro muneris Marmionorum familia competiit, a*
 „ *qua per filiam in Dimocorum gentem in agro Lincolnienfi*
 „ *transiit.*

[Vid. & du Cange in voc. *campio regis*; nec non Spelmani glossar. in voce *campus*; ubi & *formulam duelli juxta ritum Curiae militaris*, seu Marefcalli, &c. & *formulam duelli juxta ritum Curiae civilis* exhibet: uti jam monui. C. LXVII. (a)]

LXX.

*Affchaffing van 't Kampen, en
 waarom, [te weeten, als ftry-
 dig met het natuurelyk, en Geo-
 penbaard Goddelyk Regt.]*

Maar laater tyden hebben in dit Stuk
 beter Wetten ingevoerd: Redely-
 ker inzigten, en heilzaamer redekavelin-
 gen hebben in de 12de, en 13de Eeuwen
 deze wreede, en onregtmaatige Kamp-
 gevegten ten meerendeele t'onbruik ge-
 maakt, en afgeschaft (a); niet zoo zeer
 door

(a) *Luitprandus, Koning der Langobarden*, alhoewel hy
 de ingewortelde gewoonte van het *Kampen* onder de
 zynen niet heeft konnen vernietigen, heeft haar nogtans
 verfoeid.

LL.

door verbiedende Wetten, en uitdrukke-
lyke

LL. Longobard. lib. 1. tit. 9. § 23.

„ Incerti sumus de Iudicio Dei, & multos audivimus
per pugnam sine iusta causa suam causam perdere: sed
propter consuetudinem gentis nostra, Longobardorum legem
impiam vetare non possumus.

Agobardus Episc. ad Ludov. Imp. contra usum Duell.

„ An forte sine telis, & gladiis causarum motus aequi-
tas superna non iudicat? cum saepe ut cernimus pars aut
iusta tenens aut iusta deponentem laborat in praeliis, & pra-
valeat iniqua partis vel superior fortitudo, vel furitiva
subreptio. Non autem ita (sic dixerim) quasi non even-
tus belli variis superni nutus sententia moveretur, sed
contigit nonnunquam, ut cum ad conflictum sub invoca-
tione divini iudicii convenitur, negotium de quo agitur sor-
te dilatura in partem victam, illa magis peccata quae non
recolis vindicentur, & pereat ei praesentis causae meritum,
pro debito peccatorum. Quid, cum armatum latronem
simplex viator incurrit, & sine ullius declaratione iudi-
cii aut cedens nudatur, aut punitur resistens, donec, &
prado ipse in alio conflictu, in quo bonam sibi causam
iudicari optat, pro ista magis iudicatus intereat.

Imp. Fredericus. Constit. Sicul. lib. 2. tit. 33.

„ Monomachiam, quae vulgariet Duellum dicitur, pau-
cis quibusdam casibus exceptis, inter Barones Regni nostra
ditioni subiectos, in perpetuum volumus locum non ha-
bere; quae non tam vera probatio quam quadam divina-
tio dici potest, quae natura non consonans a communi iure
deviat, aequitatis rationibus non consentit. Vix enim, aut
nunquam, duo pugiles inveniri poterunt sic aequales, ut,
vel in totum non sit alter altero fortior, vel in aliqua
parte sui vigore maiore, & posiore virtute, vel saltem
ingeniis alterum non excedat. Ad huius autem Sanctio-
nis humanitate pracludimus homicidas, qui Veneficio, vel
quolibet genere furtiva mortis alium extinxisse dicitur:.

„ in quibus etiam a pugna probatione non permittimus im-
 „ choari, sed per probationes ordinarias, &c. Nec mirum,
 „ si Laesæ Majestatis reos, fortius homicidas, furtivos, atque
 „ veneficos subijcimus non judicio quam terrori, non quod
 „ in ipsis nostra severitas justum æstimet, quod injustum in
 „ aliis reputavit, sed quod in eorum pœnam, & aliorum
 „ exemplum, publice in conspectibus hominum, sub tre-
 „ menda probationis specie tales constitui volumus homici-
 „ das, qui occultas atque furtivas insidias vite hominum,
 „ quos sola potest creare divina potentia, parare minime
 „ timuerunt.

[Joachimus Vadianus Conf. Samtgallensis de collegiis
 Monasteriisque Germania veteribus lib. 1. pag. mihi 8. inter
 Alamanicar. ter. Scriptor tom. III.

Sublata est & Monomachia jam olim Germanis, ad arma,
 & vindictam pronis, usitata: qua ipsa tamen, nec
 virium quidem aut roboris, nedum aequitatis aut innocen-
 tia ullam indicaturam prestare potuit. Scriba Alemanni pos-
 seæ Campi certamen *μονομαχία*, id est, singularem,
 & condictam illam pugnam vocaverunt, quam vulgus voce,
 seu detorta, *Campf* dixit; cujus ut nomen, ita etiam scelus
 adeo inhaesit nostrorum animis, ut sint passim, qui atro-
 cem illum, & gladiatorium congressum, suis seu gloria
 aliquid aut justitia afferentem, etiamnum permittant. Sed
 fuit tamen tempus, quo probanda innocentia monomachia
 concessa fuit, atque id quidam Francis, & Alamannis
 frequenter, & passim.

Desiit, & purgatio per Eucharistiam facta, quam, &
 Pontifices quidam (inter quos Gregorius VII.) usurpare
 non dubitarunt, innocentiam videlicet de objecto crimine te-
 staturi, si Domini corpus intrepidi sumpsissent, &c.]

Het zal wel der moeite waardig zyn, uit te schry-
 ven, ende den opmerkenden Lezer mede te deelen een
 voornaame plaats uit den Hoogduitsen Schryver der Ridder-
 lyke Oefeningen (wiens woorden hier voor meermaals
 aangekrokt zyn) alwaar hy kort, dog kragtelyk van
 het Kampen, en inzonderheid van de Affchaffinge van
 die onbehoortelyke Regts-pleeginge spreekt:

Extraft

Extract uit zeker boek , geintituleert : De doorlugtige Zaamenkomst , bestaande in allerley Ridderlyke Exerctien , door Gabriel Schimmorn , te Norenb. in folio , a. 1680.

„ 't Is geen vreemde zaak , dat meenigmaal twee
 „ Heirlegers , tegen malkanderen overstaande , de voor-
 „ naamste twee hoofden hier het met malkanderen
 „ eens wierden , om , tot voorkominge zoo veeler
 „ menschen doet , in bemagtiging van Landen , en lui-
 „ den , haare stryd - zaaken door een Twee - kamp te
 „ beslissen ; en op wiens zyde de Overwinning door
 „ het geluk dan viel , die konde Conditien maken , en
 „ voorstellen doen , waar na zig den anderen te regu-
 „ leren hadde.

„ Een exempel hier van zien wy [by Livius] tusschen
 „ de Romeinen , en Albaniers voorgevallen. Dese zaa-
 „ ten malkanderen zoo lang , wegens zekere haar beide
 „ aaneengrensende Landpaalen , geduurig in de hairen ,
 „ tot dat zy ten laastten met malkanderen , wel uitge-
 „ ruft in 't Veld verscheenen , om alzo haare onder-
 „ linge kragten te beproeven : De Albaanise Dictator ,
 „ of Overste Regent verzogt egter , voor den slag ,
 „ met den Roomsen Koning Tullus Hostilius te spree-
 „ ken , en , na dat zy onderling gesproken hadden , deed
 „ hy een voorstel : Men zoude de zaak , wyl de Ro-
 „ meinen , en Albaners beide een gemeeneen vyand
 „ aan de Veijensers , een Volk in Hettrurien , hadden ,
 „ aan 't geluk , en de dapperheid eeniger strydbare
 „ Ridders overlaaten . ' Als nu Tullus deze voorslag in-

Y 4

„ wil.

„ willigde , wierd 'er aan beide zyden een Verbond
 „ gemaakt , dat , wie over den anderen den zegen be-
 „ vogt , die zoude ook over hen heerschen. Hier op
 „ wierden aan de zyde van de Albaners drie Broeders ,
 „ *Curatii* genoemt , en aan de zyde van de Romeinen
 „ van gelyke drie Broeders *Horatii* genaamd , tot deze
 „ *Kamp* verkooren : Doe nu deze zes op den gesetten
 „ dag in haare Perken , zynde in 't open veld ge-
 „ maakt , Ridderlyk tegen malkanderen streden , zoo
 „ dat wederzyds partyen over de Overwinning , en
 „ de uitkomst van dit twyfelagtig geluk , bezorgt wa-
 „ ren , geviel het dat 'er twee *Horatii* omkwamen , en
 „ de derde egter zonder wonden overbleef : aan de
 „ andere zyde daar en tegen alle de *Curatii* nog in 't
 „ leven waren , hoeweleen yder van haar zwaarlyk ver-
 „ wond. Nu deze eenige *Horatius* , de overgebleve zien-
 „ de , gebruikt boven zyn dapperheid deze list. Hy
 „ liet zig gelykzaam , als uit vrees , van deze drie zoo
 „ lang in het strydkamp omjagen , tot dat hy merkte ,
 „ dat zy nu moede geworden , en hare kragten allengs-
 „ kens ontvloden waren , als wanneer hy den eenen
 „ naden anderen op 't lyf kwam , en eindelyk , met een
 „ groot gejuich der Romeinen , overwon , dog met de
 „ grootste verbaastheid der Albaniers , als haare vryheid
 „ daar over verliezende.

„ In Engeland twisteden twee Ridders zeer hard over
 „ het zelve Koninkryk met Knout , ende Edmond ;
 „ wyl zy nu dappere helden waren , settede het dik-
 „ wils onder haar digt slagen , tot ten laastten de Ryks-
 „ stenden een besluit maakten , dat zy , wyl beide na
 „ de Regeering tragteden , zoodanig haar gewaand regt
 „ door een tweegevegt zouden beslissen. 't Welk dan
 „ geschiedde. Na dat zy een geruimen tyd met mal-
 „ kanderen doende geweest waren , bekende deze Knout
 „ schuld , en liet het Ryk alsoo aan zyn Neef over.
 „ Doe wel eer Procopius , jongste Veldheer van den
 „ Grieksen Keizer Theodosius , tegen de Persianen te
 „ veld

„ velde trok , floegen de Perſianen voor , men zoude
 „ van wederzyds eenen tot een openbaar Gevegt ver-
 „ kiezen , wie nu van deze twee het ſlegſte kreeg ,
 „ die zoude van de Overwinnaar een verdrag van een
 „ vyftig jaarigen Vreede moeten ingaan ; ten welken
 „ einde aan de zyde des Keizers de Ridder Ariobun-
 „ dus ; maar aan de zyde der Perſianen Socriſtus geor-
 „ donneerd wierde ; als zy nu tegen elkanderen aen
 „ kwaamen , reed de Keizerlyke met zyn lantie in
 „ een volle courier den Perſiaan van't paard , en wurg-
 „ de hem .

[De Aucteur had nit dit voorſ. Boek reeds een uit-
 trekſel geleverd § XXVII. (d) bl 141. en 142. Waar op
 dit voorſ. uittrekſel , in 't voorſ. Boek onmiddelyk
 volgd , en op dit zelfde uittrekſel volgd aldaar in het
 zelfde boek een onderscheiding der Tweegevegten in
 drierlei ſoort , by na woordelyk als het zelve reeds is
 is bygebragt H. XXVIII. (a) bl. 132. en 133. Waar op
 dan de Auteur van de voorſ. *doorlugtige Samenkompſt* on-
 middelyk aldus voortgaat :]

„ De oude Duiſten (*zegt hy*) hadden ook deze ſchan-
 „ delyke gewoonte , dat zy hunne geſchillen meeſten
 „ deels door een Twee-gevegt te paard byleiden , de-
 „ wyle zy 't daar voor hielden , dat zulks de toets-ſteen
 „ van haar bewyz was , [volgens Bodinus , en Æneas
 „ Sylvius , aldaar aangehaald.] Met deze wyze van
 „ *Kampen* was het nu dusdanig gelegen. De Klaager
 „ bood den Aangeklaagden zyn Handschoen , die dan
 „ den zelve aannam , of waar over hy aangeklaagd
 „ wierd , ſchuld bekennen moeſte. Waar het nu ſulks ,
 „ dat het een teedere zaake was , alzoó dat zig beide
 „ de partyen in der minne niet verſtaan konden , zoo
 „ moeſten ze met malkanderen om lyf , en leven *Kam-*
 „ *pen*. Was het een burgerlyke zaake , zoo moeſt hy ,
 „ die den *Kamp* , 't zy te voet , of te paard , verloor ,
 „ zig aan den anderen opgeeven. Derhalven als de
 „ beſtemde tyd van *Tornoyen* aankwam , zoo wierd 'er

Y 5

„ een

„ een zeker *Park* gezet ter plaatse daar dit voorvallen
 „ zoude , de Regters verkooren , twee Dood - baaren
 „ met kaarsen daar by gezet , en den Twist-geuooten
 „ [werden] gelyke Wapenen , en Harnassen gegee-
 „ ven ; waar op zy dan , na dat men al voor tot drie
 „ maalen over luid geroepen hadde , op malkanderen
 „ los gingen , doende een ygelyk zyn beste . Wie nu
 „ van deze twee zoodaanig gewond wierde , dat hy zig
 „ over gaf , die wierd voor eerlooz gehouden , hy
 „ mogt niet meer te paard zitten , en nog veel minder
 „ geweër , en wapenen voeren . Den gene egter die
 „ dood bleef , bezorgde men eerlyk zyn grafplaats-
 „ Zoo wierd ook de overgeblevene in den *Kamp* in des
 „ te hooger agtinge gehouden ; het gewisse mogte hem
 „ ondertuffen zoo zeer knaagen , en plaagen als het
 „ wilde : zoo geheel hadde de Duivel den menschen de
 „ eerzugt ingeblaazen .

„ Na dat men egter gemerkt heeft , dat by deze Proef
 „ de waarheid onzeker bleef , en dikwils de gene , die
 „ de regtvaardigste zaak hadde , overwonnen wierd ;
 „ zoo heeft men de zelve , wyl ze tegen God , en alle
 „ Weereldlyke Wetten streed , afgeschast ; naardien men
 „ hier in nog de sterkte , nog de dapperheid eenigen den
 „ minsten lof toe te schryven heeft : want zoo als een
 „ vermeind , en ingebeeld Regt met de Geregtigheid
 „ niet verknogt is , zoo stryd het tegen God , tegen zy-
 „ nen *Naaften* , en tegen *zig zelfs* .

„ Tegen God , dewyle hem alleen , en geenen anderen
 „ de wraake toekomt , want niemand en mag in zyn
 „ eigen zaake te gelyk Aanklaager , Getuige , Regter ,
 „ en Uitvoerder zyn .

„ Tegen den even *Naaften* , dewyl men geen doodslag
 „ begaan mag ; want , of schoon zoodaadig misdaader
 „ de weereldlyke straffe al ontvlied , zoo ontgaat hy eg-
 „ ter Gods hand niet , leggende hem daar voor de eeu-
 „ wige verdoemenisse tot straffe op .

„ Tegen

lyke Verboden (b), die regtdraads geen
plaats

„ Tegen *zig zelve*, dewyl de ziel, zonder Gods be-
„ vel uit het lichaam gedreeven zynde, geenzins tot
„ God komen kan; dat is, wanneer een mens zyn le-
„ ven, zynde een waarde gaaf Gods, zoo gering agt;
„ dat hy 't zelve op het punt van den degen, of ander
„ doodelyk geweer stelt, zoo verliest hy daar door zy-
„ ne zaligheid; dewyl, wanneer hy op een zoo roeke-
„ looze wyze omkomt, hy daar door in zyne zonden
„ sterft, en om tydelyke eere, zig zelve in de eeuwige
„ dood, en verdoemenisse stort.

„ Aan 't Hof van *Henrik de II, Koning van Vrankryk*
„ te S. Germain, kreegen twee Edellieden wegens on-
„ derlinge smaad- woorden geschil, zynde genaamd
„ *Jarnac*, en *Castaneus*, terwyl ondertuiffen de Koning
„ dezen *Castaneus* genegener was dan *Jarnac*, behalven
„ dat die wegens koortfe nog vry zwak was, zoo ge-
„ bood hy, dat dit geschil met de vuist zoude bygelegd
„ werden. Na dat men nu een Omtrek op de Vegt-
„ plaats gemaakt hadde, en de Koning, en Koningin,
„ met de geheele Hof-stoet toezagen, en *Castaneus*
„ sneedig van zyn sterkte opsneed, *Jarnac* daar en te-
„ gen God in zyn ziekte om bystand aanriep, zoo ge-
„ beurde 't, dat *Castaneus* daar op doodgesteeken wierd;
„ weshalven de Koning besloor, in toekomende noit
„ zulks meer toe te staan. Maar deze ongelukkige aan-
„ vang van 's Konings regeeringe nam ook een onge-
„ lukkig einde; want, na dat de Koning eenigen tyd
„ daar na te Parys een Steek-spel aangesteld hadde,
„ wierd hy van *Montmorancy* met een Speer by geval
„ door den zelve in 't oog gekwetst, zoodaanig, dat
„ hy 'er na 10 dagen zyn leven by in schoot.

(b) Het *Kampen* is noit in Holland, nogte in Enge-
land verboden by uitdrukelyke Wetten; en zyn de
En-

plaats konden hebben; dan door 't verkrygen van Handvesten, en Voorregten (c), den Volke, die den Koophandel in deze tyden meer en meer ter hand floeg, en van 't Adelyke-, en oorlogs-

Engelsche Regts-geleerden van gevoelen, dat men 't eenen Man, zulks ernstelyk begeerende, niet zoude kunnen weigeren:

Testis Spelmanus, in voce Duellum:

„ *Duellum exoletum apud nos, sed tamen legibus non ademptum.*

Ende de meer gemelde *Edelman des Konings van Frankryk*, in zyn boek genaamd de *Woerd-spiegel der Ryken, Staaten, en Vorstendommen*, in 't verhaal van Groot Brittanje. [bladz. 56. § 30. Kol. 2.]

„ In Engeland zyn drierhande Vonnissen; namelyk, der Staaten, het gevegt van een tegen een, genoemd het *Duel*; ende der Regts-geleerden vergaaderingen.

„ De maniere van Vonnis over alle zaaken te geeven by de Staaten, is in alles gelyk de genen daar wy hier voor af gesproken hebben.

„ Het *Duel* is tegenwoordig niet in gebruik, dog is evenwel niet gantselyk verboden; zulks, dat de Engelschen meenen, dat men 't zelve eenen man (zulks ernstig begeerende) niet weigeren zoude.

„ De forme van dit Gevegt vind men in de Commentarien van Brito. [Deze eerste manieren van vonnissen zyn absoluyt, en sonder appèl, enz.]

(c) Van deze Voorregten, aan de Landschappen, en Steden in Holland vergund, is hier voor in 't breede gesproken; en zyn de Voorregten zelfs bygebragt, op de § 40.

logs tydverdryf de walg kreeg, vergund;
 Uit kragt van welke Voor-regten deze
 Adelyke, en fchaadelyke Lyf-gevegten
 genoegzaam verbooden bleeven: En voor-
 naamelyk mede, om dat de Hollandfe
 Edelen (d) federt die tyden, zoo ter oor-
 zaake van de Zaamen-zweeringe tegen
 den Hollandfen Graaf Floris de V, de
 opgevolgde uitroeyinge des wegen, en
 zwaare vervolging ten zevenden lede toe,
 als in laater tyden wegens de Hoekfe,
 en Kabeljauwfe zydigheden, zonderling
 verminderd, ende in aanzien, rykdom,
 en getal grootelyks afgenomen zyn (*).

Dog

(d) Van het verminderen, ende afneemen des Adels
 in de 12de, 13de, en 14de Eeuwen, ter oorzaake,
 eerft van de Moord van Graaf *Floris de V*, ende daar na
 van de Inlandfe zydigheden, en tweefpalt, waar onder
 de konftenaaryen fpeelden van 't Hof, dat, federt de ty-
 den van voorgemelden Graav, hoe langer hoe meer
 belgziek, en ergwaanende is geworden van de groot-
 heid, en magt des Hollandfen Adels, zyn de Jaarboe-
 ken zoo vol van Bewyzen, dat het onnoodig is zulks
 alhier aan te toonen.

(*) Guicciardyn, in zyn *befchryvinge der Nederlanden*,
 fprekende van de Stad Valencyn, en des zelfs aal-
 oude Voorregten, en *Afyla*, zegt, onder anderen, dat
 cer-

Dog in de naaste Eeuwen zyn deze Kamp-gevegten by de Wille-keuren op veele plaatse verboden (c).

En

eertyds aldaar dus plag gevonnist te worden, dat men, met het geweer in de vuist op een plein hand tegen hand veggende, de uitkomst vond, of de doodslag behoorelyk, of onbehoorlyk was geschied: en dat deze gewoonte heeft geduurt tot de tyden van Hertog Philips van Borgondie, dewelke die heeft te niet gedaan, als frydig tegen den Kriistelyken Godsdienst. [bl. 353. a. inf.]

(c) In laater tyden hebben de *Wille-keuren*, hun grondslag vestende op de voorgaande vergunde *Handvesten*, in Holland, en Zeeland de *Kamp-vegten* verboden; zulks uit verscheiden *Keuren* der Landschappen, en Steden in Holland, [en elders] kennelyk is.

De Keuren der Stad *Amisfort* hebben dit Kampen op groote straffe verboden, met deze woorden:

Eenigh van onse Borgeren, die den anderen aansprak ten Camps, dien zelven borger ontwaer. wy die borgerfchap, en wy verwillekoeren hem nimmermeer onse borger te werden, off binnen onse Stads vryheid te laten komen: en dien zoud men uisluiden mit die klokke, en kwam hy daer en booven binnen onser Stad vryheid, die zoude onse Stad antasten, en zetten in onser Stad Slot, en geven hem zout, en broot.

By Handvest van Egmond, Graave van Gelre, en Zutphen, gegeven op S. Marcus dag, Evangelist, en vastgesteld 1328 aan Nyebrook in de Veluwe.

Voort willen wy, en geven onsen Luiden, die in de Nyebrook nu woonagtig zyn, of hier naa, dat zy niemand te Kampen aanspreken en mag, of mit Camps overwinnen, binnen onsen Lande, zy verwillekorent mit haren vryen wille, MS. Landregt van de Veluwe, en Overysel fol. 289.

Graaf

En zyn deeze tweegevegten , als stry-
dig zynde met de Goddelyke , en men-
sche-

Graaf Floris de V. by zyn Handvest van 1 April 1292
aan die van Stavoren :

*Geuen man en mag men Kampen binnen Stavoren. En
is dezen brief naderhand door zyn zoon Jan bevestigd
des Zondags na midvasten 1299. binnen Dordrecht. Sebo-
san. Vriest. 4°. bl. 104. 106.*

[Dit Uitdaagen ten Kampen vind ik ook verboden
in de Stad, en sints het Graaffchap van Kuilenburg.

In het eerste Stadregt der Heerlykheid van Kuilen-
burg van 1318, begint Hr. Jan van Besinchem aldus :

*Dat men in mynen bereghs eghens poirter te Campen aan-
spreken en mag.*

En zalks niet alleen binnen de vryheid der poorte ;
dat is, in de Stad, maar ook in den omtrek, en het
distrikt van dien , als daar naderhand is bygevoegd.
Art. 38.

Gelyke voorzorg is by Heer Huibert ontrent de Dor-
pen gedragen 1413.

Ja 80 jaar daar na vond Heer Jasper noodig zyn On-
derzaaten van Everdinge, en Zydeveld het *aanspreken
te Campen* te verbieden. *Handvesten van 1494. Art. 2.*

Hier van heb ik breeder bescheid gevonden, niet al-
leen in zeker Handschrift, opgesteld door wylen den
Heer Brenckman, voor titel voerende : *Kuilenburgsche
Revisien cap. 2.* maar ook in eene *MS. Levensbeschry-
ving, en afbeelding van de pourtraitten van de Graaven, en
Gravinnen van Kuilenburg, wel eer gemaakt naar Schilde-
ryen levens groote, met der zelve hooge afkomst, Geslagtre-
kening, Alliantien, en Wapenschilden, van den eersten af
tot de laatste toe, te samen gesteld, en beschreven door
K. van Alkemade, uit de Aantekeningen, Gedenck-
stukken, Schilderyen, en egte Bewyzen van dien Graa-
vely-*

schelyke wetten in laater, en omzigtiger tyden, eindelyk afgeschaft. Te weeten, het

velyken, en doorlugtigen Huize. (Tot het verzamelen, en opstellen van welk uitvoerig werk ik voor deez mynen Schoonvader met lust de behulpzaame hand geleend heb (in *Jan IIde, Vilde Hr. van Kuilenburg. Z. ook Matth. Analeft. tom. 6. pag. 301. & seqq.*

't Beste werk van Keizer Maximiliaan I, word gehouden, dat hy in Duitsland het *vuistrecht*, waar door een twistzaak met den degen werd beilegt, gantsch uitroeide, *Puffend. Int. tot de hist. I. D. VIII. Hoofdst. bl. 518.*]

En aangaande het Graaffchap Zeeland, daar van getuigt de Heer Hoog-Leeraar *Marcus Zuerius Boxhorn*, in zyn Beschryvinge op dat Graaffchap, *I. Boek, pag. 64.* met deze woorden:

„ Ook placht men aldaar met *Kampe* alle onderlinen, ghe twist onder de lugesetenen te besliffen, ende te neder te legghen; een schendighe maniere van doen, nochtans eertyds oock dapper ghepleecht in Zeelandt; tot dat by verscheiden Keuren, dese wyse van doen verboden is gheworden, ghelyck oock de Deenen sels daer van met der tydt afstandt ghedaan hebben, *etc.*

De *oude Keuren van Zeeland*, die van onheugelyke tyden in dat Graaffchap onderhouden, en door verscheiden Graaven, laatst door *Koning Philips van Oostenryk* zyn bevestigd, in den Jaare 1495, te *Brussel*, op den 1 April;

En voorts verkondigd te *Middelburg* op 't Hof, den 24 April,

Vervolgens nog te *Middelburg* in 't Stadhuis, } 1496.

op den 25 April,

In *Ziericksee*, op den 28 April,

Ende

het natuurlyk regt vereifcht, dat de ge-
regtigheid verdedigd, en vry gefproken,
de ongerechtigheid daar tegen gedoemd,
en geftraft werde. Maar in den *Twee-
kamp* valt het veeltyds anders uit; alzoo
het een gemeene orde der natuur is, niet
dat de regtvaardigfte, maar dat de beft
afgevaardigde, en fterkfte de overwinaar
word

Ende in *Reymerswale*, op den 29 April 1496.

Spreeken aldus, *cap. 4. Art. 18*,

„ Item, dat niemant, wie hy fy, den anderen fal
„ mogen Beroupen te *Campe*, noch niemendt eeneghe
„ Cryme anleggen, ende dat by *Campene* willen Proc-
„ ven; ende dat op verbeurte van Live, ende van
„ Goede.

Ende het *Kampen* niet alleen, maar zelfs het spree-
ken van den *Kampe*, ofte de aanbiedinge van dien, is
„ door verloop des tyds zoo haatelyk geworden, dat
„ 'er by de Keuren van verscheide Steden verboden
„ is, met eenige Ding-taal, en voor den Regter van
„ te spreken.

Zoo hebben, onder andere, die van *Haarlem*, by
haare Keure van de 14de Eeuwe, 't zelve wel uitdruk-
kelyk verboden, met deze woorden:

„ Item, zoe wie onredelike woerden sprake voir 't
„ Gherecht, dair 't Gherecht te samen waer, dat waer
„ mit lochenen, mit vloeken, mit *Campe* te bieden,
„ off mit eenighen onftadeliken woerden, verboert
„ een Pont, ende twie duſent Stiens, also dicke als
„ by 't dede.

Z

word (f): waarom Thomas Aquinas (volgens Johannes Vignierius) den tweekamp, aangevangen tusschen gelyken in kragt, en konst, niet ten onregte een slag van gevallige lotinge noemd. Zoo dat 'er dan (naar het zeggen van Johan Bodyn) onder alle soorten van ongeregtigheden geen zwaarder, nog schandelyker is, dan dat een zwak, en teer mensch, verongelykt zynde, nog daar en boven met oneere, en schande moet belaa-den, ja gehoond worden; ten zy hy met zyn' tegenstrever, hoe voorzien van meerder kragten, en beter afgeregt, den Kamp aangaa, en dus zyn leven in een groot, en zeker gevaar des doods stelle.

De voorstanders van't Kampen, dit mede wel eenigzins afnemende (g), hebben daarom gewild, dat de beschuldiger doorgaans zelf den Kamp moest aanvaarden; maar dat het den beschuldiger vry stond, een anderen in zyn plaats te stellen. [Zie XLVIII. bl. 243.] Be-

[(f) Zie H. LXX. (a) bladz. 341.

(g) Zie hier voor (a).]

Behalven (als de Hoogleeraar A. Mattheus, in zyn *tract. de Criminibus tit. de probat. c. 6. n. 3.* zeer wel zegd) „dat „het den lossen loop van de onzekere For- „tuin niet moet aanbevolen zyn, 't gene „volgens de reden diend verhandeld te „wezen:

Vorder is ook de Kamp volgens de Goddelyke wetten ongeoorlofd; alzoo deze den doodslag op straffe des doods verboden hebben: tot hoedanigen doodslag, zelfs der onnoozelen, de Twee-kamp het gereedste middel is. Want dit is de wil, genegenheid, en het opzet van beide de Kampers wederzyds den anderen te dooden. Nu is het een gemeen gevolg, dat [meestal, of ten minste veeltyds] een van beide onschuldig zy, [en dat niet de regtvaardigste, of onschuldige; maar de sterkste, en meest afgeregte, en stoutste den zwaksten, meest onbedreven, en vertzaagden, schoon regtvaardig, en onschuldig zynde, gemeenelyk overwint. En dus werpt men zig] met

zoodaanige Kampstryden in gevaar van onnoozel bloed te storten. Zoo dat zelfs niet buiten schuld zyn, die zoodaanige Gevegten goed vinden, en toelaaten, als inwilligende een verkeerde drift, en gevende gelegenheid om de onnoozelheid te kunnen dooden. Waarom ook het *Concilie* van Trenten niet alleen de Kampers, maar ook alle zoodaanige Overheden, die plaats in hun Land tot een Kamp vergunnen zouden, in den ban gedaan heeft; jaa ook alle de gene, die met dat opzet, om den Kamp te beschouwen, zig derwaards begeven zouden.

Hier by heeft God niet gewild, dat men hem verzaaken zal, maar (om te spreken met de woorden van den Hoogleeraar Mattheus:) „ de verborgenheid „ van de Goddelyke voorzienigheid werd „ in den Tweekamp zeer godlooslyk aan- „ gerands. Want hy verzaakt hem, die „ van zyne magt, wysheid, en wetten „ een proeve neemt, wanneer zulks niet „ niet van nooden is.

Zoo

Zoo dat men dan, met Lamb. Dancier, besluiten mag: dat zelfs hy, die met toestaan van zyn' Prins den Kamp aangaat, en zyn party dood, voor een doodslager moet gekent worden; en dat het Kampen geen gerecht, nog van God geordend middel is, om de geschillen te beslegten.

[En 't is derhalven niet te verwonderen, dat niet alleen Regtsgeleerden, en Vorsten eindelyk deze gewoonte hebben afgekeurd, en afgeschaft, Maar ook, dat de Kanoniken, en geestelyke, of Pauselyke Schryvers dit geregtelyk Kampen zwart gemaakt (h): en de Concilien, of zoo ge-

(h) Petrus Aloysius Cardinalis Caraffa.

„ Subis enim plerosque noscendi libido, quo authore sis
 „ tam detestabile scelus inventum, quove, ut ita dicam,
 „ malo parente tam pessima prodierit soboles, quo serino ab
 „ ubere lac, seu potius sanguinem suxerit, quo sub caelo
 „ adoleverit, quo demum sub Principe impune floruerit
 „ tantumque roboris acquisiverit, ut ubique gentium olim
 „ theatro, spectatoribus, patrinis, armis, ac martiali dia
 „ conditiis, multos mortalium in hanc singularis Martis
 „ arenam, cum ingenti humana natura strage ac ingenti
 „ Christiana Reipublica detrimento, lacefferis ac prostrave-
 „ ris: Donec gemino, & Petri, & Caesaris gladio armata,
 „ simul conspirans Pontificia ac Imperatoria Majestas, Duel-
 „ lum Christiano ex orbe penitus exterminandum curavit.

Z 3

Pano

genaamde heilige Sinoden, en Pausen (i)
mede by hunne geestelyke wetten, of
Ca-

Panormit. in cap. Felicis. de Torneamentis.

„ Omnes Ludos, in quibus periclitatur hominis salus aut
animarum, omnino tollendos esse, eo quod pugnent cum
verbo Dei.

(i) Baronius, ad annum 855.

„ Circa annum Domini 855 creverat, gravi animarum
damno, in populo Francorum abusus, ut causa saepius
Duello dirimeretur. Quod inolitum scelus ne ulterius
patraretur, Canonica censura dignaque severitate cohi-
bere statuit Synodus Valentina; his quidem verbis:

„ Statuimus juxta antiquum Ecclesiastica observationis
morem, ut quicumque tam iniqua, & Christiana paci
inimica pugna alterum occiderit, seu vulneribus debilem
reddiderit, velut homicida nequissimus, & latro cruen-
tus, ab Ecclesia, & omnium fidelium catu separatus, ad
agendam poenitentiam modis omnibus compellatur.

„ Ille vero qui occisus fuerit, tanquam sui homicida, &
propria mortis spontaneus appetitor, a Dominica oblatio-
nis commemoratione alienus sit, nec cadaver ejus juxta
sanctorum Canonum decretum, cum Psalmis, & oratio-
nibus ad sepulturam deducatur.

„ Supra quibus duobus titulis, propter funesta, & hor-
renda animarum, vel etiam corporum exitia, Christia-
nissimi Imperatoris pietas, sacerdotali omnium nostrorum
supplicatione, imploranda est, ut tantum malum a populo
fidelium suis publicis Sanctionibus amoveat, &c.

Apertissime vero Concil. Tridentinum id prohibet:

„ Detestabilis Duellorum usus, fabricante Diabolo intro-
ductus, ut cruenta corporum morte animarum etiam per-
niciem lucretur, ex Christiano orbe penitus exterminetur,
&c.

Deni-

Canons, op zwaare straffen het zelve verboden hebben.]

Ik vind, dat Guwye, Bischoep van Utrecht (k), al in den Jaare 1310 heeft verklaart,

Denique *Papa Gregorius XIII.*, ad omnes Christianos, etiam privatos, voluit hanc prohibitionem pertinere, per *Bullam Anni 1050. editam 9 Decembris*, quæ sic incipit:

Ad tollendam detestabilem, &c.

[Zie vorder eenige plaatsen aangehaald by den *Professor Otto: Not. præc. in Europ. rer. publ. cap. 11. de Gallia* § 43. pag. mihi ex edit. 4ta. 187. & in *not. d. p.* 187.

„ *Ut lites perplexa duello finirentur, mos Francis solitus erat, tempore Ludovici Pii A. 831. & Philippus pulcher edictum de modo tenendi duellum proposuit.*

„ *Impiam illam consuetudinem tollere annexi sunt Pontifices, Episcopi, Concilia, etiam Ludovicus I. & Henricus IV. vid. Bodin IV. de rep. c. 17. Thuan. lib. 120. Mabillon IV. de re diplom. c. 30. § 1. ac plenius Savaro de duellis. Du Frene diss. 29. ad Joinvillam de Guerres privées, & du droit de guerre, ut & ad Alexiad. pag. 294. & Glossar. V. duellum, ubi Philippi edictum.]*

(k) In de Provincie van Utrecht is al in 't begin van 't Jaar 1300 het Kampen den Regeerderen der Stad Utrecht, en vooral den Bischoep tegen geweest, hoewel niet duidelyk by Wetten, of Keuren verboden: en daarom nog somwylen by oogluikingen, en onder voorbedruefting toegelaten: dit blykt, onder andere, uit een brief des Bischoeps, aldus luidende:

„ Wy Gwhy, by der genade Godes, Bischoep tot Utrecht, doen condt allen den genen die desen brief

Z 4

„ zel-

klaart, dat de Kampgevegten, tegens het regt, en de toegelaate gewoonte van de Stad, en den Lande van Utrecht, streden, en dat niemand daar toe mogt werden gedwongen, dan alleen wanneer hy de zelve vrywillig aangaan wilde, als te zien is in den brief zelv, hier onder voortgebragt (k).

Dog al voor de tyden van Paus Gregorius had *Cælestinus* de derde, in *cap. 2. extra de cler. pug.* het *Kampen* genoemd een zeer kwaade gewoonte der Saxen: welke, niet tegenstaande dat Keizer Karel de Groote de zelve heeft getragt te beletten, en te verbieden, de zelve Saxen

„ sellen sien, of horen leesen: Also dat wy niet en
 „ houden voer regt, of woente van onser Stad, of
 „ van den Lande van Wtrecht, dien Camp, die Ghe-
 „ raerd Laekeman, en Neysser Heynric de Engelsch
 „ aengenomen hebben, maerals voer een Wilcoer, be-
 „ houden hoere Stadregt, en hoer vryheit. In oirconde
 „ dese letteren bezegelt mit onzen Zeghel. Gegeven
 „ in 't Jaar ons Heere M. CCC, ende thiene, des ag-
 „ ten dages na Paeschen.

MS. Boek van de Privilegien van Utrecht, geteekent B. fol. 47.

zen egter behouden hebben gehad , en daar van niet willen afftaan.

Meer voorbeelden van Pauselyke verboden vind men in laater tyden, als van Paus Julius de II^{de}, in 't Jaar 1508; en Paus Gregorius de XIII^{de}, welke in't Jaar 1582 het Kampen verboden heeft op gelyke wyze, als die voortyds by het *Concilie* van Trenten verboden was geweest, te weeten, op straffe, dat de Kampioenen, boven verbeurte van alle hunne goederen, in den ban gedaan, voor eerloos verklaard, en als doodslagers gestraft zouden worden.

LXXI.

*'t Kampen [in de 14de, en 15de eeuw,
en] naderhand nog somtyds on-
gedwongen geoeffend.*

Maar, gelyk als een diep ingewortel-
de gewoonte niet zoodaanig, ende
op eene tyd kan werden uitgeroeid, dat
'er geene overblyffels, nog voetstappen
meer van zouden kunnen worden be-
speurd; zoo [zag men nog overvloedige
voorbeelden van geregtelyk Kampen in
de 14de, en 15de eeuw in Vrankryk (*),
Neder-

(*) Den Historischryver Froffart beschryft een zeer
gedenkwaardigen Kamp, voorgevallen in den Jaare 1387,
tussen twee Fransche Edelluiden, aldus:

„ Het is in Vrankryk gebeurt, dat een zeker Edelman
„ uit het Hof van den Hertog van Alencon, met ge-
„ weld verkrachte de huisvrouw van een ander Edel-
„ man, die buiten gereift was; dewelke, zoo haest
„ als de man t'huis gekomen was, hem met schreyen-
„ de oogen geklaegd heeft het geweld, dat haer aen-
„ gedaen was. De Edelman heeft het feit den Her-
„ tog van Alencon geklaegd. De ander miszaekte het
„ zelve hertnekkiglyk. Den welken alsoo wat meer
„ dan billik was toegedaen de Hertog, daer hy voor
„ be-

„ beschuldigd was, zoo heeft de gene, dien het on-
 „ gelyk gedaan was, aen den Raed van Parys *geap-*
 „ *pelleert*. Een jaer lang, en daer over, is de zaek *be-*
 „ *disputeerd*: En alsoo de huisvrouw hem het feit sta-
 „ diglyk te last leidde, en hy het zelve hertnekkiglyk
 „ verzaekte, is eindelyk beslooten, dat zy den twist
 „ onder hun beiden met de wapenen zouden ter neder
 „ leggen. Zy zyn op een zekeren dag, die zy zelve,
 „ of de Zegsluiden gesteld hadden, aen den anderen
 „ gekomen, eerst te paerd, en daer nae te voet. In
 „ desen sryd en heeft niet de blinde fortune, dewel-
 „ ke in zoodaanige dingen plag te heerschen, maer
 „ veel eer de billykheid, en vromigheid haer kragten
 „ getoond. Want de geene, die de reinigheid van zyn
 „ huisvrouw liever gehad hadde dan zyn eige leven,
 „ heeft ook niet gevreesd voor de zelve zyn hoofd te
 „ wagen; zyn vyand gedood hebbende, en alsoo
 „ opentlyk toonende, dat God, die alle boosheden
 „ straft, de wraeke gedaen heeft. Den dooden heeft de
 „ Scherpreghter naer de galg gesleept, en naderhand op-
 „ gehangen: dewelke, indien [hy't] gewonnen hadde,
 „ was de vrouw, met permissie van den Raed, verwesen
 „ om verbrand te worden: en de man zoude ook de schan-
 „ de moeten lyden, die zynen vyand geschiedde. Alle
 „ de Edelluiden preezen den overwinnaer, en loofden
 „ zyne vromigheid; dat meer is, de Koning van
 „ Vrankryk, uit een zeer eerlyke genegenheid zyns
 „ gemoeds, niet toelatende, dat de vroomen daeden
 „ ongeëert zoude blyven, heeft hem belooning, en
 „ terstond een schoone schenkadie gedaen, en daer nae
 „ met zekere jaerlykse inkomsten zyn leven lang voor-
 „ zien, en ryk gemaekt.

[Zie Frossart, in zyne *Historien van Vrankryk, in 't*
III. Boek, in 't begin

De Auteur heeft hier gebruikt eene oude overzetting,
 gedrukt te Leyden by Jan Jakobsze Paets 1587. *bl. 212.*
 enz. Zie anders de Latynsche overzetting door Sleidanus

pag.

Nederland (†), en andere gewesten, en zelfs] zyn ook somtyds in Holland deze Lyf-gevegten gezien naa die tyden (a): niet als te vooren uit dwang, en nood-

pag. m. 143. en vergelyk daar mede het omftandiger verhaal van eene anderen Schryver, alhier LXVI. (a). bladz. 307.]

[(†) Meyerus in ann. Flandria ad ann. 1384. lib. 14. folio mibi 202. ex edit. 1561:

„ VI. Kal. Octobris inter duos claros Cives Gandenses
„ Simonem Rym, & Johannem Falcum vulgo Zickel,
„ ortum duellum, ideo quod Joannem arcani Consilii
„ nobilitatis Gandavensibus proditi Simon insimularet, &c.
„ Pugnatum in Oppido Insulensi, reusque Falcus victus,
„ & occisus.

Idem J. Meyerus in d. Annal. Flandria lib. 16. op 't Jaar 1431. fol. mibi 276. verso:

„ XII. Kal. Julias Atrobasi duellum inter Malinum &
„ Burgo, & Hectorem Flaviacum Burgundici ambos nomi-
„ nis. Causa, quod Hectorem apud Philippum Malinum
„ accusaras de transfugiendo ad Regem Carolum. Specia-
„ tores ejus ludis multi erant Nobiles, ac clari viri: ut
„ ipse Philippus Comitesque Fani Pauli, & Ligniacus, Lu-
„ dovicus, & Theobaldus a. fano Pauli, Johannes Fla-
„ viacus, Hectoris frater, Ugo Alnatanus, alique complu-
„ res. Postquam pugnassent aliquamdiu, neutro adhuc vul-
„ nerato, capi illos Philippus jussit, crimen, si quod erat,
„ remisit, pacemque inter illos conciliavit.]

(a) Hier van geeven ons de Jaar-boeken van deze, en de naabuige Landschappen wel eenige, maar egter weinige voorvallen, in opzigt van de voorgaande meeninge;

noodzaakelykheid, maar uit een vrywil- lige

nigte; ende wel meest van Twee-gevegten onder den Adel, de Ridders, en Hooge Staats-dienaars, ontstaan uit trotsheid, en yver-zugt, twee helse uitbroedsels, die onder de Gunstelingen der Prinsen meer dan elders gevonden werden.

Ik vinde in de Rekening van de Abdy van Rynsburg, die Hr. Jan van de Woude, Rentmr. Generaal doet aan de Abdiffe, Vrouw Agnes van Heury, in de Jaaren 1383, en 1384. van een uitdaaging, en Kamp, te Rynsburg voorgevallen.

In den uitgaave:

⌘ ⑆ d.

- „ Item, geven Simon Godolfz van Foytges
- „ knecht recht, en van paerde-kost, doe men
- „ Willaem Konstantz an sprac te Camp f 1-6-8
- „ Item, by Jan van Raemsdonk, geven des Don-
- „ redaghes voer onsen Vrouwen dach te Licht-
- „ misse Aelbregt te Kamp f 4-0-:
- „ Item, geven den selven voor zyn hantschoen. f 0-0-8
- „ Item, in Willams geven des Vridages na Vin-
- „ cula Petri te teergelde, dat hy reed tot Jan
- „ de Burggrave, om de Kamp. f 0-8-:
- „ Item, des anderen daghes daer na geven te
- „ teergelde Willamen Stevenz, dat hy reet
- „ tot Utrecht om meester Dirc f 0-5-4
- „ Item, by Jan van Raemsdonk geven de Kemp,
- „ die Willaem Konstantz angesproken zou-
- „ de hebben, 4 gr. f 1-6-8
- „ Item, geven op S. Crispins avond Jacob Wil-
- „ lem Stalle te teergelde, dat hy reet om Mr.
- „ Dirc t'Utrecht f: -6-:
- „ Item, geven des Donredages na Jaersdage Jan
- „ Willamsz te teergelde, dat hy reed om Mr.
- „ Dirc t'Utrecht f: -6-

Van

366 REGT en GEBRUIK

Van deze zaak is geen verdere uitgaaf gevonden, al-
zoo die niet is voorgegaan, maar bygelegd, of, zoode
Rekenmr. zegt, gedaalingt.

Niet alleen in *Holland*, maar ook in *Engeland*, niet
tegenstaande de uitdrukkelijk verbiedende Wetten des
Koningr. ks, heeft zulks plaats behouden: Als die
grootte Staa-kundige, en den Nederlanderen zoo aan-
genaame Engelse Afgezant, *de Ridder William Temple*,
in zyn geleerde *Inleidinge tot de Historie van Engeland*,
aldus beschryft:

„ Behalven deze veranderinge, enz. vernietigde deze
„ Noormanse Koning (*Willem*, bygenaamd *de Overwin-*
„ *naar*) enz. verscheiden oude Saxise Wetten, enz.

„ Verders nam hy alle *Regts-bedwang*, en *Oordeel* over
„ burgerlyke zaaken t'eenemaal uit de handen der *Bif-*
„ *schoppen*, waar in de zelve waren geweest onder alle
„ de voorige *Saxise Koningen*, na der zelve bekeeringe
„ tot den Christelyken Godsdienst: en bepaalde de *Ges-*
„ *stelyken* binnen de oefeninge, en 't bewind van hunne
„ *Geestelyke magt*.

„ Hy poogde twee oude plegtigheden van te *Regt-*
„ *stellings* te vernietigen, die onder de *Saxen* met groot-
„ te staatigheid wierden gebruikt; zelfs in hunnen Chri-
„ stelyken stand, hoewel de zelve maar overblyfselen
„ waren van hunne oude Heidense bygeloovigheden;
„ dog die zoodaanigen wortel in de gemoederen des
„ Volks hadden geschooten, dat ze door den nieuwen
„ Gods-dienst niet konden uitgeroeid werden.

„ Deze waren 't onderzoek door 't *Oordeel*, en door 't
„ *Kampvechten*.

„ Het eerste geschiedde door *Vuur*, of door *Water*;
„ en werd alleenelyk gebruikt in Halz-straffelyke zaa-
„ ken, daar de beschuldigingen kragtig, en 't vermoe-
„ den groot, dog geene genoegzaam klare bewyzen
„ waren.

„ In 't *Vuur-oordeel* wierden de Betigten in een open
„ plaatse op een effen grond gebragt, daar, verscheide
„ gloeyen-

§ gloeyende ploeg-yzers op ongelyke tuffen-wyden
 „ gelegtzynde, zy geblind over de zelve gaan moesten;
 „ ende, indien zy'er onbezeerd afkwamen, onschuldig
 „ verklaard, maar, hunne voeten gebrand zynde, als
 „ fchuldige verwezen wierden.

„ In die van 't *Water*, wierden de Beschuldigten in 't
 „ water geworpen; zonken ze aanftonds, zy wierden
 „ onfchuldig geoordeeld; en fchuldig, indien zy dree-
 „ ven: 't zy dan, om dat dit dryven fcheen te ftryden
 „ tegen den aart van alle zwaare lichaamen, ofte om
 „ dat die heldere Hoofd-ftoffe, als hen niet willende
 „ ontfangen, de zelve als bevleekten uitspoog.

„ Het *Vuur-oordeel* werd gepleegd aan Luiden van
 „ hoogen, en die van 't *Water* aan menfen van minderen
 „ staat: ende die beiden gebruikt in befchuldigingen van
 „ onkuisheid, vergiftinge, en (zoo genaamde) too-
 „ very.

„ Deze te *Regt-ftellingen*, hoewel op geene reden ge-
 „ grond, wierden nogtans geagt door lange ervaren-
 „ heid goed gekeurd te zyn geweest: En (vertrouwe
 „ ik) des te meer, om dat het immers zoo moeyelyk
 „ was, naderhand eenige bewyzen van *Onfchuld*, als
 „ vooren eenige blyk van *Schuld* te vinden.

„ Zy wierden in 't gemeen *Oordeelen Gods* genoemd,
 „ ende gepleegd met zekere Kerk-gebaaren, Gebeden,
 „ en andere Plegtigheden, die 't gemeene Volk een
 „ rad voor de oogen draaiden, ofte liever, als vervoer-
 „ den tot die gedagten, dat de zelve heilig, en regt-
 „ vaardig waren.

„ 't Onderzoek van *Kamp-vechten* gefchiedde door
 „ een *Twee-gevegt* tuffen den Beschuldiger, en Beschul-
 „ digden, in een *Stryd-perk* daar toe aangefield:

„ En was gebruikelyk in zaakelyke, en halz-flaffe-
 „ lyke Gedingen, in welke geen klare blyk van daa-
 „ delykheid door getuigen, of andere omftandigheden
 „ konde werden bygebragt.

„ De *Overwinnaar* wierde *vry* gefproken, en de
 „ *Over-*

lige overgifte, en toestemminge (b), waar in de Beroepene, afgaande van zyne voor-

„ *Overwonnen*, indien hy niet in 't *Veld* verslaagen was,
„ veroordeeld.

„ Deze wierden met veele plegtigheden volbragt,
„ ofte in tegenwoordigheid des *Konings*, die 't *Twee-*
„ *gevugt* toegestaan hadde, ofte van zekere *Regters*,
„ door hem tot die byzondere zaake aangesteld.

„ De *Koning* vernietigde deze *Onderzoekingen*, als
„ Onchristelyke, en Onregtvaardige; ende bragt alle
„ zaaken tot het oordeel van personen van *gelyken*
„ *staat*, ofte een *Jury* van twaalf mannen, door wet-
„ tige Dingtaalen.

„ Het laatste (dat is, het *Kamp-vegten*) is nogtansin
„ de volgende Reggeeringen eenige weinige maalen ge-
„ bruikt geweest.

[Z. *XLII.* (a).]

(b) Dat al voor lange de onregtmatigheid, en onredelykheid van het Kampen verklaard is tegens 's Lands wetten, gebruiken, en vryheden te slyden, maar egter om de hardigheid des Volks, en aanklevende gewoonte, vrywillig aangenomen zynde, by oogluikinge is toegelaaten, blykt, onder andere, zeer klaar uit de verklaringe van den gewezen Vader der Kerke dezer Landen, den Bischop van Utrecht, hier voor reeds bygebragt *LXX.* (k).

Dat in laater tyden de beroepinge ten Kampen, en het Kampen zelve nog vrywillig is geoeffend, en gebruikelijk geweest, geeft onder andere te kennen de Kampberoeping des Konings van Vrankryk, François de I, gedaan den 28 Maart 1528, aan Keizer Karel V. den Keizer door een Heraut uit Parys met een beroep-brief ten Tweegevegte uitdaagende: welk beroep door den Keizer is aangenomen, in een brief aan den Koning
gezon-

voordeelige Handvesten , kwam te be-
willigen ; nadien het naar Regten elk een
altoos vry staat , van zyne voordeelen af-
stand te doen.

gezonden , zynde de bestemde plaats aan de Riviere by
Pontarabie: Dog is van het gevegt zelf niets gevallen.

Dit geven ook te kennen verscheide *Handvesten* van
Landen , hier voor uitgeschreeven ; in welke gezegd
werd , dat men de Poorteren niet mag te *Kampe* uit-
daagen , uitgenomen , indien zy zulks toestemden , en
bewilligden.

LXXII.

Billyker Wetten , en Regts-pleegins- gen ingevoerd.

Dog buiten deze vrywillige overgif-
te , heeft dit moord-daadig , en on-
redelyk Regts - pleegen , welkes uit-
komst meenigmaal den aller onschuldig-
sten (*) veroordeelde , en ten galge doem-
de ,

(*) Dat veeltyds de onschuldigen de nederlage kregen ,
en vervolgens onregtvaardig veroordeeld , en als schul-
dig gestraft wierden , [en in tegendeel , dat somtyds
de schuldige werd omgebragt , zulks kan uit de voor-
beel-

A a

de, in deze Landen opgehouden: en hebben de Graaven van Holland, met bewillinge, en goeddunken der Staaten, en alle andere Overheden, dien het toekwam, Wetten te maaken [voor] den Lande, [voor] Steden, Landschappen, en byzondere Heerlykheden, regtvaardiger waarheids-onderzoekingen, billyker Wetten, en Regts-pleegingen, zelfs in de zwaarste misdaden, voorgeschreven (b), en de zelve ten gebruike ingevoerd.

beelden van veele eeuwen bewezen werden: [Om van het laatste maar een voorbeeld by te brengen:]

Hermannus 3. de *miraculis S. Maria Laudunensis* cap. 28.
 „ Unde Laudunum reductus, & contra Anselmum hac ne-
 „ gantem duelli certamine congressus, protinus superatus,
 „ & victus est, forsitan, ut multi putarunt, pro fidei
 „ violata reatu, qua promiserat fidem Anselmo, quod eum
 „ non desereret.

(b) Zie doorgaans de *Handvesten der Landen, en Steden*, die meest alle van de manier van Regts-vordering zo in Burgerlyke, als Halz-straffelyke zaaken spreken.

Als mede de *Wille-keuren*, zoo van de oudste, als van jonger tyden.

Insgelyks de *Instructie van 's Hof van Holland*, van *Philips van Borgonje*, van den Jaare 1434.

Van zyn Zoon *Karel van Borgonje*, van den Jaare 1462.

Van *Keizer Maximiliaan*, des Jaars 1510.

Van *Keizer Karel de V.*, van den Jaare 1531.

Ende voorts van zyn Zoon *Philips*, des zelfs zoo Burgerlyke, als Halz-zaakelyke Bevelen.

LXXIII.

LXXIII.

*Voorbeeld van een laater vrijwillig
aangenomen Kamp.*

Onder deze laater Kamp-stryden, vrijwillig aangegaan, komt ons eene te vooren tusschen Willem van Leeuwen, woonende te Alfén, die in den jaare 1363 was Hoog Heemraad van Rynland, en Boudyn Jansz, woonende te Delft, beide Schildknaapen [, welke] hoewel hem onze sloffe Gedenk-schryvers verzuimt hebben te Boek te slaan, egter den Nakomeling zeer omftandig blykt uit de Rekening der Onkosten, die de Graaf te draagen hadde [(a)]; en die, aangeteekend ge-
von-

[(a)] Dat de Graaf, zoo haast de Twistelingen Kamp-vast waren verklaard, alle onkosten te draagen hadde, zoo van Lyfs-onderhoud, Scherm-kosten, Kamp-gereedschappen, kleedingen der Kampers, als 't toestellen des *Kampvelds*, met alle den aankleeve van dien, is hier voor kortelyk getoond. [XLII. 209. bl. en XLIII. 211. bl.] Gelyk zulks ook blykt uit de *Rekeningen*, die gevonden werden in de *Graafelykheids Rekenkamer van Holland*; alwaar dit volgende, aangaande de

A a 2

twee

372 REGT en GEBRUIK

vonden in de GraavelykheidsRekenkamer,
zommige Oudheid-lievers dezer Landen

waar-

twee voormelde Kampers, werd bevonden ten lasten
van den Graave gebragt te zyn: 't welke wy aanmer-
kelykheids halven zullen uitschryven.

	po.	sch.	d.
„ Willem van Leeuwen (1) spreekt an Bou			
„ dyn Jansz (2) te Kampen, 's Maandags			
„ naar beloken Paaffen.			
„ Willem komt weder tot Delft op den			
„ Meydag, ende spreekt an met een paar			
„ Handschoen.			
„ Willem komt tot Delft's Maandags op			
„ Sint Odolphus-dag, (3) tot der ander Kla			
„ ge. Item, een paar Handschoen.			
„ Willem komt tot Delft's Maandags op			
„ S. Jacobs-avond, (4) en spreekt an ter			
„ derde Klage. Item, een paar Hand			
„ schoen.			
„ Willem komt tot Delft's Maandage na			
„ S. Gillis-dag, (5) voor de vierde Klage;			
„ ende ontfangt Boudyn de Handschoen.			
„ Item, een paar Handschoen.			
Somma van onkosten	f 18	5	10
„ Willem van Leeuwen, ende Kophase zyn			
„ Meester-Schermer gegeven tot heuren			
„ kosten mede te doen in de leste Weeke			
„ doen hy leerde Schermen, voir hoir dag-			
„ geld, hoirlyk daags 6 groten, komt 21			
„ Schilden, maaken	f 6	1	4
„ Item, van tien ellen rood oranje la-			
„ ken, die Willem, en Kophase sijn Mee-			
„ ster hadden tot haaren Kamprokken, kof-			
„ ten			

waardig geagt hebben uit te schryven;
welke [Rekening,] nagezien zynde,
veele

	po.	sch.	d.
„ ten d'elle 10 Schellinge, 6 deniers, maa-			
„ ken	5	5	
„ Item, van 2 Boekswaarden, ende een			
„ Boeklaar, daar sy mede leerden Scher-			
„ men. kosten	1	4	
„ Item van 12 paar Handschoen, die sy			
„ in de leste 6 Weeken hadden, hoirlyk			
„ een pair die Weke, daar sy mede leer-			
„ den: kosten 't paar 8 Deniers. maakt		8	
„ Item, een Bode gesend van Delff op 't			
„ Sant (6) aan den Burg-graaf, (7) ende			
„ hem te wete dede, dat hy 't Kryt (8)			
„ dede maaken; van sijnen Loon	2	8	
„ Item, Geerlas, Heer. Janz. Klerk, en-			
„ de Gerrit van Woerden, myn 's Heeren			
„ Bode, een reise gereden tot Leyden te			
„ paard, om die maate van den Kamp-			
„ swaarden, ende van anders hoiren toe-			
„ behooren, van hoiren kost een nagt 22			
„ groten, maaken	14	8	
„ Item, van 3 Riemen, (9) daar men den			
„ Kamp mede gerwede (10) kosten	1		
„ Item, van den Swaarde, daar hy mede			
„ vagt, kost by Kuphase.	2	13	4
„ Item, een Bode, die 't haalde wt ter			
„ Hage te Leyden, van zyn Loon.			
„ Item, van een Linnen-broek, daar die			
„ Kempe (11) mede gegerwet (12) was,			
„ doe hy vagte, kost	6	4	
„ Item, Willem van Veen, ende Jan Bog			
„ ge. van hoiren kost die sy deden in den			
„ Haag, doe sy getogen waren aan den			

A a 3

„ Rade

374 REGT en GEBRUIK

veele onzer te neder gestelde Kamp-wetten, en gebruiken zal bevonden worden te bewaarheden.

	po.	sch.	d.
„ Rade, ende aan Heeren Janne, om waar			
„ te neemen waar men den <i>Kamp</i> vegten			
„ soude, weder te <i>Delft</i> , of in den <i>Hage</i> ,			
„ ende te bevragen aan de <i>Griet-waarders</i> ,			
„ ende wie 't <i>Kryt</i> houden soude	f 16		
„ Item, <i>Willem van Leeuwen</i> voorsynen			
„ kost, die hy in den <i>Haag</i> dede in de leste			
„ Week doe hy vagt, van des hem ont-			
„ brak, boven sijnen Dag-gelde, met <i>Ko-</i>			
„ <i>phase</i> synen Meester	f 1		
„ Item, van den <i>Boekel</i> , ende van den			
„ <i>Boeklaar</i> , Mr. <i>Sijmans</i> , den Beeldmaa-			
„ ker tot <i>Delft</i> .	f 2	8	
„ Item, een paar <i>Hand schoen</i> , daar hy			
„ den <i>Kamp</i> mede vagt	f	1	4
„ Item, van den <i>Kamp-stoel</i> . (13)	f	13	4
„ Item, <i>Jan de Vos van Loyden</i> , de <i>Tal-</i>			
„ <i>man</i> .	f		
„ Item, den <i>Kempe</i> gegeven tot <i>Offer-</i>			
„ <i>gelde</i> , tot <i>Biegte-gelde</i> , den <i>Paap</i> , ende			
„ den <i>Kofier</i> , die hem de <i>Misse</i> dede, doe			
„ hy ten <i>Kampe</i> ging.	f		6
„ Item, de <i>arme Luyden</i> , die in de <i>Ker-</i>			
„ ke baden om Gode	f	8	
„ Item, myns Heeren <i>Graven Garsoen</i> ,			
„ (14) die een Paard bragt wt ter <i>Hage</i> , dair			
„ die <i>Kempe</i> mede te <i>Kryt</i> reed, te			
„ <i>Drink-gelde</i> mede gegeven mede t'huis			
„ te trekken	f	6	8

Somma f 56: 19: 0

Het

Het welke, naar onze hedendaagse Rekening, 1 Pond Hollands tegen 15 *Stuivers* gerekend; 1 *Schelling* Hollands voor een Blank, of 12 onzer penningen, ende 12 *Deniers* voor een *Stuiver*; zoude komen te bedraagen een Somme van 42 *Guldens*, 13 *Stuivers*, 14 *Penningen*. Zie *Sim. van Leeuwens* Rooms-Hollands-Regt. 4 Boek, 35 Deel.

[Ter verklaringe van de plaatsen in de voorf. Rekening, gemerkt (1), (2), enz. diend:]

- (1.) Woonde te Alphen, was Schild-knaap, en Ao. 1363. Hoog Heemraad van Rynland.
- (2.) Woonde te Delft.
- (3.) Op den 2 Junii.
- (4.) Op den 24 Julii.
- (5.) Op den 1 September.
- (6.) 't Huiz te Zant, by Katwyk, een Oud Adelyk Stamhuiz, den Heeren van Wassenaar aanbehoorende.
- (7.) Deze was Heer Dirk van Wassenaar, Burg-graave van Leyden, bygenoemd de III.
- (8.) Kryt, dat is 't Kampveld, met Kryt veeltyds omtrokken, als hier voor.
- (9.) Riemen, lange Zeelén van leder, of touw, waar mede 't Kamp-veld was omtrokken.
- (10.) Gerwen, omtrekken, omgorden.
- (11.) Kempe, de Kampioen, Kamper.
- (12.) Omgorden. Bekleeden, als hier voor.
- (13.) Zie voor, § 53.
- (14.) Garfoen, *Lat.* Garcio, Puer, een Jongen: *Gall.* Garçon, *Garfon*: *Ital.* Garzone: unde *Graco-barb.* γαργαριον.

Menfii Annales de Carolo Boëmo Imp.

„ *Omnia autem inferiorum menfarum paramenta, etiam de Garcionibus, de argento fuerunt.*

Affifa Panis, & Cerevisiæ ann. 51. Henrici III.

„ *Tribus fervientibus unum an. ob. Duobus Garcionibus, obolum.*

Brito Armoricanus Philipiad. ii. pag 378.

„ *Affuit e famulis Electi Garcio quidam, ipsum praedens; Cornutus nomine, fortis corpore, morsiter horribat cui dextra cultello.*

Et infra Electum alloquens jugulandus:

„ - - - - - *Ne me patiaris iniquo*

„ *Sydere damnari; ne Garcio funeris auctor*

„ *Gaudeat esse mei.*

[Zie ook de Rekening van den Rentmeester Generaal, aan de Abdiffe van Rynsburg, wegens een geregelyk Kampgevegt ontrent 't jaar 1383 aldaar gehouden, hier voor LXXI. (a) bl. 365.]

. LXXIV.

Een [ander] Voorbeeld van nog laater tyden.

Laater tyden hebben ook gehad Kamp-voorbeelden, hoewel in kleinen getalle, ten opzigte van vroeger jaaren; onder welke een zeer aanmerkelyke Kamp verhaald werd by den naarfstigen, en trouwen Schryver Pontus de Heuter (a), een

(a) Vide Ponti Heuteri rerum Austriacarum lib. 8. cap. 17. in vita Caroli V, cui Titulus, Describitur Duelum sive singulare Certamen duorum Nobilium apud Castellanos; Carolo V Cæsare Spectatore, & Judice.

een gebooren Delvenaar, die in 't Leven van onzen naast lesten Graave, Keizer Karel de V, op 't jaar 1522 zeer omftandig beschryft een Lyf-gevegt, daar over deze Groote Prins zelf, te gelyk Regter, en Aanschouwer zynde, te Regt zat, welk [tweegevegt,] hoewel in Spanje voorgevallen, egter ter bekominge van een breeder kenniffe der Hoffelyker, en Hooger Plegtigheden, omtrent deze Lyfstryden geoeffend, niet ongevoegelyk zal zyn, te dezer plaatse, en daar we deze onze Kampverhandelinge mede besluiten zullen, aan te laffen.

Ik gebruik 's Mans eigene, dog vertaalde woorden, op dat ook onze Landsluiden, der Roomsche taale onkundig, deel hebben in 't vermaak, en de nutte kenniffe dezer Uitmuntende Geschiedenisse.

LXXV.

BESLUIT DES WERKS,

*met een uitneemend Verhaal van
een Kamp, voorgevallen ten
overstaan van*

KEIZER KAREL DE V.

Op den 31 dag van Winter-maand, in den Jaare 1522, hebben de twee Edellieden te Valladolid, op 't Marktplain, in 's Keizers tegenwoordigheid, de Konnestabel van Castilie 't Regt bedienende, in een Twee-gevegt gewapend gestreeden (*), om een geschil uit geringe

[(*) Zie van dit kampgevegt in het breede den voorn. *Pont. Heuter. rer. Austriacar. lib. VIII. c. 17. ad ann. 1522. pag. (mibi) 205, 206. die het geheele geval omstandig gehoord te hebben uit den mond van een Hollandsch, of Nederlandsch Edelman, een oor-, en oog-getuigen, welke, den Keizer tot in Hispanie verzeld, en dit Kampgevegt zelf bygewoond, en gezien hebbende, het zelfde zeer levendig in de Fransche taal had beschreven, zoo als Heuterus aldaar zelf te kennen geeft.]*

ringe oorzaak. 't Behaagt ons het verhaal, en de plegtigheden dezer zaake van woord tot woord alhier in te voegen, zoo als een Hollands Edelman ten dien tyde met den Keizer naar Spanje vertrokken, en by 't Gevegt tegenwoordig geweest [zynde,] het zelve in de Franſche taale nauwkeurig heeft beſchreeven; op dat de Leezer de plegtigheid dier zaake, toen by de Kaſtiliaanen in zwang gaande, kundig werde, en door deze niet ongeuegelyke afweidinge zig verluſtige in het aangenaam verhaal der zelve:

Twee Jonge Edellieden, die geen van beiden nog ten volle vyf en twintig Jaaren oud waren, van oorsprong, en geboorte uit de Stad Sarragoſſa, en aan de doorlugtigſte Huizen van Spanje met Huwelyks-verbonden hunner Voor-ouderen ingelyfd, onderhielden langen tyd door overeenkomſte van gemoederen, en leer-oefeningen, een goede vriendschap, tot dat zy eindelyk, uit taarling-ſpelen in verſchil geraakt, zoo verre verrukt wierden,

den, dat ze beflooten in een Twee-fryd, op zekere plaats buiten de Stad, zonder iemands medeweeten, te Vegten. De eene was genaamt Pedro Torellio, d'ander Hieronimo Anka. Zy komen ter bestemde plaats, alleen met den Degen, en de Kappe (dat is een korte Mantel, by de Spanjaards gebruikelyk) gewapend; en gaan malkanderen te keer, tot dat, na verscheide wederzydse slaagen, en steecken zonder wonden, Torellio den Degen uit de hand gedraid is. Wat zoude d'ontwapende doen, zyn vyand ziende gewapend, en gereed om hem het leven te beneemen? Hy staat aan Anka d'overwinninge toe, onder beding, dat aan geen sterveling zyn nederlaage zal werden ontdekt; maar dit alles onder een eeuwig stilzwygen begraaven blyven; want te sterven hadde hy liever, dan met schande, en veragtinge te leeven. Anka belooft hem heiliglyk te zullen zwygen; en de Degens opgestoken hebbende, keeren zy, met wederzydse omhel-

helzingen, en vrindschap naar de Stad in hunne wooningen. Na verloop van weinige dagen hadde elk een 't verhaal dezer zaake in den mond, en in de Stad wisten de Snappers, en Klappeyen niet anders te kwaaken. Torellio daar op beschuldigd Anka van geschonde trouw, die de rugtbaarheid dezer zaake veroorzaakt te hebben, ontkent; maar [bekend] gehoord te hebben, dat zeker Priester van 't naaste Dorp, daaromtrent wandelende, om zyn Vee te beschouwen, 't Gevegt en d'Uitkomst van dien gezien, en het den Volke verteld hadde. De Veldpaap, hier op ondervraagd, gaf geen volkomen vergenoeging, en toonde zig wat meer, dan 't betaamde, op Ankas zyde; zulks dat Torellio, de getuigenis verwerpende, volhard Anka te beschuldigen, en hem te verwyten zyne trouweloozheid, die geen braaf Edelman en paste. D'ander in tegendeel stond pal op zyn onschuld, en bleef 'er onwrikbaar by. En dewyle de waarheid op geenerley

wyze

wyze konde werden beweezen, tragten ze de zaak te beveelen aan de uitkomst van een Lyf-gevegt.

Hier op bieden zy den Keizer een Verzoek-schrift aan, biddende, dat 'er naar gewoonte der Koningryken Arragon, en Castilie, op beider verzoek, dag, en plaats tot een Kamp mogte werden toegestaan. De Keizer wyft hen aan den Konnestabel van Castilie, als den welken 't oordeel over dusdanige zaaken was toevertrouwd. De Konnestabel, wanneer hy met redenen hadde gepoogd hen van 't Gevegt af te trekken, maar niets vorderde, en volgens de Wetten den Kamp niet konde weigeren, staat 'er ten leste 't Verzoek toe, en bestemt hun 't Marktplaats te Valladolid, op den 29 van Winter-maand, tot plaats, en tyd van den Kamp.

Op de Valladolidse Markt wierd een Perk toegesteld, lang 50, en breed 36 schreeden, omheind met 2 ryen scherpe paalen, in den grond geslaagen, en met
Dwers-

Dwers-houten aan den anderen gehegt; de Binnenste ry stond 5, en de Buitenste 6 voeten boven de aarde, met een Tusfen-ruimte van 18 voeten; in welker Midden (te rekenen op de Langte van 't Plein) 2 Schouw-tooneelen van hout, tegen den anderen over, waren opgeslaagen: Indien men 't Plein inde Breedte beschouwd, het eene wierd op de Regte, en 't ander op de Slinkse zyde gezien. Op 't midden van' yder Schouw-tooneel stond een verheven Gestoelte, met Goud Laken bekleed, en een Gouden Hemel gedekt; gelyk ook het gantse Gebouw met Zyde Tapyten pragtig gedekt, en behangen was. Het eene was voor den Keizer; en 't andere voor den Konneftabel toegesteld. Aan de Uit-einden van 't Plein waren kleinder Stellazyen van minder pronk opgeregt, voor de Vrinden, en Bloed-verwanten der Kampers. En op de zyden der Stellazyen waren 2 Tenten opgeslaagen, waar inne zig de Stryders zouden Wapenen. De Straat van
't Plein

't Plein was dik met zand bestrooid, op dat de Kampers niet struikelen, maar te vastcr staan zouden. Voor den middag ten 11 uuren was de tyd bestemd.

De Keizer aller eerst komende, zette zig neder op zyn Schouw-geftoelte, dien daar op een Gulde Roede behandreikt wierde, welke van hem ter aarde geworpen, het Teiken zoude zyn om 't Gevegt te staaken. Veele voornaame Edellen, en hooge Krygs-Bevelhebbers traden op 's Keizers aankomste voor uit, met Lyf-wagters aan beide zyden; en de Trompetters, en Trommelflagers slootten den rang.

Een weinig laater kwam de Koneftabel, een Heer van ruim 60 Jaaren, maar kloek van geest, en lichaem, met een deftig weezen, als zyn heerlykt Ampt betaamde, begaafd; Hy hadde een gulden Tabberd aan, en was gezeten op een Spaansen Klepper, zeer kostelyk met goude, en zyde Dekkleeden: In dien zelve staat waren ook 40 Edellieden, die
voor

voor hem te voet gingen: Agter aan volgden 6 Geheim-schryvers te paard, uitgedost met donker-geele rokken van Fluweel, en de paarden met blauwe satyne kleederen gedekt. Voor hem, als 's Konings Stedehouder, wierd het zwaard gedraagen, dat, vermids des Konings tegenwoordigheid, niet was uitgetoogen. De Zwaard-drager wierd gevolgd van zyn' Wapen-drager, die een kleed aan had, geborduurd met zyne Stam-wapenen. Wanneer de Konnestabel in 't Kamp-veld was getreden, naaderde hy aan 's Keizers Schouw-troon, groetende met gebogen lyve, beklom zyne Schouwplaats, en zette zig neder in zyn Gestoele.

's Keizers Lyf-wagters, zoo te voet, als te paard, omgingelden 't Vegt-plein tusschen de Staaketsels, niemand anders mogt daar binnen treden.

Daar op komt Torellio, als Beroeper van den Kamp, verzeld met den Admirant van Kastilie (zyn Wapen-
B b
heer)

heer (a), den Hertog van Vejar, van Albuquerque, en meer andere Grooten, en doorlugtige Mannen. Hy was gekleed in een korten Rok, met Marters-bont gevoerd. Voor hem wierd gedraagen een Stryd-byl, van die soorte, die de Franschen *Haches* noemen, een Spaanse Zyd-, of Steek-degen, een Tafereel, verbeeldende zyne Stam-wapenen, ende een Wapen-rok. Met dit Tafereel, en eenige andere, daar de Kamp-Wetten-kortelyk op gesteld waren, treed hy voor den Keizer, dien hy met diepe eerbiedenis groet; en, zig keerende tot den Konneftabel, doet [hy] hem 't zelve, en begeeft zig alzoo naar zyn Tent.

Hier op komt Anka in 't Stryd-perk, als van Torellio ten Kampe Uitgedaagd, op gelyke wyze gekleed, behalven dat zyn Rok met Hermyne-vellen gevoerd was; verzeld met den Mark-graave van Brandenburg (zyn Wapen-heer (a)),
den

(a) Wapenheer, *Patrinus*. Zie hier voor § 30, in de Aanteekeningen (b).

den Graave van Genois, den Hertog van Najara, en van Alba, den Graaf van Benevento, den Marquis d'Aguilar, en andere Grooten. Voor hem wierd 't zelve Tuig gedraagen, als voor Torellio. Hy, den Keizer, en Konnestabel gegroet hebbende, spoeide naar zyne Tent.

Vervolgens wierden hunne beider Wapen-tafereelen, en Wapen-rokken voor de Zit-plaatse van den Konnestabel opgehangen.

Voorts liet hen de Konnestabel voor zig komen, daar zy, met een Priester de handen te samen voegende, die leiden op de Euangelien, en een Christus houte Kruis-beeld; zweerende, dat zy ten Kampen traden alleen om de gerechtigheid hunner zaak te verdedigen, dat ze geenerhande soorte van bedrog, kwade trouwe, bezweeringen, of vergift, nogte de kracht van eenige steenen, of kruiden gebruiken, maar alleenelyk door hunne natuurlijke kragten, en vernuft, naar de overwinning tragten zouden; enkel steunen-

B b 2

de

de op de hulpe Gods, van S. Joris, en de H. Maagd Maria, en op de hulpe van hunne Wapen-heeren.

Toen bragten de 2 Wapen-heeren de Wapenen van beide de Kampers in een houte kiste voor den Konnestabel, die zoo wel 't geweer, daar zy mede vegten, als zig mede dekken zouden, nauwkeurig bezag; en daar na, die in een Schaale leggende, en der zelve zwaarte woog; dewyl die te saamen niet min dan 90 Ponden, maar wel meerder weegen moesten: 't welk gedaan [zynde], wierden de Wapenen in yders Tente weder gebragt.

Nu wierd 'er een Edelman van elke zyde in de wederzydse Tenten afgeschikt, die de Wapen-gording bywoonen, en alle bedrog zouden voorkomen.

Onderwylen trad de Konnestabel van zyn Schouw-plaats, beschikkende, en bestellende alles met een staatige deftigheid, wat 'er in 't Kamp-veld noodig ware. Daar na, met 12 Edelen verzeld, zet hy zig neder in een der vier Hoeken van 't
Stryd-

Stryd-perk, en zend gelyk getal van Edelen in den Hoek daar tegen over. En de twee overige Hoeken wierden yder van 3 Edelen ingenomen.

Als 'er daar op met het steeken der Trompetten stilte gemaakt was, verkondigde 's Keizers Veld-maarschalk met een heldere stemme in yder der vier Hoeken, dat zig niemand, geduurende 't Gevegt, vervordere eenig gerugt te maken, op verbeurte van 't leven; nogte den Kampers met woorden, stemme, niezen, fleuiten, wenken, hand-gebaar, ofte eenig ander lichaamelyk teiken, en beweeginge, aan te zetten, of te verbaazen, aan temoedigen, ofte verflauwen, te verschrikken, of heftiger te maaken, den Stryd te doen beginnen, ofte verlaaten, dan alleende genen, die 'er toe gesteld waren.

Eer lang kwam Torellio (de Beroeper) geheel in 't yzer, en met zyn Wapen-heer verzeld, in 't Perk te voorschyn, hebbende een Stryd-byl in de vuist, en Degen aan de flinker zyde. Gevraagd

B b 3 van

van den Konnestabel wie hy was, en om welke oorzaak hy aldus gewapend binnen trad; meld hy zynen naam, en d'oorzaak van zyne komst. Daar op ontdekt de Konnestabel zyn aangezigt, kent, en neemt hem aan; sluit den Helm weder toe, en beveelt hem tot den anderen zyde - hoek van 't Plein over te gaan, daar hy van de 3 Edel-luiden, in 't midden van hen, ontvangen is.

Voorts stapt de Konnestabel in den overstaanden Hoek, en zet zig daar neder tusschen de 12 Edelen: den Gedaagden Anka ontfangt hy hier op de zelve wyze, en met gelyke plegtigheden, en belaft hem mede in den nevenstaanden Hoek, tusschen de 3 Edelen over te gaan.

Waar na de Konnestabel weder naar zyn Schouw-plaats opklom, en zig neder zette.

Als nu ten tweede maal de Trompet gesteecken was, vielen de Kamp-vegters, nevens hunne Wapen-heeren op de knyen, en deeden 't Gebed; waar op zy van de
Wa-

Wapen-heeren omhelsd , tot manhaftigheid aangemoedigd , vaar wel gezegd , en voorts tot hunne Tenten wedergekeerd zyn.

Nu gaf de Trompet het derde teiken , daar de Beroeper Torellio moedig op te voorschyn komt , en , als uit zyn treden bleek , met een brandende fierheid ; In tegendeel kwam de Beroeper Anka met een bezadigden gang. Als zy nu den anderen waren genaaderd , slaat Torellius Anka met zoo geweldigen slag op 't hoofd , dat hy hem iet weinig deede aarzelen , Maar Anka , den moed hervattende , bleef hem niet schuldig. Dog wanneer zy nu eenigen tyd malkanderen met geduurige zwaare slagen dapper hadden gebeukt , zulks , dat de Bylen aan stukken sprongen , en ze verwoedelyk den anderen aanvloegen , en worstelden ; zoo heeft de Keizer (niet willende dat die dappere mannen hunne sterke lichaamen zouden verwringen , en ten oorloge onbekwaam maken door dusdaanigen Spiegel - gevegt ,

B b 4

ook

ook niet met de overwinninge aan den eenen toe te stemmen, den anderen voor al zyn leven ten spot, en schande, te doen zyn; dewyle hy besloot, dat ze beide, wederzyds ter eere, hadden genoeg gedaan) met het nederwerpen van zyn gulde Roede 't Gevegt afgebroken. Fluks schooten de 30 Edelen, als Kamp-bezorgers, toe, scheidden de Vegtende ter nauwer nood, en met tegensparteling van malkanderen, hen wegleidende yder in zynen Hoek. En verklaarde de Keizer, nademaal 't Geschil ware ontstaan om de Overwinning, en om Eere, dat ze daar aan hadden voldaan; Uitspraak doende, dat geen van beide Overwinnaar zoude zyn (b).

De

(b) In vroeger tyden heeft ook *Alphonfus*, Koning van Spanje, een gelyke Uitspraak gedaan van een Gevegt, dat met grooter hardnekkigheid wederzyds 3 dagen lang wierd staande gehouden; 't welk we aldus beschreeven vinden by *Caraffa*:

„ *Emicuit vero virtus ac robur in illo solenni Duello,*
 „ *intra Rodericum Pacz de Viedma, & Pacium Rode-*
 „ *ricques d'Avila in Hispania, Alphonso Regis regnante.*
 „ *De.*

De Konnestabel daar op treed af in het Perk, en, de gulde Roede met diepe eerbieding opneemende van de aarde, legt ze op zyn hoofd, voorts nederknielende, ter Hand-kus ontfangen, en de Roede gekust hebbende, gaf hy die den Keizer wederom.

De Keizer gebood hem, hy hadde de Kampers met den anderen te verzoenen, en tot hunne oude vriendschap te doen wederkeeren, dat uit zynen naam gebiedende. Beide hadden zy zig dapper, en manmoedig gekweeten; oorzaak dat hy 't Gevegt deede staaken, en den eenen, en den anderen voor manmoedige, braave Edelluiden was houdende; Zulks hy begeerde, en gebood, dat ze, alle vyandschap, en bitterheid agter zettende, in 't toe-

„ *Durarunt hi pertinaciter in Duello tres dies continuos,*
 „ *a solis ortu usque ad occasum: cumque neuter alteri ce-*
 „ *deret, etiamsi multis essent vulneribus saucii, tandem*
 „ *elapso triduo, quo ex legibus Hispania solum poterat du-*
 „ *rare Duellum, declarante Rege neutrum vicisse, et*
 „ *utrumque aequalis esse sortiutudinis, a Duelli palaestra iussu*
 „ *Regis exiverunt.*

B b 5

toekomende met den anderen als vrienden leeven, en voortaan zig van gevegt onthouden zouden; 't Was voor zoo dappere Mannen, die by den oorlog zогten eer in te leggen, beter, zulks te doen tegen de Mahometaanen, gezworenen vyanden van den Christelyken naam, en tot meerder eer, en wissel heil hunner zielen.

De Konneftabel heeft allerwyze getragt 's Keizers bevel te volbrengen; maar bevindende, dat zy voor alle redenen doof waren, en niet begeerden 't Keizerlyk bevel op te volgen, zoo heeft hy hen beide uit het Kamp-veld doen vertrekken staande voets, en door die zelve Poorten die zy waren ingetreden; op zwaare straffe, indien zy oit, ofte oit weder handgemeen kwamen te worden.

Meermaals naderhand hebben Groote Mannen ondernomen een Verzoening te bewerken, dog al te vergeefs. Om welke hardnekkigheid de Keizer vergramd, liet hen gevangen stellen, en lange blyven, tot dat ze, wederzyds [aan elkanderen]
de

de rechterhand gegeven, en, malkanderen omhelst hebbende, betuigden de vyandschap af te leggen. Maar dat 't zelve niet van harten geschiedde, is ten volle gebleeken uit den haat, die tot de dood van den eenen toe bleef duuren (c).

(c) Tot dus verre die wakkere Delfsche Schryver.

En dit is het laatste Twee-gevegt, 't welk (onzes weetens) in de tegenwoordigheid, en onder het wettige gezag onzer Prinsen in openbaar gespannen Vierschaar is bevestigd geworden.

Ten ware men voor een zoodanig Twee-gevegt zoude willen neemen, het Kampen van zekeren Nederlander tegen meer dan een der dapperste Spaanse Ruiters, onder het gezag, op het bevel, en in tegenwoordigheid des Hertogs van Alba, als algemeene Stadhouder van Koning Filip, onzen laatste Graaf, en van dien naam de derde, binnen de Stad Brussel: waar van de Godgeleerde *Jakobus Lydius, in zyn verbeerykt Nederland*, een dusdanig verhaal doet:

„ Binnen Arnhem is een *Wolfaard* geweest, zynde
 „ een Sweerd-vager van zyn Ambagt, die ligtveerdig
 „ had geroemt, dat hy wel tegen honderd Spaanse Lan-
 „ ciers zoude dorven vegten, ende dat hy aannam de
 „ selve uyt hare sadels te ligten, ende van hare peerden
 „ af te werpen. Dit hadde eenige Spanjaards selv hem
 „ hooren seggen, zynde by hem in een schuyt tusschen
 „ Antwerpen, en Brussel; ende, daar over qualik te vre-
 „ den zynde, hebben se het selve den Hertog van Alba
 „ bekend gemaakt, ende over hem geklaagt. Hier op
 „ wiesd de Sweerdvager by den Hertog ontboden, aan
 „ welken hy ootmoedelik versogt, dat hy hem zyn
 „ los, en onvoorligtig spreken wilde vergeven: Maar
 „ de

„ de Hertog en was daar mede niet te payen. Dies
 „ moest *Wolfaard* zyn vermeten woord gestand doen, en
 „ met dedaad in 't werk stellen, of met den halsboeten,
 „ en betalen. Maar onder dies heeft de Hertog synen
 „ eysch versagt, ende belast, dat hy tegen vyftig Spaanse
 „ Ruyters, daar na, 't selve nog zagter stellende, te-
 „ tegen vyf en twintig, ende eyndelyk tegen drie aan-
 „ gaan soude. Hier op wordt *Wolfaard* in des Hertogen
 „ stal geleydt, ende hem wordt keure gegeven, om
 „ uyt alle de peerden, die daar stonden, voor hem te
 „ nemen het gene hy wilde. Dus wierdt tot Brussel
 „ een Tournoy-spel aangerigt in 't aensien van den Her-
 „ tog, ende een groote meenigte van volk; *Wolfaard*
 „ raakt te peerde, ende tegen hem werden gestelt drie
 „ uytgeleefene Spaanse ruyters; Men loopt, en valt op
 „ malkanderen aan; ende fiet, in den eersten aanloop
 „ heeft *Wolfaard* hem soo mannelik gequeeten, dat'er
 „ twee van de Spaanse zyn ter aarde neder-geworpen;
 „ ende de derde wierdt in den tweeden aanval neder
 „ gevelt.

Dog dit is meer voor een *Straf*, den onvoorzigtigen,
 hoewel gelukkigen Snorker *Wolfaard* regtvaardiglyk, tot
 boete zyner vermeetelheid, door den Hertog van Alba
 opgelegd, of liever voor een roekelooze *Vuisdaaging* (die
 aan de Krygs-luiden eigen is, en waar van by ons hier
 voor in het 28. Hoofdd-deel gehandeld is) aan te mer-
 ken; dan voor een Regt-pleging, en naar 's Lands wet-
 ten gerigt *Kamp gevegt* te boek te staan:

Zuiks, dat de voor verhaalde opmerkelyke Twee-
 stryd, ten overstaan van dien Grooten Karel de V. voor-
 gevallen, met groot regt mag gezegd worden, van
 onze *wettige Nederlandsche Kamp-stryden* [of ten minste
 van de *Kampstriden*, ten overstaan van een Vorst der
 Nederlanden, ichoon buiten de zelve gehouden,] ge-
 maakt te hebben het

E I N D E

DE OORSPRONG, 'T BEGIN, DE
VOORTGANG, EN 'T EINDE

VAN HET

GEREGTELYK

KAMPEN,

MITSGADERS VAN DE

DUËLLEN,

UIT DE REGTEN, EN GESCHIEDENISSEN
NAGESPOORD

DOOR

MR. P. VAN DER SCHELLING.

**P. VOET. de duellis. cap. XXXV.
pag. 309.**

*Nullum autem meo judicio salutaris contra Duella
remedium erit, quam si qui injurias intulerunt,
debitas poenas mature patiantur: Et quo magis ad
injuriandum homines sunt proclives, eo etiam
acrius, & alacrius in illos animadvertatur, &c.
In tantum etiam, ut fustigatione, infamia, aliis-
que poenarum generibus essent coercendi, qui sine
modo ac mensura convicia in quempiam jacere
soliti.
Ita enim optime Rectores rempublicam administra-
bunt, & conscientiae consulent.*

A A N

DEN BESCHEIDEN

L E E Z E R.

Dewyl het voornaamste oogmerk van den *Auteur* van het *Kampregt*, den *Hr. Korn. van Alkemade*, is geweest, het *Regt*, en het gebruik der *geregtelyke Tweegevechten* in *Holland* te beschryven, gelyk by ook in 't byzonder met het opschrift boven het *Werk* te kennen geeft, *Behandeling van het Regt, en Gebruik van het Kampen; enz. en egter iemand, dit Gebruik overwegende, ligt begeeren kan te weteen, by welke gelegenheid, wanneer, by hoedaanige Volken, dit Gebruik eerst hebbe in zwang gegaan, hoe dit onder meer andere Volken verspreid, van hoe langen duur het geweest, en op wat wyze het zelve afschafst, of opgebouden zy: en hoe uit het afschaffen van deze Geregtelyke andere byzondere Tweegevechten ontstaan zyn, onder den naam van Duëllen, enz. al 't welke genoegzaam buiten het voornaame oogmerk scheen van onzen welgemelden Schryver: Zoo is niet ondiensstig geoordeeld in eene byzondere, en aan-een-gefcakelde Verhandeling de voors. zaaken ten onderzoek te brengen.*

Ik hadde hier en daar in de voors. Verhandeling op plaatsen, waar in eenigzins van deeze zaaken gerept word, of die daar aanleiding toe geeven, wel het konnen byvoegen, of eenige uitweidingen maaken, deeze zelve zaaken betreffende:

Maar, terwyl reeds de Aanteekeningen overvloedig; en sommigen daar meer voor zyn, dat men zoedaanige zaaken niet hier en daar by afgebrokene Aan-

Aanteekeningen, maar liever in eene agter een volgende Verbandelinge vertoogd kan zien: alwaar 'er ſchoon van de zelve ſtoffe, of eenige lede van de zelve, elders hier en daar reeds eenig gewag gemaakt: Zoo heb ik my in deezen na aan oordeel gerigt.

Want, ſchoon zelfs in het voorf. Kampregt, by voorbeeld, reeds onderzocht mogte zyn, door welke Volken dit geregtelyk Kampen eerst ingevoerd, en overgevoerd zy in de Nederlanden:

Zoo zal het niet onvoegbelyk zyn, nog wat nader, en op eene aan-een-geſcbakelde wyze te overweegen, door welke verſcheide weegen, en manieren van Regtsplegingen, byzonder in gevalle van verongelykingen gebruikt, ſommige Volken allengskens daar toe konnen gekomen, of daar van konnen afgebouwen zyn.

En vooral ('t geen geheel buiten 't oogmerk van onzen Schryver was) hoe de vrywillige, en byzondere, ja heimelyke Duëllen in de plaats der genoodzaakte, Geregtelyke, en openbaare Kampgevegten by ſommige Volken in Gebruik, en eer gekomen zyn. *Want occasione duellorum judicialium, qui ut plurimum ex odio, & invidia ortum habebant, ſequentibus ſeculis vindicta propria, ab antiquis quam maxime vituperata non ſolum in Italia, ſed per totam fere Europam haberi coepit in bonore; ac injurias æquo animo ferre ut poſſibilitatis vitium irrideri. vid. J. Slicher de deb. ac legit. vindicat. exiſtimation. c. V. p. 45.*

REGT.

I.

Regtkundige naaspooring van den waaren , en zaakelyken oorsprong , en voortgang der geregtelyke Kampgevechten , en der byzondere Duëllen.

I. **O**nder het gene by de Volken hoog geagt werd, was een goede naam, die nevens het leven gesteld werd: waarom men gemeenelyk zeide , *quod vita , & fama pari gradu ambulent* ; dat het leven, en een goede naam even hoog geagt werden.

Elk was verplicht in al zyn handel, en wandel zig zoo te gedraagen, dat zyne agting by eerelyke, en braave lieden noit verminderde.

II. Deze agting nu werd verminderd door onze misdaden, volgens Callistratus *in l. 5. § 2. D. de extraord. cogn.*

C c

Of

Of door betigtingen, en vermoedens.

III. Onder de middelen, waar door iemand van ouds zyn goeden naam verdedigde, werd gerekend de zuivering; genaamd in de Beschreeve *Regten*, *purgatio*, *purgare* l. 1. § 6. *D. de inj.* l. 5. *D. de publ. inj.* &c.

Driederlei wyze waren'er van zuivering:

1. Eene, ingevoerd door het beschreeven Regt, en de uitleggingen van het zelve.

2. Eene, ingevoerd door het Pauselyke Regt.

3. En eene derde manier, ingevoerd door half Barbaarsche, en half Kristelyke Volken:

1. De eerste bestond in de *actio injuriarum*, een actie van *injurie*, of aantal van ongelyk, waar door de beledigde eischte dat de belediger zoude verwezen worden, enz. en wel tot *Palinodia*, herroeping, of herstelling, en vergoeding van het ongelyk, enz. *ex morib.* Slich. *d. d. c. IV* p. 31.

Of ze sproot uit de Wet, *Diffamari*.
5. *C. de ingenuis manumiss.* Deeze wet was

was eigenlyk gegeven ter gelegenheid, dat eenige *vrygeborenen*, voor eenen tyd als *ſlaaven* gehouden, en geagt zynde, naderhand hunne *vryheid* weder kreegen, op zoodanige wyze, als of zy van hunne heeren ontslagen wierden; welke ontslagging met de *vrye* geboorte niet konde betaalen volgens het Regt; dewyl die gene, welke uit een *regtvaardige* *flaverny* *vry* gelaten wierden, *libertini*, *vryelingen*, of *vrygemaakten* genaamd wierden; maar niet uit een onwettige *flaverny*: want die gene, welke daar in geraakten, en daar uit wierden ontslagen, wierden altoos *vry* gehouden, en hunne kinderen wierden *vry geboren*. En dewyl dit Regt van *vry geboorenen* hoog geſchat werd, hebben de Roomsche Keizers middelen bedagt tegen die den ſtaat der *vryen difameerden*, te na ſpraaken, en onteerden; 't welk voor een ongelyk gerekend werd.

En deze Wet is met det tyd uitgeſtrekt tot allerlei woordelyk ongelyk. Waar door iemand gedagvaard word om zyn

zeggen te bewyzen, en zyn *actie*, zoo hy eenige heeft, te *institueren* binnen zekeren tyd, op straf van eeuwig stilzwygen.

En is dit zelf uitgestrekt tot betigting van *crimineels* feiten.

Waar uit by ons gesprooten schynen de *Mandamenten van Purgie*, waar by de beschuldiger, of al wie zig als zoodanig in een gerigt, enz. wil gedraagen, nevens den *Procureur Generaal*, enz. word gedagvaard om zyne beschuldiging te doen, op *pæne*, dat de *gediffameerde* zal verklaard worden by den Hove *puur*, *zuiver*, en *innocent* van de opgetigte misdaad, enz.

2. De tweede is ingevoerd door het Paufelyk Regt. *caus. 2. quæst. 5. ac toto titulo X. de purgatione Canonica*. En, zoo men wil, uit hoofde, of navolginge van goddelyke Wetten, en instellingen, als *Deut. XXI. 2. tot 8. Exod. XXII. 10, 11.* te weeten, rakende het afwasschen der handen boven het offer, om zig te zuiveren van een moord, waar van de daader

der onbekend was; welke manier men wil, dat Pilatus onder de Jooden zou gevolgd hebben, *Matth. XXVII. 24.* v. Jan. a W. Slicher *dissert. juridic. de debit. ac legitim. vindicat. existimation. c. IV. pag. 26.* en de andere instelling, rakende het zuiveren van eene beschuldiging van diefstal van vee, te bewaaren gegeven, te weeten door den eed van zuivering; Welke instelling egter niet altoos, nog overal, maar met zekere *restrictie*, en bepaaing gevolgd wierd by sommige volken, ten minste in Saxon. z. *het Kampregt XX. (d) bl. 98.*

En hebben de voorf. Pauselyke *Canons*, of wetten van iemant de zuivering, als noodzaakelyk op te leggen, plaats, niet wen iemant *extrajudicieel gediffameerd is*, want deze kan tot zuivering door den Regter niet gedwongen worden: maar wanneer de zelve voor den Regter beschuldigd, en de betigting niet ten volle bewezen, maar de betigte egter verdagt bevonden word, zoo dat hem dan de zuivering door den Regter worde aange-

zeggd. Immers, volgens de uitlegging van Hostiensis in *summa aurea lib. 5. rubr. 34. in additionib. b. pag. mibi 1550.*

En dat alleen in waarschiynelyke zaken, en vermoedens *c. si quis 4. c. cum in juventute 12. c. cum delecti 15. X. de purgatione Canonica.*

En word deze zuivering gedaan:

a. Door een eed van den onteerden, dat hy met zoodanige misdaad niet besmet is; waar van het Formulier te zien is in *c. quotiens. 5. d. tit.*

Tot deeze *Canonyke*, of *Pauselyke* zuivering werden niet toegelaaten veragte, of voortyds in misdaad betrapte menschen, maar alleen edelen, vry geboren, en eerlyke lieden, ter goeder naam, en faam staande, en die daar en boven mede brenge kunnen hunne mede-zuiveraars, *compurgatores*, die even eerlyk zyn, en die nevens hun moeten zweeren, dat zy gelooven, dat de betigte onschuldig is, *c. Nobilis 1. c. cum 7. c. constituitur 9. c. cum dilectus 11. c. de testib. 13. d. tit.* Waar van hier

hier voor in het Kampregt dikwils gewag gemaakt is, anders genaamd *Conjuratores*, XLV. (c) bl. 222. en *Sacramentales*, d. l. bl. 226.

En deze manier van zuivering zou ook plaats moeten hebben voor den weereldlyken Regter in Pausgezinde Landen. Men leeft van Karel de Groot, dat hy, aan Paus Leo de zuivering aangezegd hebbende, en die gedaan zynde, hy den zelve op den Pauselyken Stoel geplaatst heeft. vid. *Caus. 2. quæst. 5. c. 18. & 19.*

Dog in andere Landen niet, want volgens het Beschreven Regt word de eed niet toegelaaten in crimineele, nog huwelyks zaaken, *quia in illis graviorib. causis metuitur perjurium*. Bartol. in l. *maritus*. Fachinæus lib. 1. *controv. cap. 15.*

b. Waar by men voegen kan een tweede soort van zuivering: te weeten, het gebruiken van het heilig *Sacrament*, met betuiginge van onschuld: of dat men, ten blyk, en ter verklaringe van onschuld, dat zoo genaamde *Sacrament* ontfangt.

Dit is een andere soort van aanroepinge van Gods naam, en eigenlyk voor Bisschoppen, en Priesteren ingesteld. *c. si Episcopo* 26. *dicta Causa*. 2. *quest.* 5. maar ook tot anderen uitgestrekt, en gebruikt, volgens verhaal van Delrio *disquisit. Magic. lib.* 4. *cap.* 4. *quest.* 3.

3. De derde manier van zuivering, die in het Pauselyk regt *vulgaris species purificationis*, een zuivering van 't gemeene volk genaamd, en in het zelve afgekeurd word. Hostiensis *d. rubr.* 34. *n.* 2. & *rubr.* 35. om dat de zelve niet door Wetgeverren, maar het gemeene volk is ingevoerd, *ib. rubr.* 35. *p.* 1524. bestond in proef van een Kamp, kout, of heet water, gezegende kaas, enz. *ibid. n.* 1. & in *additionib. b. P. Voet de duell. c. VI. p.* 51.

Deze proeven wierden niet alleen verworpen by het Pauselyke Regt *de purg. cau. ca. ex tuarum*, maar de zuivering, daar uit genomen, of zelfs by vonnis vastgesteld zynde, werd by het zelve Regt nul, en kragteloos verklaard, *tantumquam*

quam lata, contra judiciorum ordinem. C. de sentent. & interloc. omn. judic. Want al waare deze zuivering verklaard, was de zelve te herroepen, wen de waarheid anders bleek. *D. de cond. sine causa. l. Si fullo.* vid. Hostiens. *d. rubr. 35. addition. b.*

IV. En, gelyk deze derde manier van zuivering uitgevonden, en ingevoerd is door het gemeene Volk, zoo heeft men dit te verstaan van Noordsche, en Barbaarsche Volken, die, nog tugt, nog Overheden regt gedogende, liever met hunne magt, dan reden wilden stryden; zulke, die gewoon waren Koningen te verkiezen; maar niet met die magt, dat zy alles door wetten, en Regts-uitspraak konden besliffen, *autoritate enim suadendi præerant; non potestate jubendi*, volgens Tacitus; want hunne Vorsten hadden meer de magt van aan te raaden; dan te gebieden.

Hier van kwam die Gewoonte, dat elk landheer (gelyk nu nog in Poolen, naar berigt word, plaats heeft) mogt door een

byzonderen oorlog het zyne vervolgen; 't welk, op dat het niet, by het verzamelen van wederzydsche vrienden, tot een binnenlandfchen oorlog mogte voortslaan, oorzaak was, dat men besloot, liever de twisten door een tweegevegt te doen beslegten, en te hooren naar eenige wetten door Koningen, met toestemminge der Raaden, ontrent de manier van dat Kampvegten gemaakt. Hier uit sprootde Wet van Fronto III, Koning van Denemarken, by Saxo Grammatic. *lib. 5. hist. Danic.* in 't *Kampregt* gemeld.

V. Zoodaanige woefte, dog mächtige Volken hebben dan eindelyk beschaafder t'ondergebracht. Zoo heeft Italie ontrent het jaar 476, of 478 onder het gebied dier Barbaaren moeten bukken, onder Odoacer, Koning der Herulen, daar naa onder Theodoric, Koning der Gotthen, ontrent 493, of 495.

't Is waar, dat dit Gebied niet langer dan tot het jaar 533 duurde, wanneer Justiniaan de Gotthen uit Italie verdreef;
 't welk

't welk federt den Konſtantinopolitaanſche Keizeren onderdanig was, dog voor een korten tyd.

Want ontrent het jaar 568 heeft Alboin, Koning der Langbarden, *Gallia Cifalpina*, Gallia aan dees zyde der Alpes, ingenomen; en, 571 de ſtad *Ticinum*, naderhand Pavie genaamd, veroverd hebbende, aldaar zyn zitplaats genomen; federt welken tyd die gantſche Landſtreek *Longobardia*, of Langbardye genaamd is.

En deeze zelfde Volken hebben dus die gewoonte van *geregtelyk Kampen* in Italie overgebragt. Niet dat daar mede alle Regtsplegingen in Italie zouden ophouden: Maar dat het aan dit woefte Volk alleen zoude vryſtaan hun ongelyk gewapenderhand te herſtellen. De voorſ. Koning Aboin (want Theodorik had zig al tegen deeze gewoonte met zyne verbiedende wetten gekant, dog te vergeefs, als Caſſiodoor, zyn Raad, verhaald *lib. 3. Variar. C. 24.*) nog de volgende Koningen der Gotthen hebben dit kwaad be-

begunstigd. Maar de Langbarden, meer woest dan de andere Volken aan de overzyde der Alpen, welker gebied meer dan zoo jaar geduurd heeft, hebben de inzettingen der Romeinen geheel bedurven, en de geleerdheid in Italie in vergetelheid gebragt. Hun Godsdienst, hoewel genaamd de Kristelyke, was zoo niet van hunne aanklevende woestheid gezuiverd, of zy liet verscheide bygeloovigheden toe, in 't byzonder van de voorf. proeven van zuivering, door 't gemeene volk ingevoerd; en daar onder het *geregtelyk Kampen* in duistere zaaken.

VI. Welk Kampen by de Italiaanen met der tyd is overgenomen, egter met zekere bepaalinge van wetten, zoo dat men het niet door eigen gezag; maar met toestemminge van den Koning, of Overheid mogte aangaan, volgens verscheide wetten, op verscheide tyden, door hunne Koningen verleend.

Bernard Saccus haald de eerste aan van Aigilulphus, ontrent het jaar 601, of 603
gege-

gegeven. Daar op volgen die van Rotarius (*), die van 638 tot 653 geregeerd heeft; te zien in het *Codex leg. antiq.* van Lindenbrogius *sub tit. qualiter quisq. se defendere debeat de Wadiis, & in quibus causis pugna prohibeatur, & fieri debeat. lib. 2. tit. 55.* Onder den zelfden voorn. titel zyn ook begrepen de wetten der andere Langbardische Koningen, en zelfs van Karel de Groot, en de volgende Keizeren, tot Otto III, die in 't jaar 973 begon te heerschen.

Daar zyn ook wetten van Keizer Frederik Barbarossa, die van het jaar 1152, tot 1190 regeerde, in het *Codex constitution. Sicularum lib. 1 tit. 31, 32. & 33.* in alle welke het Kampen niet geheel is afgeschaft, maar alleen de wyze van het zelve geregeld.

VII. Nu

(*) De voorn. Rotarius getuigd nogtans, dat hy een tegenzin in die gewoonte hadde in d *Cod. LL. antiq. l. 1. tit. 9. de homicidio liberorum hominum. n. 23.* Want, spreekende van het tweevegt, zegt hy, dat hy deze Wet gaf: *Quia incerti sumus de judicio Dei, & multos audivimus per pugnam, sine justa causa suam causam perdere; sed propter consuetudinem gentis nostrae, Longobardorum legem impiam vetare non possumus.* Zie het *Kampregts bl. 102. en 110. Voet de duell. c. VI. p. 63.*

VII. Nu, dit Kampen was in plaats van Regtspleginge, dog niet anders dan in duistere twistzaaken gebruikelijk, als hier voor in het Kampregt met opzet bewezen is: zoodaanig, dat den overwinnaar de betwilde zaak te beurte viel, of de overwonnen gehouden was te betaalen, 't geen door den overwinnaar voor den Kamp was geëischt.

En men meend, dat dit zelf nog geen aanleiding zou gegeven hebben tot onze proef-kampen, om de schuld, of onschuld van iemand te beproeven; ten zy *Arialdus*, Koning der Langbarden, die ontrent het jaar 627 begon te heerschen, en getrouwd had Gundeburge, dogter van den voorn. Koning *Aigilulphus*, welke hy, om vermoede van overspel, of samenzweering tegen haar man (*), in een Kasteel gevangen hield, op aanzoek van haar

(*) Want sommigen willen, om een betigting van haare samenzweering tot een moord van haaren man. *Saveron contre les Duels* p. 22. en de Schryvers daaraan gehaald. En dat van daar zekere Wet is gekomen, te zien in de Wetten der Langbarden, en hier bl. 415.

haar Neef, den Koning van Vrankryk, aan eenen Charellus, zig ter verdediginge van de onschuld der Koninginne aanbiedende, toegestaan hadde tegen den betigter te Kampen: en ten zy deze kamp, een gelukkigen uitflag voor Charel hebbende, aen dit half woeste volk hadde doen gelooven, dat God zulke gevallen op eene buitengewoone wyze bestierde, en de overwinning verkeende aan den onschuldigen.

Immers, dit is het eerste bekende Voorbeeld, waar by niet alleen betwiste zaken (gelyk voor dezen) maar ook de onschuld van eene betigte vrouwe aan den uitflag van een Kamp verbleven is.

En men wil dat dit, en andere opgevolgde voorbeelden gelegenheid tot die wet der Langbarden gegeven hebben *lib. 1. tit. 3. n. ult.* „ By aldien een vrouw ge-
„ raadpleegd heeft over het ombrengen
„ van haaren man, en zy het zal geloo-
„ chend hebben, zoo moogen de Oor-
„ ders haar zuiveren, of met eenen
„ eed,

„ eed, of gevegt, dat is eenen Kamp.

Van waar men wil, dat deze gewoonte der Langbarden zig ook daar na in Frankenland verspreid hebbe, alwaar de mans, in naaryver tegen hunne vrouwen aanstonds gewoon waren te eischen, dat aan haare vrouwen Kamp-, of Voor-vegters mogten gegeven worden, om over de kuisheid der vrouwen te *Kampen*.

Waar van we een voorbeeld hebben in Klotharis, Koning der Franken, tegen Koningin Theutberge. Vid. Periz. *ad Turzellan*. 7. 4. 1. Mezerai *abregé* 1. part. p. 555. Savaron. *des duels*. pag. 41. & 42. *Recherches de Pasquier* l. 3. c. 18. l. 4. c. 1. & J. a W. Slicher *d. dissert. jurid. cap. 4.*

En van Lodewyk, koning van Vrankryk, die van 't jaar 1236 tot 1270 geregeerd heeft, en dus van bygeloof overheerd was, dat hy de kuisheid van zyne vrouwe Judith aan een Twee-gevegt, door hem ten dien einde beraamd, beproefde, met zoodaanige uitkomst nogtans, dat hy van het vermoede bevryd wierd.

VIII.

VIII. In navolginge dan van het eerste Voorbeeld, enz. wierden Kampgevegten geordonneerd, ook in andere zwaare misdaden: als by voorbeeld, zoo de beschuldiger de misdaad, of de beschuldigde zyn onschuld niet genoegzaam bewyzen konde; als ook in misdaad van gekwetste Majesteit. *LL. Longob. lib. 1. t. 1. leg. ult. in manslag, en venyngvinge. lib. 1. t. 9. l. 38. in overspel lib. 1. t. 32. l. 3. en ander ongelyk aan meisjes, of vrye vrouws persoonen gedaan l. 1. tit. 16. l. 2. in brand stigtinge lib. 2. tit. 55. l. 15. in geweld, en diefstal. lib. 1. tit. 25. lege Ludovici 76. in loochening van een depositum. lib. 2. tit. 55. lege Ottonis 34. in scheldwoorden, en injurieuse woorden, als by voorbeeld Arga, dat is, koekkoek, enz. Zie Voet de duell. cap. V. & LL. Longobardor. ibi laudatas. Vorder in felonie, of ontrouw van den Leenman aan zynen Leenheer. lib. 2. tit. 55. l. 29. 2. feud. 39. vers. non est. En eindelyk in een verschil, of de doodslag geschied waar tot*

D d

nood.

noodweer. 2. *feud.* 27. v. *Si quis alium.*

Alle welke gevallen Keizer Frederik tot 3 misdaden gebragt heeft, nam. van gekwetste Majesteit, moord, en venyngevinge. l. 2. ll. *Sicular.*

Ik heb reeds elders getoond, dat Kamp ook plaats hadde by de Langbarden, indien de getuigen met elkanderen streeden. Zie *regt en gebruik van 't Kampen* bl. 56. (a). bl. 58. (c). Waar by ik hier alleen zal voegen, dat aan zoodanige getuigen bevolen wierd, met schilden, en stokken tegen elkander te kampen; en dat hem, die overwonnen wierd, de regterhand wierd afgekap, volgens de wet van Keizer Lodewyk, die Opvolger werd van Karel de Groot in 't jaar 814. *Lege Longob. lib. 2. tit. 51. l. 10, 11.*

IX. Hoe nu dit *Kampen*, by de Langbarden, en andere Noordsche Volken gebruikelijk, tot andere Volken overgegaan zy, heb ik reeds met opzet verhandeld in een Hoofdstuk, ingevoegd in het Kampregt. [XVI. A. onder het opschrift:

Van

Van den oorsprong, en voortgang van het Kampen, als een extraordinaar middel van regten, om de waarheid by gebrek van andere middelen, te bewyzen bl. 67. enz.

Gelyk ook reeds vertoond heb de redenen, en voorwendfels voor het invoeren van het Kampregt. [XIX. A. bl. 21.

Als ook eenige algemeene, en byzondere gewoontens, en manieren van het regtelyk Kampen, als een middel, om duistere zaaken te doen beslegten onder verscheide Volken; in een Hoofdstuk door my insgelyks opgesteld, en ingevoegd in het voorf. Kampregt. [LXVI. B.

Waarom ik kortheidshalve deeze zaaken slegts aanroerende, de zelve hier met opzet voorby gaa.

X. En daar nu, volgens het Roomsche regt, de beschuldiger niet bewyzende, de beschuldigde, schoon met vermoedens bezwaard, wierd vrygesprooken; daar wierd naar die gewoonte, en wetten der Langbarden, niet te min in geval van vermoeden een Kamp ter zuivering ge-

D d 2 eischt.

eischt. Jaa veelc betigten wierden tot den Kamp geëischt, en niet vrywillig, maar door dwang der Overheid, op den eisch van party, daar toe gedreeven.

XI. En uit deeze geregtelyke Kampen, die meestal uit haat, en nyt ontstonden, en het bygeloof dezer proeve, en mogelyk by het afschaffen, of ophouden van de zelve, waar van in ons *Kampregt* met opzet is gesproken, schynen in volgende eeuwen de zucht om zig zelve op eigen gezag te wreken, en de gewoonte van *satisfactie* te eischen, en te geven van beledigingen door *duëllen*, zonder gezag van den Vorst, of Regter, jaa in weerwil der zelve aangegaan, schoon daarom van de Ouden zeer veragt zynde geweest, niet alleen in Italie, maar door geheel Europa in eere geraakt, en doorgedrongen te zyn. Zulks dat ongelijk te verdragen met gelykmoedigheid, en af te wagten dat de Regter daar over uitspraak deed, voor een ondeugd, en kleinmoedigheid gehouden wierd:

En 't beproeven van zyne vaardigheid,
en

- en kragten, tegen die van zyn party, gehouden wierd voor een blyk van moed, en goed vertrouwen van zyn eer en regt, jaa dikwils van zyn regt zelf.

I I.

Naspooring van het begin, de duurzaamheid, en't einde der Geregte-lyke Kampgevegten by de Batavieren; en der ongeregtelyke Duellen onder de zelve.

I. **H**oewel 'er verſcheide foorten van tweegevegten by de oude Volken in gebruik zyn geweest, waar van reeds geſprooken is in het *Kampregt*.

Zoo vind men onder ſommige Volken geen gewag altoos van de Geregte-lyke Kampgevegten, by Noordsche Volken wel eer in gebruik.

Deeze waren niet bekend by de oudſte Volken van Afie, Egipte, nog by de Grieken, en Romeinen (anders zoo gereed

D d 3 tot

tot de wapenen, en daar in zoo geoefend, en welker krygknegten niet minder van dapperheid vermaard zyn dan die zoogenaamde Barbaarsche, die het Roomsche Ryk hebben ingenomen, en de meeste Ryken in Europa gestigt.) Wien 't lust dit met voorbeelden, en anders bevestigd te hebben, zie M. de Montagne, en J. a W. Slicher. *d. dissert. c. V. p. 35. & seqq.* & 51. enz.

Waarom de zelve Auteur Slicher wil, dat men der zelve oorsprong van die Barbaarsche, of woeste volken, dat is Herulen, Langbarden, Gotthen, enz. af te leiden hebbe.

By Tacitus vind men geen gewag van deeze geregtelyke Kampgevegten, wel van lotingen, en het Kampen van eenen krygsgevangen tegen eenen der landsluiden, om daar uit te besluiten eenige goede, of kwaade voorteekenen. Zie het *Kampregt § XXII. bl. 100. & 106. (b).*

II. Dog in de oude Friesche Wetten, welke al plaats hadden ten tyde der Romei-

meinen in deeze Landen, volgens Siccam. de L.L. Frisior. ad lector., vind ik in eene Wet gewag van Campioen. tit. V. paragr. 1. *Campionem, & eum, qui in praelio fuerit occisus, & adulterum, & furem si fossa, qua domum alterius effodere conatur, fuerit repertus, & eum qui domum alterius incendere volens facem manu tenet, ita ut ignis tectum, vel parietem domus tangat: qui fanum effregit, & infans ab utero sublatu, & enecatu a matre.*

En van zig tegen een beschuldiger van doodslag te zuiveren door een Kamp. d. t. V. paragr. V. in d. L. Frisior. pag. 20: *Producat hominem quem voluerit, & juret quod ille homicidii, de quo ego interpellatus sum, reus est, tenens eum per oram sagi sui: Ille autem, si hoc sacramentum negare velit, juret, & contra ipsum cum armis suis in campum procedat, & uter in ipso certamine convictus fuerit, & sibi concediderit, solvat leudem occisi.*

En wederom van een *Kampioen* voor zig te huuren, enz. *paragr. VII.*

In hac tamen contentione licet unicuique pro se campionem mercede conducere, si eum invenire potuerit. Si Campio, qui mercede conductus est, occisus fuerit, qui eum conduxit LX. sol. id est, libras tres ad partem Regis comp. insuper & leudem occisi hominis exsolvat.

En op dien grond beweeren sommigen, dat dit *Geregtelyk Kampen* in deeze Landen al plaats gehad hebbe voor den Christelyken Godsdienst. Zie het *Kampregt § XXI. (a)* enz.

III. Maar dewyl by die oude Friesche Wetten zeer veele dingen gevoegd zyn door de Koningen der Franken, en naar de Kristelyke gewoontens, en gebruiken veranderd, en dat het onzeker is wanneer die zyn uitgegeven, of op zyn vroegste door Theodoric, Koning der Franken, zoon van Clodoveus, die geregeerd heeft tot het jaar DXXXI. of liever, om dat hy tegen de Friesen niet gecorlogd, nog
zy

zy hem gehoorzaamd hebben, door Clotharius, of zyn zoon Dagobert, ontrent het jaar DCXL. als Siccama zelf bekend, *d. præf.*: zoo zou het bedenkelyk kunnen zyn, of dit geregtelyk Kampen, waar van die Friefche Wetten fpreeken, in Friesland door de Franken niet zy ingevoerd (*), en door den voorf. Koning der Franken by hunne Wetten gevoegd.

IV. Dog de Abt du Bos beweerd, dat dit Kampen by den Franken wel eer geen plaats had, maar door die van Bourgon- die in Vranktyk (†) eerder is ingevoerd.

Hift.

(*) Ik voor my meen, dat dit niet onaanneemelyk is. Vooral, om dat ik in de *Lex Salica*, of in de Wetten der *Salici*, welke menschen men houd voor een deel der Franken, geen gewag vind van geregtelyke Kampen, nog Kampioenen. En hoewel de Franken deeze Wetten aangenomen hebben, ingesteld door hunne gekozen Overheden, ontrent het jaar 422, volgens Sigebertus Gemblacensis, in *Chron. ad b. ann. pag. mibi 19*: zoo wil men egter dat Karel, Koning der Franken, die Wetten, zoo als zy nu overig zyn, eerst heeft doen beschryven in 't jaar 798. *Vid. L. Salic. in prolog. nec non Bignonii notas.*

(†) De eerste Koning van Vrankryk, die een geregtelyk Kamp belast heeft, sield de zelve du Bos te zyn

D d 5 gewest

Hist. Critiq. de la Monarch. Franç. III. p. l. VI. ch. VI. pag. 393. en dat niet onder de

geweeft Gontran; kleinzoon van Clovis, die voor zyn erfdeel had het grootfte deel van Gallie, alwaar zig de Bourgondiers ter neder gefield hadden. *dans le dit Ch. VI. pag. 391.*

Gregorius Turonensis verhaald ons deze gefchiedenis aldus: Deeze Prins vond al jaagende, in eene zyner bosfchaadien, het ingewand eenes wilden stiers, nog versch; en wilde weeten, wie de stoutigheid hadde gehad van dit dier te dooden.

Men moet aanmerken met du Bos. *le dit Chap. VI. p. 392.* dat de Fransche Koningen in dien tyd zeer veel werks maakten om die dieren te onderhouden tot vermaak van hunne jagt, gelyk de Vorften van Duitsland hedendaags de herten in hun land onderhouden.

De boswagter zeide aan Gontran, dat het was Chundo, kamerling van dien Prins, die dit dier gevelde had. Chundo, terftond gevat, ontkend het felt; en de Koning, na den beschuldiger tegen den beschuldigden zelf gehoord, en *geconfronteerd* te hebben, befloot, dat de een tegen den anderen kampen zoude in een befloten perk, of veld. Maar dewyl Chundo niet in staat was om te vegten, beschikte hy een Kampioen, of Voorvegter in zyne plaatse, welke zyn neef was. Men geloofde, dat de uitkomst van dat Tweegevegt niets *decideerde*, nog beslegte, dewyl de twee Partyen elkanderen zoodaanige slagen toebagten, dat zy beide op de plaats dood bleven. Ondertussen veroordeeld Gontran Chundo, als overtuigd van de misdaad, waar van hy was beschuldigd, om gefteenigd te worden. Chundo wierd aan een paal gebonden, en dood gefteenigd. *Vid. Gr. Tur. hist. libr. X. cap. X.*

Du

de Koningen van den eersten, nog de eerste van den tweeden stam, en zelfs nog niet onder *Louis le Debonnaire*, of Lodewyk den Goedertierenen, in de IX^{de}. eeuw. *ibid.* pag. 385. & 393.

En, dat zoo zynde, zoud by gevolg het geen in die oude Friesche Wetten van het Kampen gevonden word, van de Franken niet kunnen ontleend zyn.

IV. Maar al steld men, dat, 't geen de Friesche Wetten van het *Geregtelyk Kampen* hebben, door de Frankische Koningen daar niet ingevoegd zy: zoo belet dit niet, dat des niet tegenstaande het
Kamp-

Du Bos, deeze historie hygebragt hebbende, zegt:
„ Zie daar, van welke Natie de Franschen hunne geregtelyke Tweegevegten ontleend hebben, die zoo dikwils geordonneerd zyn door aanzienelyke Regtbanken. Zie daar de gewigtige gelegenheid, by welke onze Koningen gezag, en geloof gaven aan dat doodelyke middel, om *Processen*, of verischillen te beslegten. *Hist. Critiq. de la Monarch. Franç. III. p. livr. VI. Ch. VI. pag. 392.*

Dog het kon wel wezen (voegd hy 'er by pag. 393.) dat Gontran Chundo niet zou bloot gesteld hebben aan de proeve van een Kamp, ten waar deeze zyn onderdaan een Bourgondier van oorsprong, en dat die gewoonte nog niet aangenomen was geweest onder de Franken,

Kampregt der Friefen veel vroeger door de Gotthen aldaar kan zyn ingevoerd.

Sommigen naamelyk willen, dat Friesland eertyds is bevolkt door de Gotthen, uit het zeer groote half eiland *Scama*, of *Scanzia*, anders Schoonen, en dat de *Fraesi*, of *Fraesen*, onder de Gotthen gewoond, en dit Land ingenomen hebbende, dien naam in Vriesland behouden, en het Landschap daar naar genaamd hebben; gelyk men meend te bewyzen uit de naamen Holland, Zeeland, enz. die in later tyden, by overheerschinge der Noormannen, aan andere Landen zyn gegeven door die Noormannen, dus genaamd naar Landen, welke zy verlaaten hadden: en dat zulks in Vriesland eenige honderd jaaren voor de geboorte van Christus geschied zoude zyn. Van dit gevoelen was Picart. Zie zyn *Antiquiteiten van 't Oude Vriesland. IV. distinctie. bl. 15.* enz. Als ook de Professor Schotanus, in zyn *Beschryv., en Chronyk van de Heerelykheid van Vriesland.* Hoewel de een geen kennis

nis had van des anderen gevoele deswēgen, als blykt uit een brief van Pikart aan Tarquinius Solekama, in zyn voorf. *Antiquit. bl. 118.* enz. En dit gevoelen, hoewel het niet zeer word verdedigd, word niet verworpen; maar als niet onbillyk verklaard by den Auteur van de aantekeningen op de *Beschryv. van Groningen*, door hem uit het Latyn vertaald *bl. 523.* vergeleken met *bl. 518.*

Dit ondersteld zynde, zoo zoude deeze gewoonte van 't geregtelyk Kampen, waar van de oudste Friesche Wetten gewaagen, van de Noordsche *Fraesen*, of Gotthen, die zig hier ter neder zetteden, en welke juist geen reuzen behoeven geweest te zyn (als Picart te onregt beweerd, volgens den Auteur der voorn. Aanteek. *bl. 518.*) oorspronkelyk zyn.

V. Men kan hier wel tegen zeggen: Dat beweerd, en ondersteld word, dat het geregtelyk Kampen by de oude Franken wel eer geen plaats gehad heeft, als blykt uit de *L. Salica*, en de oudste hunner Wetten,

ten: En by gevolg niet onder de Friesen, en Batavieren, die onder de zelve Franken zyn begreepen geweest: Maar des niet tegenstaande blykt, dat het Kampen onder de Friesen plaats had, en in laater tyd die gewoonte ook onder de Franken, en Batavieren is aangenomen. Z. Oliv. Vred. *Flandr.* l 1. pag. 223. en in ons *Kampregt* § XXVI. bl. 128. (d) Waar op men nog heeft aan te merken, dat verscheide Volken, zig onder den naam van Franken verbindende, of zig daar by voegende, yder, ten minste eenigen tyd, hunne byzondere wetten, en gewoontens behouden hebben.

En dus blyft het begin van deeze gewoonte nog duister onder de Friesen, en Batavieren. Egter blykt uit de oudste wetten der Friesen, dat deeze gewoonte der Friesen al in zwang gong, eer men daar nog bescheid van vind by de Batavieren. En 't blyft twyfelagtig, of de Friesen, die deeze gewoonte waarschynelyk van de Gotthen hunne voorouderen lang voor de

de geboorte van Kriftus konnen ontleend hebben, de zelve in Batavie overgevoerd; dan of de Noormannen, in, en na de V^{de} eeuw, in Batavie, en elders invallen doende, en deeze landen overheerschende, de zelve gewoonte aldaar, en onder de Franken, of andere Volken in trein gebragt zullen hebben; dewyl du Bos beweerd, dat de Burgondiers die gewoonte van geregtelyk te Kampen gehad, en onder de Franken overgebragt hebben.

Dog het zy met de Friefen zoo het wil: ik geef in bedenken, of het wel waarfchynelyk zy, dat die gewoonte onder de Batavieren, uit de Katten, of uit Duitsland oorspronkelyk, en overgekomen zynde, zal plaats gehad hebben: En of de zelve niet eer door, en na de overftroomingen, en overheerschingen der Gotthen, Langbarden, Deenen, en andere Noordsche Volken, en Vorften, eindelyk ook alhier zal ingevoerd; of, indien de zelve gewoonte aleer by de Friefen plaats hadde, daar van zal ontleend zyn.

Jaa,

Jaa, of 'er wel voorbeelden van geregtelyke Kampgevegten in Batavie te vinden zyn, voor onze algemeene Graaven.

VI. Wat nu de duurzaamheid, zoo wel als den voortgang der geregtelyke Kampen in Italie, en elders, daar ze door de Noordsche Volken zyn ingevoerd, belangt, zoo strydig met de Wysbegeerte (*), en Regten (†) der Romeinen: Men zal zig daar over niet zeer verwonderen, als men den tyd deezer duurzaamheid in drierlei perken verdeeld; en agt geeft op de omstandigheden der zelve:

Vooreerst, sedert den inval der Langbar den in Italie, van het jaar 568 tot het gebied van Karel de Groot over de zelve; het welk begonnen is in 't jaar 774, en inzonderheid na het einde van het jaar 800,

(*) Zie hier het leste Hoofdstuk § V.

(†) L. 152. D. de reg. jur. *Hoc jure utimur: ut quicquid omnino per vim fiat; aut in vis publica aut privata crimen incidat.*

Et l. 176. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publica possit fieri: ne occasio sit majoris tumultus faciendi.* Wetten vooral strydig met de particuliere Duëllen.

800, in't welke hy tot Keizer gekroond is.

Ten tweede, van zyn gebied, en zyne Krooning, tot de verkiezing van Keizer Lotharius II. welke geschied is in 't jaar 1125.

En ten derde, van dien tyd tot in de 15 eeuw, wanneer zy opgehouden zyn.

1. In het eerste tydperk zyn 'er by na geene regten in Italie in zwang geweest, dan de Longobardische (*), en in andere deelen van Europa had men buiten het Konstantinopolitaansche Gebied, zoo veel men weet, geene kennis van de Romeinsche wetten. J. a W. Slicher. *d. diff. c. 5.* ten waare men een gedeelte van Gallie, alwaar de Romeinen gebleven, en naar hunne wetten levende waren, wilde uitzonderen: welk gevoele ik beter keur, volgens Du Bos, en Arthurus Duck, *de autoritate jur. civ. Romanor. in dominis Prim*

(*) Het Roomsche Regt was wel uitdrukkelijk afgeschaft in de wetten der Westergothen. *vid. Cod. LL. Antiquar. l. 2: Visigot. 2. 1. l. 19.*

E e

Princip. Christianor. lib. II. cap. V. & praesert. § XIII. &c.

Dog deze gevoelens zouden wel over een te brengen zyn, alzoo in die deelen van Gallie niet het Wetboek, of *Corpus Juris* van Justiniaan, maar het *Codex Theodosianus*, of het Wetboek van Theodosius was aangenomen. vid. d. A. Duck *de auth. jur. civ. Rom. libr. II. c. 15. § 13.*

2. In het tweede tydperk heeft Karel de Groot wel eenigzins getracht het Roomsche Regt in Italie te herstellen, of kragt doen hebben nevens het Langbardische Regt, volgens Sigonius *libr. 3. A. 801*: Jaa, hy gaf de keur aan de volken van Italie, of zy naar de wetten der Langbarden, of die der Romeinen wilden geregeerd worden. *libr. 2. leg. Longob. tit. 56. Qualiter diversarum legum homines res suas definire debeant*: Dit heeft ook gedaan Pipyn, Karels tweede zoon, welken hy als deelgenoot in 't Gebied van Italie aangenomen had in 't jaar 781; als ook Lotharius I, in 't jaar 840 tot het Ge-

Gebied gekomen zynde, als blykt uit den titel 56. & 57. van het voorn. Langbardische Regt, welke tot opschrift heeft, *ut populus Roman interrogetur, quæ lege velit vivere*: Maar dat was hun genoegzaam onmogelyk, terwyl de exemplaren van het Roomsche Regt, te weeten van het *Corpus Juris* van Justiniaan, waren verdonkerd, en vernietigd, en niet een der zelve te vinden.

Nogtans, mag men geloof geven aan een geleerd Italiaansch Schryver, en aan Sigonius *lib.* 8. *A.* 1007: zoo zyn 'er aantekeningen in wezen van alle tyden, aangaande zoodanigen, die naar de Roomsche Regten hebben willen leeven: en de leestgemelde Schryver bevestigt, dat onder Henrik I. den Italiaanen de keus gegeven zy van het Roomsche, Langbardische, en Italiaansche Regt. *Slicher. d. c.*

3. Wat het derde tydperk belangt; onder Lotharius II. is in 't jaar 1130 in de veroverde stad Amalfi, in Apulie, gevonden een oud exemplaar van de *Pan-*

dekten: 't welk aan die van Pisa door den Keizer, en den Paus Innocentius II, om dat zy hun met een vloot hadden bygestaan, ten geschenk, en belooning gegeven, en 't welk in 't jaar 1406 tot Florence overgebracht is.

Uit welk exemplaar men wil, dat alle de afschriften in Europe zouden nageschreeven zyn, volgens Breneman. *Hist. Pandectar.*

't Welk nogtans zyn tegenspraak gevonden heeft. vid. Zwartzii *exercitation. II. an ex uno Cod. MS. Florentino omnia cetera Pandectar. exemplaria, &c. tanquam per traducem promararint.* Lugd. Bat. 1739. nec non *Stricturas ad Romani juris Pandectas. &c.*

En terwyl ontrent het jaar 1406 het *Codex*, en de *Novellæ* van Justiniaan ook gevonden zyn, heeft het Romeinsche Regt weder allengskens in Italie ingang gevonden. Irnerius leerde dit in oeffenscholen eerst te Pisa, daar na te Bononie; uit wiens School, onder andere,

dere, gekomen is Azo, de leermeester van Accursius, uit welker aantekeningen de *Glossæ* gesprooten zyn ten tyde van Frederik II, ontrent het jaar 1247; volgens Gothofredus. *V. & Duck d. tr. l. i. c. 5. § 14.*

Maar, niet tegenstaande deeze wedergeboorte, om zoo te spreken, van het Roomsche Regt, zoo hield het Langbardische Regt daarom niet op, nog in 't byzonder hunne gewoonte van *geregtelyk te Kampen*. In tegendeel ontrent die tyden was 'er een Karel Cottus, of Toccus, die zyn best deed om het Langbardische Regt op te helderen. Deeze heeft zommige Kapittels van de Tweegevegten met zyne uitlegginge vermeerderd. Daar en boven zoo hebben de Keizers niet aanstonds de Roomsche Regten boven de Langbardische gesteld. In tegendeel Frederik I, genaamd Barbarossa, die van 't jaar 1152 tot 1190 regeerde, heeft veele Langbardische wetten doen aflezen; gelyk ook de volgende Keizers, en zelfs Frederik II, welke van 't jaar 1218 tot

1273 geregeerd heeft, en van welken we hebben de verzameling van Sicilische, en Napolitaansche Wetten, in de *Verhandeling van het Kampregt*, meer dan eens zoo van my, als mynen Schoonvader K. van Alkemade, z. g. aangehaald. Zoo dat het Regt der Langbarden ook zyne Voorvegters vond; en, dat het geen wonder is, dat die geregtelyke Tweegevegten zoo ras niet konden afgeschaft worden.

VII. Hier by komt nog, dat sedert dien tyd, om dat die geregtelyke Tweegevegten regtvaardig scheenen, naar den waan dier tyden, dat de uitleggers van het Roomsche Regt, uit een verkeerd begrip van zeer veele wetten, en schriften der Ouden, den oorspronk dier tweegevegten van de zelve poogden af te leiden. Waar door dan deeze gewoonte meer verspreid, en bestendig is geworden.

VIII. En wat de gewoonte van het *duëlleren* in 't byzonder aangaat, men mag by het weigeren van toestemming van den
Reg-

Regter tot het Kampen, en andere reden-
nen, wel als een oorzaak van de verbrei-
dinge deezer gewoonte voegen de Kruis-
togten naar het H. Land, en de instel-
lingen van verscheide Krygsorders, door
de Kristen Vorsten van Europe uitgevon-
den, om de dapperheid op te wekken.
Aan deeze Ridderen scheen het veragte-
lyk, en eene laagheid van geeft, om aan-
gedaan ongelyk, of eenig verschil, zig tot
den Regter, of de Overheid te begeben;
en vaardiger, gereeder, en quansuis heere-
lyker zig zelven met den degen in de vuist
regt te doen. Jaa de Vorsten zelfs had-
den de gewoonte, wanneer ze deze tot
Ridders sloegen, met een slag van den
zwaarde, of van hunne hande, hen te
vermaanen, dat dit, of diergelyke slag
het hoogste ongelyk moest zyn, dat een
Ridder geduldig mogte verdraagen.

Deeze Ridders, of hunne vleyers, heb-
ben in 't vervolg voorschriften gemaakt,
volgens welke hunne agting tegen allen
laster, en kwaadsprekendheid moest be-

waard worden. Hier van kwam dat zoë genaamde *point d'honneur*, of punt van eer; en hier van zeer veele boeken, zoo van Regtsgeleerden, die dit als een deel der Regtsgeleerdheid verhandelden, als van anderen, die daar van als een nieuwe wetenschap maakten, van alle andere onderscheiden onder deze titelen, *de Monomachia*, *de duello*, van het gevegt van een tegens een, van het tweegevegt, of, in 't Italiaansch, *della scienza cavalleresca*, van de Ridderlyke Wetenschap, en andere diergelyke titelen. Zoodaanige boeken vervulden, inzonderheid, na het uitvinden van de Drukkunst, in 't jaar 1428, niet alleen de Boekeryen der Italiaansche, maar ook der Fransche Edelen: en maakten een nieuwe soort van Filosofie, en kunst uit, waar by geleerd werd (gelyk iemand niet onaardig aanmerkte) deeze voorzigtigheid, op wat wyze men maaken kan, dat iemand eer aangeklaagde, dan eischer zy: vorder, dat niets zwaarder valt voor een kloekmoedig man, dan verwyt van

ten dienste van zyn Vorst gereed heeft; maar dat het handhaaven van zyne eer hem zoodanige verpligting oplegd, dat hy, zonder eenige inzigten van 's Vorsten gramschap, verbeurte van zyne goederen, of ballingschap, enz. de zelve met de wapenen moet staande houden.

En deeze onderscheiden ze van gevechten, in het verdedigen van zyn lighaam, en goederen tegen aanvallers, en van alle andere byzondere gevechten, terwyl ze dit noemen *een gevegt van twee, om de Waarheid te bewyzen*. Zulks, dat een Edelman, die zonder eige wraakzugt, of glori, met een opregt gemoed niet anders dan het bewyzen der Waarheid beoogd, volgens die Schryvers, zig veilig tot zoodaanig een gevegt begeven kon, op hoop van overwinning: *scil. cum animo libero, & securo, quod Deus, cujus indicia sunt infalibilia, daturus sit sententiam pro eo qui pugnat pro veritate*: gelyk Mutius Justus, de Napolitaan, spreekt: *lib. 1. de duello cap. 22. in fin.*

In

In deeze fchriften eindelyk vind men raad, en Advyzen in twyfelagtige gevallen, en zaaken van deeze Cavalliers-kunft, Ridder-kunft, of *Cavalleresca*, zoo opgesmukt, en gegeven op zulke valfche *principien* (*), dat ze onkundigen, of onvoorzigtigen ligt kunnen misleiden ontrent het denkbeeld van eer, en der zelve belediging, en verdediging.

IX. Zulks, dat dit bedrog overfloeg, en eenige jonge luiden van ongebonden leven niet alleen, maar anders deftige, en zedige mannen, vooral in Vrankryk, en nabuurige landen, zig daar door lieten betooveren; alwaar de Edelen meest-

al

(*) Zoodanig dat een Italiaanfch Schryver zelf deze aanmerking maakt, dat 'er nooit een volk geweest is, zelfs nog Turken, nog Heidenen, die, gelyk die Barbaarfche, Italiaanfche, en andere volken, een gewoonte omhelst hebben, regt ftrydig met hunnen Godsdienft. In diervoegen, dat de voornaamfte van hunne Schryveren, die men *Cavallereſci*, of Ridderlyke noemd, zig niet ontziet zig in deeze woorden te verklaren: *Quod ille qui attendere velit ad Chreſtiana Religionis precepta, debeat eſſe relegatus a congregatione illorum, qui honorem, & ordinem equeſtrem amare proſeſſentur. Mutius lib. 1. conſilior. apud J. à W. Slicher d. 6. 5.*

al zig niet hielden binnen de paalen, door de bescheidenste Italiaanen in de voorn. schriften nog voorgeschreeven; maar in de zestiende eeuw zoodaanige slagting invoerden, dat by na geen huis daar van vry was, en weduwen hunne mannen, kinders hunne ouders, Gryzaarts hunne geliefde zoonen, door deeze Barbaarsche instellingen hun ontruikt zynde, op het bitterste beweenden. vid. Savaron *contre les duels* pag. 49. & *praecipue d. dissert. de deb. ac legitim. vindicatione existimation. ubi & de duellis.*

X. Zoo dat men dan zig niet te verwonderen hebbe, dat, op de voors. drie tydperken agt geslagen zynde, terwyl in het voors. 1ste tydperk van 't jaar 568 tot 774 by na geene Regten in Italien plaats hadden dan de Langbardische, die voor het *geregtelyk Kampen* waren;

En dat in het tweede, van ontrent het jaar 800 tot 1125, in Italie de keur was van het Roomsche, Langbardische, en Italiaansche Regt, en het Roomsche minst gevolgd is; En

En dat in het derde, van 't jaar 1125, tot in de 15 eeuw, het Roomſche Wetboek wel weder gevonden; maar het Langbardifche Regt niet afgeſchaft is;

Dat derhalven de geregtelyke Kampgevegten, volgens de Langbardifche wetten, in deeze ſtrydig met de Roomſche, zoo ver doorgedrongen, en zoo lang ſtand gehouden hebben, dog eindelyk alſkens opgehouden zyn.

En dat eindelyk, by het ophouden der geregtelyke Kampgevegten, de ongeregtelyke tweegevegten, en duëllen ontſtaan en vermeerderd zyn, vooral door de inſtelling van verſcheide Ridder-orden, Kruistogten, en aanmaatiging van der Edelen, en der Ridderen in de zoo genaamde Kruistogten: gevolgd van Militaire, en andere perſonen: En dat deeze gewoonte van te duëlleren, geſterkt door de verkeerde denkbeelden van eer, en zelfsverdediging, en door verſcheide ongeregelde driften, en ſchriften, zy aangenomen, en doorgedrongen; in diervoegen, dat de ſtrengſte
Wet-

Wetten, en Plakaaten daar tegen tot nog toe hier, en elders de zelve niet geheel hebben kunnen doen ophouden.

III.

Waarom het geregtelyk Kampen in Holland, en elders, by Plakaat niet uitdrukkelijk verboden is, gelyk nogtans het duëlleren.

I. **H**oewel het geregtelyk Kampen eigenlyk in Engeland, en Holland niet uitdrukkelijk by Plakaaten verboden is, gelyk is aangewezen in het *Kampregt. LXX. (b)*; zoo is het egter zeker, dat zulks in zeker opzigt onnoodig was: terwyl dit plegtig Kampen niet mogte, nog konde geschieden, ten zy met kennisse, toestemminge, en ten overstaan van den Regter.

Waar uit volgt, dat het genoeg was, dat de Vorst, en Regter, dit Kampen, als

als een Regts middel ter besliffinge, niet langer goed, maar kwaad keurende, het zelfde niet meer toestond: Of dat de ingezetenen, of de beſchaaſte van de zelve, het zelve onredelyk; jaa verfoeyelyk, en godloos vindende, daarom geen verzoek meer deden.

Zulks dit *Kampen* meet en meer allengskens in ongebruik geraakt, zeer zelden verzogt, en toegestaan, en eindelyk geheel afgekeurd, en opgehouden is.

II. Heel anders is het gelegē met het *duëlleeren*, 't geen op eigen gezag, zonder kennis, toestemming, en verlof, jaa in weerwil der Overheid geschied.

Waar tegen dan wetten, en zwaare straffen noodig waaren, en gesteld zyn, als in 't volgende stuk blyken zal.

IV.

Oorsprong, en Voortgang van, en Wetten, en straffen tegen bet Duëlleren; onder andere verstek van Pardon. Het Regt der Stadhouderen om Pardon te verleenen. Usurpatien van byzondere Stadhouderen des aangaande. Verbod der zelve. Pardon te verleenen, alleen gereserveerd aan den Vorst, en zynen Stadhouder Generaal. Verschillen tusschen de Stadhouders, en eenige Hoven deswegen, en nog onlangs in Vriesland. De Staaten van Holland verbonden zig om geen Pardon te verleenen aan Duëllisten, enz.

- I. **M**aar, gelyk deeze kwaade gewoonte van geregtelyk te Kam-
 200

pen gesprooten schynt uit den vegtlust der ingezetenen, gewoon in oorlogen te leven, of veel zig met de jagt te genceeren, zig in de wapenen te oefenen, en hunne kragten, en ervarenheid tot roem te beproeven; zoo is, schoon de gewoonte van geregtelyk te Kampen al agter bleef, de bron daar van nogtans zoo niet gedempt, of uit die geneigdheid, en driften, ontstond nog sedert een ander soort van Tweegevegten, en *Duëllen*, zoo hier als in andere Landen.

En wel des te meer, toen de gelegenheid van die genegenheid op te volgen, en dus zyne kragten te beproeven in een geregtelyken Kamp, op gezag, en met toestemming van den Regter plegtiglyk aan te gaan, ontbrak; te weten, na dat de Regters ophielden daar in toe te stemmen.

II. En wierden dus deeze *Duëllen*, gesprooten, zoo 't schynt, voornaamelyk uit dien ouden vegtlust, en het ophouden van het geregtelyk Kampen, enz. niet aange-

F f

ge

gegaan met kennis, en ten overstaan van den Vorst, en Regter, maar alleen met onderling besluit der 2 partyen.

Welke Tweegevegten, hoe zeer zy van het plegtig *Kampen* verschillen, egter in veele punten met elkanderen gemeenschap hebben.

In deeze gaat vooraf eenig verschil, of belediging, het zy met woorden, of werken, of met verzuim, en agterlaating van het betoonen van zekere eerteekenen, begaan: en dat wel, het zy deze belediging in der daad eene belediging, of daar voor opgenoomen zy.

In deeze geschied een uitdaaging, met het zenden van een *Cartel*, het aanbieden van een handschoen, enz. De Gedaagde, de handschoen aanneemende, verbindt zig om te komen in *duel*, op zekere bestemde plaatse, en uure;

Elk voorzien met zoodanige wapenen, en *seconde*, als onderling word afgesproken.

Dus eischt, en geeft men *satisfactie*
over

over beledigingen, of ongelyk, met woorden, met 'er daad, of naar iemants inbeelding, aangedaan, en dus beslegt men zyne verschillen, en handhaaft men zyn *point d'honneur*.

Men heeft hier verder zekere *costumen*, en regels, ontrent het beschouwen der wapenen, en het gewaad der partyen, het staaken van het gevegt, enz. waat van de zorg, en het opzigt aan de *seconden* meestal werd aanbevolen: het welke hier buiten myn oogmerk is om te beschryven.

III. Zoodaanige eigenzinnige Tweegevegten nu zyn niet alleen in de Nederlanden, en Holland in 't byzonder, maar ook in de nabuurige Ryken, en Vorstendommen, niet alleen uitdrukkelyk, maar ten allerstrengste, en op de zwaarste straffen verboden.

Al wie, van wat stand hy ook zoude mogen zyn, iemant in *duel* roept, of het beroep aanneemt, werd in Brabant *inhabiel* tot ampten verklaard, en gebannen,

F f 2

met

met verbeurte van de helft zyner goederen. *Plak. 22 Jun. 1589. Antw. 1. bl. 169. art. 10. Plak. van den 1sten Febr. 1610. art. 2. Antw. 1. bl. 704.*

En in Holland vervallen van zyn Ampt, en *inhabil*; en daar en boven in zyne goederen *gemulcteed* naar vereisch van zaaken. *Plak Holl. 22 Maart 1657. Gr. Plak. II. 459.*

Die kennis hebben van zoodaanige uitdaagingen, moeten de zelve, zoo rasch als doenelyk is, bekend maaken by geschrifte, of monde, aan Gecommitteerde Raaden, den Hove, of aan den Officier, of het Geregte van de plaats, daar de *provocant*, of *geprovoceerde* zig onthoud; of van die plaats, welke tot het gevegt mogte zyn bestemd; op straffe voor de nalatigen, van als begunstigers van zulk een *enorm feit* te worden aangemerkt, en van *arbitraire correctie*.

De genen, aan wien daar van kennis is gegeven, moeten op staanden voet het zelve bekend maaken aan Burgemeesteren,

ren, en Geregten der steden, alwaar het te doen zoude zyn; welke als dan naar bevinding den Officier zoodaanigen last zullen geeven, als tot weering van zoodanigen gevegt best zal behooren: en verder den beledigenden zullen belasten voldoening te geeven aan den beledigden; en partyen verzoenen, is 't doenelyk.

Zoo partyen egter ter bestemder plaats komen, en hun geweer tegen elkanderen trekken, zoo worden ze, boven de voorf. straffen, gebannen uit Holland voor zes jaar; gelyk ook de seconden, en alle anderen, die het duël zullen hebben geadsisteerd, by aldien zy hun geweer mede op iemand zullen hebben getrokken.

Die in duël komt te sneuvelen, mag niet dan by avond, of des nagts begraven worden, zonder gevolg, dan alleen van die het lyk ter aarde moeten brengen: en zonder blazoen, of wapenen van Familien.

En, indien de nedergeslagen mogte zyn geweest *Auteur van de querelle, of ap-*

pellant, of uitscher, zal zyn ligchaam tot een publyk schandaal voor zekeren tyd op 't Schavot aan een paal, of op andere schandelyke manier voor al de weereld ten toon gesteld, of tot een speetakel gelaten worden.

En zal de perpetrant der nederlage, het zy hy provocant, of geprovoceerde zy, met de dood gestraft worden, zonder eenige genade, of pardon.

En, dewyl de duëllen meest ontstaan uit kwaade bejegeningen, is verboden elkander te schelden, of injurieren, te suffletteren, slaan, of schoppen, op straffe, dat die daar tegen doet zal worden gestraft, en gecorrigeert met de straffen voorf. tegen de appellanten, of uitdaagers in duël, vast gesteld.

Wien zoodaanige injurieuse bejegening mogte zyn ontmoet, zyn gehouden de zelve aanstonds bekend te maaken aan den Geregte van de plaats, daar onder de zelve bejegening zoude mogen zyn voorgevallen, om daar in *de plano*, en

zon-

zonder figuur van Proces, te worden voorzien. Of anders, ten opzigte van de Heeren van de Ridderfchap, Edelen; enz., aan den Hove.

Op ftraffe, dat, indien zy malkanderen, by forme van rencontre, mogten komen te bejegenen, en aan te tasten, alwaar 't fchoon zy malkanderen niet kwamen te quetsen, ofte te grieven, het zelve *arbitrair*, en naar *exigentie* van zaaken, zal geftraft, en naar voorgaande circumftantien, en gelegenheden, gehouden worden voor Duël; en dienvolgende ftrafbaar zyn zal met de ftraffen tegens duëlliften geftatueerd.

En dit alles onverminderd, en zonder prejuditie van de particuliere Plakaaten, reeds tegen de duëllen geëmaneed. Zie het voorf. Plakaat.

Myn voornemen is niet om den inhoud van alle de Plakaaten van Holland, en van Haar Hoog Mogende tegen de duëllen, te melden.

Men zie het Plakaat tegen de uitdaa-
F f 4 gin-

gingen, en duëllen der Studenten, en hunne seconden, in de Universiteit te Leide, van 10 Mei 1641. *Groot Plak. I. D. bl. 391.*

Lyfgevegten onder 't krygsvolk zyn ook verboden op doodstraffe: en een Officier, Korporaal, of andere commanderende, die twee krygsknegten laat uitgaan, om te vegten, verbeurd zyn *leven zonder genade*. Z. den jongsten *Artikelbrief*, of *Ordonnantie* van den Raad van Staaten omtrent de krygstugt, van 9 Mei 1705. *art. XLIII. Gr. Plakaatb. V. Deel bl. 153.*

Zie ook het Plakaat op den naam van Maurits, tegen de duëllen der Militairen, in dienst der Hoog Mog., in 't Fransch, van den jaare 1610. *in't Groot Plakaatb. I. D. bl. 390.*

Het Plakaat van 3 Juli 1627. en 1 Juli 1637. *Gr. Pl. II. D. 458. kol.*

Het Plakaat op den naam van Willem Henrik, tegen de duëllen van Officieren, en soldaaten, in dienst van de Staaten Generaal. 30 Maart 1684. *Gr. Pl. IV. D. bl.*

bl. 162. Mitsgaders van Zurk *Cod. Bat. tit. Duëllen*, en 't geen ik aldaar heb bygevoegd.

IV. En, om dat de ondervinding geleerd had, dat de hoop van *pardon* te zullen verwerven, (het welk niet alleen de Stadhouders Generaal, maar ook van byzondere Provinciën (*), ja zelfs Baljuwen, (†) tegen de intentie van den Graaf, zig aanmaatigden. te verleenen) veelen tot *duëlleren* deed besluiten, die anders zig daar voor zouden hebben gewagt; zoo heeft niet alleen de Graaf dit misbruik verboden, maar zoo hebben ook sommige Vorsten zig zelfs, jaa wel met eede verbonden, om in het toekomende aan niemant, wie hy zy, *Pardon* te verleenen.

Want, na dat de wetten tegen het duëlleren in Vrankryk vrugteloos bevonden wierden, heeft Lodewyk XIV, in 't jaar 1652, zig zelven een wet gegeven van
aan

(*) Zie van het misbruik de *Ordonnantie op de criminele Justitie* in de Nederlanden 9 Juli 1570. *art. 24.*

(†) De voors. *Ordonn. art. 15. en 20.*

aan niemand *Pardon* te zullen verleenē : welke wet Lodewyk de XV. met eede heeft bevestigd. Z. den Prof. Otto *Notit. præc. in Eur. rer. publ. cap. II. de Gallia* § 43. pag. m. ex edit. 4. 187.

En heeft Koning Filip in de Nederlanden aan de byzondere Stadhouderen , en Baljuwen , het verleenē van *Pardon* , als eene gevaarelyke *usurpatie* , geheel verboden ; en dat zelve alleen aan zig , en zynen Stadhouder Generaal over de Nederlanden *gerefervēerd* , en behouden , by Ordonnantie (*), welke , ten opzigte van de crimineele Justitie , nog in Holland gevolgd word.

V. En vind men , dat de Stadhouders , na het afschaffen der Graavelyke Regeeringe , zig van dit Regt in feiten , daar de ordinaire doodstraf onwiderspreekelyk toestond , dikwils ; maar dat de Souvėrain , of Staaten zelfs , zeer zelden , en in sommige Provincien schier nooit bediend ; jaa in zekere

(*) Z. de voorf. *Ordonn. art. 15. 24. 28.*

zekere gevallen beloofd, en zig verbonden hebben van geen *Pardon* te zullen verleenen.

Zoo hebben de Staaten van Holland zig zelfs verbonden, om van doodslag in duël, het zy iemand *provocant*, of *geprovocerde*, *militair*, of ander zy, geen *remissie*, nog *pardon* te verleenen; en dat wel om geene redenen, nog *iemants intercessie*. *Plak. van Holl. 22 Maart 1657. Gr. Plak. II. D. bl. 459. kol. en 461. zie ook 't voorf. Plak. tegen 't duëlleren van Studenten.*

VI. En hoewel sommige Stadhouders van byzondere Provincien, na de gemelde Ordonnantie van Philips, van 't jaar 1570, en na het afzweeren der Graavelyke Regeeringe, nu en dan pardon verleend hebben: zoo vind men ook, dat dit selve in sommige Provincien door de Staaten, als Souverain, bepaald is. Zoo mogt by voorbeeld de Baljuw van Prins Maurits, als Stadhouder van Utrecht in der tyd, ontrent het jaar 1643 geen *compositie van doodslagen*, of *diergelyke atroce delicten* doen,

doen, nog geen geleide geven, zonder *consent van ons*, zegt de voorl. Stadhouder, of den Heere Staaten, of der zelve ordinarise Gedeputeerden; en was de Stadhouder zelf bepaald, en mogt hy geen remissie verleenen zonder 't advys van den Hove Provinciaal van Utrecht, Maarschalken ten platten lande, of van de Officieren, en Magistraten in de steden. Zie *Extraët uit de punten, en art. waar op die Staaten van Utrecht zyn Excellentie van Nassou aangesteld hebben. art. XXVI. by Matthæus de jur. glad. cap. XLI. pag. 694.*

Ook mogt hy dit regt niet oefenen over allerlei misdaden, nog voorbedagte doodslagen, nog andere zwaare misdaden, maar moest hy zig rigten naar de Plakaaften. Zie 't voorl. *Extraët. art. XXVI.*

Insgelyks niet de Stadhouder in Holland. z. de *Commissie 6 Juli 1672.*

VII. En, wanneer zy iet des aangaande mogten onderneemen, strydig met de Wetten, vind men, dat somtyds de Hoven

ven

ven van Justitie den Stadhouderen dit hebben vertoond. Ten blyk strekt de Brief van den Hove van Utrecht aan den voors. Stadhouder, remissie verleend hebbende, enz. luidende aldus : *Ende souden verstaan uwer Furstel. Genade den voors. manslag, als nog niet verjaert synde, niet en mag remitteren jegens den expressen text van den Plakate, ende ewwich Edict van den jare XLI, ende ook geen surcheantie verleenen jegens de proceduuren, alrede jegens den gevangen begoft, contrarie het 33 art. van de Ordonnantie van den Hove, rubr. van Proces crimineel; daar mede uwer Furstel. Genade magt, en auctoriteit van remissie te geven, is gerestringeert, volgende het 27. art. van de Instructie, daer op uw Furstel. Genade het Gouvernement van de Stad, Sreden, en Lande van Utrecht heeft ontfangen, enz. Welke Brief, en de Rescriptie te zien zyn by Matthæus. d. c. XLI. p. 697, 698.*

En heeft het Hof van Holland aan den Stadhouder in der tyd meer dan eens, in
voor-

voorschreeve gevallen vertoogen gedaan, en, volgens van Zurk, aan Prins Maurits, Stadhouders van Holland, enz. ver- toond de enormiteit van vier remissien, en aan den zelve aangediend, voortaan con- trari het advis van 't Hof, zonder pre- gnante redenen, geen remissie te willen geven. Zie *Cod. Batav. tit. Pardon. § XXVI. N. 1.* en 't geen ik daar op heb aangeteekend *bladz. 836. (k).*

VIII. En zyn nog onlangs eenige ver- schillen ontstaan in Vriesland, tusschen den Erfstadhouder, en het Hof Provinciaal. Zyne Doorlugtigheid had den 22 Febr. 1738 een Brief van vergiffenis verleend aan eenen Korporaal, die in 't laatste van 't jaar 1735 eenen manslag begaan had. Deeze vertoond zig daar na opentlyk bin- nen Leeuwaarden, dog werd 'er van we- gens het Hof vast gehouden.

Men oordeelde, dat de gevallen, in welke de Stadhouders wel eer vergiffenis verleend hadden, met dit geval geene overeen komt hadden; 't was, of in 't
leger

leger geschied, of ten minste buiten 't Regtsgebied van 't Hof, 't welke Keizer Karel zelf, by Plakaat van 21 Oct. 1541, in 't verleenen van vergiffenis beloofd had te zullen kennen. *Hub. de jur. civ. III. 2. 5. 10. Hedend. Regtsg. IV. 8. 56. enz.*

't Geval kwam ter Vergaderinge van de Staaten van Vriesland, die met meerderheid van stemmen besloten 't Hof te bevelen, den Gedaagden los te laaten: zonder dat egter het gedrag van 't Hof in dezen gehouden eenigzins word berispt, of afgekeurd.

Men gaf den Hove kennis van dit Besluit, op den 14 Maart 1738, en sedert is de gevangen ontslagen geworden.

Dit Bescheid vind men, onder andere, uit medegedeelde Berigten in den tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden XI. D. IV. St. XII. H. bl. 415. (12).

Maar dewyl aldaar alleen vertoond zyn de redenen, die het Hof, en niet die de Erftadhouder voor zyne zaak hadde, zoo heeft men ook te zien zekere *Deductie*,
my

my federt ter hand gesteld, gedrukt *in folio*, groot ontrent 13 *bladen*, waar van de titel is DEDUCTIE tot meerder verdediging van 't ALOUDE REGT van PARDON, zyn Hoogheid den Heere Prince van Oranje en Nassauw, Erfstadhouder, en Kapitein Generaal van Friesland, compe-terende.

Waar in de redenen aan de zyde van welgemelden Erfstadhouder geleerdelyk uitgebreid zyn, voornaamelyk daar in bestaande, 1. dat een Christelyke Overheid magt heeft om Pardon te verleenen van alle misdaden, zonder onderscheid.

2. Dat de zelve de oefening van die magt aan een ander Hoog Persoon, of Collezie kan *defereren*, of overgeven. *bl. 17. enz.*

3. Dat de Princen van Oranje, als Stadhouders, Capitains, en Admiraals Generaal in de byzondere Geunieerde Provincien altoos van dat Regt gebruik gemaakt hebben. En by gevolg, enz. *z. bladz. 19. 23. 27. enz.*

Dat

Dat egter een groot onderscheid is tusschen Militaire, en gemeene delicten; dat de eerste, na voorgaande behoorlyke informatien, en ingenomen advys van den Krygs-geregte, door de Stadhouderen van Holl., Zeel., Utrecht, enz. konden worden gepardonneert, zonder dat eenig verder interinement noodig waare; dog de laetste niet anders dan na voorafgegaan Advis, en daar op gevolgde interinement by de respectieve Hoven van Justitie. vid. Ant. Matth. d. l. cap. 41. En dat, alhoewel in de publyke Instructien der Stadhouderen dit requisitum niet altoos expresselyk was uitgedrukt; het echter in delictis communibus aldus gebruikelijk geweest was, volgens Perezius, en Matth. dd. II. En by gevolge, enz. z. de voorf. Deduct. bladz. 21.

IX. En is eindelyk op den grooten ordinaris Regtdag, den 14 Maart 1738, by de Staaten gestatueert: dat, wanneer zyne Furstelyke Doorluchtigheid aan Militaire Personen Pardon mogte komen te verleen over gemeene Delicten, waar over

G g

by

by *præventie* by den Hove , ofte by den Krygsrade werd gevonnist , daar van door den Gericht - Scholtes kennisse sal worden gegeven aan het Hof Provinciaal. Zie de voorf. *Deductie* bl. 31, 32.

X. Het zy vorder met het Regt der Stadhouderen , om Pardon te verleenen , zoo het wil ; het zelve is onbetwiftbaar by de Staaten van elke der Vereenigde Provinciën ; en byzonder van Holland :

Hoewel die meestal niet goed vonden zelfs zig van dit Regt te bedienen , om de gevolgen.

En hoewel zy , gelyk ook de Koningen van Vrankryk , zig zelve bepaald , verbonden , en eenigzins , ten minste tot nader Resolutie , de magt benomen hebben van *pardon* te verleenen , in 't byzonder aan *Duëllisten* , als reeds getoond is § VI.

XI. Of nu een Stadhouder in Holland , niet tegenstaande die bepaaling , en verbintenis van den Souverain , of de Staaten , zoude mogen *pardon* verleenen aan
Duël-

Duëllisten, enz. zonder *speciale instructie*, of dispensatie van die voors. verbintenis van hooggem. Staaten, als den Souverain, is althans onnoodig te bepaalen.

V.

Onredelykheid, gevaarelykheid, dwaasheid, en schandelykheid van het Duëlleren. Redelykheid van de Wetten, enz. tegens Duëllen.

I. **Z**oo onredelyk het *duëlleren*, zoo redelyk zyn de wetten daar tegen.

Want wat kan 'er onredelyker bedagt worden, dan eenig verschil tusschen redelyke schepsels ('t welk men, als redelyke schepsels, moet toestaan, dat niet dan naar de reden, en het Regt, moet beslegt worden door onpartydige, bekwaame, en bezadigde personen) tegen regt, en

G g 2

reden

reden, zelf te willen beslegten door geweld, en wapenen (*).

II. Wat is 'er gevaarelyker, dan de triomf van een twistzaak te doen afhangen van de sterkte, verrassingen, of ongelukkige toevallen?

De sterkste, nog meest geoefende kan niet steunen op zyne kans, door duizenderlei onverwagte toevallen, waar voor hy bloot staat.

En, indien de Kampvegters al eens mogten gelyk zyn in snelheid, afgeregte vaardigheid, kunststreken, kragten, en zoo genaamd geluk, of vry van onverwagte toevallen; wat volgt 'er dan gemeenelyk, dan de rampzalige dood van beide?

Waar van ik een voorbeeld heb bygebragt van Chundo, en den Voorvegter van een Boswagter. *Hoofdst. II. bl. 426.*

Burnet verhaald ons een rampzalig voor-

(*) *Quod duo sanctum media inveniantur, discordias, & rixas definiendi, unum per disceptationem, alterum per vim; quodque illud sit proprium hominis ratione paedisi, hoc belluarum, arguit Cicero lib. 1. de offic. n. 23. in fin. &c.*

voorbeeld van Duëllisten, beide in duël gefneuveld, en maakt daar over aanmerkingen, die onze voorf. stellingen bevestigen.

De Hertog van Hamilton, Ridder van den Kouffeband, benoemd tot de Ambassade in Vrankryk, en *Mylord* Mohun, haatten elkanderen uittermate, uit hoofde van hun *Proces*. Eenig nieuw toeval tergde Mohun zoo, dat hy den Hertog in *Duël* deed roepen:

Als dullen op elkanderen aanvallende, slaagden ze zoo ongelukkig, dat *Mylord* Mohun dood bleef op de plaats, en de Hertog eenige minuten daar na stierf.

Na dit verhaal maakt hy eenige Aanmerkingen (*) op dit beklagelyk uitwerk-

(*) Ik zal het Verhaal, en zyne aanmerking hier laten volgen, naar de Fransche vertaaling aldus luidende:

Le dernier [Mylord Mohun] sacha de s'en defendre, & le faux point d'honneur l'emporta. Le Rendez-vous estoit à Hyde-parc, vers le milieu du Mois de Novembre [1707] Ces deux ennemis se battirent en vrais furieux, qui s'abandonnoient à la Colere. Negligeant toutes les Regles ils se Jettèrent l'un sur l'autre qui tueroit le premier. Ils y s'ensuivirent tous deux si malheureusement, que Myl. Mohun
tom-

werksel van eene maxime van *Kampen*, die te vore zoo algemeen is geweest, dat men nog bezwaarelyk de zelve kan uitrooyen.

Terwyl de valsche denkbeelden, die de menschen zig van de *eer*, en *courage* maken, by hen veel kragtiger zyn, dan de reden, en de Godsdienst zelf.

III. Om nu niet te spreken van andere rampen, schande, en onheilen daar door verwekt aan zig zelve, en hunne geslagten, en huisgezinnen:

Voor al door de wezendlyke schande der straffen, tegen Duëllen gesteld :

IV. Duëllisten veragten de Overheden, verstooren de Gemeene rust, hebben

tomberoit de mort sur la Place, & que le Duc d'Hamilton mourut en peu de minutes. Je ne donnerai point ici le caractère du dernier. Je suis fâché de ne pouvoir en dire autant de bien que je le souhaiterois; & je l'aime trop pour en dire du mal sans nécessité. Je ne ferai pas même de Reflexions sur l'Effet déplorable de ces maximes barbares, & anti-Chrétiennes, qui ont si universellement prévalu, que l'on ne peut guere esperer d'en faire revenir tout à fait les Hommes: les fausses idées qu'ils se font de l'honneur, & du courage étant plus fortes chez eux, que la raison, & que la Religion elle même. Burnet dans l'Hist. des 16tes tems. tom. II. part. II. livr. VI. part. 2. pag. 227.

ben valsche denkbeelden van't punt van eer, verraaden hunne lafhartige zwakheid, waar door ze hunne driften onmagtig zyn te bedwingen (eene onmagt die zig meest vertoond in de zwakste, als kinderen, en vrouwen (*), en zelden, of nooit in waare kloekmoedigen) zy verwerpen de rede, en vertreden het regt.

V. Zyn 'er geen dappere, en kloekmoedige Volken, Filosofen, Vorsten, en anderen (†) geweest, die beter denkbeelden

(*) Juven. Sat. 13. V. 189. *Quippe minui
Semper, & infirmi est animi, exiguique voluptas
Ultio; continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam famina.*

(†) Onder zoodaanige Heidensche volken zelfs, en Heidenen, die beter denkbeelden hadden van de waare eer, en schande, en kloekmoedigheid; als ook van de onmagt, om zyne haat, en wraakzugt te kunnen bedwingen, word geteld

Seneca, zeggende cap. 30. de Ira: *Ille magnus, & nobilis est, qui more magna fera lastratus minorum canum securus deridet.*

Tacitus lib. 4. Ann. 34. *Namque spreta exolefcunt: si irascaris, agnita videntur. scil. falsa probra; carmina, &c.*

Mecenas raadde aan Augustus, dat hy het ongelyk eer veragten, dan wreken zoude. Dion libr. 3.

Aristoteles stelde de waare grootmoedigheid in het veragten van ongelyk. *Etb. lib. 4. cap. 3. & Seneca libr. de Clem. ad Ner. cap. 9.*

G g 4

Waar

den hadden van de waare eer, kloekmoedigheid, en van de lafheid der wraakzugt (*)?

Waar-

Waar by men voegen kan het voorbeeld van Sokrates, zeggende op den raad tot wraak van zeker ongelijk, door eenen dertelen deugriet hem met schoppen aangedaan, *quid, si asinus calce me percuteret? eum asinus more calce repercuterem? vid. 82 d. differt. 1. 5. p. 22.*

De zelve, van iemand voor een ezel gescholden zynde, antwoordde: 't is waar, want by kend my alleen bekwaam, om te draagen den last van zyne onkunde, en onbebelykheid; en last te draagen is ezels werk.

(*) Immers beter denkbeelden van den pligt van een Christen, als ook van de ware kloekmoedigheid, en eer, vind men in het voorf. Plak. tegen de duëllen, van 30. Maart 1684. Groot Pl. IV. 162. art. 2. alwaar, den beledigden belaft zynde de injurien aanstonds te kennen te geven aan de Justitie militair, deze woorden volgen: *Declarerende wel expresselyk, dat wy 't zelve zullen houden voor een effect van de geboorzaamheid, die zy ons schuldig zyn; en dat het zelve conform is niet alleen met het devoir van een goed Christen, maar ook met de oprogt maximen van de waare eer, en de kloekmoedigheid; orderen dienvolgens aan de Justitie Militair, den geleederden na gelegenheid van de injurien zoodanige satisfactie, en avantagieuze reparatie te doen erlangen, als bevonden zal worden te behooren, enz.*

En art. 3. Verklaren wy verders, dat geene offensie, zoodanig die zou mogen wezen, de eer van die gene, die geoffenseert is, in geenen deele krenken zal, maar crimineel maaken den genen, die de offensie gedaan heeft; en, zoo iemand daar over aan den beledigden eenige reproche gawe, het zy in zyn bywezen, of in zyn absentie, zoo zal by daan

Waarom volgt men dan niet hunne redelyke; en waarom liever onmenschelyke, woefte, jaa beestagtige gewoontens?

We behoorden te staan naar den lof van zagtmoedigheid, en gerechtigheid, (zegt de Ridder Steele) waar van hy de kenteekens beschreven hebbende op *blad*z. 223. van zyne na te noemen *Verhandeling*e, dus besluit: *Met een woord*, de waare Eer is *altijd gehuisvesd by de Gerechtigheid*, en zagtmoedigheid; en de moed moet *altijd gemengd wezen met dapperheid*; en *iet meer in zig hebben dan geweld*, en stoutigheid.

VI. Men zie vorder over de onredelykheid dezer Tweegevegten Andreas He-
dio, Regio-Montano-Prussus, *in disputat. quam in Academ. Franequer. proposuit* A°. 1698.

daar over strafbaar zyn, gelyk of hy de zelve injurien zelfs hadde aangedaan; en dat volgens den teneur van de bovenstaande artikelen.

Met welke declaratie dan uit den naam der Hooge Overheid dezer Landen kragtig te keer gegaan worden de verkeerde denkbeelden van het gros des volks, of de meeste menschen, wegens de waare eer, en kloekmoedigheid.

1698. als ook een Italiaansch Schryver Maffet; en vooral over de onredelykheid, dwaasheid, en onregtvaardigheid der zelve, den Ridder Steele in zyn *Boekzaal der Heeren*. bladz. 190. enz. als ook bl. 204. 207. enz. 211. enz. 218. enz. gelijk ook P. Voet *de duell. c. 34. Rationes dissuadentes singulare certamen*. en over de de onredelykheid der geregtelyke Tweegevechten. *c. VI. utrum Duella judicialia admittenda*. dog daar van is reeds gesproken in 't Kampregt. *Kap. LXX.*

VER-

V E R V O L G
 van eenige
 B Y V O E G S E L E N ,
 E N
 A A N T E E K E N I N G E N
 op het KAMPREGT, enz.
 D O O R
 P. V A N D E R S C H E L L I N G .

DE OPSTALBOOMSCHEN WETTEN.

Bladz. 4 (b) reg. 11. worden aangehaald *LL. Opstalboomica*, dat is, de Opstalboomsche wetten; dat zyn wetten, gegeven onder hooge *Stalboomen*. Deze zyn gemaakt by Aurik, in Oostvriesland, in 't jaar 1323, alwaar de oude Vriesen hunne Staatsche Vergadering, bestaande uit Ridderen, en Edelen, enz. van ouds gewoon waren te houden onder boomen.

Ubbo Emmius getuigt, dat in zynen tyd aldaar nog drie groote eike boomen overig, en te zien waren. *rer. Fris. l. 2. c. 13.*

En men zegt, dat te Aurik nog te zien is een ruime plaats, rondom met oude eike boomen beplant, alwaar van ouds de Staaten van Oostvriesland vergaderden. *MS. Hof criminael, bl. 26.*

Deze

476 *Vervolg van eenige Byvoegfelen,*

Deze Opftalboomsche wetten zyn uitgegeven by Siccama, agter de Oude Friefche wetten, onder dezen titel: *Leges conveniunt Obftalbomici Ao. MCCCXXIII. rogata*. Zie ook Schotanus in zyne groote *Hiftorie van Vriesland*.

Te weten, men was ook wel eer gewoon Vierfchaar te spannen, en regtdag te houden in 't open veld onder den blaauwen hemel, onder een grooten fchaduw-ryken eike-, of Linde-boom; men regte daar op een ftak, naderhand een kruis, en daar aan wiepen de zwaarden, fchilden, en andere wapenen des Regters opgehangen.

Dus hebben de oude Heeren van Egmont op een groot plein voor 't Kasteel, onder eenen linde boom hunne regtdagen, of *jaargedingen* gehouden.

Ik zal hier van althans maar een bewys voortbrengen: Heer Wouter van Egmont beveeld ten overftaan van verſcheide Edelen, by Handveft gegeven op *Simon*, en *Jude* dag, in 't jaar 1312, dat men te Egmond driemaal in het jaar *drie Jaargedinghen zonde houden onder den boom voor 't ſteenen huis*. Bokkenb *Dyn. Egmond* pag. 51. M. V. Hoeve, *Handveſtkr. Gryphiand. de Weichbild. Saxon*.

Omp nu niet te reppen van de *Maalen* des volks, en de *weruen* der buuren.

Bl. 4. (c) r. 3. Boxhorn in zyn I. Boek der beſchryvinge van dat Graaffchap, dat is Zeeland. Deze plaats, als niet regt aangewezen, heb ik op zyn' tyd niet konnen vinden; maar naderhand in een Byvoegfel van Boxhorn op het *II. Deel van de Kronyk van de Graaven van Zeeland*, door Reigersbergen. *bladz. 81, 83.*

WAARHEDEN TE TOGEN, enz.

Bladz. (c) r. 16. Waarheden te toogen, dat is, alles dat hy als waarheid ſteld te bewyzen; het zy met getuigeniffen die fomtyds *waarheid*, en *waarheden* genaamd zyn, het zy andere ſtukken, en bewyzen.

Dir

Dit raakt particuliere dingeluiden. Maar daar was een *'s Graven Waarheid*: deze waren de *informatien*, die de Graaf moest nemen eer hy zyn Hooge Vierschaar spannen wilde; meestal bestaande in getuigenissen, en andere bewyzen, en *indicien* wegens *crimineele* feiten, en zaaken, waar over hy meende in die Vierschaar eis te doen, of te rechten.

Van deze informatie moest de Graaf vooral kennis geven aan den Griffier, en *drie des Graaven Mannen*, zonder eenige party te roepen.

En deze informatien zyn genaamd *des Graaven waarheid*, ook wel een *stille waarheid*, en het geven van kennis der zelve als voren zyn *waarheid te doen hooren*.

En, *deze gedaen zynde*, mogt men den Graave *stellen te houden* die Hooge Vierschaar. Zie het oude MS. boekje by Boxhorn, in zyn voorf. Kronyk. II. D. bl. 82.

Zoo wanneer die Graave van Zeeland syn Hooge Vierschaar houden wille, soo sal hy voor alle werken syn waerbete doen hooren by den Griffier, en drie des Graaven Mannen, sonder eenige partye te roepen van alle saaken, daer af hy meende in diere Vierschaere te rechten; ende alle dese informatien gedaen synde, dat men des Graaven waarheid beet, soo sal hy hem moghen stellen te houden die Hooge Vierschaere.

REGT DOEN OVER DWARSNACHT.

Bl. 16, r. 1. Over *dwars nacht onvertogen regt doen*, dat is, zonder uitsfel, binnen drie dagen; zoo zegt Kiliaan *dwars-nacht. vetus.* I. over ander nacht, over ander dagh, derden dagh.

Audere verstaen hier door binnen 24 uren. *Kouff. van Rynl.* 248. en *van Utrecht tit.* 18. pr. en tit. 19. § 16. *et seqq. Junft.* § ult.

Deze spreekwys komt dikwils voor in de oude Regten, en Koustumen van Voorn, by my eerst ontdekt, en met myne Aanteeken. uitgegeven, in de *Beschrjv. van de Stad Briel, en Voorn*. Zie 't gene ik des wegen
lrb

478 *Vervolg van eenige Byvoegfelen,*

heb aangeteekend. I. D. bl. 251. A. (5). en bl. 281. A. (1).

Dog om deze spreekwys wat op te helderen, zal ik 'er dit byvoegen:

Dwars-nagt beteekend hier eigenlyk den volgenden dag, die door den leſt voorgaanden middernagt als dwars doorgelineden, en geſcheiden word, wanneer de Regtdag van dag tot dag *gecontinneerd* word; gelyk gemeenelyk ten gevalle van een *Uislemſchen*, dat is, uitheemſchen, of vreemdeling, geſchiedde. *Arg. l. 7. D. test. quem. ap.* Est enim *dwarsnacht biduum*, quod *nox una interſecat & diffindit.* Ant. Matth. in *Paræm. par. VII. § 2, 3. p. 219.*

Wat den oorsprong van deeze spreekwyze belangt, men wil, dat zy daar van koomte, dat de oude Duitschen niet dagen, maar nagten gewoon waren te rekenen, volgens Tacitus: *Sic constituunt, sic conducunt ut nox diem ducere videatur*, &c. en Cæſar: *Galli se omnes ab Diis patre prognatos predicant. Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium fiunt.*

En dit is de reden, dat het Regt zelf, dat op zokere dagen gedaan werd, *genachten* genaamd is.

Waarom nu dat regt zelf, 't welk uitgesproken wierd op gezette dagen, genaamd werd *genagten*, is te zien by den zelven Matthæus d. I. & de *probation. cap. VII. p. 446. & 449.* alwaar hy bewyzen bybrengt.

VRONEN, FRONEN.

Bl. 19. (b). De Graaf mogt eens in 't jaar met Schepenen, en Schouten, met Azingen, en *Vronen*, tot *Vronen-acker* komen, om alle de zaaken, die binnen het jaar niet beregt waaren, te beregten, volgens zeeker Handveſt van 't jaar 1344. hier bl. 19. gemeld.

Deze *Vronen*, of *Fronen*, ook wel *Franen*, waren by de oude Hollanders, Vriefen, en Saxen, Regters over buurten, en over der zelve gemeene, en burgerlyke verſchillen, en gedingen. Zulks een *Fron*
min.

minder was dan een *Azing*, dat is een Regter over een geheel Dorp, en over alle des zelfs zaaken, alleen de halsstraffelyke, die den Baljuwen waren aanbevoelen, uitgezonderd zynde. *MS. oude Hof crimineel. Kap. LIII. bl. 102.*

Ik heb dit te meer hier willen verklaren, om dat ik by Plantyn geen, en by Kiliaan wel gewag vind van *vrone*, *frone*, en *fronbode*; maar niet in de voorf. betekenisse; zeggende, onder andere: „*Fron*, *vron*, „*vet. Germ. Sax. sacer & summus. Fronisje* betekend „by Otfridus eerwaardig.

SCHEPENDOM WEIGEREN.

Bl. 21. r. 7. en 9. Schependom weigeren, schynt hier Regtdag of vergadering van Schepenen, *compartie* voor Schepenen, gehoor van klagte voor Schepenen, regt, enz. weigeren.

BEGIN DER LEENEN, LEENHOV, enz.

Bl. 31. r. 12. Te loen uit te geven. Dit te Leen uitgeven, is ontrent het jaar 1100 begonnen in deze Landen. *z. Holl. Tiendr. I. D.*

En werden veele allodiale goederen den Graaven vrywillig opgedragen, om die wederom van de zelve ten Leen te ontfangen.

Ja sints hebben sommige, inzonderheid Graaf Floris V. veele Hollandsche Heeren gedwongen hunne *allodiale* goederen den Graave op te dragen, en van hem ten regten Leen te houden. *Zie de Handvesten van Goude, Schoonhoven 1241, Brederode 1263, Arkel 1269, Leiden 1277, Waterland, en Zeevang 1282.*

Het welke voor ene der oorzaken gehouden werd van de samenweeringe tegen hem.

Toen, en sedert hebben de Graaven veele Heerlykheden, onder voorwendfel van verzuim, of misdaaden, verbeurd verklaard; en zig geëigend.

Wan-

Wanneer naamelyk onze Graaven van Holland ; meer Graaffchappen, en Heerelykheden verkrygende, in het eene door het andere zig deeden ontzien ; gelyk de voornoemde Floris V, de eerste die zig schreef, *Graaf van Holland, en Zeeland, en Heer van Friesland.*

En voorts de Graaven uit den huize van Henegouwe, van Beyeren, en vooral van Bourgondie, en van Oostenryk.

Ja sommigen beweerden, dat al door Karel van Bourgondie, in 't jaar 1469 een soort van een *Leenhof* zoude zyn opgerecht, voornaamelyk met inzicht om de Leenen, onder schyn van regt, te konnen eigenen.

Dit is zeker, dat toen door Karel van Bourgondie bevolen is, dat alle verschillen, diehy, ofte eenige andere zynen Leenmannen, wegens Hollandsche Leenen mogte maaken, of krygen, ten eeuwigen dage moesten worden beregt door zynen *Stadhouder*, en zoodaanige Hollandsche *Leenmannen*, als die daar toe zoude by een roepen. *Gr. Plakaatb. II. D. kol. 682.*

Waar uit blykt, dat die Leenmannen, eerst alle hebbende mogen verschynen, daar na dus bepaald zyn tot zoo veele als er door den Graaf, of zynen Stadhouder ge-roepen wierden.

Tot dat Karel van Oostenryk, keizer geworden zynde, in den jaare 1519, allen Leenmannen onttrok hun oud Regt, om met den Graaf, of zynen Stadhouder ter Vierfchaare te zitten ; en, in plaate van dien, opregtte een *Leenhof*, bestaande uit 12 Mannen van Leene, door den Graave, of zynen Stadhouder gekoozen : welke sedert, zelfs in eindelyke Vonnissen, niet behoeften sterk te zyn boven zes Leden. *Instr. des Leen-Hofs 1519. Gr. Plakaatb. II. kol. 683. art. 1. 4. Versoog van den ouden stand der Regtsplegingen in Holl.*

En dus kan men ook ligt begrypen, dat het invoceren van Leenen, en die uit te geven, en te doen opdraagen, enz. het aanstellen van Leenmannen, in 't byzonder als Regters, den Graave gestrekt heeft (gelyk ook hier onze Auteur zegt. *bl. 31.*) tot vergrooting van
hunn

banne magt, en gezag, en om alomme vrienden te maken, enz.

SCHOUTEN-BAN.

Op bl. 44. beloofde ik te zullen voortbrengen een Formulier van Commissie, waar uit blykt, dat de Baljuw van Schieland nog heeft den *Schouten-ban*. Dus luid het zelve, naar veranderinge der in te vullene, en ondergeteekende naamen der Baljuwen in der tyd:

C O M M I S S I E

van het Schout-ampt van K O O L.

Wy, Balliuw, en Dykgraaf van Schieland, doen kond allen den geenem dien't behoort, dat wy in kracht onzer Commissie gegeven hebben, en geven by dezen aan Schout van Beukelsdyk, Oost-, en West-blommersdyk, genaamd Kool, DEN BAN VAN 'T ZELVE SCHOUT-AMPT, om een yder goed, kort, regt, en expeditie van Justitie te doen, en te administreren, weduwen, weezen, en miserabele personen in haar goed regt voor te staan, alle criminele, en andere zaaken tot onze kennisse behoorende, ons, of onze Gecommitteerde bekend te maken, alle wederroepse vonnissen, ontwaaringen, ende aanvangen ten Hove te brengen, 't zy of de zaaken zyn reëel, of personeel, ende hoe veel de hoofdsomme der zelve zyn bedragende, ende voort alles te doen, dat een goed, en getrouw Schout schuldig is te doen. Tot naarkominge van dezen [heeft] de voorsz. Schout in onze handen op huiden gedaan den behoorlyken Eed. En zal deze Ban duuren vier eerstkomende, en agtereenvolgende jaaren, en langer niet, zonder nieuwe Ban-brieven. Des t'oirkonde hebben wy dezen getekend den 30 November 1706.

L. S.

H h

Bh

482 *Vervolg van eenige Byvoegfelen,*

Bl. 57. (a). voor de 3 leste regels dezêr aanteekeeninge voeg by:

Inter Imp. Ottonis I. (leges) lex eminet de successione nepotum, duello in Comitibus Westphalia Stelensibus Ao. 942. celebratis determinata, qua nepotes ad successionem avi una cum patris vocantur. cujus rei testes citat Brunquellus Histor. juris Romano-Germanici. P. IV. c. VI. § IV.

Bl. 60. (e). leste reg. leez, dat ze, ten opzigte van de gemelde proef van heet yzer, wel negen ploegyzers, of kouters, onder andere byzondere proeven, ... enz.

Bl. 61. (e). reg. 3. agter hadden, voeg by: en hy verheft daar by de eenvoudigheid van de wetten der Noordfche volken boven de spitsvindigheden, en veranderingen van de Roomfche wetten. Hug. Grot. Prolegom. ad Histor. Gothorum. pag. 63, 64.

Ego in Romanis legibus subtilitatem minima quaque persequentem, varietatem, inconstantiam, video, tantam denique molem, & in mole perplexitatem, ut nemo tam felicitis sit memoria, cui non saepe eveniat in leges incursare. At Philosophia legem vult esse simplicem, brevem, claram; qualia sunt patrumfamilias in familiam suam imperia. Tum vero nihil mutata duratio multum secum habet aequalitatis.

Bl. 77. agter de leste regel van (a) voeg by: [De eige woorden van de Groot luiden aldus:

Probo & hoc, quod non vilis civium sanguis, nec nisi gravissima [crimina] capite luebantur, quodque damnatorum bona salva erant liberis; minora satis erat expiari pecunia, aut tradito fonte in servitutem ei in quem peccatum fuerat. Quod in criminum causis provocatio non dabatur haud miror, cum pares de paribus summa religione ac misericordia judicarent. Tales sunt leges quas e Scanzia profecti per-omnem Europam, per multa etiam Africa, Asiaque circumtulere. Displicet nonnullis quod quaedam causarum ambigua singulari certamine disceptanda permittuntur: verum quod Solon dicebat, non optimas simpliciter si dedisse leges, sed optimas earum quas Athenienses ferre possent, idem de aliis legum conditoribus cogitandum est. Coguntur

guntur illi multa non probanda concedere, & venenum sepe veneno expellere; minus certe malum erat duorum periculo rem decertari, praesertim postquam ambo moniti essent serio, ne contra conscientiam sumtis armis Deum sibi inimicum accerferent, quam totas familias, quod alioqui fiebat, committi inter se, & bellum velut civile excitari. Absulit hunc morem Christiana religio; bene si &, quod facere ipsa nata est, nisi nobis nos obstaremus ipsi, radices, unde ista pullulant, excidisset.]

SASSENSPIEGEL.

Bl. 84. (a). De Oudtyds verduiste Saxenspiegel, door Eyke van Rypenowwe uit het Latyn vertaald, enz.

Deze Sassen-, of Saxenspiegel, by den Auteur aangehaald, verdiend opmerking:

Dezeive, in 't Latyn beschreeven in de XIIIde eeuw, volgens Struvius, Hofman, en Heineccius in *hist. jur.* als ook E. Otto, *notit. praec. in Eur. rer. publ.* c. 1. § 54. in *not.* 5. p. 104. is gedrukt te Straasburg in 't jaar 1516. te Dresden 1553, en, door Zobelius opgehelderd zynde, te Leipzig 1582, alle in blads formaat. Maar de beste druk word gehouden van Jak. Frederik Lodewyk, Hall 1720. in 4°. *vid. Fabricii Biblioth. Lat. l. IV. c. 10. tom. 13. p. 839.*

Van dezen Spiegel, te saamen gesteld uit Goddelyke, Keizerlyke, Pauselyke, en Nederlandsche Regten, is een oude vertaaling van eenen Mr. Eyke D. J. Hier van bezit ik een exemplaar, gedrukt ter Goude, waar achter staat: *Ende het is volmaect ter Goude, in Holland, by my Gheraert Leew. den XXsten dach in aprille Anno MCCCC, ende LXXIX:* in welks Voorreden staat: *ouer gheset usen latyn in dyetsche, bi enen notabilen Doctoer in de rechten, gheheten meester eyke.*

En het schynt (zoo men op Pars in dezen kan staat maaken, in zyn *Naamrol der Batavische Schryvers*, gewag maakende van den *Spiegel van Sassen*, gedrukt by Geraert Leew, den Vden in Sept. A°. 1472 ter Goude)

H h 2

dat

dat myn voorf. Exemplaar al van eenen tweeden Druk 27.

Dog in de *tafel der materien*, op die voorf. Voorre-
den volgende, vind ik niet het Hoofdstuk, by den Au-
teur aangehaald, *hoe men een te Kampje afspreken sal*.

Ik bezit daar van een ander Exemplaar, by uime-
mendheid net, met een drukletter, op perkament ge-
schreeven, met gulde, en roode letteren, en andere
vercierfelen onderscheiden, in welks *Tafel*, of *Register*
ik vind: *Van campje LII. van de zelve LII. EIL. LV. en*
van camporede CLXIX. welk voorf. deel LV. dus luid:
So welc scapenbaer vry man enen sinen ghewoot te campje en
spreect, die behoeft te wetene syn vier vierendeel, ende syn
hanghemaghe, ende die te benoemen, of die ghewoetheit
hem campje mit rechte. So wie hem des anderen mie rechte
te campje onderwint, ontgaet by hem niet rechte, hi mo-
zen mit booten laten.

Zonder dat ik deze lef gemelde titels, of deelen van
het voorn. geschreeven, in het voorf. gedrukte, en wonder
dat ik het voorf. Hoofddeel, by den Auteur voort-
gebragt, in het voorf. geschreeve Exemplaar vind.

Het zelve verschild zeer veel van het voorf. gedruk-
te, overtreft het in uitgebreidheid, en heeft een Pro-
loge in rym, onder andere, dus den Auteur beschry-
vende:

Nu dancket al ghemeyne,
Die van Valkensteyne,
Greve Hucyer is hi,
Dat an Duutsche is ghewant.
Dit boec is doer sine bede
Eyke van Kepegouwe ic dede
Ongeherme ickt oec anequam.
Doe ic oec vernam,
Zoo groot des heren ghere,
Doen hadde ics ne ghene ghere,
Des heren leen nu gaer verwan,
Dat ic des boeckes began.

Da

Des nu vele was onbedacht,
 Doe ict in Latine hadde ghebracht,
 Sonder helpe, ende sonder lere,
 Doe docht mi so swere,
 Dat ickt in Duutsche wande.
 Ten lesten ic my doch ghenande
 Des arbeides, en te dede
 Des Greven Hoeyeres bede. Enz.

Hier noemd de Auteur van deze vertaaling zig *Eyke van Kopegowwe*, die by onzen Auteur genoemd word *Eyke van Rypengowwe*.

Het schynt my toe, dat die Auteur Eyke meer dan eenen uitgaaf van den voorf. Spiegel op verscheide wyzen, en tyden, vervaardigd, en meer of min uitgebreid, en in Geschrift uitgegeven hebbe.

En dat de voorf. Goudsche Druk naar eenen der eerste, en dus meest verkorte uitgegeve Geschriften, of vertaalingen van Eyke zal gemaakt zyn.

Bl. 120. r. 16. voeg by: [Aanmerkelyk is, ten opzigte van het voorschreeven, voor zoo veel het de Franken, en Allemannen betreft, het zeggen van Joachimus Vadianus:

In numero autem criminorum vinolenti censebantur, quos Caroli atas magno consensu mysticarum rerum communionem interdixit: adhuc, & auguriorum, & incantamentorum haud unius generis deliria crebro notabantur, quae Francis, & Alamannis, utpote non ita pridem a paganismo conversis, tanto labore dissuasa sint, ut diutula ferro, & horum donare vobementia nonnulla Episcopi coacti fuerint, quae sano multis annis parum pio sunt retenta. Praecipue autem purgationum species quaedam plusquam superstitiosae quibus ad innocentiam explorandam usi sunt, velut judicio aquae frigidae, aquae serventis, novem vomerum candentium, & S crucis judicio; quae demum ut superstitiosa sublata sunt. Sublata est, & Monomachia jam olim Germanis, &c. usitata, &c. vid. J. Vadianum conf.

H h 3

Santi-

486 *Vervolg van eenige Byvoegselen,*

Sant-Gallens. de Collegiis, monasteriisque Germaniae veterib. lib. 1. p. 9. n. 14. in Almannicar. rer. Scriptor. tom. III. en 't geen daar op volgt alhier bl. 342.

Bl. 142. (d). leste reg. agter overwon, voeg by: [Zie het vervolg. LXX. (a).]

Bl. 142. (f) reg. 4. agter hebbende voeg by: [de Gal]

Bl. 214. (e). agter de leste reg voeg by: [Van een Kampveld te Delft gewaagd ook het Goudsche Kronykje, in het leven van Hertog Aalbert van Beyeren, als Ruwaard des Lands, op het jaar 1360, met deze woorden:

„ Des jaers daer nae zoo woude Hertog Aalbrecht
„ een Slot maeken aen dat Noerdeinde van Delft te-
„ gen dat *Campveld*, daer hy die Stede mede woude
„ dwingen: Maer die van Delft en wouden's niet ge-
„ doogen, dat erghens een Casteel, of Slot zoude we-
„ zen, dat die Stede te nae zoude staen.

Dit zelve getuigd ook Goudhoeve, in zyn Kronyk op 't jaer 1359. *bl. 419*, in den druk van Dordrecht 1620, of in den besten druk in den Hage 1636. *bladz. 418. kol. 1.*

Bl. 215. (1). reg. 1. agter genoemd, voeg by: [als uit de Leenregten van Brugge. cap. 74. en hier LXXII. (a). bl. 291. mitsgaders de plaats in dit Hoofddeel, in de Aanteekening (i), en (l) bygebragt, overvloedig blykt.

VOORVEGTERS.

*Bladz. 242. agter de leste regel van dit Hoofdst. 47. voeg by: En moesten deeze Voorvegters zoo wel den eed van zuiveringe (waar van zie H. XLIV.) doen, als die gene, voor wien zy kampten. con-
stit. Sicul. libr. 2. tit. 37. § 2. L.L. Longobardi*

bard. lib. 2. tit. 55. § 11. vet. consuetud. Normanniæ. cap. 68. Du Canche in voce campiones.

Daar en boven werd hun, eer zy ten Kampvelde in traden, het hoofd geschooren. *Statutum Richardi I. Regis Angliæ, apud Regerum Hoved pag. 666. Latro de furto convictus, tondeatur ad modum campionis, & pix bullicns super caput ejus effundatur.* Zie meer bewyzen by Du Canche in *d. v.*

Jaa, terwyl deeze Voorvegters *kamp-*ten, wierden die genen, voor wien zy het hadden opgenomen, gevangen gehouden, indien 'er verschil waare over een misdaad, waar toe halsstraf stonde; gelyk Du Cange uit Bellomanerius, en anderen, bewyft. in *d. voce campio.*

Zoodaanige vogten nooit te paard, maar te voet. *Philipp. de Beaumanoir cap. 61. & 63.*

En met Schild, en knuppel, of stok. *Capitul. Ludovici Imp. ad L. Salicam: Eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque*

H h 4

parte

parte unus, qui scutis, & fustibus in campo decertent. L. Longob. l. 2, tit. 51. § 10. Zie meer bewyzen by Du Cange in d. voce *campiones*.

Deze Voorvegters, zoo veel'er met geld gehuurd werden, wierden eenigzins *infam*, en eereeloos gehouden. *Omnēs Campiones conductitii infames quodammodo habebantur*; ait laudatus Du Cange, in d. v.

En wierd 'er geen boete verbeurd in het dooden van zoodaanigen. Zie hier *bl. 251. (1)*.

Dog dit had geen plaats ontrent andere Voorvegters, die, het zy uit hoofde van maagschap, of uit een drift tot het verdedigen der onnoozelheid, en gerechtigheid, of uit andere inzigten, en verbintenissen, voor anderen, zonder huurpenningen, eenen Kamp opvatteden.

Ja sommigen, en voornaamelyk Rid-
ders, waaren daar toe door plegtige be-
loften verpligt. Zie hier *H. XLVIII. 251. bl. enz.*

Bladz.

Bladz. 285. na reg. 3. voeg by: [Gelyk
dok getuigd word, dat sommigen, die
van eenige kwaale gaarne genezen waren,
nog gewoon zyn aan de lieve Vrouwe
van Kevelaar, een Dorp ontrent twee
uuren van Gelder, doorgaans te offeren
een wasschen afbeeldsel van het lid waarin
zy de pyn lyden. Zie tegenw. staat der
Volken. X. D. 2. Stuk bl. 194.]

*Bladz. 316. 1ste regel voeg by: vid. O. Baasi Isidori,
Archiepiscopi Hispanensis, Goth Vand. O. Suev. in Hispania
Chronicon. pag. 751, 752. Capite 11. O 12, de Mo-
narchia duorum virorum fortium; quorum unus e Lan-
gobardis, alter ex Assipittis fuit.*

Bl. 356. agter de 1ste regel voeg by:
[Men kan hier nog als een reden tegen de
geregtelyke Kamp-gevegten byvoegen:
dat 'er geen voorbeelden ontbreken van
Kampers, die beide schuldig waren, om
dat zy elkanderen wederzyds valschelyk
beschuldigd, en aangeklaagd hadden; en
die beide het gevaar des doods, als el-
kanderen in den bestemden tyd van drie
dagen niet hebbende konnen kwetsen,
H h 5 ont-

ontkwamen, waarom ze door den Regter beide wierden vrygesproken; als of God, gelyk men geloofde, daar door de onfchuld van beide wilde toonen; daar het ondertuffen van elders bleek, dat ze beide fchuldig, en ftrafwaardig waren.

Hier van is een doorlugtig voorbeeld, ten tyde van Alphonfus, Koning van Kaftilie, tuffen twee Edelluiden, *Rupas de Vidima*, en *Rodigos de Avila*, in 't bree-de te zien by Pierre Meffie, *an les diverfes lecons*, &c. en P. Voet *de duellis. cap. VI. Utrum duella judicialia admittenda. pag. 64, 65.* alwaar ook meer redenen tegen dit *gerechtelyk Kampen* worden ver-toond.]

Bladz. 471. (†) *reg. 10. agter carmina voeg by: referta contumeliis, qua tulere ipse divus Julius, & divus Augustus, & reliquere, haud facile dixerim, (ut idem ait) moderatione magis, an sapientia.*

DRUK-

DRUK-VERBETERINGEN.

Bladz. 11. *reg.* 9. *fol.* leez *bladz.*

16. *r.* 24. baalen, leez haalen

30. *r.* 22. het, leez en het

142. (*f*) *r.* 3. van leez waar in

214. (*f*) *r.* 4. boeken, leez rekening.

r. 14. daer, leez, hem daer.

228. (*s*) *r.* 10. *fluvinum*, l. *fluminum*.

232. leste *reg.* leez *Alexiadem*.

240. *r.* 16. *campio*, l. *campiones*.

356. *r.* 4. *van onder*, verzoekt, l. verzaakt.

r. 6. verzoeken, l. verzaaken.

BLAD-

BLADWYZER

A.

Adel handelde meest de wapenen, en kempte meest
geregtelyk. 54. (b).
Adelulf, betigter van de Koninginne, overwonnen in
geregtelyk kampgevegt. 247.
Aënis, zekere steen, ten proeve gebruikt. 101. (a).
Alkmaar, privilegie van kamp-vrydom 194.
Ambags Heerslykeden, wel eer genaamd *Ondergraaf-*
schappen. 11.
Amsterdam, privilegie van kamp-vrydom 194.
Ariovald, Koning, houd zyne betigte vrouw gezui-
verd door eenen kamp 247.
Avondmaal H., ten proeve gebruikt 101. (a).

B.

B*aenroetsen* 17.
Baljuwen mogten met den Graaf niet te regt zitten 32.
33. nog *Regters* zyn. *ibid.*
maar reprezenteerden den Graaf by zyn afwezen in
de *Vierschaaren* 42, 43.
moesten zyn van egten hedde 43. enz.
Wat wel eer meer van hun *departement*, en be-
schikkinge was 44.
Bannum duelli, zekere boete 296.
Baravieren, onkunde van lezen, en schryven 4.
Belending-verschillen, door zeventuige, of zeven naast
belende mannen te beslegten 33, 34.
Bygeloof, ook ontrent het *Kampen* 120. enz.
Boeldinghe. 33.
Boete, ten voordeele van de Graaven 11, 21.
Bornisse. 20.
Brood, geheiligt, ten proeve gebruikt 101. (a)
Burggraaf van Leide, heeft uit den naam des Graave
het

B L A D W Y Z E R :

het Opperbewind van kampvegten in zyn Regtsgebied gehad 88. (b)
Burggraaven van Zeeland zaaten met den Graaf te regt.
 27. (a) 33.

C.

C *Campestris* 62, 63.
Campf-wic 66 (c). 226.
Campus 62. *Martius* 64.
Cens, een Gebied; reden der benaminge 22.
Cersued, wat zy 101. (a)

D.

D *Dankbaarheid*, ten teeken der zelve, de wapens van den overwonnen *Kamper*, door den overwinnaar ten altaar ten offer gebragt, en ter kerke opgehangen 284. Na behouden t'huiskomst een zilver scheepke; na herstelling, of genezing van zeker lid, zoo-daanig een lid van zilver, enz. geofferd 284. Diergelyk gebruik aan de lieve Vrouwe van Kevelaar. 489
Delft, kamp-veld aldaar 213. *Privilegie* van kampvrydom 193.
Dimok, dit geslagt bezit erfelyk aan den Koning van Engeland Kampioenen te leveren 257.
Doodslag, wel eer in deze Landen met een geringe geldboete, of eenig vee geboet 253. (i)
 En vader-, en broeder-moord, met verbeurte der erfenisse 253. (i), en 255. (a)
Dordrecht, *Privilegie* van *Kampvrydom* 193.
Duellen, het heilzaamste middel daar tegen, is den verongelyker spoedig, en zwaar te straffen 397.
 Oorsprong van de zelve 420. 438, 439.
 Schriften over, en voor de duëllen 439. enz.
Duellen meest in zwang, vooral in Vrankryk 443.
 Oorsprong, en voortgang van het duëlleeren 448.
 Overeenkomst, en verschil tusschen *Duellen*, en *Kampgevegen* 449. enz. Straffen tegen *Duellen* in Brabant 455.

BLADWYZER.

451. Holland 452. Zoo voor die iemant in *duël* eischt, als die het aanneemd. Wat men in tegendeel uitgedaagd, of van een uitdaaging kennis hebbende, te doen hebbe 452. enz. Straf voor die in Duël komt te sneuvelen 453. Voor den perpetrant van de nederlaag 454.

Duëllen, dewyl meest ontstaan uit kwaade bejegeningen, is verboden elkander te schelden, injurieren, suffletteren, slaan, of schoppen, op zwaare straffen. 454. Hoe zig in diergelyke injurien te dragen. *ibid.*

Plakaaten tegen het duëlleren 452. van Studenten, Militairen, enz. 456.

Geen Pardon voor *Duëllisten* in Vrankryk 457. en in Holland 459.

Onredelykheid, gevaarelykheid, dwaasheid, en schandelykheid van het duëlleren 467, enz. Voorbeelden van duëllisten, beide gesneuveld 468. Kwaade driften, en verkeerde denkbeelden van kloekmoedigheid, en eere, aanhitters tot duëllen 470. Beter denkbeelden, en voorbeelden, zelfs onder de Heidenen 471 (†). Deeze te volgen, 471. enz.

E.

E*del*, Regters 22, enz. nevens *Welgeboren*, dat is, insgelyks Edelen, bekleed hebbende de hooge Vierschaar van Rynland, Delfland, Schieland, enz. 25. Hoe eertyds genaamd 24.

Groot onderscheid tusschen Edelen, en onedelen eertyds gemaakt 179. (b). Edelen wilden met geen onedelen kampen, huwelyken, onderhandelingen, nog gemeenschap aangaan, *aldaar bl.* 180. nog door onedelen zig laten verzoenen. 180. De misdaden wierden meer, of minder geboet naar dit onderscheid. 181, enz. 185. Hoe in Vriesland 182. Half, en een vierde Edel 184. (c).

Eed, een middel om zig te zuiveren in beschuldigingen, die niet bewezen zynde, vermoedens nalieten. 18.

B L A D W Y Z E R.

Iemant van Dieftal overtuigd, en op nieuw daar van beschuldigd, mogt zig niet met eede, maar met andere proeven, en daar onder een *Kamp*, zuiveren 98. (d). daar toe *flaaven* niet toegelaaten 184.

Eed der Kampers, te weeten van zuivering 217, enz. Verscheide wyzen van zweeren by de Romeinen 219. en andere Volken.

Op de kas van eenig heiligdom 222. (c). Voor den altaar, op de overblyfselen der Martelaaren 223. (c). Hoe de *Boedel-eed* geschiedde met het opligten van den linker arm, het vatten van de hairlokken aan de linker zyde des hoofds, en daar op gelegd 2 vingeren der regterhand.

Eed doen op een stuk gelds, op den zoom des kleeds, op de wapenen 223. (c). op 't hoofd van den genen tegen wien het verschil is: of op 't hoofd van eenig vee; met de regterhand te geven in de hand des Regters. *Zweeren* op het graf van zyn schuldenaar. 224. (c), of andere Overhelenen. Op de Herdersta-ven der Bischoppen, enz. 225. Op het Euangeli, en Misboek, en met het ontfangen van de Eucharistij 226 (d). 227 (e). Op het kruis. Het beeld des Heilands, of van zyne Moeder. Op het gebeente, en de overblyfselen der Heiligen 227 (e). Reden. *Eed* der vrouwen, met haare handen te leggen op haare borsten 228 (e).

Als de *Kamp-eed* van zuivering niet konde gedaan worden, gong de *Kamp* niet voort 225.

Eereloos op wat wyze iemand verklaard werd by de Noordsche volken 171. (c).

Egmond, kampveld aldaar, verschil, en uitspraak daar over 215. (i).

F.

F*ransche* Regtspleging, en zeden nagevolgd 303, enz. Zie *Romeinsche Regt*.

Fries-

BLADWYZER.

Friesland, of door de Gotthen bevolkt 418, enz.
Fronen, *Fronbode*, zie *Vronen*.

G.

Geburen, en *naast geërfsden*, wanneer Regters 33.
Gelderland, Privilegien van *Kampvrydom* 200.

Genagien, wat zy 478.

Genexing, om die van eenig lid te bekoomen, offerd
 men de lieve Vrouwe van Kevelaar in wasch het lid
 waar aan men pyn lyd 489.

Getuigen, was een minder niet tegen een meerder. 23
 - - - - gehouden te antwoorden voor den Graaf. 38

Ook by de Franken 39. mochten geen dienstbaare 83
 nog onwettig geboorenen 186, enz.

Godsdienst, de verkondigers van den Kristelyken hebben
 den Heidenen in den beginne veel toegelaaten, om
 hen niet geheel afkeerig te maaken, maar eindelyk
 geheel te winnen 111, enz. 483. en 485.

• *Gombette*, hoedaanige Wet 72.

Graaf, hoe verkozen 18. Opperste Regtstvorderaar 10.

Aanklaager 11. (a). Uitvoerder der Vonnissen 12.

Verscheide soorten van Graaven, *Dykgraaf*, *Mark-*
graaf, *Gograaf*, enz. *ibid*.

Voorzitter in de Regtbank 12, 13.

Zyn pligt om in persoon onvertogen regt te doen
 naar 's Lands wetten, voorregten, en gebruiken 15,
 16. en vonnis zyner mannen 19. volgens zyne be-
 loften 18. Manier der te regt zittinge. *ibid*. eens jaars
 19, 20. Het Land met den zwaarde te beschermen.
 13.

Graaf, Greve, schynt iet meer dan *Comes* te beteeke-
 nen. 13.

Wyze van inhuldiging 18, 19.

Zit te regt met Edele, en Welgeboore mannen, en
 Leenmannen in byzondere Landschappen, reizende
 van 't eene naar het ander 34, enz. 49. in persoon 14
 43. 49. 50. 51. houdende een bloot zwaard in de
 hand. 36.

Dus

BLADWYZER:

Dus zat hy tweemaal 's jaars in Zeeland, of zyn Burggraaf 36. of Stadhouder 26, 27. 42. enz. 48. te Middelburg, en Zierikzee 20, 36. of andere Gemagtigden 37, 42, enz. Deze Stadhouder zat te regt in Zeeland met elf Edele Leenmannen, en twee gegradueerde Clerken van Zeeland 26. zy deeden geen Regt dan daar een klager, of eischer was 37.

de Graaf, hoe getuigen ontbood, en hoorde 38.

Appel van de Hooge Vierschaaren aan den Graaf, en zynen Raad 40, 41, 46, enz.

Wat met de meeste der Mannen, en den Stedehouder besloten werd, was Regt 48, en appellabel 49.

Graaf gedinghe 35, 45.

's Graaven waarheid. Z. Waarheden.

der Graaven usurpatien 479, enz.

Gundeberge, Koningin, betigt, en door een Kamp gezuivert 247.

H:

H*Aage*, *Kamp*, en *Tornoy-veld* aldaar 214 (8).

Hamilton, Hertog van, en de Lord *Mohun*, beide in een duël gesneuveld 469.

Heidenzee 20.

Holland, Privilegie van kampvrydom voor Zuidholland, Noordholland 191, enz. voor hunne Steden 193, enz.

Hof van Holland, plaatsen uit dit *Kampregt* by den Hove, ten bewys, authentyk geproduceerd in hun *Ampel Berigt*, enz. aan de Staaten 36, 38.

Hof van Justitie, *sedentair* opgerecht 50. genaamd het Hof van Holland, sinds in Holland 50.

Horatii, en *Curatii* 343, enz.

Hoven, of Hooge Vierschaarent, voor het Sedentaire Hof, 25. de Geregtshoven des Lands 41. bestaande uit een onbepaald getal Welgebooren mannen, of Edelen, 30. Verandering daar in gevallen 30.

I i

Appel

BLADWYZER.

Appel van deeze Hoven aan den Graaf, en zynen Raade 40, 41, 46, 47, enz. 49.

Of aan deeze Hooge Vierſchaaren, eertyds uit een onbepaald getal Welgebooren, en Edelen beſtaan hebbende, na gemelde verandering van perſoonen, en het getal, en na het opregten van andere Hoven van *Justitie*, als nog de naam van Hoven compe- teerd 30, 41.

Huſluiden 24.

I.

J*Aargedingen* wel eer onder een boom, enz. gebou- den 176.

Injurian, ſchelden, ſuffletteren, ſlaan, ſchoppen, enz. op zwaare ſtraf verboden 454. Hoe in zulke injurien zig te gedragen 454.

Johannes, Kaſtelein van Brugge 247.

Johanna, Graavin van Vlaandre 247.

Juvenalis 3.

K.

K*Ampen* lands, *Kamphaanen* 65. Oorſprong deezer beteekenis 210.

Kampen, wat zy 61, enz. 63. woords oorſprong 64. eertyds gemeen 53. in duiffere, en zwaare twiſſza- ken 55, enz. 57, 60, 76, 77 (b). hoedaanige 95, enz. meeft tuſſen Edelen, en Welboorenen 54. zelfs ge- bruikelyk als de getuigen verſchilden 58 (a). 58 (c). en in een *quaestio juris*: zoo is doorkamp beſlegt, of een Neef in de erfenis van zyn Oom moet ſuccederen by repreſentatie van wylen zynen vader 57. 482. by de Germaanen 56. Nederlanderen 56. Saxen 56. Fran- ken 58. Longobarden, enz. in zwang 59.

Kampen, in den voorſ. zin ſomtyds genaamd *libertas* 64. geſchiedde in vlak veld 65.

Kam-

B L A D W Y Z E R

Kampen, anders genaamd *Webading*, *wabading*, wapengeding 66. *Basalia* 66.

Kampen oorsprong, uit het neemen van proeven in duidere zaaken 67, 68. Gewoonte der Longobarden, om zig te zuiveren door een *kamp* 69, 126. in betigttingen. die eenen voor een *koekkoek*, hoorndrager, enz. uitschold, was gehouden de waarheid van zyn zeggen te bewyzen door een *kamp*, of de zaak af te maaken 70.

Kampen, by de Noordsche volken 56. 125, enz. voortgang van het zelve van de Langbarden tot andere Noordsche Volken, in Denemarken 70, 126 (b). hun gereedheid, en vertrouwen op de wapenen 127. in Muskovie 70, Hungarye 70, 125. Umbria. tot de Alemannen, Duitschen 126, Beyerschen 126, Engelschen, Yslanders, Gallen 71. Franken 72, 126. 128 (b). Friesen 126 (a), en Batavieren 72. Of het kampen eer by de Burgonjers plaats gehad hebbe 72, 73 (a). 126 (b).

Kampen onder de Noordsche Volken, waar in overeenkomende, en waar in verschillende van elkander 125, enz.

Kampen, wapenen in het geregtelyk kampen gebruikt, waren gemeenelyk die gewoone van yder Landschap 128 (c). in ligte zaaken stok, en schild 128 (d). in de zwaarste Lans, en Spies 128 (d).

Kampen noodzaakelyk, volgens gebruik 78, enz.

- moest de Graaf bewilligen 84, enz. elders Leenheeren 88. of Overheid, of Regter 90. Ja de Graaf moest noodzaakelyk daar in bewilligen. En hadde hy het Oppergezag in het oefenen van dit regt en deeze Regtspleginge: en, sedert de Graaven door Baljuwen, enz. het Regt hebben laten bedienen, is ook dit Bewind den Baljuwen, Ruwaard, enz. in 't byzonder den Burggtaaven van Leide, aanbevolen geweest 88 (b).

B L A D W Y Z E R.

Kampen uit vermaak , oefening 129, enz. roekeloos 131, enz. verscheide soorten , en voorbeelden van kampen 131. (a), enz. 141, enz.

- - Geregteyk , had al plaats in Vriesland , enz. voor den Kriistelyken Godsdienst 109. en onder den zelven 110, 111, enz.

- - voor , en onder de Graaven in gebruik , met veel bygeloof 120, enz.

- - uit spel , en voordbeduidingen uit het zelve 146. twee voorbeelden van 't zelve 248.

- - manier van procederen voor het kampen , by dagvaarding 149. voorspraaken 151. hunne voorzorg 153. vermaning des Registers aan den Voorspraak 156. belofte 157. elk *Kamper* mogt hebben een *Wapenbaer*, of *helper* in 't Gerigte 152. en moest met den zelven gewapend aldaar verschynen voor , of , in de *Kampvaest*-verklaaringe 153. eis , en besluit des eischers , met aanbiedinge van kamp 158.

Antwoord van den Verweerder , en tegenbesluit 165, enz.

De eischer agter blyvende , hoe gehandeld werd 166, enz.

De Gedaagde agter blyvende , hoe gehandeld werd 169, enz.

Met verklaring van eereeloos : en op wat wyze by de Noordsehe Volken 171. (c).

en van zyne goederen verbeurt te hebben. Voorbeeld van een Hertog van Beyeren 173.

Zyn wapenen door 't slyk gesteept , of aan een paardstaart gebonden 173. (d).

Verzet , en uitvlugt van den Gedaagden 178.

Uitvlugt wegens den persoon , en de geboorte des aanklagers 179. Edelen hadden tegens geene onedelen te kampen 180, 182.

Uitvlugt wegens voorregt 189. van niet schuldig te zyn ten kampe te treden. Voorregt van Delft 190. Zuidholl. , Noordholl. 191.

Ten

BLADWYZER.

Ten *kamp* mogten niet worden uitgedaagd Geestelyken, Doctoren, Toneelspeelders 187. geen Edelen door onedelen 179, enz. geen Koningen, en Vorsten door hunne onderdaanen, of Leenmannen 188.

Nog die gene, die daar van by voorregt vry gesteld waren. Hoedaanige voorregten Landen, en Steden hebben gevorderd, en bekomen voor hunne poorteren 189, 190, enz.

Privilegie van Kampvrydom voor Delft, Zuidholland, Noordholland, 191, enz.

Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden 193.

Amsterdam. Rotterdam, Alkmaar 194.

Hoorn, Enkhuizen, Medenblik 195.

Oudewater, Workom 196. Gravezande, Wesp, Schagen 197.

Privilegien van Zeeland 197. Middelburg, Zierikzee, Rommelswale 198. Domburg, Westkappel.

Privilegien van Vriesland, Stavoren 199.

- - - van Gelderland, Nymegen, Saltbommel 200.

- - - van Utrecht 200. Amisfort 201.

- - - van Kuilenburg 201. Nieuw Wageningen. 202.

- - - van Leuven, Valencyn 203.

Deeze voorregten moesten aangehaald worden, of wierden gehouden kragteloos. Handvest van Kennemerland 203.

De kampers, hoe, en wat zwoeren op het H. Evangelij, Misboek, en met het ontfangen van de Eucharistij 226, enz. Formulier, en inhoud van den eed des Uitdaagers 228. des Verweerders 230. openbaare gebeden, en aalmoessen gedaan voor die zig ten kamp bereidden 230.

Biegt der kampers, nevens openbaare gebeden, en aalmoessen, ten nutte der Kamp-bereiden 231.

Voorbetuigingen, en voorbedingen der Kamperen. 233, enz.

B L A D W Y Z E R.

- Kampgevegt*, voorbeeld van een , tegen twee beschuldigers wegens Landverraad, gewonnen 97 (b).
- - - van een gevangen van oorlog tegen een der Landsluiden 106 (b).
 - - - tusschen twee Kampioens, Voorvegters van twee partijen, *Schieringers*, en *Veskoopers*, aan wiens uitslag partijen zig onderwierpen 107 (b).
- Kampgevegen mirakuleus* 121, (a). tusschen een Steven, en Willem, *aldaar*.
- - tusschen een Smit, geholpen door de H. Maria, en een Jood 122 (a).
 - - tusschen een Koning, en Hertog 123 (a).
 - - tusschen eenigen, verbeeldende beide partijen van *Schieringers*, en *Veskoopers* 123 (a). 139. en (c).
- Verscheide voorbeelden 132 (a). 142, enz. 316, enz.
- - tusschen Torellio, en Anka 378, enz. R. Paetz de Viedma, en P. Roderiques d'Avila 392 (b).
 - - - van Bernard, beschuldigd van overspel met de Keizerin Judith 167 (b).
 - - - van Hertog Jan van Brabant, voor Maria, Koninginne van Frankryk, betigt van oneere 170 (a).
 - - - van een betigten aangeboden aan zyne beschuldigers, dog door den Regter gelaft tegens eenen hond aan te gaan 174, enz.
 - - - van Pitto, of Carellus, als Voorvegter van de betigte Koninginne Gundeberge, tegen Adolulf 247.
 - - - tusschen een Voorvegter, bloedvriend van Johanna, Graavin van Vlaandre, en Johan, Castelen van Brugge, beraamd, dog door verzoeninge voorgekomen 247.
 - - - tusschen een Voorvegter van Chundo, Kamerling, en Cabello, Beswagter 298 (c).
 - - - tusschen een Voorvegter van Guinhilde, en haaren betigter 298. (c).
 - - -, een binnenlandsche oorlog aan den uitslag van een kampgevegt verbleven 139.
- Kampgevegen* tusschen de Veldheeren Landerik, en Bertowald 136 (b).

Kamp-

BLADWYZER.

Kampgevechten tussen Filips van Bourgondie, en den Hertog van Gloucester 137. (b). enz.

- - - tussen *Braust*, en Lekkerbeetje 142. Boucicaut, enz. 143. (o). Wolfaart, en 3 uitgeleeeze Spaanse ruiters, die hy versloeg 395. (c).

- - - tussen Jonker van Ryhoven, en een Spanjaart 144. (h). een Zwitser, en een Oostenryker 144. (h) tussen een Protestantichen reus, en Tamayo 145.

Kampgevegt van Jongama 76. van Haytze Enckma, en Solcko 96 (b).

Kampkosten by den Graaf gedragen 173 (d).

Kampregt in Napels, en Sicilie 79. enz.

- - - het hoogste Regt wel eer van dezen Lande 75, enz.

Hoe lang in deze Landen geduurd hebbe 75. (a).

Hoe te verschoonen 76. (a). Redenen, of voorwendsels daar voor 91. enz

Kamp-rokken, gelykverwige 153.

Kampvegters moesten gelyke, en hoedaanige wapenen hebben 79. (a). 80. 94.

- - - hun kamplust. Uffo versloeg 'er 32. Zyn Graffichrift 143 (a).

Hoedaanigheid der genen, die tot het kampen toegelaaten, of daar van geweerd wierden 236.

Onderscheid tussen personeele *Kampvegters*, en *huurlingen*, by sommigen onderscheiden in *Kampers*, en *Kampioenen* 239, enz.

Kampvegtter, en Voorvegtter, beide genaamd *Kampioen*. 61. 69. 240.

*Den Kampere*n was by de wet geboden zig met geenerley brieven, bezweeringen, kruiden, tooveryen, geteentens, enz. te behelpen; en zy moesten zig daar van by eede zuiveren 228, 229. en (g).

Oorsprong van het aanstellen van Voorvegtteren 241. Een *Kamper*, of Voorvegtter, eens overtuigd, mogt niet weder voor anderen, wel voor zig, niet als

BLADWYZER.

aanvaller, dog slegts als verweerder kampen 79. (a)
241. zy werden somtyds genoemd *Mombers* 242. 245
(c). 248. (f). *advocatores* 245. (d). 246 (e).

Kampioenen, of Voorvegters, moesten ook doen den eed
van zuivering 486. hun wierd, eer zy ten kampvel-
de intraden, het hoofd geſchooren 487.

Terwyl de *Voorvegters* kampften, wierden hunne mee-
sters in gevangenisse gehouden. Zy vogten nooit te
paard, maar te voet, met schild, knuppel, en ſtok
487.

Zy wierden, als gehuurd, eenigſins *inſaam*, en werd
geén boete verbeurd in zoodanigen te dooden.

Anders was het geſteld met een ander ſoort van
Voorvegteren, die uit hoofde van maagſchap, of edel-
moedige drift, zonder huur, den kamp voor ande-
ren opratten.

Ja ſommigen, en voornaamelyk Ridders waren daar
toe door plegtige beloften verpligt 488.

Den *Voorvegteren* trof dezelve ſtraf, als hunne princi-
paalen zou getroffen hebben, naar de uitkomst 297.
en (b), (c).

Wien het geoorlofd was door een Voorvegter zyne
zaak te verdedigen 242, enz.

Niet den Eiſcher, maar Gedaagden 243.

Princen, Ridders, enz. moesten in zaaken van Staat,
en die den Lands Heer betroffen, in perſoon kam-
pen: in anderen mogten zy een Voorvegter huu-
ren 244.

Zoo ook Moniken, Kanoniken, Klerken, enz. in ze-
kere gevallen.

Vrouwen 245. welker Voorvegters genaamd werden
mombers 245 (c), en *bl.* 248. (f).

Luiden door ouderdom, jongkheid, of zwakheid,
enz. onbekwaam 248. (f).

Die byzonder voorregt hadden van een Voorvegter
ten kampe te mogen neemen 249. als de Aartsher-
tog 156. 259. (g).

De Friezen 249.

Men-

BLADWYZER.

Menschen, die beweezen, dat hun party een openbaar gehuurd Voorvegter was 250.

Want zoodaanige wierden voor *infame*, en eerellooze gehouden 241.

Waarom zy gehuurde Voorvegters altoos te voet, en slegs met schild, en stokken vogten 251. en 'er niets verbeurd werd indien zy gedood werden 251. uitgezonderd tusschen de Lauwers, en de Weser 253 (i). Heel anders was het gelegen met ongehuurde Voorvegters, die het uit hoofde van bloedverwandschap, belofte, als sommige Ridderd, jaa Koning Willem, enz. verplicht waren 254, enz.

Hoedaanigen geen Voorvegters mogten hebben 254, enz. Vadermoorders, roovers, dienstbaare, enz. 255. en vooral, zoo over hunne vryheid verschil was 255. (c). onwettig geboorenen 255. (c).

Kampvegters, Edelen tot Leenmannen aangenomen by Grooten, en Geestelyken, om des nood voor hunnen Leenheer te kampen 256, enz.

Kampers des Konings in Engeland 257. 335, enz.

Hoe de *Kampvegters* in 't kampveld verscheenen 259.

Hoe de gebrekige gehandeld wierden 260. (a).

De wapenen der Edelen kampende te paard 260.

Schildknappen, en Welboren mannen in bloedverwige wapenrokken te voet 260. en onedelen 261. te voet, barveoets, en met geichoren hoofde 262. 268. hun kleeding, schilden 262, 263. geweer 264, 265, 266.

Wapenscbouw over de Kampers 267, enz. by wien te doen, ald. van de *patrini* by andere Volken 267.

De Kampers op stoelen nedergezeten, tot vrede verzogt 269.

Besmeering, en reiniging der onedele Kampersen 270. gelijke gewoonte van sommige Heidensche volken 271. (a).

Hoe het *Kampgevege* begonnen werd, en hoe de *Kampers* gesteld werden 272.

B L A D W Y Z E R.

Het bevel des *krytvaarders* ten aanval 273. *sluke* na dit geroep. 273. (c).

Gebod van op te houden geschiedde tweemaal, ondertussen werd gearbeid ter verzoeninge 275 (*) 276. De kamp ten tweedemaal hervat, en opgehouden.

277.

De *Kamp* ten derde hervat, duurende tot een overwonnen was 279. ten waar alleen de Prins het slaakte 280. 't welk zyn Leenmannen in zyn afzyn niet vermogten 281.

Wat tot de *Overwinning* vereift werd 281. het veld te behouden 282, en (a). aardig geval van iemand, wien, zig overwonnen gevende, op voorwaarde, dat hy op een baar uit het kampveld zoude gedraagen worden, door den overwinnaar het leven gelchonen werd 282 (a).

Of bloedriften tot de overwinning genoeg waar 285. De *overwinning* moest geschieden voor het ondergaan der zonne 286.

De *overwinning* voor uitspraak een wettig vonnis gehouden 287.

Egter Voorbeelden van overwonnen, des niet tegenstaande, met de dood gestraft 287 (*).

De *wapenen van den overwinnaar* op sommige plaatsen ten altaar, en ten offer gebragt 283. ter Kerke opgehangen ter gedagtenisse 284.

De overwinnaar, naar huis geleid met vreugdeteekenen 289 (c).

Eigend zig de paarden, 't kamptuig, en Stamwapenen der overwonnen 288. (a). 289, en (d).

De *overwonnen* gestraft met de dood, gehangen nevens zyne wapenen aan een Galg; of, zoo hy nog leefde, eerst onthoofd, en dan gehangen 290, enz. Elders waren zyne wapenen voor den Heraut, en de Staketsels van het frydperk voor den Maarschalk: en elders wierden ze door den Overwinnaar ter gedagtenisse in de kerk gehangen 291. (*), en (a).

Het *benemen der wapenen* een schande, en straf 293. (b).

De

BLADWYZER.

De overwonnen wierd in Engeland door een hoek van het afgebrooken Staketsel, en niet door de in-, of uit-gangen gesleept 294. (b).

Zyn goederen wierden verbeurd verklaard 295. ten behoeve van den Vorst. *ibid*.

Op sommige plaatsen stond boete voor den aanklager, en gedaagden; welke men wil, dat tot afkoop der verbeurdverklaaringe gestrekt hebbe 296.

Deeze uitkomst, en straf trof, zoo die in eige persoon vogten, als die het door anderen voor zig lieten waarneemen 297. terwijl zy ondertussen zelfs in gevangenis bleeven 297. (b), (c).

Elders wierd een Voorvegter, overwonnen zynde, tot de wip, en een vrouw, voor wien hy vogt, in dien gevalle tot het vuur verwezen 299. (c).

Het Kampen heeft geen gemeenschap met de Romeinsche wetten 300, enz.

By alle de Noordsche Volken gebruikelijk 305. Hunnen, Gotthen, Deenen, Langharden 306. (a). Hungaren, Duitschen 307. 310. 345. zelfs die van Genua, Engeland 397. (a), 310. (c), enz. Vrankryk 307. (a), enz. Yerland 312. (c).

Aanmerking, dat de Volken, hoe meer naar het Noorden uitgestrekt, hoe minder wel eer voorzien van wetten, vooral Romeinsche, en meer geneigd tot de wapenen waren 313, enz. Voorbeelden van kampen by de Noordsche, en andere Volken, en onderscheid tussen de zelve 315, enz.

Eenige gemeene, en byzondere gewoontens, en manieren van het Geregtelyk Kampen, als een middel om duistere zaaken te doen beslegten, onder verscheide Volken 321, enz. van de Hoogduitschen 321. (a). enz. Longobarden, Deenen, Napolitaanen, Franken 36. 58, 59. 324. Gallen 325. 326.

De zaaken, waarom een kamp vastgesteld werd, stonden meest aan 't goeddunken van den Regter 326. Hoedaanige gemeenelyk 327.

Hoe de kamp gemeenelyk wierd aangeboden met een handschoen 328.

B L A D W Y Z E R.

De Gewoonte van 's Kampen in Vrankryk , is niet schielyk , maar allengskens afgeschafft 329, enz.

Het *Kampen* voor al gemeen in Engeland , zelfs onder Koningen 331, enz. voorbeeld 344. redelykheid van tweegevegten onder Koningen 332 (c). Tweederlei kampgevegten aldaar , een voor den Krygsraad , en een voor het Hof. Tweederlei Formulieren , voor de zelve gebrukelyk 331. (a).

Kampuitdaaging op den kroondag des Konings van Engeland , en de plegtigheden van dien 334, enz.

Door den *Kampveger* des Konings , hoe geschiedde 335. (a).

Op de krooning van Richard II. *aldaar*. Eduard VI. 336. Willem III. enz. 336. (a). 337, enz.

Kampvegerschap der kroone van Engeland , erfelyk in 't geslagt Dimok 339, enz.

Afschaffing van 's geregtelyk kampen , hoe geschied is. 340, enz. en waarom 353, enz. als strydig met het natuurlyk , en geopenbaard Goddelyk regt 340. (a), 341, enz. 346, 347. proef van de onregtvaardigheid van dit Geregtelyk kampen ; van twee die elkander beide valsch beschuldigd , en aangeklaagd hadden , en , schoon beide strafwaardig , ongeschaft bleeven 489. hoe in Duitsland 346. in Vrankryk 347. (a). of , en hoe in Engeland , Nederland 347. (b)

Hoe in Nederland door het verleenen van Handvesten , van niet te mogen ten kampe uitdaagen 348 , en (c) en 350 (c). 351. hoe in 't byzonder in Zeeland. 352. (c), enz.

Het *Geregtelyk kampen* afgekeurd door Pauzen , Bifichoppen , Kanonyken , Pauselyke Regtsgeleerden , Concilien , enz. 357, enz.

- - - - - Dog naderhand in de 14de , en 15 eeuw , en daar na nog somtyds ongedwongen geoeffend 362. enz. Voorbeelden in Vrankryk , 362. (*), enz. 368. (b). Vlaandere 364. (†). Holland 364. (a). Engeland 366.

Billyker wetten , en Regtsplegingen ingevoerd in de Nederlanden 369. Voor-

BLADWYZER:

Voorbeeld van een laater vrywillig aangenomen kamp 371. van nog laater 376. enz. ten overstaan van Karel V, tusschen twee Edellieden, Torellio, en Anka 380. oorzaak van hun verschil 379. verzoening. nieuw verschil. Beschuldiging 381. Hun verzoekschrift 382. Bestemd kampgevegt 382. beschryving van 't kampveld 382, enz. de zitplaats des Keizers, Konstabels 384. Stedchouders, Lyfwagteren, enz. Kamp-vegterengewaad, wapenen 386. hunne Wapenheeren 387, 388. hun eed 387. Konnestabel, en 12 Edelen. Veldmarschalks verkondiging 389. verschyning der kampvegteren. Hun Gebed. Aanmoediging 391. het 3 maal steken der trompet 389, 390, 391. hun gevegt met bylen, worsteling 391. afgebroken door ordre des Keizers 392. het nederwerpen van een gulde roede, teeken van die orde, om de kampers te scheiden. Plegtigheden met welke die roede opgeraapt, enden Keizer wederom ter hand gesteld werd 393. Läst tot verzoening. Hunne hardnekkige weigering. Konnestabels bevel, en bedreiging 394. hunne gevangenis, verzoening met duurende haat 395.

Tweegevegt tusschen Wolfaart, binnen Aarnhem, en 3 Spaansche ruiters, ten tyde, en overstaan van den Hertog van Alba 395. (c).

Kampen over betwiste zaaken, door de Noordsche volken in Italie ingevoerd, waarschyndelyk toen nog niet met kennis van den Regter geschiedende 411. In Italie aangenomen, dog mits de Regters daar in toetstemmende 412.

't *Kampen*, als ten proeve van onschuld, by welke gelegenheid oorspronkelyk 414. eerste voorbeelden daar van 415. andere voorbeelden onder Franken. 416.

Hoe dit *Kampen* uitgestrekt zy van de eene zaak, en misdaad tot de andere 417, enz.

Manier van procederen by de Langbarden 419.

Gerogstelyke Kampen by sommige oude Volken onbekend 421. by anderen bekend 422.

Greg-

B L A D W Y Z E R.

Geregtelyke Kampen, blyken daar van in de oude Friesche Wetten 422, enz.

't *Geregtelyk Kampen*, of door de Franken onder de Friesen ingevoerd 414, enz. 4.9, enz.

- - - - - welke koning eerst onder de Franken geordonneerd hebbe 425. (†).

- - - - - of door de Gotthen ingevoerd in Friesland 427, enz.

- - - - - door wien onder de Batavieren 430, enz.

Van de duurzaamheid, en voortgang van het *Geregtelyk Kampen*, niet tegenstaande het streed met de Filosofy, en Regten der Romeinen 432, enz.

En dat met *relatie* tot drierlei tydperken 432, enz.

Andere oorzaaken dezer voors. standhouding van 't kampen 438.

Redenen van deeze duurzaamheid 441, enz.

Waarom het *geregtelyk Kampen* in Holland, en elders, by Plakaat niet uitdrukkelyk is verboden, gelyk wel het duëlleren 446, enz.

Kampers 40 dagen onderhouden, ten kosten van den Graaf 209. (b).

- - - hun eed van zuivering 217, enz. 220. (a).

En hoe die geschiedde met hunne bloedverwanten. 218. (a). of alleen 219. (a).

Verscheide wyzen van eedzweeren 219, enz. Zie hier *Eed*.

Kamp, oorsprong van het spreekwoord: *ik wil'er voor kampen* 161. (b).

Van het *Vadium*, of pand der kampvegteren 162, enz.

Kamp-vast verklaaren, hoe geschiedde 204, enz. na dat de zaak voldongen was tussen die ten kamp eiste, en die uitgedaagd wierd 204 (a). met voorschrift wanneer, en op wat wyze zy hadden te kampen, *ald*.

Uitsfel, en waar toe 208. om hunne huifelyke zaaken te bestellen, uiterste wil te maaken, te leeren.

Schermen 208, en (a).

Kamp-veld 65. Beschryving van het zelve 210, enz. *zeker*

B L A D W Y Z E R.

ker stuk velds, afgeheind met paalen 211. en slooten, den Graaf, of Heer toebehoorende 211. 215. (i). waar op het *kamppark* met *kryt* werd afgeteekend door 's Graaven bode, of *krytwaarder* 211. 216. in tegenwoordigheid der Leen-, of Welgeboortemanen 211. met zand bestrooid. *ibid*.

Beschryving van het *kampveld* te Leiden, Delft 213. 486. Rotterdam, den Haage, 214. Egmond 215.

Kampveld, genaamd het *kryt*, *kryt-hoeve*.

Kamp-werf, de *werf* 215, enz.

- - - was op sommige plaatsen altoos 60 stappen lang, en 40 breed 216. (1). afgeschooten ter hoogte van 7 voet, voorzien met 2 deuren, een in het Ooste, en een in het Weste, werdende de uitdaager door de Ooster, de verweerder door de Weste-deure ingelaaten.

Karel, wat beteekende 185. (d). 261. (b).

Kennemerland; de hoogste Vierschaar van dien te Haarlem 35.

Kivelaar, *lieve Vrouw van* 489.

Kees kinders 45. 187. (c).

Kinders, hoe de Heidensche Friesen wel eer doodden, en dus aan hunne Goden levend opofferden, wanneer de zelve nog niets genuttigd hadden; en anders niet.

Een kind, de hand des moeders ontruikt, en met wat *boning* in den mond te steeken, ten blyk dat het iet genuttigd had, door een Godvrugtige lift in 't leven behouden 252 (i).

Kleekmoedigheid, verkeerde denkbeelden van de zelve zyn aanhangers tot duellen 471. regt denkbeeld van de zelve 473.

Kryt, *krythoeve* 213. (d). 215. *Krytwaarder* 216. *faselles circi* genaamd 275. (*).

Kruis, H. ten proeve gebruikt 101. (a). 104. (c).

L.

B L A D W Y Z E R.

L.

L*affen* 24.

Leenen, Leenhof, in Holland hun begin, enz. 479.

Leenmannen van den Graaf, als Regters gebruikt 30; 31, enz. mits geen Schouten, nog Baljuwen zynde 32.

Vermogten in 's Lands Vergaaringen, en hooge Vierschaaren te verschynen 28. 479. Jamoesten, beschreeven zynde 29. vooral elf Edele Leenmannen, en 2 klerken 28, 29. sints is hun getal bepaald 480.

Liden, kampveld aldaar 213. (d). privilegie van kampvrydom 193.

Libertas, waarom het *Kampen* dus genaamd 64, 65.

Los beproevingen 118, 119.

M.

M*aanen* het Hof, by een roepen 158. 160. (a). (*).

Manier van Procederen in, en voor het geregtelyk kampen gebruikelyk, by dagvaarding 149. voorspraaken 151. hunne voorzorg 153. belofte 157. de eis, met aanbieding van kamp 158. Vermaaning des Regters aan den Voorspraak 156.

Mans mannen 32.

Maria de H. Maagd, in haar beeld gekwetst, noemd aan eenen in den droom den daader, zet hem aan den schender ten kamp te daagen, en geeft hem de overwinning 122.

Meineedigheid, om die voor te koomen, op sommige plaatsen het kampregt ingevoerd 94.

Mohun, Lord. Zie *Hamilton*.

N.

N*aam*, goede, zoo hoog geschat, als het leven 401. hoe verminderd, en door welke middelen van

BLADWYZER:

van Regten verdedigd werd, en gezuiverd op drie-
derlei wyzen 402, enz.

Noordſche Volken, Gotthen, Langbarden, enz. heb-
ben beſchaafder te ondergebragt 410. en het geregte-
lyk kampen in Italie ingevoerd, enz. 411, enz.

O.

Offer, aan de lieve Vrouw van Kevelaar 489.
Opſtalboomsche wettten, hoedaanige, en reden der benaa-
minge 475, enz.
Overdwersmags, wat zy 477, enz.

P.

Pardon by de byzondere Stadhouders, ja Baljuwen,
wel eer verleend 457. als een misbruik afgeſchaft
door den Vorſt; en alleen aan zig, en zyn' Stadhou-
der Generaal in de Nederlanden gereſerveerd 458.
Sedert vind men wel pardon verleend by Stadhoude-
ren, maar zelden, of nooit by de Staaten der byzon-
dere Provinciën, in 't byzonder van Holland, wel-
ke zig verbonden hebben in 't byzonder geen Pardon
te verleenen in *duëllen* 459. gelyk Koningen van
Frankryk 457 en 458. En zyn de Stadhouders ſom-
tyds in 't verleenen van Pardon bepaald geweest 459.
in Utrecht, Holland, enz. 460. Vertogen van Ho-
ven, wen de Stadhouders iet mogten bedryven te-
gens de Wetten, van Utrecht 460, 461. Holland.
Verſchillen over 't verleenen van Pardon tuſſen den
Erſtthouder, en 't Hof van Vriesland 462. Rede-
nen van 't Hof 462. van den Stadhouder 463, 464.
Uitſpraak van de Staaten van Vriesland, Maart 1738.
Onderscheid tuſſen *militaire*, en gemeene *delicten*,
met relatie tot Pardon 465. Pardon te verleenen,
komt buiten twyfel toe den Staaten der byzondere
Provinciën 466.

K k

Par:

BLADWYZER.

Parlamenten, *artificien*, om door de zelve de Magt der Staaten te doen verdwynen 9.

Patricii 23.

Patrinus, een Wapenheer; helper, of makker, wat betuid in't kampen 152. 267. Voorbeelden 385, 386. 383. 390.

Plaitstyl, en Formulieren, oude 52.

Pluimgraaf, wat beteekende 13.

Poorters 24.

Priesters wel eer uitvoerders der straffen 6. waarom 7. (c).

Procederen, oude manier 1. enz 52. enz.

Proeven om de waarheid naar te vorschen 60. 100. 101. 324. (b). door het gebruiken van 't H. Avondmaal; wanneer afgeschaff 342. (a).

Purgie, mandamenten, waar uit schynen oorspronkelyk 404.

R.

R*aad*, Hooge, zoo wierd wel eer genaamd de Vergaadering der Staaten van Holland. 9.

Regt, deeden Keizers, Koningen, Graaven, wel eer in persoon te Regt zittende 13, 14.

Regtdagen, hoe wel eer gehouden 476.

Regt doen over dwars nakt, wat zy 477.

Romeinsche Regt, het *Kampen* heeft geen gemeenschap met het zelve 300. De Friesen, en Franken hebben wel eer geweigerd het Romeinsche Regt aan te nemen, om geen teken te geeven van onderwerping. 301. Zorgvuldige, en angstvallige voorhoede der Franschen des aangaande 301. (*). Anders ging 't in Vlaanderen. Of die Volken, welke het Romeinsche Regt slegts aangenomen hebben *in subsidium*, en wanneer hun Land, en Stedenregt, en Coutumen zwygen, juist te beschuldigen zyn.

Oordeel van M. van der Hoeve 302. Het invoeren, en navolgen der Fransche Regtspleging, Zeden, en kleeeding, door Philips van Bourgondie in de Nederlanden.

BLADWYZER.

landen 303. Ongegrondheid van het oordeel van den
voorf. M. V. D. Hoeve 304 Verdediging der Vol-
ken, welke het Romeinsche Regt, met bepaalinge
als voore, hebben aangenomen 304. (b). Of, en hoe
verre de Regters in Holland daar aan verbonden zyn,
tegens den voorf. *M. V. D. Hoeve* 305. (b).

Hoe meer de Volken naar het Noorden uitgestrekt
waren, hoe minder zy genegen waren tot wetten, en
vooral Romeinsche, en meer tot wapenen. Voorbeel-
den. 313.

Het Romeinsche Regt, volgens Gottische wetten, afge-
schafte, en op straf des doods verboden 314. 433 (*).
hoe eindelyk by de Gotthen aangenomen 314.

Regten, Romeinsche, in zeker tydperk, of, en hoe bui-
ten 't Konstantinopolitaansche Gebied niet bekend 433.
Hoedaanige Regten in Italie plaats hadden, van A.
568 tot 800 *bl.* 433.

En van 800 tot 1125. *bl.* 434.

En van 1125 tot in de 15de eeuw *bl.* 435. enz.
Spitsvindigheden, en veranderingen van de Romein-
sche, en eenvoudigheid, en standvastigheid van de
wetten der Noordiche Volken 482.

Regter, de Opperste, wie allereerst in deeze Landen 6.
En wie na het opregten van het Graafschap 10. De
Edelen, en Welgebooren 22, enz. Leenmannen 31.
mocht geen minder over een meerderen zyn 23.

Regters, certyds van een onzeker getal 27, enz. 29, 30.
Somyds gebuuren, en naastgeërfden 33.

- - - konden certyds over een kwaad vonnis ten
Kampe geëist worden, waarom ze zig daar tegen dek-
ten met zekeren eed van de twistgenooten 98. (c).

Regts gebied, afkomstig van de Staaten 7. (d), enz. En
het hoogste aan de zelve gebleeven, zelfs onder de
Graaven 9.

Regtspleging, kort byde oude Batavieren. 1. mondeling. 4.
(b). by de Gotthen. 2, enz. Voorbeeld. 3. in Zeel. 5. (c).

Riddermatigen 25.

B L A D W Y Z E R.

Ridders 24, 25.

Rotterdam. Graafelyk, en geregelyk *Kampveld* aldaar.
214. *Privilegie* van kamp-vrydom 194.

S.

Saffen-, of *Saxen-fpiegel* in't Latyn, verduitt, wanneer opgefeld, gedrukt, verscheide soorten van afschriften, en drukken der vertaalinge 483, enz.

Scepen-doeme 35. (a).

Scependom weigoren, wat zy 479.

Schelden, hoe te bewyzen door *Kampen*, of af te maken 70. hoe strafbaar in Holland 454.

Scierink, en *Vetkooper*, kamp tusschen eenigen, verbeeldende beide deze partyen 127. (b). 123. (a). 139, en (c), enz.

Schildboortige, Schildknaapen 24.

Schoppen, slaan, hoe strafbaar in Holland 454.

Schot, en *lot*, daar van waren vry Welgebooren, en Riddermaatigen 25.

Schouten 32. 43.

Schoutenban, wat zy 44. Dit regt heeft nog de Baljuw van Schieland 44. Commissie van het Schout-ampt van Kool, by den zelven te verleenen 45. Formulier daar van 481.

Souverainiteit over Holland, Zeeland, en Vriesland, en 't hoogste Gerecht heeft geresideerd by de Staaten. 9.

Staaten van Holland: hunne Vergaadering wel eer genaamd de Hooge Raad van Holland. 9.

Daar in mogt wel eer elk vrygeboren, niet eerloos zynde, verschynen 28. hoe de zelve daar plegtig ingeleid wierden 28.

Stedebouders der Graaven, om Regt te doen 36, 37. 42, enz. en andere zaaken te beschikken 44. Wat zy uitspraken met de meeste Mannen, was Regt, dog *ap-pellabel* 48.

T.

BLADWYZER.

T.

T Ornoyen 130. *Tornoyveld* in den Haag 130. (a).
Tweegevechten, verscheide soorten, en voorbeelden, buiten de geregtelyke 132. (a), enz.

V.

V *adianus* 342. 486.
Vadium der kampvegteren 162, enz.
Vadium tollere, operire, quid sit 164.
Vassaticum, vassi, vassalli 32.
Vegtsluf der Ouden 83. der Deenen 126. (a). houdende hunne hand, en wapenen voor hunnen God 127. (a).
Uffo, zyn Graffchrift in Zweden 143. (h).
Veld om te kampen 65.
Vermot. 160. (a). (†).
Vetkoopers. Z. *Schierink*.
Vierschaaren, in de Hooge, en in *Staats-vergaderingen*, mogt elk vrygeboren, niet eerloos zynde, verschy-
nen, en stemmen. 28.
Vierschaar, hoe wel eer gespannen 476, 477.
Vrechte, Privilegien van *Kampvrydom* 200. enz.
Voorn, Heeren van, 33.
Voorvegters 241, enz. Zie *Kampvegters*, enz.
Vriesland, privilegie van kampvrydom 199.
Hoe, en waar de Vriessen in Oostvriesland hunne Staatsche Vergaadering gehouden hebben 475. Hunne Opstalboomsche wetten 476. Hoe zy hunne Vierschaar spanden 476.
Vronen. 19.
Vronen. 478, enz. zekere Regters, minder dan Azingen 479.
Vronen-bode. 260. (a). 479.
Vrydom, waar uit bestaat 22.
Vrye luiden. 26.
Vrylingen 24.

K k 3

W.

W.

- W** *Aarbeden te togen*, wat zy 5. (c). 476.
's Graaven, of *stille waarheid*, wat zy 477.
's Graaven waarheid te doen booren 477.
's Graav-dinghe 35. (a). z. *Graaf-gedinghe*.
Wapen, over het voeren van Geslagwapenen gekampt.
 98. (b).
Wapenen, gereedheid tot, en vertrouwen op de wapenen zoo groot onder Deenen, dat zy die hunnen God noemden 127. (b).
Wapenen der kampvegteren onderzocht door den Konneftabel, en gewogen: hun vereist gewigt 388.
Hunne wapengording 388.
Wapenen van den overwonnen kampvegter 188, enz. 291, enz. Zie *Kampvegter*.
Wapenen van den overwonnen kampvegter, door den Overwinnaar geofferd 282. ier gedagteniffe in de kerk 284. of aan een galg gehangen 291, of aan den Overwinnaar ten deele vallende (*).
Wapenen te b. nemen, een schande, en straf 293. (b).
Op de wapenen te zweeren 294. (b).
Wapenbeeren. Zie *Patrinus*.
Wassenaar, Heeren van, wel eer gewoond hebbende op het huis Zant, hebben als Burggraaven van Leide, uit naame des Graaven, het Opperbewind van het kampregt in hun distrikt gehad 88. (b).
Wahading Wabading, Wapengeding 66. 126. (c).
Welgebooren, Regters 22. eertyds Edelen 24, 25. en daarom genoten hebbende vrydom van *schot*, en *lot*, enz. 25 anders genaamd *Mansmannen*, *Leenmannen* 32.
 Deeze mochten niet zyn Regters, en Grafelykheids Officieren, of Schouten te gelyk 32.
 Somtyds voor Ridderen gefteld 25.
Wetten, Opftalboomsche 475, enz.
Wettigen, en onwettigen, groot onderscheid. bl. 180.
 onwettigen mochten niet getuigen 186.

Woo-

BLADWYZER.

Woeringanum proelium, opgesteld in Latynsch Helden-
digt, naar een zeer oude MS. Vlaamische Rymkro-
nyk, onder ons berustende 319.

Wraak, zig zelf te wreken van ongelyk, is veeltyds
geen kloekmoedigheid, maar een onnagt, en laf-
hertige zwakheid des gemoeds 475, enz. meest ge-
meen aan kinderen, en vrouwen 471. ja onredelyk,
en beeftagtig 473.

Z.

het **Z***and*, frydperk, kampveld, dus genaamd, en
waarom, by de Romeinen 212. Bataviers 211.
Zeeland, Privilegien van kampvrydom, zoo voor het
Land 197. als Steden 198, enz.

Zeventuige. . . .

Zout, en brood eeten 101.

Zuivering door een eed, kamp 69. yzer, heet water.

60. 69. koud water, 't H. kruis, brood, kaas 101.

(a). enz. Driederlei middelen van zig te zuiveren 402.

volgens het beschreven 403. en het Pauselyk Regt 404.

en de instelling, en gewoonte van 't gemeene volk

408. enz.

E I N D E.

REGISTER
VAN
BOEKEN,

die by

PHILIPPUS LOSEL

Gedrukt en te bekomen zyn.

K. van Alkemade, Munt-, en Levens-beschryving der Graaven, en Gravinnen van Holland, met platen, in Folio.

K. van Alkemade, en P. van Der Schelling, beschryving van de Stad Briele, en den Lande van Voorn, behelzende, I. de beschryving zelf van de Stad Briele, en den Lande van Voorn, enz.

I I.

De Historie, Genealogie, en Successie van de Heeren, en Vrouwen van Voorn, Burggraven, en Burggravinnen van Zeeland.

I I I.

De Politike Regeering, nevens de Regten, Herkommen, Koustumen; mitsgaders de Regtspleging, en manier van Procederen, in 't Civil, en Crimineel, lang voor, en ontrent het jaar MCCCC. in de Stad Briel, en 't Land van Voorn in gebruik geweest zynde.

I V.

Register van Boeken.

I V.

De Privilegien, Ofsrojen, Ordonnantien, Reglementen, Keuren, Sententien van de Hoven van Justitie, Contrakten, Bedykingen, en andere voornaame Chartres, en Stukken, betreffende de Stad Briele, en den Lande van Voorn; mitsgaders de Privilegien, Keuren, enz. der Stede, en vrye Heerlykheid van Heenvliet. met plaaten, in Folio.

K. van Alkemade, inleiding tot het Ceremonieel, en de plegtigheden der Begraafnissen, en der Wapenkunde, en des zelfs oorspronkelykheid aangewezen, en opgeheldert. met plaaten, in Octavo.

- - - - Rotterdamse Heldendaaden, onder de Stadvoogdy van den jongen Heer Frans van Brederode, genaamd Jonker Frans Oorlog, beschreven, en met egte, meest ongedrukte bewyzen bekrachtigt. in Octavo, uitverkogt.

Behandeling van het Regt, en gebruik van't Kampen, door K. van Alkemade, enz. derde druk, meer dan de helft vermeerdert; als ook P. van Der Schelling *van den oorsprong, enz. van't Kampen, en Duëlleren*, enz. in Octavo.

K. van Alkemade, en P. van Der Schelling, Nederlands Dis-plegtigheden, vertoonende de plegtige gebruiken aan den dis, in het houden van maaltyden, en het drinken der gezondheid onder de oude Batavieren, Vorsten, Graaven, Edelen, en andere ingezetenen der Nederlanden, wel eer gebruikelijk, nevens den oorsprongk dezer gewoontens, en der zelve overeenkomst, met die van andere volken, 3 deelen. met plaaten, in Octavo.

P. van Der Schelling, Hollands Tiend-Regt, of verhandeling van het regt tot de Tienden, toekomende aan de Graafelykheid, en de Heerelykheden van Holland, en Westvriesland, enz. 2 deelen, in Octavo.

G. Brandts Historie van de Regtspleging, gehouden in de jaaren 1613 en 1619, ontrent de drie gevangene Heeren,

K k 5

Mr.

Register van Boeken.

Mr. Johan van Oldenbarnevelt,
Mr. Rombout Hoogerbeets,
Mr. Hugo de Groot.

Derde druk , met Aanteekeningen vermeerdert,
in Quarto.

Overgebleve Rymstukken, of vervolg der Versen van,
en op de Heeren, en Meesters Jan, Huig, Wil-
lem, en Pieter de Groot, enz. in gr. Octavo, twee-
de druk, met plaaten.

S. van Til, Digt-, Zang-, en Spel-konst, zoo der ou-
den, als byzonder der Hebreëen, enz. in Quarto,
met plaaten.

- - - over de Corinthen, in Quarto.

- - - Feest-kerkredenen, in Quarto.

T. Ubink, over Psalm 68. Als mede des Grooten Kon-
stantyns bekeeringe, en Godsdienst-yver onderzocht,
en verdedigt, in Quarto.

J. Creyghton, verklaring over 't 15. Capittel van den
H. Lucas, in Quarto.

Weyle, klaar vertoog, dat Jesus is de Christus, in
Octavo.

Nieuwe kost, en vervolg, in gr. Octavo.

Jesuite kost, en vervolg, in gr. Octavo.

J. de Riemer, beschryving van 's Gravenhage, 2 deelen,
in Folio, vol plaaten.

Beschryvinge der Stad Rotterdam, en eenige omleggen-
de Dorpen, door Gerard van Spaan, den derden
druk, vermeerdert, en verbeterd, en met de platte
grond der Stad van den jaare 1488 verciert, in
Octavo.

Charles King, Historie van den Algemeenen, en by-
zonderen Koophandel van Groot Brittanniën, 2 deelen,
in Quarto.

Historie der Engelse Zeeroovers, 2 deelen, in Octavo,
met plaaten.

Choul, Godsdienst, en Legerschikking der oude Ro-
meinen, in Quarto, met plaaten.

Fenelon, gevallen van Telcmachus, 2 deele in Octa-
vo, met plaaten. Fenc-

Register van Boeken.

Fenelon, Samenspraaken der Dooden, geschikt voorde opvoeding van een Vorst, in Octavo.

Dagregister, gehouden by den Heer Hendrik Minke, op zyn Reis naar, en door't beloofde Land Kanaan, uitgegeven, en met Aanmerkingen verrykt, door wylen Johan Hendrik Reitz, bedienaar des Goddelyken Woords in de Paltz, uit het Hoogduits vertaald, en vermeerdert door W. O. Reitz, met platen. Johannes vander Kemp, over de Catechismus, tiende druk, in Quarto.

Florentius Costerus, geestelyk mensch in zyn begin, voortgang, en uiteinde, in verscheide Predikatiën, zesde druk, in Quarto.

Fredrik Adolph Lampe, uitlegginge van het Euangelie van den H. Johannes, 3 deelen, in Quarto.

- - - - - Schets der Dadelyke Godgeleertheid, uit de zuiverste Bronnen der Euangelieëre gehaalt, en tot bestieringe der daadwerkzaamheid van het gantsche geestelyke leven, dewelke elken waaren Christen betaamt door alle des zelfs deelen, trappen, beurtverwisselingen, en betrekkingen in eenen onverbrekelyken schakel afgeleid, 2 deelen, in Octavo.

Joodsche Oudheden, in opzigt van hunne Mond-wet, en Talmud, door Daniel le Roy, in Octavo.

Petrus vander Hagen, verborgentheid der Godzaligheid, in Quarto.

- - - - - verzameling van Predikatiën, in Quarto.

- - - - - Bede, en Boetstoffen, in Quarto.

- - - - - over de Philippensen, in Quarto.

- - - - - over de Catechismus, in Quarto.

Franciscus Burmannus, over de 5 Boeken Moïss, Josua, Rigteren, en Ruth, over de Boeken Samuels, over de Koningen, Chronyken, Ezra, Nehemia, en Esther, 5 deelen, in Quarto.

Johannes Huisinga over het Euangelium Matthei, 3 deelen, in Quarto.

Jacobus Leydekker, eere van de Nationale Synode van Dordrecht, in den jaare 1618 en 1619, 2 deelen, in Quarto.

Johan

Regifter van Boeken.

- Johan Ray , de wereld van haar begin tot haar einde , met kopere platen , in Octavo.
- Johan Regius beginfelen der beschouwende Filosofhi , in Quarto.
- Lambrecht Myseras , der vroomen ondervinding op den weg naar den Hemel , in Octavo.
- - - - - opmerkinge eens Christen , in Octavo.
- - - - - over 't H. Avondmaal , in Octavo.
- Driehondert ses en seftig Afbeeldingen van de Heilige Hiftorie des Ouden en Nieuwen Testaments , met korte Byfchriften , en Gedichten verrykt , door Johannes Vollenhoven , Doctor der H. Theologie , en Predikant in 's Hage , in Quarto.
- Dirk Smits Israëls Baäl Fegorsdienst , of geftrafte wel-luft , begrepen in 3 Boeken ; in Digtmaat beschre-ven , in Quarto.
- Thomas van Kempens Navolging van Jesus Christus , in Digtmaat beschreven door 't Konftgenoodfchap , *Natura & Artis*.
- Bybelsche Keurftoffen , in Digtmaat beschreven door 't Konftgenoodfchap *Natura & Artis* , 2 deelen in Octavo.
- Hendrik Schims Bybel- , en Zede- Dichten , met plaaten , in Quarto.
- - - - - de heerlykheid van Christus , en de Kerk , enz. in Quarto.
- Tooneel der voornaamfte Hiftorien des Ouden , en Nieuwen Testaments , bestaande in driehondert ses en dertig Afbeeldingen , cierlyk in 't koper ge-bragt door Pieter H. Schuts , in lang Octavo.
- J. van Lodenkeins Uitspanningen , in Octavo.
- - - - - tweede deel , in Octavo.
- Ph. van Sorgen , en Kloeks Gezangen , in Octavo.
- Arnold Nachtegaal Clemens Mengeldichten , in Quarto.
- Pater Abraham van Sta. Clara , de Capelle der dooden , met platen , in Octavo.
- - - - - de welvoorziene Wynkelder , in Octavo.
- A. Bogaerts Hiftorische Reizen door de Oosterfche dee-len van Afia , met platen , in Quarto.

Be-

Register van Boeken.

- Beschryvinge van Japan**, behelzende een verhaal van den Ouden, en tegenwoordigen staat, en Regering van dat Ryk, Godsdiensten, gewoonten, en handwerken der inboorlingen, en van hunnen Koophandel met de Nederlanders en Chineesen, door Engelbert Kœmpfer, vol konstplaten en Caarte, in Folio.
- Joachim Oudaans Roomse Mogentheid**, in gezag, en Staatbekleeding der oude Roomse Keizeren, opgeheldert uit meer als dertienhondert oude Roomse Gedenkenningen, in Quarto.
- Franciscus Heerman**, gulde Annotatien, in Octavo.
- Lamb. Ten Kate Nederduitse Spraakkonst**, 2 deelen in Quarto.
- F. van Mieris Historie der Nederlandsche Vorsten**, enz. met meer dan 1000 Historypenningen gesterkt, en opgeheldert, 3 deelen, in Folio.
- G. van Loons Aloude Hollandse Historie der Keizeren, Koningen, Hertogen, en Graven**, enz. met platten en kaarten, 2 deelen, in Folio.
- S. Haverkamp, Historie der zaaken in Asia, Afrika, en Europa**, sedert het ophouden der Fabel-Eeuwe, tot op de heerschappye van Karel den Grooten, enz. met 1000 Historypenningen verrykt, in Folio.
- D. Erasmus Samenspraken**, vertaalt door Rabus, in Oct.
- D. Catonis Disticha de Moribus**, in Octavo.
- Pharmacopœa Roterodamensis**, in Octavo.
- - - - - idem in Duits, in Duodecimo.
- J. van Wyk, verhandeling der Beengezwellen**, in Octav.
- - - - - vyftig Aanmerkinge der Gencees-, en Heelkonst, in Octavo.
- Verhandeling van de ziekte der Beenderen**, waar in men vertoont de Verbanden, en Kunsttuigen, tot der zelve genezing behorende, door Jean Louis Petit, Medelid van de Koninglyke Hooge School van Wetenschappen, gezwooren Heelmeeſter te Parys, en oud Overman van zyn Genoodſchap, vertaald door Johannes Hoogvliet, Heelmeeſter te Delft, in gr. Octavo.

